

ნილო ჩიხლაძე

ქართული
მწეკალი ღა
საზღვარღღ
მღღვარღღ
ქალღღღ

წიგნში შთაშვებულადეი შტრიხებითაა წარმოდგენილი უახლოესი ქართული და საბჭოთა ლიტერატურის ამაგდარი ქართული მწერალი ქალების პორტრეტები, ამასთან მათი ცხოვრებისა და შემოქმედების დღემდე უცნობი არა ერთი თვალსაჩინო დეტალა მიკვლეული და წარმოჩინებული.

4603020000 — 027

ჩ ————— 273 — 90

M 601 (08) — 90

ISBN 5-529—00781—3

© „საქართველო“, 1990.

წინასიტყვაობა

დემოკრატმა ქართველმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწე ქალებმა ცხოვრების მძიმე და გრძელი გზა განვლეს. მძიმე გზით, — ვამბობთ, რადგან იმდროინდელმა პოლიტიკურმა მდგომარეობამ, სოციალურმა გარემომ, დიდი ხნით დაახლო ქართველი ქალის ასპარეზი და მათი აქტიური, ცოცხალი მონაწილეობა საზოგადოებრივი ცხოვრების სარბიელზე.

ქალის კარჩაკეტილი ცხოვრება, უუფლებობა, დაუფასებლობა, ხალხსა და საზოგადოებიდან მოწყვეტა, მეფისდროინდელი ქალის დიდი სულიერი ტრაგედია იყო. სწორედ ამან ათქმევინა გალაკტიონ ტაბიძეს — „უბედურება ყველაზე მეტი გადაიტანა ქართველმა ქალმა“.

წლობით იბრძოდა ქალი თანასწორუფლებიანობისათვის, ემანსიპაციისათვის, მოქალაქეობრივი უფლების მოპოვებისათვის, რომ თავისი ადგილი დაეჭირა საზოგადოებაში და მუდამ სამშობლოს ინტერესებით ეცხოვრა და მის გვერდით ყოფილიყო ყველა გასაჭირში.

„საქართველოს არსებობას, თქვენ შთაბერეთ სული“ — ასე მიმართავდა ქართველ დედებს, ქალების დიდი მოამაგე გიორგი ლეონიძე.

სწორეთ ამით იყო გამიზნული და ნაკარანახევი ჩვენი პირველი ცდა. პირველი სურვილი, შეგვექმნა — ნამდვილი ეპოპეა — ქართველ მწერალ-მოღვაწე ქალების შესახებ, რომელშიც თვალნათლივ გამოჩნ-

დებოდა ქალის ღვაწლი, მნიშვნელობა და მისი როლი ჩვენი ქვეყნის ევოლუციის და განვითარების საქმეში.

პირველი წიგნი — „ღვაწლმოსილი ქართველი მანდილოსნები“, რომელიც 1976 წ. გამოსცა გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“, ამ იდენის და ჩანაფიქრის განხორციელება იყო. აქ ფართოდ წარმოვადგინეთ XIX საუკუნის და ნაწილობრივ XX საუკუნის დასაწყისის ნაკლებად ცნობილი და შეუსწავლელი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ქალების ცხოვრება და შემოქმედება. წიგნში ნაჩვენებია მთელი პლეადა ღირსეული მანდილოსნებისა, რომელთაც შეძლეს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში აქტიური ჩაბმა და საქვეყნო სასარგებლო საქმეებში თავისი წვლილის შეტანა, რაც ქართველი ქალების მაღალ კულტურასა და შეგნებაზე მეტყველებს. ისინი მამაკაცებთან ერთად დიდი შემართებით იბრძვიან ქართველი ხალხის გათვითცნობიერებისა და თვითშეგნების ამაღლებისათვის.

წინამდებარე წიგნი — „ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ქალები“, — ამ სახელოვან XIX საუკუნის ქართველი ქალების საქმიანობის შესწავლის გაგრძელებაა ახალ გარემოსა და ახალ ფორმაცი-აში. ეს ის დროა, როდესაც განსაკუთრებით ძლიერდება ქართველი ხალხის სოციალურ-ეროვნული თვითშეგნება და რევოლუციური აღმავლობა უკიდურეს დაძაბულობას აღწევს, როცა მებრძოლი პროლეტარიატი გადამწყვეტი შეტევისათვის ემზადება, რომელმაც ნიადაგი მოუმზადა ახალ ეპოქას და იერიში მიიტანა რუსეთის ძირმომპალ ცარიზმის წინააღმდეგ.

დაიწყო მუშათა კლასის მომძლავრება, 1905 წლის რევოლუციის ბობოქარი წლები, ყურადღების ცენტრში ექცევა ხალხის, მასების, ყოველდღიური ცხოვრება. მწერლობა ცდილობს სწრაფად ასახოს და გამოეხმაუროს ყოველ ახალ მოვლენას, ახალი ცხოვრების მტკივნეულ საკითხებს.

ქვეყნის სათავეში მოექცა მუშათა კლასი, ის ახალი სოციალური ძალა, რომელიც მიზნად ისახავს შექმნას სრულიად ახალი სამყარო — სამყარო სოციალისტური ურთიერთობებისა, სამყარო განთავისუფლებული ადამიანისა.

ამ შემოქმედებითი ბრძოლაშიც ქალები მარტო არ ყოფილან, ისინი შეგნებულად გაპყვენ რევოლუციონერი მწერლების მძლავრ ბირთვის. რომელსაც „დემოკრატიული სკოლის“ მწერლებს უწოდებდნენ. ესენი იყვნენ: ირ. ევდოშვილი, ჳ. ლომთათიძე, ნ. ჩხიკვაძე, გ. ქუჩიშვილი,

ვ. რუხაძე და სხვანი. რომელთა გარშემოც დაირაზმნენ ქართველი მწერალი ქალები: ბაბილინა ხოსიტაშვილი, ლიდია მეგრელიძე, კატო მიქელაძე, ნინო ტყემელაშვილი, მარიამ გარიყული, ფუცუ დგებუაძე-ფულარია და სხვანი. ისინი თავისი სიტყვითა და საქმით ხელს უწყობდნენ რევოლუციის გამარჯვების დიდ საქმეს.

სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა ქართულ მწერლობაში დემოკრატიული ფრთა მწერლებისა, რომელთა შემოქმედებითი პროგრამა სავსებით ნათელი და გარკვეული იყო. ეს იყო მშრომელი ხალხის დუხჭირი ყოფაცხოვრების მხატვრული ასახვა, მუშათა და გლეხთა გაღვიძებული საბრძოლო-პროტესტული მოძრაობის მხარდაჭერა, სოციალური უთანასწორობის წინააღმდეგ ბრძოლა.

ჯერ კიდევ აკაკი წერეთელმა ქართულ ლიტერატურაში და პუბლიცისტიკაში „მომავლის გაზაფხულის“ „პირველ მერცხლებად“ ქეშმარიტად დემოკრატიული მიმართულების მწერლები აღიარა, ისინი, ვინც მშრომელთა პოზიციებზე იდგნენ და მარქსისტულ მიმდინარეობას უპერდნენ მხარს.

მათ შემოქმედებაში ერთმანეთს შეეწნა, როგორც XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის გამოჩენილ წარმომადგენელთა სახელოვანი ტრადიციები, ასევე ახალი ეპოქის სოციალური და ეროვნული ცხოვრების საინტერესო მოვლენები.

იზრდება და ფართოვდება მწერალი ქალების შემოქმედებითი პალიტრა. ისინი მომძლავრებული პათოსით და ბრძოლის ცეცხლით ანთებულნი შემოდიან ლიტერატურაში და გარდა პატრიოტულ-რევოლუციური საკითხებისა, შემოაქვთ ისტორიულ თემატიკაში ძველი გადმონაშთების ნგრევისა და მანკიერი მხარეების მხილების ცოცხალი სურათი (ფუცუ დგებუაძე-ფულარია, დ. გელოვანი). მალე გზას იკაფავს სატრფიალო ლირიკაც, სადაც ქალი უკვე თამამად ლაპარაკობს თავის გრძნობებზე, ჯანსაღ სიყვარულზე (ს. მგელაძე, ნ. თარიშვილი).

ქალები იბრძვიან ქართული დრამატურგიის განვითარებისათვის. თეატრის ცხოვრებასთან დაახლოებისათვის, მისი რეალისტური პრინციპების დანერგვისათვის (ნ. აზიანი).

საბჭოთა სინამდვილემ მოითხოვა, ახალგაზრდობის იდეურად და სულიერად აღზრდისათვის საბავშვო ლიტერატურის ამოცანების ახალ ასპექტით გადაჭრა (მარიჯანი, ცქვიტი, ა. ღვინიაშვილი) და სხვა.

ცხოვრების ბრძოლასა და კიდილში ბევრი სახელი დაიკარგა, ბევრის ხსოვნა დავიწყებას მიეცა. ჩვენ შეძლებისდაგვარად შევეცადეთ

არ დაგვეკარგა არც ერთი მწერლისა თუ საზოგადო მოღვაწის კვალი, მზის სინათლესე გამოგვეტანა იგი და სათანადო ადგილი მიგვეჩინა ლიტერატურის განვითარების ისტორიაში.

დასასრულს გვინდა დიდი მადლობა გადაუხადოთ იმ სახელოვან ქართველ ქალების ახლობლებს, ნათესავეებს. მეგობრებს, ყველა იმ ინტელიგენციის წარმომადგენლებს, რომელთაც ხელი შეგვიწყვეს თავისი მოგონებებით, წერილებით, მიწერ-მოწერით, საარქივო მასალების მოწოდებით გამოსაცემად მოგვემზადებინა დიდ ტანჯვა გადატანილ. გრძელ გზა განვლილ, ახალ ცხოვრებისათვის მებრძოლ, რევოლუციამდელი მწერალი-მოღვაწე ქალების ცხოვრება და მოღვაწეობა — მათი ლიტერატურული მემკვიდრეობა.

ბაბილინა ხოსიტაშვილი

(1884—1973)

1906 წელს, გაზ. „მუშა“-ში დაიბეჭდა ლექსი „ხმა ჭურღმულიდან“. რომელსაც ხელს აწერდა ვინმე „მუშა ქალი“. ეს მუშა ქალი გახლდათ, ცნობილი პოეტისა და მგზნებარე რევოლუციონერის, იროდიონ ევდოშვილის და. პოეტი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე ქალი, ბაბილინა ხოსიტაშვილი.

ლექსმა უურადღება მიიქცია სოციალური საკითხის სიმძაფრით, კაპიტალისტური წესწყობილების წინააღმდეგ მიმართული პროტესტით. და საკვირველი როდია, რომ გამწვავებული რეაქციისა და მასების აზღვაების წლებში, ამ ლექსს დიდი ექო ჰქონდა, ხელიდან ხელში გადადიოდა.

— ყოჩაღ, ბაბილინა! — უთხრა ახლად გავიძებულ დას ოთახში შესულმა იროდიონმა და გაზეთი გაუწოდა. — ხედავ, შენი ლექსები სჭეკენ და ჰქუხან!

ბაბილინას ლექსი „ხმა ჭურღმულიდან“ ერთდროულად დაიბეჭდა „თეატრსა და ცხოვრებაში“ და „ცნობის ფურცელის“ დამატებაში.

ერთხელ ბაბილინას რედაქციაში მწერალი ქალი, ნინო ყიფიანი შეხვდა.

— მითხარი, გეთაყვა, ეს თქვენ ხართ ცნობილი ბაბილინა?!
ეს არ იყო გადაჭარბებული თქმა.

ბაბილინა ხოსიტაშვილი პირველი დემოკრატი-მუშა პოეტი ქალია, რომელმაც მწერლობაში შემოიტანა დემოკრატიული იდეები და თავისი გაბედული, ომანიანი ხმა და ხალხის თავისუფლებისათვის თავდადებულ მებრძოლი პოეტების: ირ. ევდოშვილის, ნ. ჩხიკვაძის, გ. ქუჩიშვილის და ვ. რუხაძის ხმებს შეუერთა.

ძნელია, იმ შთაბეჭდილების გადმოცემა, რომელიც ახალგაზრდა ქალზე მოუხდენია საპირველმაისო დემონსტრაციას.

„ქუჩაში გამოსულთა შუაგულში მოვხვდი, — წერს ბაბილინა. — ვილაკამ უბიდან წითელი დროშა ამოიღო და ააფრიალა. „შენც გინდა?!“ — მკითხა უცნობმა. მალე მეც ხელში წითელი დროშა მეჭირა. ახლა თავი ნამდვილ რევოლუციონრად წარმოვიდგინე და მტკიცე ნაბიჯით, გაბედულად გავყევი ხალხის ტალღას. ეს იყო ჩემი პირველი რევოლუციონური ნათლობა“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ბ. ხოსიტაშვილის არქივი, ფ. № 20079).

ბაბილინას მამა, ისაკი, სოფლის მთავარი დიაკვანი ყოფილა. ხუთი წლის პატარა ბაბილინასათვის წერა-კითხვა მას უსწავლებია, როგორც მწერალი გადმოგვცემს, დედა, ევდოკია, რომლის სახელი ი. ევდოშვილმა თავის ლიტერატურულ ფსევდონიმად აირჩია, კარგი მეოჯახე და შვილების გულისხმიერი აღმზრდელი ყოფილა. ისაკი კარგი მწიგნობარი, იმ დროისათვის განათლებული, შვილებს პატრიოტული სულით ზრდიდა.

უყვარდა ბაბილინას თავისი მშობლიური სოფელი, სიღნაღის ულამაზესი კუთხე, ბოდბისხევი.

„ბოდბისხევი ჩემს ბავშვურ წარმოსახვაში სულ ეკლესიებით და საყდრებით დასერილი მახსოვს, — იგონებს ბაბილინა. — ეხლაც თვალწინ მიდგას გრძელი რიყით მოფენილი ხევი, დიდი წვიმების დროს, სტიქიურ ნიაღვრად რომ აიქოჩრებოდა ხოლმე და რაც წინ შეხვდებოდა თან გაიყოლებდა. რამდენ წანწკარა წყაროების გამაგრილებელი ცივი წყლით დავმტკბარვარ აქ. ვამაყობდი ჩემი სოფლის ბოსტნებითა და ბალ-ვენახებით, ლეღვებითა და დახუნძლული ხეებით. მაშინ ისე მეჩვენებოდა, რომ ჩემისთანა სოფელი სხვაგან არსად არის მეთქი. ტკბილ მოგონებად დამრჩა აქაური საეკლესიო დღესასწაულები, დამის მთევლებით და ლხინით, სოფლის გოგო-ბიჭების სიმღერა-ცეკვა-თამაშით...“ („მშობლიური სოფლიდან დედა ქალაქად“, 1964, გვ. 24).

ბაბილინას არ ავიწყდებოდა ბოდბის ეკლესიის სამრეკლო, სკოლა

და საყვარელი მასწავლებლები და თანაკლასელები, ოქროანთა კლდე-ებზე ასვლაში რომ ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს.

სწრაფად გაიბრინა ბაბილინას ბავშვობის უდარდელმა წლებმა, შე-იცვალა მისი ცხოვრება ბუნების წიაღში აღზრდილი გოგონა წმ. ნი-ნოს მონასტერთან არსებულ ქალთა სასულიერო სემინარიაში მიაბა-რეს. შემდეგ თვითონაც არ იცოდა, რატომ ისურვა აქ, მონასტერში მონაზვნობა, სწუხდა, რომ ახალი საუკუნის განთიადს, რომელმაც ხალხს ბევრი ახალი საფიქრალი და თავსამტკრევი მოუტანა, იგი ცხოვრებისაგან მოწყვეტილ მონასტრის კედლებში შეხვდა. „თუმცა ძალიან ბევრს ვკითხულობდი, ბევრს ვფიქრობდი მომავალ ცხოვრე-ბაზე, — წერს ბაბილინა, — ყველაფერი ისე არ იყო, როგორც მე მეჩ-ვენებოდა“ (იქვე, გვ. 10).

ამიტომ ბაბილინა ძალიან ემადლიერებოდა თავის ძმას იროდი-ონს, ამბობდა, ის რომ არ ყოფილიყო, ვინ იცის, როდის შედირსებო-და ახალგაზრდა ქალს მონასტრიდან თავის დაღწევით.

იროდიონი რომ გამოჩნდა თავის დის წასაყვანად, ტაძარში წირვა მიდიოდა. მომღერალ ქალების გუნდში თავისი და იცნო. ბაბილინა უხალისოდ, დაღონებული იმეორებდა გალობის ტექსტს, რომელსაც საერთო არაფერი ჰქონდა მის სულიერ განცდებთან.

ფაქიზი გულის პოეტს, ი. ევლოშვილს ამ სურათის დანახვაზე შე-აყრეოლა და ბაბილინა გარეთ გამოიხმო.

„— წავიდეთ აქედან, შენი ადგილი აქ არ არის, წამო, ქვეყნის ავ-კარგს გიჩვენებ და თუ არ მოგეწონება, მონასტერი სად გაგექცე-ვა?“ — უთხრა იროდიონმა.

იროდიონი ბაბილინაზე თორმეტი წლით უფროსი იყო. ცხადია, ძმის რჩევა, ბაბილინამ უყოყმანოდ მიიღო.

1902 წელს ბაბილინა ხოსიტაშვილი თბილისში გადმოდის საცხოვ-რებლად. მართალია, სწავლამოწყურებულმა ქალმა სხვადასხვა მიზე-ზების გამო სწავლის გაგრძელება ვერ შესძლო, მაგრამ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბიბლიოთეკის წიგნებით სარგებლობამ დიდად შეუწყო ხელი მის თვითგანათლებას.

ბაბილინა პანსიონის წლებშივე გაიტაცა ლიტერატურამ. ჯერ კიდევ 14 წლისამ დიდი ინტერესით წაიკითხა თავის ძმის და უფროსი მეგობ-რის ირ. ევლოშვილის ლექსები. მის ოჯახში ბევრი რევოლუციისთვის თავდადებული ადამიანი გაიცნო. დიდი გავლენა ჰქონდა იროდიონს და სტამბაში დააწყებინა მუშაობა, რომ დაახლოვებოდა მუშებს, ენა-

ხა მათი ნამდვილი ცხოვრება და უკეთ გარკვეულიყო მიმდინარე პოლიტიკურ საკითხებში.

ამ მხრივ სტამბაში მუშაობა დიდი სკოლა აღმოჩნდა ბაბილინა ხოსიტაშვილისათვის.

ბაბილინას კიდევ ორი ძმა ჰყავდა—ილიკო (ილარიონი) და თომა ხოსიტაშვილები.

ილარიონი, სამხედრო პირი, კავკასიის ომების აქტიური მონაწილე გახლდათ, რომელიც შემდეგ პოლკოვნიკის ჩინით გავიდა პენსიი-აზე.

იროდიონის საყვარელ უფროს ძმას, ილარიონს კარგად იცნობდა იმდროინდელი ქართველი საზოგადოება. ამ ომების მონაწილე: ნ. ჭავჭავაძის, ალ. ჭავჭავაძის, ბარონ ნიკოლაის, მიხეილ ამირეჯიბის დღიურებში ხშირად შეხვედებით ამ კეთილშობილი ადამიანის სახელს.

ერთადერთ დას ძალიან ანებივრებდნენ ძმები, მაგრამ ბაბილინას გზის გამკაფავი, მისი შთამაგონებელი, მაინც იროდიონი იყო.

ხშირად მწარე ცრემლებით იგონებდა ბაბილინა თავის ოჯახს და გაჭირვებაში გაზრდილ ძვირფას ძმას იროდიონს. იშვიათად იყო მათ ოჯახში სანოვაგე და უკვირდა ბაბილინას, საიდან ჰქონდა იროდიონს ასეთი ენერჯია, როცა ხშირად მხოლოდ ცარიელ პურსა და წყალზე გადადიოდა.

უკურნებელი სენი (ჭლექით იყო დაავადებული) დღითი დღე ვრდოდა იროდიონს, ხშირად უნახავს ბაბილინას, როგორი გატაცებით მუშაობდა ასეთ პირობებში, როგორ დაათენდებოდა თავზე და მასთან ფეხაკრებით შესული ლამპას უქრობდა.

1905 წელს ბაბილინა ხოსიტაშვილი ავლაბრის არალეგალურ სტამბაში იწყებს მუშაობას. შემდეგ მთაწმინდის არალეგალურ სტამბაში განაგრძობს მუშაობას, სადაც იმ ხანად პარტიული ლიტერატურა იბეჭდებოდა.

1908—1909 წლებში ბაბილინა საკვირაო სკოლაში ეწყობა მასწავლებლად. აქედან იწყება მისი დაახლოება მწერალ ქალებთან და ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელთან და მარიამ დემურისთან ერთად საყმაწვილო ეურნალებში „ჩეჩილსა“ და „ნაკადულში“ იწყებს მოღვაწეობას.

დიდებული სკოლა იყო ბაბილინასათვის სტამბაში მუშაობის წლები. აქ ბევრი რამ ნახა და გაიცნო, მის გვერდით იყვნენ სტამბაში მომუშავე ქალები: ცნობილი ქართველი პოეტის, გ. ქუჩიშვილის მე-

უღლე ვასასი ჩხეიძე და მივიწყებული პოეტის, ვასო ჩოხელაშვილას (ტუქსიშვილის) მეუღლე, რევოლუციონერ ფუნდუ ჩისლადის და — რაზილო კალანდაძე. ყველა ისინი ბაბილინასთან ერთად ემზადებოდნენ მომავალ რევოლუციის შესახვედრად: „ჩვენ, რევოლუციონერ-დემოკრატი ქალები, — იგონებს ბაბილინა, — იმდენად გატაცებულნი ვიყავით მშრომელი ხალხის თავისუფლებითა და კეთილდღეობით, რომ ხშირად არალეგალურ კრებებზე საბანში გახვეული ჩველი ბავშვით მივდიოდით“.

1901 წელს, როგორც ზემოთ ვთქვით, ბაბილინა უკვე გამოჩნდა პრესაში. ამის შემდეგ სისტემატიურად იბეჭდება იმდროინდელ უფროს-გაზეთებში. იგი იმდენად პოპულარული იყო, 1916 წელს ქუთაისსა და ბაქოში გამართულ ლიტერატურულ საღამოებზე ცნობილ ქართველ პოეტებთან: გ. ქუჩიშვილთან, ნ. ჩხიკვაძესთან და ნ. ზომლეთელთან ერთად მიიწვიეს.

საინტერესოა ბაბილინა ხოსიტაშვილის პირველი ლიტერატურული ნაბიჯები. მის ერთ-ერთ მოგონებაში ვკითხულობთ: „როდესაც პოეტური ხანის დასაწყისში ჩემს ლექსებს იროდიონს ვუჩვენებდი, ის დამიწუნებდა ხოლმე. ბუნდოვანიყო, მეტყოდა და დამიწყებდა ახსნა-განმარტებას, როგორ მეწერა და რისთვის გამემახვილებინა ყურადღება, და ბოლოს, როდესაც საკამათოდ მოვემზადებოდი, სააკასტული ღიმილით დასძენდა: „მაშ, როდესაც შენი ლექსები გაზეთში დაიბეჭდება, თან მიჰყევი და ყველა მკითხველს აუხსენი, რისი თქმაც გინდა. შემდეგ სერიოზულად მიჩჩია, მე, როგორც ძმას, მეუხერხულება შენი ლექსების გასწორება. ბეგლარს* წაუკითხე ხოლმე, პატიოსანი ყმაწვილია. გულწრფელად შეაფასებს შენ ლექსებს, მუსიკის და რითმის დიდი გრძნობა აქვსო“.

მეც დავიწყე ბეგლარ ახოსპირელის ოჯახში სიარული, მას ორი ჩემი ტოლი გასათხოვარი და ჰყავდა. ლექსების გასწორების გარდა, იგი მარქსისტულ ლიტერატურას მაცნობდა, სწორედ ამ დროს წავიკითხე „შრომა და კაპიტალი“. მისივე ხელმძღვანელობით დავეუფლე რუსულ-ქართულ და უცხო ენათა ლექსიკონის გამოყენებას. ბეგლარი ასევე მეხმარებოდა დარეინიზმისა და ნიცშეს ფილოსოფიის საკითხე-

---

* ბეგლარ ახოსპირელს ბაბილინა საიდუმლო სტამბაში მუშაობის პერიოდთან იცნობდა. იგი იყო დემოკრატი პოეტი, შესანიშნავი დეკლამატორი, ირ. ევლოშვილის ღრმა პატივისმცემელი და მეგობარი.

ბის ათვისებაში, მაგრამ ჩემს გაჭირვებას ყველაფერი ეს ვერ შევლო-
და. მართალია, იგი სცენაზე დასადგმელ ცალკეულ პიესების როლების
ამოწერისათვის გარკვეულ თანხას მაძლევდა, მაგრამ საარსებო წყარო
მანც „საძებარი მქონდა“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. საქ. ლიტ. მუზეუმი,
ფ. № 18211).

გაუჭირდა ბაბილინას ქალაქში ცხოვრება. მართალია, სანოვაგეს
ხანდახან ძმები აწვდიდნენ, მაგრამ ამას არ ჰქონდა სისტემატიური
ხასიათი, ძნელი იყო მუდამ სხვისი იმედით ცხოვრება...

სწორედ ამ პერიოდთან დაკავშირებით ჩვენ მივაკვლიეთ ბაბილი-
ნას ერთ-ერთ წერილს ეკ. გაბაშვილისადმი:

„პატ. ქ-ნო ეკატერინე!

ბოდიშს ვიხდი, რომ გარემოება მაიძულებს მოგმართოთ და შე-
გახსენოთ, თუ გაიხსენებთ მე თქვენ წინათაც მოგმართეთ და თქვენ
დამპირდით, თუ იქნება სადმე ადგილი, მითხარით და ვნახავ იმ პირსა,
ვისაც ეს ეხება.

ახლა მე კაპანაძის ქალთან ვარ დროებით, ჩემი მდგომარეობა უკი-
დურესია... ლევან ფურცელაძე მე თვითონ ვნახე პირადათ, მაგრამ
არაფერი გამოდის.

ბანკში უნდა უსათუოთ იყოს ადგილი. მე მითხრეს, რომ თუ მო-
ინდომებს, ე. ი. ბანკში მოსამსახურე უფროსები, ადგილი არისო.

ეს მანც ნამდვილად ვიცი, რომ ლიზა მესხიშვილის ადგილი თა-
ვისუფალია. ქალი ოთხი თვე იქნება დაჰერილია და ციხეში ზის. ერთი
სიტყვით, რომ გამიშვან, სულ მცირე ჯამაგირით (20 მან.) ვიმუშავებ.
არც თავშესაფარი მომეძევება, არც საქმელი. რაცა ხანია სასწავლე-
ბელი დავამთავრე, ადგილს ვეძებ, მაგრამ უპროტექციოდ ვერას გავხ-
დი. თავს ხომ ვერ მოვიკლავ. მინდა სიცოცხლეს გულში ჩავხედო...
წინაზე გამოცხადებული იყო, რომ ახლო მომავალში გამოვა კრებუ-
ლი ახალგაზრდა ავტორებისა, მათ შორის მეც ვიყავი მოხსენებული.

მე მსურს გავაკეთო რამე... ცხოვრება კი მანჩრობს, მწყურია ცხოვ-
რების საიდუმლოების გაგება, სწავლა-განვითარება, რატომ არ მაძლე-
ვენ საშუალებას.

მაპატიეთ, არ მინდა შეგაწუხოთ, გევედრებით, თუ მიშველით რა-
მეს. ცხოვრებაში შეუძლებელი არაფერია, თუ კაცი მოისურვებს.
ათასი ბოდიში“.

ასეთ მძიმე, ჯოჯოხეთურ პირობებში იმყოფებოდნენ რევოლუცი-
ონერი მწერალი ქალები. ბაბილინა ეკატერინე გაბაშვილს ჩერნიშეე-

სკის გმირ ქალს, ლიზას ეძახდა, სჯეროდა და სწამდა მისი. ასეც იყო, ხალხოსნური იდეებით გატაცებული, ქალთა თანასწორუფლებიანობისათვის მებრძოლი ეკ. გაბაშვილი, ყველა გაჭირვებულის მზრუნველი და დამხმარე იყო. მით უმეტეს, მწერლობაში ახალფეხადგმულ მუშა პოეტი ქალის მდგომარეობა მისთვის გასაგები უნდა ყოფილიყო. ეკატერინემ ბაბილინა დროებით პოეტ კოტე მაყაშვილის ოჯახში მოაწყო. მაშინ კოტე მაყაშვილი ეკატერინეს სახლში ცხოვრობდა ცოლშვილით. პირველ ხანებში ბაბილინამ სიამოვნებით დაიწყო კოტე მაყაშვილის ბავშვების მეცადინეობა. უკითხავდა „ნაკადულს“ და „ჭეჯილს“, აცნობდა საქართველოს ისტორიას, მაგრამ ხედავდა, რომ ეს არ იყო მისი საქმე, ეს მას ვერ დააკმაყოფილებდა, მისი მიზანი და მისწრაფება სხვა იყო. ამიტომ დიდის ბოდიშით გამოეთხოვა კოტე მაყაშვილის მეუღლეს, თამარ გაბაშვილს და მათი ოჯახიდან წავიდა. „საჭირო იყო მეტი ხალისიანობა, მე კი უკვე დაღლილი ვიყავი ცხოვრების საარსებო წყაროს ძებნით, — წერს ბაბილინა. — მწყუროდა სწავლის გაგრძელება და აქეთკენ მივისწრაფოდი, მაგრამ არასოდეს არ დამავიწყდება ეკ. გაბაშვილის, ბეგლარ ახოსპირელის ოჯახები, წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოება, რომელთაც ბევრი ისეთი რამ მასწავლა, და შემძინა, რასაც მაშინდელი უნივერსიტეტი და დიპლომი არ მომცემდა“ (აქ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზ., ბ. ხოსიტაშვილის არქივი, № 1819).

ჟურნალ „ნაკადულში“ მარიამ დემურიასთან კორექტორად მუშაობამ გამოაცოცხლა პოეტი ქალის ცხოვრება. იგი ხედავდა, თუ როგორ ახლო იდგა ეს ჟურნალი თავის დროსთან, როგორ ეხმაურებოდა თავის ფურცლებზე ქართველი გლეხკაცის უსამართლო ჩაგვრას, მუშების ჯოჯოხეთურ ექსპლოატაციას. ამ ჟურნალსა და „ჭეჯილში“ დაიწყო ბაბილინამ თავისი პატარ-პატარა ლექსების ბეჭდვა. აქ ბაბილინა გვერდში ამოუდგა ახალი ცხოვრების გარიყრაჟზე გამოსულ დემოკრატ მწერალ ქალებს: ლიდია მეგრელიძეს (მიმქრალს), დომინიკა ერისთავს (განდევგელს), საფო მგელაძეს, ღარია ახვლედიანს, მარიამ გარიყულსა და სხვებს.

მწერალი ქალების გამოფხიზლების და ამოძრავების ცოცხალ სურათს წარმოადგენს საფო მგელაძის წერილი ბაბილინა ხოსიტაშვილისადმი:

„... ჩემო ბაბილინა!

ძალიან გამახარე შენი წერილით, რაც შეეხება შენ წინათქმასა ძვე-

ლი მეგობრობის შესახებ, აქ ჩვენ (არც შენ) დამნაშავე არა ვართ... ისე გვატრიალებს წალმა-უკულმა ცხოვრება და ეს ჩვენი საკუთარი უსიხარულო განცდანიც, რომ აღარ არის დრო ადამიანთან, მეგობართან (თუ კი ასეთი ვინმე არსებობს) შეეჩერდეთ მის წინ, რამდენიმე წუთი და რამდენიმე მკლე სიტყვა მაინც გადუგდოთ იმ ადამიანს, რომელსაც ოდესღაც მეგობარიც კი უწოდეთ.

მე და შენ, ჩემო დაო, თავიდანვე იმ ბილიკს გავყევით, რომელიც ჯოჯობნეთში შედიოდა და შევედით კიდეც, ამაოდ დავეძებთ გამოსავალ გზას, ის ჩვენთვის არ არსებობს. ერთ ტაფაში მაინც ვიწვოდით და ერთმანეთს მაინც ვამხნევებდით. ესეც არის, მზარეული ქალები უფრო არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული, ვიდრე ჩვენ, მწერალი ქალები და ეს არის იმის მიზეზი, რომ ვიჩაგრებით... უღმერთოდ.

მამაკაცებს კიდეც რა ენაღვლებათ, ისინი სარგებლობენ ჩვენ შორის არსებულ ანტაგონიზმით და კიდეც უფრო გვადგამენ ქუსლს... რაც შეეხება მე, შენ სხვაზე (ზოგიერთებზე) გულწრფელი მგონიხარ და მე შენთან შემიძლია მეგობრობა, მაგრამ დრო სად ვიშოვოთ, იმის დრო, რომ ერთმანეთს შევხვდეთ, ერთმანეთი გავიგოთ?! მაინც ვცადოთ“ — „Лучше поздно, чем никогда“.

მეკითხები, რას ვწერ? ორი თვეა ლოგინში ვიხარებები და რა უნდა დავეწერო მე რიგიანი და ღირსშესანიშნავი?!

თერგმა დამღუპა და თერგს პოემას უწერ: „რას ამბობს თერგი“?! — ამ სათაურით აწერილია ჩვენი მოგზაურობა, განცდანი მოგზაურობის დროს, შემდეგ... თერგთან საუბარი და ბოლოს ვლადიკავკავში ჩემი ავადმყოფობა და ტრაგედიები, რა თქმა უნდა, პოემაში არ შედის, დამთავრებული არ არის, არ ვიცი როდის დამთავრდება. ეს განწყობილების საქმეა, მაგრამ ადგილებს ამ პოემიდან მე არ დავბეჭდავ, წავიკითხავ ხოლმე. შენს შესახებ მაქვს ასეთი სტრიქონები: „ჰა, შეხედე, საფო, იმ მთას“, — ამბობს ბაბილინა, — ბინდ-ბუნდში მწვერვალები უცნაური გახდა; თვით კი მიკვირს, ჩემს კალთაში თითქოს ეძებს ბინას, ხედავს მეგობარიც როგორ აცახცახდა. გვირტყამს ქარი და ეს ერთი ასე მძაფრად გასვლა; ისე მძაფრად ეხეთქება კლდეებს წყლებით ნაბანს, მოვიხედე და უეცრად სიცილი წამსკდა, ბაბილინა თავზე იხვევს თავის ჩითის კაბას“.

მხიარულ მოგზაურობაში დისონანს მძაფრი სიცივე შემოაქვს, მაგრამ ეს სიცივეც ხალისიანი ფერებით მაქვს აწერილი. არ ვიცი შენ რას იტყვი ამ „ჩითის კაბაზე“. თუ ბაბილინას ეწყინოს მე დამასახე-

ლეო, მითხრა მიმქრალმა (ლიდია მეგრელიძემ), მაგრამ მაშინ ხომ სიმართლე არ იქნება, თუ მაინც შენ არ მოგწონს მომწერე და შევცვლი, უსათუოდ მომწერე. უაღრესად კომიკური და ამავე დროს უაღრესად საყვარელი იყავი იმ წუთს და ხომ გახსოვთ, ამის გამო. რამდენს ვიცინოდით, მხიარულად, გულწრფელად. ფინალი?! ნულარ მომაგონებ, კოშმარი იყო, რომლის აჩრდილი მე დღესაც თან მსდევს. სუსტად ვარ, ექიმები სოხუმში მგზავნიან, ერთად-ერთი ქვეყანაა, სადაც მე არ მეშინიან წასვლის, იქნებ წავიდე კიდევ, რაღაცას მპირდება კავშირი. შენი საფო მგელაძე“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. საქ. ლიტერატურის მუზეუმი, № ლ. მ. 16067).

როგორც ვხედავთ, მწერალი ქალი შესჩივის ბაბილინას, თავისი თანამედროვე ქართული ქალის უსასოებასა და დაკნინებას, მოითხოვს ქალების შეკავშირებას... დღეს ყველამ ერთად იფიქროს საყვარელი სამშობლოს მომავალზე, თორემ ეს ერთმანეთისაგან გათიშვა, სარგებლობის მაგიერ, ზარალს მოუტანს ჩვენს ქვეყანასო, წერდა იგი.

მეორე მწერალი, რომელიც ბაბილინასთან ახლო იყო და შემდეგ თავისი ცხოვრების მეგობრად აირჩია, გახლდათ მწერალი, მთარგმნელი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე, ნიკო კურდღელაშვილი (ნარკანი).

„— მრგვალ მაგიდას უსხედან, — იგონებს ბაბილინა, — გიგო ყიფშიძე, შიო ქუჩუაშვილი, ნიკიტინი (ჩიორა) და მიხა ცხაკაია. სწორეთ ამ უკანასკნელის რეკომენდაციით, როგორც შემდეგ გადმომცეს, მოწყობილიყო გაზ: „ივერიაში“ ახალგაზრდა პოეტი და მწერალი ნ. კურდღელაშვილი.

— გაიცანით ბაბილინა, კარგი განათლებული ახალგაზრდაა, ჩვენი რედაქციისათვის ეს დიდი შენაძენია“, — ფეხზე ადგომით დასძინა ჩიორამ.

— „მე მხოლოდ წვრილ-წვრილ ამბებზე ვმუშაობ!!!“ — მითხრა კურდღელაშვილმა.

ჩვენ საუბარი ი. ჭავჭავაძესა და ვაჟა-ფშაველაზე ჩამოვაგდეთ.

— მწყინს, რომ ი. ჭავჭავაძე, რომლის ნახვაზე ასე ვოცნებობდი, რედაქციაში მხოლოდ ერთხელ ვნახე. გაზ: „ივერიის“ ახალი ნომერი მოითხოვა და გაბრუნდა.

ჩვენ მთის არწივს ვაჟას კი, უფრო დაუმეგობრდი... სწორედ ვაჟა-ფშაველას ხსენებასთან დაკავშირებით ნიკო კურდღელაშვილმა მიამბო:

— ერთხელ მე და ვაჟა რედაქციიდან ერთად გავედით. გარშემო მოიხედ-მოიხედა, ჩემს მეტი არაფერი იყო, თორემ სხვასაც დაპატივებდა. შოდი ერთად ვკამოთ, თუ ძმა ხარ, ნუ გამაწბილებ, მთისაც ვსთქვათ და ბარისაცაო. — უთქვამს ვაჟას.

ისინი არა მარტო პურ-მარილში იყვნენ ძმები და მეგობრები, არამედ ხშირად კამათობდნენ საქართველოს მომავლის მტკივნეულ საკითხებზე, მშობლიურ ენაზე და სხვა.

ვაჟა არწმუნებდა ნიკო კურდღელაშვილს, რომ მისი საყვარელი მთა მდიდარია ქართული სიტყვის მარაგით. ერთხელ, პოეტთან თანდასწრებით, ექსპრომტიც კი უთხრა და გაახარა მეგობარი, რომ მართალი იყო მთის პოეტი:

„მართალ ხარ, ვაჟავ, არა სჯობს ხმალ-ხანჯლის ელვა-განგაში, სიტყვის საუნჯე მთაშია, დამეთანხმები მაგაში“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ნიკო კურდღელაშვილის არქივი, № 1920).

შემდგომშიც ბაბილინა ხოსიტაშვილი ემადლიერებოდა ვაჟას, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა მათ დაახლოვებასა და მეგობრობაში.

ბაბილინა ხოსიტაშვილი ნიკო კურდღელაშვილს თავის ძმის ოჯახში ხვდებოდა. ბაბილინა აქ გაეცნო ლადო დარჩიაშვილს. მაშინ ლადო დარჩიაშვილი და იროდიონ ევდოშვილი იმ მესამე დასელთა პირველ წრეში მუშაობდნენ, რომელსაც მიხა ცხაკაია ხელმძღვანელობდა.

1908 წელს, როცა გაზ. „სხივი“ ნ. კურდღელაშვილის ახალი ლექსი გამოქვეყნდა — „მთვარე წამიყვა“, რომელშიც იგი ცხოვრებაზე გულგატეხილ ინტელიგენტის სულისკვეთებას გამოხატავს და მთვარეს მიწიერ ცხოვრებიდან გაქცევას სთხოვს — „მთვარე წამიყვა ღრუბელთა ნალით, გარდამაცილე სამშობლო მხარეს, ეგებ იქ, სადმე განშორებულად სავანე ეგოს გულსა მწუხარეს“*. ბაბილინა ხოსიტაშვილის აზრით, ეს ხომ უკან დახევას და უიმედობას ნიშნავს, ახლა მაგის ღროა?! ასეთ ლექსს კიდევ უფრო მეტი სასოწარკვეთილების შეტანა შეუძლია ხალხშიო, ეუბნება იგი მეგობარს და მეორე დღეს, აღელვებული პოეტი ქალი, თავისი ლექსით — „მიწა“, პასუხობს ნიკო კურდღელაშვილს. „მიწავ, ჩამიკარ მშფოთვარე მკერდში, მომწყვიტე ზეცას, მომწყვიტე მთვარეს, შრომის უღელქვეშ, სადა მცალია, ვარსკვლავს შევსტრფოდე სხივმომფინარეს“ (ბ. ხოსიტაშვილი, ლექსები; 1973 წ. გვ. 34).

* გაზ. „სხივი“, 1908 წ. № 18.

ბაბილინა ცხოვრების შუაგულში შეჭრისათვის იბრძვის, რომ უკეთ შეიგრძნოს და დაინახოს რა უჭირს ხალხს, რა სჭირდება მშრომელ მასას: „ტალღავ, ვერ დამძლევ მსუბუქ ოცნებით, აქ სინამდვილეს არ დაეშორდები, ბევრია მსხვერპლი, ბრძოლა გამწვავდა, მაგრამ მე მაინც არა ვლონდები“ (იქვე. გვ. 84).

აქ პოეტი ქალი შრომასა და ბრძოლას უმღერის. მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება შრომას მოჰყავს მოძრაობაში, მის გარეშე ცხოვრება უშინაარსო და უღიმღამოაო. ღღეს შრომის ფერხულში ჩაბმულს, ამბობს ბაბილინა, ვის სცალია მთვარეზე და ვარსკვლავებზე იოცნებოსო. ასე ესმოდა ბაბილინას ახალი ცხოვრება.

ბაბილინამ პირველად ვაჟა-ფშაველა „სახალხო ფურცლის“ რედაქციაში ნახა.

„ — ეს ჩემი პირველი შეხვედრა იყო, — წერს ბაბილინა ხოსიტაშვილი. — დამატყვევა მისმა გარეგნულმა იერმა — ახოვანი ტანადობა, ქართულ ჩოხაში გამოწყობილი, ქამარ-ხანჯლით, უცებ ძველი მებრძოლი რაინდი წარმოვიდგინე... მით უფრო რომ ამ დროს მე უკვე წახიარები ვიყავი მისი მშობლიურ ბუნების სიმშვენიერით შთაგონებულ ლექსებითა და პოემებით“ (აქ. გ. ლეონიძის ლიტ. მუზეუმი, ბ. ხოსიტაშვილის არქივი, № 2416).

როგორც შემდეგ ბაბილინა ხოსიტაშვილის მოგონებიდან ჩანს, ვაჟან ისეთი დამატყვევებელი შთაბეჭდილება მოუხდენია ახალგაზრდა პოეტ ქალზე, რომ გათამამებულა და გულწრფელად უთქვამს ვაჟასთვის, იგივე შთაბეჭდილება მოახდინეთ ჩემზე, როგორც წარმოდგენილი მყავდითო. ნამდვილი რაინდი, მებრძოლი...

განა მართლა ასეთი არა ვარო, უხუმრია მგოსანს.

1911 წ. გაზ. „სახალხო ფურცელში“ დაიბეჭდა ბაბილინას ლექსი მიძღვნილი ვაჟასადმი — „ვაჟან“.

ვაჟავ, მთის ქედით ნახსლეთო,
მოგმართავ სიტყვით ორითა,
მომწყურდა დრო სხვა დიადი,
შემოსულიყავ თორითა.

ბრძოლის წყურვილით აღგზნებულს
თვალთ ნაპერწკალი გცვიოდეს,
მერანი შენი შენითვე
ამაყი ჰქედეს, ხვიოდეს!

ხანჭალი ამოიწიღო,
ძღვეა! — დასკვივლო ბრძოლასა,
შენ წინ მტერს ზარი დაეცეს.
დაემზოს, დაჰყვეს ძრწოლასა.

(ბ. ხოსიტაშვილი, ლექსები, 1973 წ. გვ. 65).

პოეტი ქალის ლექსს არ შეეძლო არ აედღეღებინა ეროვნულ-გამანათიესუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი ვაჟა. იგი მომავლის გამარჯვების ღრმა რწმენით აინთო, გამოეხმაურა მას ლექსით — „პასუხად ბაბილინას“.

„სიმართლე გითხრა ქალაო, გული არ არის დონესა,
აპირებს გადმოვარდნასა, ედება-ღობე-ყორესა,
ათასჯერ დასკრეს, დაკუწეს, ათასჯერ დააღონესა“.

(ვაჟა-ფშაველა, ლექსები, 1932 წ., გვ. 118).

დიდია ვაჟა-ფშაველას გულისტკივილი. ჩვენ ვხედავთ, თუ როგორ მწვავედ განიცდის იგი თავის სამშობლოს ეროვნულ ჩაგვრას და ამ ეროვნულმა ინტერესებმა, სამშობლოს ბედმა დააკავშირა ერთმანეთს ბაბილინა და ვაჟა-ფშაველა.

იქნებ ვინმეს გადაჭარბებულად მოეჩვენოს უკვდავ ქმნილებათა უზადო შემოქმედის ვაჟა-ფშაველასა და შედარებით პატარა პოეტური ხმის მქონე ბაბილინას სიახლოვის წარმოდგენა, მაგრამ ორივენი ხომ ერთად იბრძოდნენ ერთი საქმისათვის, სამშობლოს ბედნიერ მომავლისათვის. ვინ იტყვის, რომ ადვილი იყო ვაჟასთან ახლო მისვლა, მისი გულის გახსნა, სულში ჩახედვა, მაგრამ ეს შესძლო ბაბილინამ და ამაშია სწორეთ მისი გამარჯვება.

მებრძოლი ქალის პოეტური სული ვერ ურიგდება ქვეყნად გამეფებულ უსამართლობას. რევოლუციის გულწრფელმა მომღერალმა ამ პერიოდს მიუძღვნა მღელვარე ლექსები: „დილა“, „გლოვა მებრძოლ ქალზე“, „ბრძოლა“ და სხვ.

ძირითადად ბაბილინა ხოსიტაშვილის შემოქმედებით გზა მუშათა კლასთან სიახლოვემ განაპირობა. მისი პირველი ლექსი „ხმა ჭურღმულიდან“, 1906 წელს, მთაწმინდის არალეგალურ სტამბაში მუშაობის დროს დაიწერა, როცა საშინელი რეაქცია მძვინვარებდა და ხალხი ბოზოქრობდა. „ხმა ჭურღმულიდან“ — ეს იყო ბნელ საკანში მყოფი

მუშების გულის სიღრმიდან ამონაკვეთი ტანჯვის ხმა: „აი სად ვმარხავთ ჩვენს ძალღონეს, გარეთ კი მზეა... ამშვენებს არეს... მაგრამ ჭირს ლხინად გვიქცევს ნუგეში, აქ ხალხის მტარვალს ვუთხრით სამარეს!“ (ბ. ხოსიტაშვილი, ლექსები, 1973, გვ. 7).

ვინ არის გმირი? — კითხულობს ბაბილინა, — ვის უნდა გაჰყვეს ხალხი?

„მას ვინც ბრძოლის ველზე გმირულად კვდება, ჩვენ ობოლ გულში ვტოვებთ მის სახელს და არასოდეს არ გვაღიწყდება, რომ იგიც მტარვალს უგებდა მახეს“.... (იქვე, გვ. 5).

მართალია, რეაქციის პერიოდში, ბაბილინას პოეზია ვერ ასცდა სევდისა და უიმედობის ჰანგს, მის ლექსებშიაც იჩინა თავი საშინელმა უქმყოფილებამ, ბრძოლის ყიფინა შესცვალა სევდის მომგვრელმა სურათებმა, მაგრამ ეს მოტივები არ მომძლავრებულა. იგი ვერ მოერია პოეტის აბობოქრებულ სტიქიონებს, ჯანსაღმა განწყობილებამ კვლავ აიტაცა იგი.

ბაბილინას ბევრი ლექსი მიძღვნილია კაპიტალისტური შრომის უღელში შებმულ, ილაჭამოცლილი მუშისადმი: „ჰო, ეს ქარხანა შრომის უღელი, ჩემი სიცოცხლის გაზაფხულს ნთქავენ და მანქანები დაკოდილის ხმით. გულის შემზარავ გლოვას მოსთქვამენ“ (იქვე, გვ. 14).

ბაბილინას სადა, გულწრფელ ლექსებში მუდამ ანთია იმედის ნაპერწკალი, იგი დიდი დამაჯერებლობით არწმუნებს მუშას, რომ შეუძლებელია დიდხანს გაგრძელდეს ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაცია, რომ ბოლო მოეღება ძირმომპალ კაპიტალიზმს. ამიტომ მუშას ღონესა და ბრძოლას უსურვებს: „მინდა მომდევედეს მკლავებში ღონე, ბრძოლის ბორბალი გადავაგორო, არა, არ მინდა ჩემი ოცნება აქ დაიმარხოს, მოელოს ბოლო“ (იქვე, გვ. 7).

ამას წერდა ბაბილინა 1907 წელს, როცა ჯერ კიდევ მისი ქვეყანა რეაქციის ბურჟუსში იყო გახვეული.

ასევე მკვეთრად არის გამოხატული კაპიტალისტური სამყაროს სიმძიმე და უსამართლობა ბაბილინას ერთ-ერთ ლექსში — „ბოგანო“. ვინ არის ბოგანო? ქალაქის ქუჩებში მოხეტიალე, უსახლკარო, მშვირმწყურვალი, ძალაგამოცლილი ადამიანი, იგი ეძებს ღამის გასათევს, რომ ძილს მიეცეს და დროებით დაივიწყოს საზარელი აწმყო. „დიდო ქალაქო. შენს დარბაზთ შორის არ არის ჩემთვის სახლი სამყოფი, რომ ღამით მაინც ძილმა წარმტაცოს გულის ვარამი — სევდის ნაყოფი (იქვე, გვ. 45).

დაახლოებით ასეთივე ხასიათისაა ბაბილინას საინტერესო ლექსი „ფრთოსანის სურვილი“, რომელიც თავისუფლებისათვის ლტოლვას გამოხატავს. „არ მინდა ჩაქრენ ჩემი ფიქრები, ბრძოლამ იმსხვერპლოს, დამისამაროს, მსურს დედამიწას მკერდს შემოვქდოს და უკვდავების შეერთოს წყაროს“ (იქვე, გვ. 22).

თავისი ღრმა ლირიზმით გვნიბლავს ლექსი „დილა“. პოეტი შეხარისხავს დილის რიჟარჟს, მის ძლევამოსილებას, მის სინათლეს, სიცოცხლისა და სიხარულის მომტან მზეს, მაგრამ ვაი, რომ ამ ბუნების დიდებულ ჰარმონიას არღვევს შრომის მონის ტანჯვისა და ბორკილების ჩხარუნი: „ვიშ, სამყარო ნეტარებით, ვის დაატკობს, ვის ახარებს, თუ დღეს კაცი, შრომის მონა, ტანჯვის ბორკილს კვლავ ატარებს“ (იქვე, გვ. 11).

ბაბილინას ლექსი „ახალი ჰანგი“, თავისუფლების დიდებული ჰიმნია, კვლავ მომავალ ბრძოლის განწყობილებას გამოხატავს. იგი უმღერის სამშობლოს თავისუფლებას, სიყვარულს, მშრომელ ხალხს მორიგი ბრძოლისკენ მოუწოდებს: „მთვარე გრძნეული სიყვარულს ეძებს, სიყვარულს ეძებს ძირს ქვეყანაზე და მეც დაგეძებ, გვირგვინი დავწინათ, გვირგვინი მწვანე თავთავეებისა, შენთან ტრფიალში ჰანგი ავაწყვე, ჰანგი ახალი ბრძოლის ხმებისა“ (იქვე, გვ. 24). როგორც ვხედავთ, ოპტიმიზმი, ბრძოლის განწყობილება, მომავლის იმედი, წითელ ზოლივით გასდევს ბაბილინას მთელ რიგ ლექსებს.

კაპიტალიზმის სიმწვავე, ყველაზე უფრო მკვეთრად ბაბილინამ ვაჟა-ფშაველასა და ირ. ევდოშვილისადმი მიძღვნილ ლექსებში გამოხატა. კაპიტალისტური წყობა არავისთან და არაფერთან ისე სასტიკი და უღმობელი არ არის, როგორც მწერალთან, წერს ბაბილინა. ამან ათქმევინა პოეტს: „ჩვენ ბეჩავ საქართველოში ვაჟაკანი სნეულდებიან, ხოლო მხვეპელნი, მლიქვნელნი გულდაგულ წინა დგებიან“. განა კაპიტალისტურ ურთიერთობის მსხვერპლნი არ გახდნენ, ამბობს ბაბილინა, დიდი ვაჟა და მგზნებარე რევოლუციონერი ირ. ევდოშვილი: „სამშობლოც ასეთი უნდა, ვაჟაკანი დაატუსალოს, თვის მკერდზე ანავარდებდეს უსამართლოს და უსახოს“ (იქვე, გვ. 79).

დიდ იმედს ამყარებდა ბაბილინა ლიტერატურის ჰორიზონტზე გამოჩენილ ახალგაზრდა გალაკტიონ ტაბიძეზე. ჯერ კიდევ როდის, მან საქართველოს იმედი უწოდა მგოსანს. ამ მხრივ მეტად უშუალო და საინტერესოა მისდამი მიძღვნილი ლექსი „სადღეგრძელო გალაკტიონისადმი“. მიუხედავად ასაკობრივი განსხვავებისა, თავიდანვე ისინი

ახლო მეგობრები იყვნენ. როცა გალაკტიონი მწერლობაში სახელს იმკვიდრებდა, ბაბილინა უკვე ცნობილი მუშა პოეტი იყო.

„გალაკტიონ, მახსოვს შენი პოეტური ყრმობის ხანა. ძმაო, ყრმობის გახსენებას შეედრება რამე განა? იმ დროს შეკრბა იქ, პარნასთან პოეტების ნორჩი გუნდი, რათა ლექსის უროებით დაგვემსხვრია რვა-ლის ხუნდი“ (იქვე, გვ. 105).

ბაბილინა ხოსიტაშვილი, როგორც მწერალი და მოქალაქე, დიდ როლს და მნიშვნელობას ანიჭებდა ოჯახს, ჯანსაღ ცოლქმრულ დამოკიდებულებას. ამ „შემთხვევაში იგი მთავარ როლსა და უპირატესობას ქალს აძლევდა. ამიტომ გასაგებია ის დიდაქტიკა, რასაც ქალისადმი მიძღვნილ ლექსში ატარებს: „ოჯახს უფრთხილდით, ქალებო, სახლში დასხედით კრუხებად, თუ თქვენ არ მოჰგვით კერასა, კაცებს რა შეაწუხებთა. ოჯახს უფრთხილდით, ქალებო, კაცების საბუღარია, შეფრინდებიან როცა წვიმს, გარბიან როცა დარია“ (იქვე, გვ. 16).

ბაბილინა ხოსიტაშვილი ჭეშმარიტად საინტერესო პოეტი. შეიძლება ყველა მისი ლექსი მხატვრული თვალსაზრისით არ დგას სათანადო სინაღლებზე, ზოგჯერ რითმი მოიკოჭლებს, აკლია გაჩარხვა და სხვ., მაგრამ იგი თავის ეპოქის ღვიძლი შვილია, თავისი დროის ტიპური გამომხატველია. ამდენად, მას ჩვენთვის გარკვეული შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს.

თავისი დროის საზოგადოებრივი მოძრაობის მაჩისცემა შესანიშნავად და მკვეთრად გამოხატა ბაბილინამ იმ მემუარებში, რომელიც 1964 წელს გამოვიდა ცალკე წიგნად. „მშობლიურ სოფლიდან დედაქალაქში“. წიგნი საკმაოდ დიდი დროის მონაკვეთს შეიცავს, — გასულ საუკუნის 90-იან წლებიდან ჩვენი საუკუნის 40-იან წლებამდე. უხუცესი მწერალი ამ წიგნში აგვიწერს თავისი ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე ნანახსა და განცდილს.

წიგნი დიდი ინტერესით იკითხება. იგი გვხიბლავს. ცოცხალი, ხატოვანი ენითა და თხრობის ბუნებრიობით.

პირველი ნაწილი წიგნისა ეხება მწერლის მშობლიურ სოფელს და თავის უფროს ძმასთან, იროდიონთან ერთად გატარებულ ბავშვობის წლებს, განსაკუთრებული მადლიერებით იგონებს მასზე გაწეულ ირ. ევდოშვილის ამავს.

მეორე ნაწილი დათმობილი აქვს მღელვარე ცხრაასხუთიან წლებს, მის ასოთამწყობად მუშაობის პერიოდს. იგი აღწერს მუშების ცხოვრების პირობებს, მათ საპროტესტო გამოსვლებს აუტანელი რეჟიმის

წინააღმდეგ; 1905 წელს თბილისის ქუჩებში გაშლილ მუშათა გამოსვლებსა და დემონსტრაციებს, რომლის მონაწილე უმუშაოდ თვითონ იყო და ახალგაზრდა ქალი წითელი დროშით ხელში, მებრძოლ ხალხთან ერთად იყო.

ბაბილინა ხოსიტაშვილის წიგნი ბევრ საინტერესო მასალას იძლევა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების შესახებ. იგი გვიამბობს იმ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოებზე, სადაც იკრიბებოდნენ ჩვენი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები: შიო მღვიმელი, სამსონ ფირცხალავა და სხვები. აქ ბაბილინა იგონებს თავის თანამედროვე მწერალი ქალების: ანასტასია თუმანიშვილის, მარიამ დემურიას, დომინიკა ერისთავ-განდევლის მღელვარე საზოგადოებრივ საქმიანობას და მათთან დაახლოებას.

წიგნის დიდი ნაწილი ეხება ირ. ევდოშვილის ცხოვრებას. ბაბილინას საგულისხმო მოგონებები, რა თქმა, უნდა, დიდ დახმარებას გაუწევს ირ. ევდოშვილის ცხოვრების შესწავლით დაინტერესებულ მეცნიერს. აქ მოყვანილი ფაქტების დიდი ნაწილი დღემდე უცნობია და საინტერესო.

ირ. ევდოშვილის გვერდით ვხვდებით ამ დროის მრავალ სხვა საინტერესო მოღვაწეთა სახელებს. ამიტომ თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სადად და მართლად დაწერილი ეს წიგნი კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფურცელია იმდროინდელი საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების გასაცნობად.

ბაბილინა ხოსიტაშვილმა გარდა თავისი ორიგინალური ლექსების და სხვა ნაწარმოებებისა, მსოფლიო და რუსული ლიტერატურის თარგმნები დაგვიტოვა.

ვის არ მიუქცევია ყურადღება ვიქტორ ჰიუგოს წიგნისათვის „კაცი, რომელიც იცინის“. მისი ქართული თარგმანი ბაბილინა ხოსიტაშვილს ეკუთვნის.

„— 1934—1935 წლებში ვთარგმნე „კაცი, რომელიც იცინის“, — წერს ბაბილინა ხოსიტაშვილი, ფრანგულს, უნივერსიტეტში, „ვეფხისტყაოსანის“ ფრანგულად მთარგმნელი ქალი ელისაბედ ორბელიანი მიკითხავდა. შემდეგ მასთან კერძოდ ვსწავლობდი ფრანგულ ენას. მაშინ დამებადა სურვილი, მეთარგმნა დიდი ფრანგი ჰუმანისტის შესანიშნავი რომანი „კაცი, რომელიც იცინის“, რომელშიც მწერალმა ჩააქსოვა მთელი თავისი სიძულვილი ბურჟუაზიული წესწყობილები-

სადმი. მე გამიტაცა მისმა ჰუმანიურობამ. იგი ხომ მთელი თავის ძალ-
ლონით დაჩაგრულების, უუფლებო ქალების, უმწეო ბავშვების, მონე-
ბის დასაცავად გამოდიოდა; ამხელდა ბურჟუაზიულ ყოფის მანკი-
ერებას, ამ კლასის უარყოფით მხარეებს.

თარგმანისადმი სიყვარული და ინტერესი რასაკვირველია ჩემმა
მეუღლემ ნიკო კურდღელაშვილმა გამიღვიძა... აბა, ვის არ წახალი-
სებდა მისი თავდადებული უანგარო შრომა... რამდენი ძვირფასი თარ-
გმანი დაგვიტოვა მან. ჟიულ ვერნის ნაწარმოებებიდან: „ოთხმოცი
ათასი კილომეტრი წყალ ქვეშ“, „საიდუმლო კუნძული“, „კაპიტან
გრანტის შვილები“ და სხვა (აკ. გ. ლეონიძის. სახ. ლიტ., მუზეუმი.
ბ. ხოსიტაშვილის არქივი, № 2924).

მართლაც, დიდი შრომატევადი და დიდ სიძნელებთან იყო დაკავ-
შირებული ვ. ჰიუგოს ასეთი ფუნდამენტური ნაწარმოების ქართულად
თარგმნა. დიდი დრო და ენერგია მოანდომა ბაბილინამ ამ პატრი-
ოტულ საქმეს.

ვ. ჰიუგოს ბ. ხოსიტაშვილისეული თარგმანი — „კაცი, რომელიც
იციინის“, პირველად 1936 წელს შემოკლებით გამოვიდა, ხოლო 1960
წელს იგი სრულად გამოსცა გამომცემლობა „ნაკადულმა“. უკანას-
კნელად კვლავ სრული სახით 1978 წელს გამოვიდა, რომელმაც, ცხა-
დია ნიჭიერი მთარგმნელის სახელი მოუპოვა მწერალ ქალს.

ამ წიგნის სრულ თარგმანზე 1941—44 წლებში მუშაობდა, როცა
სამამულო ომი მძვინვარებდა და მისი ორი ვაჟი სამშობლოს დასაცა-
ვად ფაშისტებს ებრძოდნენ. შვილების მოლოდინში ძილგატეხილი
დედა, საწერ მაგიდას უჯდა და დასახელებული წიგნის გარდა თავისი
საყვარელი მწერლის, ვ. ჰიუგოს „პარიზის ღეთისმშობლის ტაძარს“
თარგმნიდა.

ბაბილინამ რუსულიდან გადმოაქართულა თავისუფლების დიდი
მომღერლის, ალ. პუშკინის ლექსი „წინასწარმეტყველი“, „შავი თავ-
შალი“, მ. ლერმონტოვის „მწირი“, რომელიც ცალკე წიგნად 1941 წ.
გამოვიდა.

„არ მახსოვს ეს როდის იყო. ალბათ დიდი ხნის წინათ. უნივერსი-
ტეტის ეზოსთან ჩვენ ისტორიკოსს ალექსანდრე (ალიოშა) წერეთელს
შეეხვდი, მიცნო, შემაჩერა.

— დიდი სიფაქიზით და პასუხისმგებლობით, საქმის დიდი სიყვა-

რულით შეგისრულებიათ თქვენი თარგმანი „მწირი“. გისურვებთ სხვა მრავალი გეთარგმნოთ ასეთი ტკბილი, კარგი ქართლითო, მითხრა“*.

ბაბილინა ხოსიტაშვილს უყურადღებოდ არ დაუტოვებია უკრაინელი პოეტი ქალის, ქართველი ხალხის დიდი მეგობრის, ლესია უკრაინკას შემოქმედებაც, რომლის ჩამოყალიბებაზე უდიდესი გავლენა იქონია 90-იან წლების სოციალ-დემოკრატიულმა მოძრაობამ.

ლესია უკრაინკას უსამართლობის წინააღმდეგ მიმართული ლექსები დიდი გრძნობით აამეტყველა ბაბილინამ, მთელი სისასისით გვიჩვენა პოეტი ქალის თავისუფლებისათვის ანთებული გული.

„თვით ჩემი მიწა, იმდენ ცრემლს ღვრიდა, რომ მთელ ქვეყანას თითქმის წარღვნიდა. შეჩერდეს ეხლა, ცრემლი კი არა, სამშობლოს ხსენისთვის სისხლიც არ კმარა“ (ბ. ხოსიტაშვილი, ლექსები, 1956, გვ. 98).

ბაბილინა ხოსიტაშვილის თარგმანიდან მოტანილ ამ პატარა მონაკვეთით საკმარისია წარმოვიდგინოთ, თუ როგორი დამაჯერებლობით, როგორი შემართებით არის შესრულებული მის მიერ თარგმნილი სხვა ლექსები და როგორ მკვეთრად სჩანს ლესია უკრაინკას გაუტეხელი სული და თავისუფლებისათვის აღგზნებული მისი მეგრძოლი ბუნება.

ბაბილინა ხოსიტაშვილმა თარგმნა პოლონელი მწერლისა და დრამატურგის იული ჟულავსკის დრამატული პოემა „ეროსი და ფსიქეა“, რომელიც ეხება ფსიქეასა და ეროსის იდიალურ სიყვარულს. ვინაიდან თავის დროზე ეს ნაწარმოები დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ევროპაში, დიდი ექო ჰქონდა და დიდი ვატაცებითაც კი იღვებოდა რუსეთშიც, უნდა ვიფიქროთ, ამ ახალგაზრდა, 26 წლის პოეტი ქალის დაინტერესებაც ამით იყო გამოწვეული.

ბაბილინა ხოსიტაშვილმა, როგორც თვითონ გადმოგვცა, „ფსიქეას და ეროსის“ ქართული თარგმანი ქუთაისის თეატრისათვის შეუსრულებია ნიჭიერი მსახიობ ქალის, ნუცა ჩხეიძის დებიუტთან დაკავშირებით, რასაც ბაბილინა ყოველთვის იგონებდა. მას კარგად ახსოვდა აკაკის წამახალისებელი სიტყვები, როცა იგი ქუთაისის თეატრში ბაბილინას მიერ თარგმნილ „ეროსი და ფსიქეას“ დადგმას დაესწრო.

მომწონს, ყოჩაღ, კარგი ქართულით არის ნათარგმნიო, უთქვამს მისთვის ა. წერეთელს.

---

* ბაბილინა ხოსიტაშვილის მოგონება, ჩაწერილი ჩემს მიერ, ინახება ჩემთან, (ბ. ჩ.).

სიკვდილის წინ, რამდენიმე დღით ადრე ვინახულე... შვილები თავს დასტრიალებდნენ. ბედნიერი დედა ხარ-მეთქი, ვუთხარი. ესიამოვნა, და თავისი თბილი ხელი ხელზე დამადო, მადლობის ნიშნად...

1973 წელს, 25 თებერვალს, ბაბილინა ხოსიტაშვილმა, ოთხმოცდაცხრა წლის ასაკში სამუდამოდ დახუჭა თვალები.

წავიდა ჩვენგან დიდი გზაგანვლილი, ვაჟკაცური შემართების ნიჭიერი პოეტი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე ქალი. წავიდა ისე, რომ მისი ხმამალალი სიტყვა არავის გვახსოვს. ასეთი იყო იგი მეგობრებთან, ამხანაგებთან, ოჯახში შვილებთან. შინ და გარეთ, უპრეტენზიო, უანგარო და გულმართალი...

მას არ უყვარდა თავის ავადმყოფობაზე ლაპარაკი. როგორა ხართ, რა საკითხავიაო, გვეტყოდა, მაგრამ თუ საუბარს ლიტერატურაზე ჩამოუგდებდით, უცებ გაახალგაზრდავდებოდა, აინთებოდა.

შეუბღალავად ზიდა ბაბილინამ საზოგადოებისა და ოჯახის მძიმე ტვირთი. შესანიშნავი მოქალაქე, ადამიანი, პოეტი და მთარგმნელი, კარგი დედა და ოჯახის ქალი — ასეთად დარჩება ბაბილინა ხოსიტაშვილი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში და მის მკითხველთა მენსიერებაში.

ლიდია მეგრელიძე
(მომხარალი)
(1883—1968)

ლიდია მეგრელიძე ეკუთვნის ქართველი ქალების იმ უფროს თაობას, რომელიც ახალგაზრდობის წლებიდანვე ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში, იგი მწვავედ განიცდიდა მონარქიული რეჟიმის სისასტიკეს და თოფით ხელში ბარიკადებზე გაჰყვა რევოლუციურად განწყობილ მასებს თვითმპყრობელობის დასამხობად.

გურია ამ დროს პოლიტიკურად ერთ-ერთი გათვითცნობიერებული, მოწინავე კუთხეა, ასე რომ, მწერალი ქალის რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობა შემთხვევითი არ იყო. ამიტომ უმღეროდა პოეტი ქალი თავის მშობლიურ კუთხეს: „ჩემი მიწის მობიბინე ოქროს ყანავ, შენს თვალებში ჩემი სიყრმის მოლია, ამ მდელოზე მიმღეროდა დედა ნანას, ჩემო კარგო, საყვარელო გურია“.

ლიდია მეგრელიძე დაიბადა პატარა სოფელ გურიანთაში, 1883 წელს, ისმაილ მამულაშვილის ქართულ ტრადიციულ-პატრიოტულ ოჯახში. აქ, როგორც იმ დროის გურიის ყველა ოჯახებში, გამეფებული იყო „დაბადების“, „ვეფხისტყაოსანის“, „თამარიანის“ და ქართველი ხალხის სათაყვანებელი კლასიკოსების ილიასა და აკაკის კულტი.

„ხშირად დავფიქრებულვარ ჩემს წინაპრებზე, — წერს მწერალი ქალი, — თუ ვინ უნდა ყოფილიყვნენ ჩემი წინაპრები? არც ერთის მომსწრე არ ვყოფილვარ. დედასაგან გამიგია — ყველანი კარგი გვარი-

სა და შთამომავლობის იყენენო. მამულაშვილები, ჟორდანიები და სხვა. ამ სხვათაგან მახსოვს მხოლოდ პირველ საყმაწვილო ჟურნალ „ნობათის“ რედაქტორი ანდრია ლულაძე, საზოგადო მოღვაწე და ნიჭიერი კაცი, რომელიც ამავე დროს ცნობილი პოეტი ქალის დომინიკა ერისთავ-განდევლის მკვიდრი დეიდაშვილი იყო. სამწუხაროდ, დომინიკა მხოლოდ თბილისში გამოსვლის შემდეგ გავიცანი, მაგრამ მისი სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში სულ მასთან ვიყავი, ბევრი რამ ვისწავლე და შევიძინე მისგან“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ლ. მეგრელიძის არქივი, № 2116).

ამ მოწინავე ადამიანებთან სიახლოვემ და პატრიოტულმა ატმოსფერომ თავისთავად განაპირობა მომავალი მწერალი ქალის შემდგომი საზოგადოებრივი ასპარეზი.

ვინ იტყვის, რომ ადვილი იყო რევოლუციამდელი, წარსულიდანვე ხელფეხშეკრული ოჯახის ქალისათვის გარეთ გამოსვლა და საზოგადოებრივი ასპარეზი?! ეს შეეძლო მხოლოდ ისეთი ნებისყოფის, პრინციპულ, დიდი შემართების ქალს, როგორც ლილია მეგრელიძე იყო. სად, როდის, ან როგორ ახერხებდა, ეს წერილშიელიანი ქალი, მოენახა დრო, საათი, როცა დილიდან საღამომდე აკენს უჯდა, მუხლებზე „დედაკაცი და სოციალიზმი“ ედო და სამზარეულოში სადილის დამზადებისას ცალი თვალით მარქსის „კაპიტალს“ ჩასცქეროდა. ასეთ პირობებში იზადებოდა სამშობლოსა და მშრომელი ხალხის თავისუფლებისათვის ბრძოლის იდეები.

ლილია მეგრელიძის ბავშვობამ სოფელში გაიბრინა, ისმაილ მამულაშვილის (საშუალო აზნაური) ლამაზ კარ-მიდამოში, იგი მშობლების კალთას არ შორდებოდა, მათგან ისწავლა მოყვასთა სიყვარული, ზიზღი უსამართლობის მიმართ, პატივისცემა შრომისა და მშრომელი ადამიანისადმი, რამაც შემდეგში განსაზღვრა მისი, როგორც მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის მრწამსი.

სოფლის ცხოვრებაში ჭკუის სასწავლი მაგალითები უამრავი იყო. მაგრამ პატარა ქალიშვილი, იმასაც ხედავდა, თუ რა ხდებოდა მისი სახლის ჭიშკრის გაღმა.

— დედიკო, რატომ ტიროდა დღეს თათია?! — ეკითხება ლილია დედას.

— ერთი ფური ჰყავდა საწყაღს, ჩაფრებმა წაართვეს გადასახადში.

— ნანოს რაღა აკივლებდა?!

— ნანოს ნამზითვი სპილენძის ქვაბი ხელიდან წაგლიჯეს!

ასე თანდათანობით იზრდებოდა პატარა ქალიშვილის გულში ზიზღი და სიძულვილი უდანაშაულო ხალხის მჩაგვრელებისადმი (აკ. გ. ლეონიძის სახ. საქ. სახ. ლიტ. მუზეუმი, ლ. მეგვრელიძის მოგონებები, № 118).

მწერალი ქალის მამა ისმაილ მამულაშვილი, გაჭირვებით აწერდა ხელს უწყებას, თუ თამასუქს, წიგნის კითხვა არ იცოდა, მაგრამ სოფელში ცნობილი მოშიაჩე იყო. ზეპირად იცოდა ანდაზები და ანგდოტებშიც ვერავენ სჯობნიდა. ლიდიას დედა — ეკატერინე უორდანი მწიგნობარი და სათნო, კეთილი ადამიანი იყო, ქალიშვილის სწავლაზე ბევრს ფიქრობდა.

წერა-კითხვა ლიდიას დედამ შეასწავლა. ჩაიყვანდა პატარა მდინარეში, შიშველ ფეხებით ჩააყენებდა წყალში, მისცემდა თავის ხელით დაწერილ ანბანს და „ანი, ბანი, განი...“ — იმეორებდა ლიდია, ფეხქვეშ კი ანკარა წყალი მიჩხრიალებდა. ხალხში რწმენა იყო: წყალი, საფუძველი სიცოცხლისა, იქნებოდა ცოდნის საფუძველიც.

„— ჰო, საყვარელო დედავ, შენ მასწავლე დედა-ენა. შენი ქართულით ავიდგი ენა. შენ მასწავლე პირველი ლექსი: „ნახტომსა შველსა ფერდსა ჰკრა, ისარი ორბის ფრთიანი“, როცა შენ ბატის ფრთიანი კალამი მომეცი ხელში, ჩემს მიერ პირველად დაწერილი სიტყვა იყო: „მამაო ჩვენო...“ შენ მიკითხავდი და მე ვწერდი — „სულო რომელი ხარ ცათა შინა“ (იქვე, № 1823).

გაუმართლდა იმედი ეკატერინეს, ოზურგეთის ქალთა სასწავლებელში ლიდიამ თავი გამოიჩინა.

— ნეტავი, სხვები აკითხავდნენ ასე თავის შვილს, როგორც თქვენ. თავს ნუ იწუნებთ, ბედნიერი დედა ბრძანდებით, — ეუბნებოდნენ მასწავლებლები.

მაგრამ მალე გაჰქრა ეს ბედნიერი წლები. მომავალ მწერალ ქალს დედა ადრე გარდაეცვალა. დეიდამ ლიდია სოფელ აკეთში წაიყვანა. დეიდას ქმარი კონსტანტინე დათუნაშვილი, შეძლებული და განათლებული აზნაური, დიდი ღვთის მორწმუნე და მწიგნობარი იყო. წიგნის მოყვარული გოგონაც ხარბად დაეწაფა მის მდიდარ ბიბლიოთეკას. მალე სოფელში ხმა დაიჩხა, საშუალო სკოლა უნდა გაეხსნათო. კონსტანტინე დათუნაშვილი თვითონ ჩაუდგა სათავეში, გახარებული მით, რომ ჩვენს ბავშვებს საშუალება ექნებათ ქართულად ისწავლონო. აქ

გადაფურცლა ლიდიამ ი. გოგებაშვილის „დედა ენა“, აქ დაიწყო ეგ. ნინოშვილის ცრემლების მომგვრელი მოთხრობების კითხვა.

— ეს ოჯახი ჩემთვის იყო ეროვნული სიამაყის ჭეშმარიტი კერა, — წერს ლიდია მეგრელიძე, — მაგრამ ამ დიდებულ ოჯახში, მაინც ობლად ვგრძნობდი თავს.

იგი კარგად ხედავდა მის გარშემო შექმნილი თავადაზნაურულ, ბატონკაცური საზოგადოების მძიმე ატმოსფეროს. ხშირად გარბოდა მოჯამაგირეებთან და მოსამსახურეებთან. გულს სწევდა მათი დაბეჩავებული ყოფა. ამ ოჯახიდან წასვლის შემდეგაც თვალწინ ედგა ერთ-ერთი მოჯამაგირის, დავითის დაღვრემილი სახე, რომელსაც პატარა ლექსი მიუძღვნა, „იმ დროის გამო“: „შენი ყვავილნიც გაიშლებიან, ჩემი ოცნებაც შევებით ფრთებს გაშლის, მაგრამ მაგ სახეს ტანჯვით აღსავსეს, ამ ჩემს ხსოვნაში ვერა რა წაშლის“ (იქვე, № 1813).

ჩვიდმეტი წლის ლიდია მეგრელიძე ისევ მამის ოჯახს უბრუნდება ოზურგეთში. გაზრდილსა და გალამაზებულ ქალიშვილს კოჭებამდე გრძელ კაბას აცმევენ. ახლა კი უკვე ნამდვილი გასათხოვარი ხარო, ეუბნებოდნენ ლიდიას უფროსები.

ოზურგეთში ლიდია უახლოვდება ამ დროის მოწინავე ახალგაზრდების შესანიშნავ წრეს: ალ. წუწუნავას, ვალერიან შიუკაშვილს, ვანო ურუშაძეს, დავით და გრიგოლ გუგუნავებს, რომელნიც თავგამოდებით იბრძვიან თეატრის ხალხთან დაახლოვებისათვის; მართავენ წარმოდგენებს, აწყობენ ლიტერატურულ საღამოებს და სხვ. ლიდია მალე ამ თეატრის გულშემატკივარი და დამხმარე სდება. თამაშობს სცენაზე, პიესად აკეთებს ეგ. ნინოშვილის მოთხრობა „გოგია უიშვილს“. დიდი იყო ამასთან დაკავშირებით მომავალი მწერალი ქალის სიხარული და არც უშედეგოდ ჩაუვლია მის პირველ ლიტერატურულ ნაბიჯებს.

სწორედ ამ დროს უახლოვდება ლიდია ცნობილ, ხალხური სიმღერების ლოტბარს, აქსენტი მეგრელიძეს. აქსენტი დიდად განსხვავდებოდა ოზურგეთის ახალგაზრდებისაგან თავისი ევროპული ჩაცმულობით: შავი ფრაკით, გახამებული გულისპირით და მაჯებით, ყელზე შავი ბაბთით, ზევით ავარცხნილი წაბლისფერი თმით, ჭეშმარიტი ხელოვანის იერის მქონე კაცი იყო.

1900 წელს ლიდია ცოლად მიჰყვება აქსენტი მეგრელიძეს და საცხოვრებლად ქალაქ ფოთში გადადის, სადაც ამ დროს ქალთა გიმნაზიაში მუსიკის მასწავლებლად მუშაობდა მისი მეუღლე.

მძიმე, ძნელი და მღელვარე იყო ლიდიასათვის აქ ცხოვრების წლები. ათასი წინააღმდეგობით და დაბრკოლებებით სავსე. ჭერ კიდეც მოუწყობლები იყვნენ ახალგაზრდები, რომ დაიწყო პირველი რევოლუცია, აზღვავებული ხალხი ადამიანურ უფლებების მოსაპოვებლად დაიძრა. ფოთში გახშირდა კრებები, დემონსტრაციები, ჩამოყალიბდა მებრძოლი რაზმები, აღელვებული ხალხი ქუჩაში გამოდის. ლიდია მეგრელიძე თავისი ხელით შეეკრილ წითელი დროშით შედის ფოთის სოციალურ-დემოკრატიულ პარტიის კომიტეტში.

— მუშებს ღირსეული დროშა სჭირდებათ! — ამბობს იგი და მათ უჩვენებს დროშაზე ამოქარგულ ლოზუნგს — „გაუმარჯოს მუშათა კლასს!“

ლიდია იბრძვის ფოთის საკვირაო სკოლების გახსნისათვის. მშრომელი ქალების გათვითცნობიერებისათვის.

— ჩვენ შეგირდები, შეგირდებად გვინდა და არა ბატონებად. რომ ისწავლიან, მერე თავზე დაგვასხდებიანო, — ებრძვიან ლიდიას ხალხის მტრები.

ახლა ლიდია მეგრელიძე ნიკო ნიკოლაძესთან შედის საჩივრით, რომელიც იმეამად ფოთის ქალაქის თავი იყო.

ნ. ნიკოლაძე უკვე იცნობდა ლიდიას, როგორც რევოლუციის პროპაგანდისტს. ქვეყნის ამბები გამოკითხა.

— ჰო, სწორედ რომ ქალაქის საქმეებზე გეახელით, ბატონო ნიკო! ვვინდა თქვენი ავტორიტეტი გამოვიყენო, ახალგაზრდობას წერა-კითხვა ვასწავლოთ! (იქვე, № 1212).

ნ. ნიკოლაძეს მოწონებია ახალგაზრდა ენთუზიასტი ქალის ინიციატივა, აღუთქვა, რომ ყოველნაირ დახმარებას აღმოუჩინდა ამ საქმეში.

მართლაც, ლიდია მეგრელიძის თაოსნობით მალე გაიხსნა წერა-კითხვის უცოდინართა სალიკვიდაციო საკვირაო სკოლა და საკვირაო კურსები მუშებისათვის.

ამ დროს აღიხანოვი ცეცხლითა და მახვილით მოედო საქართველოს — დალაშქრა იმერეთი, გადაწვა გურია, ააოხრა სამეგრელო, გადასწვდა ფოთს. კომიტეტში დადგა საკითხი პარტიული სტამბის გადამალვის, და ვინ დაიჭრებს, რომ ამ ნაზი, სუსტი გარეგნობის ქალმა ლიდიამ მეგრელიძემ სურვილი განაცხადა ამ ძნელი მისიის შესრულებისა... ცეცხლმოკიდებულ გურიაში ლიდიას მიაქვს ხელსტამბა დასამალად, თავის მეუღლის აქვსენტი მეგრელიძის ოჯახში.

რეაქცია განაგრძობს თარეშს, ლიდია ახალაზალ დავალებებს იღებს, პროკლამაციებს ამზადებს, ბეჭდავს, გამოდის მიტინგებზე, ხალხს მოუწოდებს: „ღებო და ძმებო! გამხნევდით, ნუ დაეცემით სულით, გულს ნუ გაიტეხთ, ჩვენი დამარცხება დროებითია, რეაქცია წარმავალია... ჩვენ გავიმარჯვებთ!“

ახლა მთელი სირთულე იყო პროკლამაციების ქალაქში გადატანა. ფოთში კი ამ დროს სამხედრო წესები მძვინვარებდა, მალთაყვაში სამხედრო ყარაული იდგა. ლიდია ამ აქაც გამოიჩინა თავისი ვაჟკაცური ბუნება. მოირთო თავადის ქალივით, ქორწილში მიდიოდა, თან ამხანაგი ქალი გაიყოლია, რომელიც თითქოს მისი მხევალი იყო და ასე ხურჯინში ჩალაგებული ხაჭაპურებით და სანოვაგით ცხენებზე ამხედრებულნი მიადგნენ მალთაყვის გორას.

— ჩქარა, ჩქარა... — სიცილ-კისკისით, ბრძანებლური ტონით იძახის კნეინა. კარაულ-ჯარისკაცებთან უდარდელ ქალბატონად მოაქვს თავი... აგერ ბორანი, აპა, ნაპირიც. ლიდია გავიდა სამშვიდობოზე თავისი მხევალი ქალით. ამრიგად, ლიდიას მოხერხებით პროკლამაციები გადატანილ იქნა ქ. ფოთში.

ლიდია იყო ფოთის სოციალ-დემოკრატიული არალეგალური ორგანიზაციის, როგორც თვითონ წერს, ერთადერთი მოწინავე ქალი, რომელიც პარტიის დავალებით, „დასელი ქალისა“ და „ნამცეცას“ ფსევდონიმით გამოდიოდა პრესაში.

— მე თვითონ ამ გზით მოვედი ქართულ მწერლობაში, როგორც ერთ-ერთი მჯღაბნელი მებრძოლ ქალთა თანასწორობისათვის.

ასეც იყო, ლიდია მეგრელიძე ერთი პირველი დემოკრატი ქალია, რომელმაც საქართველოში ქალთა ემანსიპაციის საკითხი დააყენა. მის მიერ დაარსებულმა „ქართველ ქალთა საზოგადოებამ“ ქალაქ ფოთში, რომლის თავმჯდომარე თვითონ გახლდათ, დიდი როლი ითამაშა მუშა ქალების გათვითცნობიერების და დარაზმვის საქმეში.

1915 წელს ლიდია მეგრელიძე ჟურნალ „კვალში“, თორმეტ ნომერში მიყოლებით ბეჭდავს შესანიშნავ სტატიებს ქალთა სოციალური მდგომარეობის შესახებ. ამ სტატიებში ლიდია ქართველ ქალს უჩვენებს მომავალი ბრძოლის გზას: „დღეს ყველა ხედავს, რომ სქესობრივ მონობაზე დამყარებული საძირკველი შეიჩრყა. თანამედროვე ცხოვრებამ წარმოშვა პიროვნების თანასწორობის იდეა.

დღეს იშვიათად შეხვდები ისეთ ქართველ დედაკაცს ჩვენში, რო-

მელსაც თუ შეგნებით არა, ინსტიტუტურად მაინც ძვალ-რბილში არ ჰქონდეს გამჯდარი მამაკაცთან გათანასწოების სურვილი.

დღეს ყველა შრომისმოყვარე დედაკაცი ცდილობს ფასდადებულ იქნეს მისი შრომა ოჯახში. დროა მშრომელმა ქალმა სთქვას: ბედნიერი ვარ, საკუთარი შრომის ნაყოფით ვტკბები და საკუთარი აზრებით ვმსჯელობთო, ნუ გადაიჩნებით კლდეზე, ნუ შთაინთქებით, ხელ-ხელ ჩაკიდებულები შეერთებული ძალით ერთად შევუდგეთ ცხოვრების გრძელ აღმართს“ (იქვე, № 23—120).

ლიდია ხმამაღლა აცხადებდა, რომ ქალი დღეს არ დგას თავისი დროის მოთხოვნების სიმაღლეზე, საჭიროა მუშათა კლასთან მეტი სიახლოვე, მის გვერდით მხარდამხარ სვლა. ლიდია ცდილობდა სოციალურ საფუძველზე გაეშალა ქართველი ქალის მომავალი ბრძოლის გზა. სწორედ ამიტომ შეარქვეს ფოთის მუშებმა ლიდია მეგრელიძეს ქართველი „კლარა ცეტკინი“.

როდესაც ლიდია მეგრელიძის ფოთში ცხოვრების პერიოდზე ვლაპარაკობთ, რომლის საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში მან უდიდესი როლი ითამაშა, არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ ამ პერიოდში აქ გადახვეწილი ქართველი პოეტი ნოე ჩხიკვაძე, ვის მიმართაც მწერალმა ქალმა ღიღი მზრუნველობა გამოიჩინა.

ნოე ჩხიკვაძეს, როგორც ყველა რევოლუციამდელ მწერალს, ცხოვრება უჭირდა და საშინელ მატერიალურ სიღატაკეს განიცდიდა. ცხოვრობდა როგორც ლიდია გადმოგვცემს, პორტის განაპირა, თავის ხელით აშენებულ ფიცრულ, ფარლალა ქოხში, ამ ქოხში გარდაეცვალა ერთადერთი პატარა ვაჟი, რამაც სულიერად გაანადგურა პოეტი.

ნოე ჩხიკვაძე ხშირი სტუმარი იყო მეგრელიძეების ოჯახის, სად უნდა დაესვენა სულიერად პოეტს, თუ არა აქ თავშეყრილ საქმიან, მოწინავე ახალგაზრდებთან, პროპაგანდისტებთან, კორესპონდენტებთან, სცენისმოყვარე მშრომელებთან.

ლიდიას არ შეეძლო გულგრილად ეცქირა ნოე ჩხიკვაძის ცხოვრებისათვის, რომლის ნიჭი ხელისშეწყობას და გვერდში ამოდგომას საჭიროებდა. და ასეც მოიქცა ლიდია, როცა საცხოვრებლად თავისი ბინა შესთავაზა.

„— მადლობა ღმერთს, ბინა დიდი გვაქვს, დაჯექი, ძმაო, იცხოვრე, წერე, სანამ შენს ცხოვრებას მოაწესრიგებდე!“ — უთხრა ერთხელ ლიდიამ, რომელმაც კარგად იცოდა, ერთადერთი შვილის სიკვდილის

შემდეგ თავის ქოხს აღარ გაჰკარებია და ლამის გასათევი აღარსად ჰქონდა.

„ — როცა მოგშივლეს შეიხედე განჯინაში, თუ უკეთესი ვერაფერი ვერ ნახო, გამოიღე ცივი მკაღი, დაუწე მარილი და ჭამე. ხომ იცი რა დროა?!“

ლიდია მეგრელიძემ ბევრჯერ თხოვნით მიმართა ნოე ჩხიკვაძის მეუღლის ძმას, ცნობილ პოეტს, ალექსანდრე (საშა) აბაშელს, რომელიც ფოთში ჩამოდიოდა, ნოე საჩქაროდ თბილისში წაეყვანა, რადგან ფოთში არ იყო სათანადო ნიადაგი მისი პოეტური ნიჭის გაშლისათვის. აქ მის ნიჭს ნამდვილად დაღუპვა მოელოდა და სხვ.

ლიდია მეგრელიძე ნ. ჩხიკვაძის დასახმარებლად საქველმოქმედო საღამოებს, ლიტერატურულ დილებს და ლექციებს აწყობდა; თბილისიდან ჩამოჰყავდა მწერლები, პოეტები, კრიტიკოსები: გიორგი ქუჩიშვილი, ვ. რუხაძე, ნ. ზომელეთელი, ნ. ნაკაშიძე, ილია ნაკაშიძე.

ლიტერატურულ საღამოებზე სტუმრებთან ერთად თვითონ პოეტი ნოე ჩხიკვაძე გამოდიოდა. იგი კითხულობდა თავის ცნობილ ლექსებს: „მონა ქალს“, „სამშობლოს“, ომანიანად, დიდი უშუალობით, დამაჯერებლობით.

მართალია, გიორგი ქუჩიშვილი ამ დროს ცნობილი იყო თავისი ლექსების საუკეთესო კითხვით, მაგრამ ვისაც ნოე ჩხიკვაძისთვის მოუხმენია, ისინი გადმოგვეცემენ, მათ შორის ლიდია მეგრელიძეც, რომ იგი ლექსის კითხვის ნამდვილი ტრიბუნი იყო. ცხადია, ამას ხელს უწყობდა ვაჟკაცური გარეგნობა და რაც მთავარია, ის გამბედაობა, რომელსაც იგი ლექსის კითხვის დროს ავლენდა.

ლიდია მეგრელიძის სახელთან დაკავშირებულია ნოე ჩხიკვაძის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი, „№-ს“ დაწერის ისტორია:

ერთ დღეს ქალაქ ფოთიდან გაჰქრა პოეტი ნოე ჩხიკვაძე. შეწუხდნენ მეგობრები. არავინ იცოდა, იგი სად და ვისთან წავიდა. შიშხმა აიტანა მისი მახლობლები, ხომ არაფერი შეემთხვა, ხომ არაფერი იწია თავსო.

ლიდია მეგრელიძემ სასწრაფოდ თბილისში წერილი გაგზავნა რედაქციის სახელზე — გვაცნობეთ ნოე ჩხიკვაძე ამჟამად თბილისში ხომ არ არისო. როგორც ჩანს, ნოე ჩხიკვაძე მოუძებნიათ. ეს ამბავი გადაუციათ, ბიჭო, სადა ხარ, მთელი ფოთი შენ დაგეძებსო. ამ შექმნილ მდგომარეობას აუღელეგებია ახალგაზრდა პოეტი. სწორედ ამასთან დაკავშირებით დაუწერია ლექსი „N-ს“ და თავის გულშემატკივრებისათვის პრესაში ამ ლექსით გაუცია პასუხი.

„— ვინ მკითხველობს?! ვინ დაძებებს? ვის ვუყვარვარ მე? აცრემლებულ თვალს ვაცეცებ, მოდი ხმა გამე. ირგვლივ ცივა, სუსხიანი ღამეა, ღამე, გული მტკივა სანუგეშო მითხარი რამე. მსურს გავფრინდე, მაგრამ საით, რომელ მხარეში? სად არის, რომ არ ფრინავენ სიმწუხარეში“.

ლ. მეგრელიძისათვის გასაგები იყო ამ ლექსის სულიერი განწყობილება და თავის დაჩაგრულ სამშობლოს ბედით გამოწვეული პოეტის სევდა.

თბილისში გადმოსული ლილია მეგრელიძე მწერალთა წრეშიაც ხშირად ხვდებოდა ნოე ჩხიკვაძეს.

ისევ უიმედობა, ისევ კოშმარი და სევდა, ისევ იბეჭდება ნოე ჩხიკვაძის უიმედო ლექსები.

— არა, შენ უნდა გამოხვიდე ამ მდგომარეობიდან, დროა ნამდვილი მებრძოლი პოეტი გახდე, ბრძოლის ჰანგებით აამღერო შენი მშვენიერი ლექსები... — ეუბნებოდა ლილია პოეტს.

როგორ არ ცდილობდა ლილია ნოე ჩხიკვაძე ახალი ცხოვრების მომღერალი გაეხადა, მომავალი გამარჯვების რწმენით აენთო, მებრძოლ მწერალთა რიგებში ჩაეყენებინა, მაგრამ მისი ცხოვრების საშინელი პირობები და თვითონ დრო, ამბობს ლილია მეგრელიძე, ამის საშუალებას არ გვაძლევდაო.

— მეორე დღეს, ჩვენი ამ საუბრის შემდეგ, ნოე ჩხიკვაძემ ჩემთან სამსახურში შემოიარა, მაშინ, პროფკავშირების ბიბლიოთეკის გამგეთ ვმუშაობდი. გამეხარდა მისი ნახვა.

— დაბრძანდით! — მივუთითე სავარძელზე, — დაისვენეთ და იქნებ ერთი კარგი ლექსი დაგვიწეროთ-მეთქი.

— მე თქვენთვის ლექსი უკვე დიდი ხანია მზად მაქვს, თუ ნებას მომცემთ, მინდა თქვენდამი მიძღვნილად გამოვაქვეყნო!

„რომ არ ნათობ ჩემთვის მზეო, პირს მარიღებ, შორს მიმქრალხარ, როს სევდას მგერი სიცოცხლეო, რად მიყვარხარ, რად მიყვარხარ!“ (იქვე, № 1324).

— არ გაბედო! — უთხრა მას ლილიამ, — მე რომ გაპატიო ასეთი თავხედობა, აქვსენტის რას ეტყვი?!

უხერხულ მდგომარეობაში მყოფმა პოეტმა უსიტყვოდ დასტოვა ოთახი.

ლილიამ, როგორც იცოდა, იმედიანად შემოუძახა თავის თავს.

ახალგაზრდაა, ყველაფერი გაივლის, ყველაფერს თავისი ჟამი და დრო აქვსო.

ამის შემდეგ დიდ დროს არ გაუვლია, პოეტი ნოე ჩხიკვაძის მოულოდნელმა გარდაცვალებამ თავზარი დასცა ლიდიას.

— თურმე რა მოკლე ხნის სიცოცხლე ჰქონია საწყაალს, მე კი უკანასკნელად ერთი სანუგეშებელი სიტყვაც ვერ მოვძებნე მისთვის... — უთქვამს ლიდიას.

„ამის მიზეზი, ალბათ ის იყო, რომ მე თვითონ საშინელ ხასიათზე ვიყავი. — ან რა ხასიათზე უნდა ვყოფილიყავი, როცა სახლში ხუთი მშვიერი ბავშვი მელოდებოდა. ჩემი მეუღლე აქესენტი მეგრელიძე მასწავლებელი გახლდათ, მაშინ მასწავლებლები სამი-ოთხი თვე ხელფასს ვერ ღებულობდნენ. ჭვავის პური რაა, მისთვისაც კი, საათობით ვიდექით ხოლმე ფურნის წინ. შემეძლო ამ პირობებში მყოფს, სხვისათვის სანუგეშებელი სიტყვა მეთქვა?!“

დასაფლავების დროს მთელი ქალაქი შემოვირბინე, ძლივს ვიშოვე ხუთი თეთრი ვარდი... ის ღარიბულ ფიცრის კუბოში იწვა, ღარიბულად ჩაცმული... ეს ხუთი ვარდი მიპყვა ვარდების მოყვარულ პოეტს დიდუბის კარამდე“ (იქვე, № 1624).

აქვე გვინდა დავძინოთ, რომ ამასთან დაკავშირებით, ლიდია მეგრელიძის ქალიშვილის, მარიამ მეგრელიძის (ფოტინოვას) გადმოცემით, ლიდიას არქივში დაცულია ნოე ჩხიკვაძის ორი ლექსი: „საიდუმლო სიყვარული“ და „რომანსი“. როგორც თვითონ აცხადებს, დედაჩემისადმი არის მიძღვნილიო. ლექსები შინაარსით და იდეით, სწორედ იმ პერიოდს ასახავს, როცა დედაჩემთან მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა და თავის ცხოვრების საიდუმლოებას, ფიქრებსა და აზრებს დედას უზიარებდაო.

კარგად ახსოვს ლიდია მეგრელიძე მის თანამედროვე მოკალმესა და მწერალს, ჟურნალისტს, საბავშვო ლიტერატურის მოამაგეს, ანიკო ღვინიაშვილს.

„ჩემდა საბედნიეროდ, — ასე იწყებს თავის მოგონებას ან. ღვინიაშვილი, — გამომცემლობაში მუშაობამ ბევრ მწერალს და პოეტს დამახლოვა... ზოგიერთის მეგობარიც ვაგხდი, ასეთი იყო ჩემთვის ლიდია მეგრელიძე, იმ დროს „მიმქრალის“ სახელით ცნობილი. ეხლაც თვალწინ მიდგას შ. დადიანისა და ენგელსის ქუჩის კუთხეში სახლი ოვალური აივნით, ქუჩის პირას სპარსული ფანჯრებით. აი, ამ აივანზე ხშირად ვისხედით ხოლმე. ლიდია მიკითხავდა თავისი ნაზი, მომზიბ-

ვლელი ხმით თავის ახალ ლექსებს და მოთხრობებს, გამზადებულს გამოსაცემად... მე იშვიათად შემხვედრია ყვავილებისა და ვარდების ასეთი მოყვარული ადამიანი. დღეს ლეგენდასავით შემომენახა მესხი-ერებაში მისი ცხოვრების ერთი ლამაზი ეპიზოდი.

ქალიშვილობაში მეტად მომხიბლავ ლიდიას ხშირად უყვარდა ხოლმე, ოზურგეთის პარკში სიარული. აქ ერთი ადგილი ჰქონდა ამოჩემებული. იქ იჯდა ხოლმე წიგნით ხელში. კითხვაში გართული ვერ ამჩნევდა, როგორ მიდიმოდიოდა ევროპულად ჩაცმული, სასიამოვნო შესახედავი ახალგაზრდა ცოცხალი ვარდებით ხელში... ბოლოს უცნობი კაცი მიუახლოვდა ქალიშვილს და ვარდები გაუწოდა.

— მე არ გიცნობთ და ვარდები, ალბათ, სხვას ეკუთვნის, — უთქვამს გაკვირვებით ლიდიას.

— ვარდები ეკუთვნის იმას, ვისაც მივართვი!

ეს ყმაწვილი, როგორც შემდეგ გამოირკვა, ყოფილა ლიდიას თანამედროვე, მწერალი და მთარგმნელი თედო სახოკია.

ეს მიმზიდველი, ქალური სინაზე, არც ხანდაზმულობაში დაუკარგავს პოეტ ქალს. მას ვერასოდეს ვერ ნახავდით ულაზათოდ ჩაცმულს ოჯახში თუ გარეთ. მით უმეტეს, როცა გამომცემლობაში შემოვიდოდა, თითქოს მზემ შემოანათაო. უყვარდა თეთრი ტანისამოსი, თმის დავარცხნა სადად იცოდა.

მიყვარდა მისი ხმადაბალი საუბარი. იყო თავის თავისადმი სასტიკი მომთხოვნი, მაგრამ თავისი ღირსების დამცველი. ავადმყოფობის დროს, ხშირად ვნახულობდი, გაკრიალებულ საწოლში იწვა. ქალიშვილის, მარიამის მოვლა და პატრონობა ეტყობოდა, მაშინაც კი, როცა ლოგინიდან წამოდგებოდა, უთუოდ აბრეშუმის ხალათი უნდა გადაეცვა, სიკონტავე ავადმყოფობას არ დაეჩრდილა.

მეგობრობა და ამხანაგობა გულწრფელი იცოდა, ყოველგვარი ფარისევლობის გარეშე. ლიდია მეგრელიძე, როგორც კარგი მეოჯახე, იშვიათი მაგალითი იყო. თავისი ქალიშვილებისათვის უთქვამს ლიდიას უკვე მოხუცებულობის ჟამს: „ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ. ღმერთი არ გაგიწყრეთო, ყველამ ერთად არ მიტიროთ ხმამალლა, სირცხვილია, ხალხი არ შემიწუხოთ, ყველაფერში კანონზომიერებაა საჭირო“ (იქვე, № 2877).

რომელი ჩვენთაგანი არ ჩაუფიქრებია ლიდია მეგრელიძის ფსევდონიმს — „მიმქრალი“, რომელიც თავისი მნიშვნელობით, შინაარსით, თითქოს თვით პოეტის კლდემამოსილი ბუნების განსახიერება იყო. ამ

მხრივ ნამდვილად საინტერესოა პოეტ თეიმურაზ ჯანგულაშვილის ლიდიასადმი მიძღვნილი ლექსი, თქმული ლიდია მეგრელიძის საიუბილეო საღამოზე.

„გულშეუმცდარო, არასდროს სიტყვა არ გქონდა სხივმკრთალი, შენ ერთხელ შეცდი მარტოდენ, როცა დაირქვი მიმჭრალი“.

ლიდია მეგრელიძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, მის პოეტურ ნიქს, თავიდანვე მაღალ შეფასებას აძლევდა ლიდიას შემოქმედების ღრმა პატივმცემელი და ახლო მეგობარი მწერალი როდონ ქორქია:

„ვინც პირადად იცნობდა ლიდიას, გაახსენდება თუ რა ნაზი ბუნების ქალი იყო იგი. ნაზი ადამიანთა ურთიერთობაში, ნაზი პოეზიაში. მაგრამ ფოლადივით მტკიცე და გაუტეხავი რევოლუციონერი „ბრძოლაში“ (საყმაწვილო ლიტერატურის „მოამბე“, 1968 წ., გვ. 82).

დიდად აფასებს ლიდია მეგრელიძეს, როგორც მწერალს, როგორც მოქალაქესა და ადამიანს, იგი მას წერდა:

„პატივცემულო ქ-ნო ლიდია! პატარა ბავშვებისთვის თქვენი ახალი, დაუბეჭდავი ლექსები წავიკითხე. დიდი მადლობელი ვარ, რომ ასეთი ნდობა გამომიცხადეთ და მათი ავ-კარგის პირველ შემფასებლად ამირჩიეთ. თავიდან ბოლომდე რამდენჯერმე სიამოვნებით გადავიკითხე... ლექსები მომეწონა, მაგრამ განსაკუთრებით ნასიამოვნები დავრჩი იმით, რომ ხანდაზმულობის უამს სავსებით შევიწარმუნებიათ თქვენი ჰაბუტური ლექსის სიმსუბუქე და სურნელება.“

ეს ლექსები მცირე ჰასაკის ბავშვებისათვის დაგიწერიათ და მათ სულსა და გულს სავსებით ეხმიანება. კარგად არის მათში გათვალისწინებული ბავშვის ბუნება და მისი აღქმის უნარიც. ლექსის მხატვრულ ქსოვილში მშვენივრად არის შერწყმული აღმზრდელობითი მოტივი. ყოველ მათგანს გასაგები მორალი აქვს. ეს მომენტი ყოველთვის მთავარია საბავშვო ნაწარმოებისათვის.

ლექსი მსუბუქია, მარტივი, სიტყვის კარგი მნიშვნელობით. ჩემის აზრით, ეს კრებული აუცილებლად საჭიროა ბავშვებისათვის და საბავშვო ბაღებისათვის“ (ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ლ. მეგრელიძის არქივი, № 29111).

ლიდია მეგრელიძის ლიტერატურული ნაბიჯების შემფასებელი, მისი პირველი ლექსის საყმაწვილო ჟურნალ „ნაკადულში“ გამომქვეყნებელი, მწერალი ნინო ნაკაშიძე იყო. იგი ყოველთვის დიდი სიამოვნებით ხვდებოდა მის ახალ ლექსსა თუ მოთხრობას.

თავის პატარა მოგონებაში ნინო წერს: „ერთერთ შეხვედრაზე პიონერთა სასახლეში, სადაც პოეტი-აკადემიკოსი იოსებ გრიშაშვილი გახლდათ დაპატივებული, ვილაცამ თქვა და იოსებ გრიშაშვილს მიუბრუნდა, ეს ლექსი ბიჭო, შენი მეგონაო. იოსებს გაელიმა და გაკვირვებულმა უპასუხა: ვითომ რა, ლილია ჩემზე ნაკლებ საბავშვო ლექსებს წერსო?!“ (იქვე, № 2814).

ლილიას ცხოვრებისა და მისი პიროვნების დასახასიათებლად კარგი მოგონებები შემოგვინახა მისმა ქალიშვილმა, მასწავლებელმა მარიამ მეგრელიძემ (ფოტინოვამ), რომელმაც დიდი ამაგი დასდო დედას. იგი მასთან ცხოვრობდა სიკვდილის უკანასკნელ დღემდე. მარიამი იყო მისი არა მარტო ქალიშვილი, არამედ მისი სულის მესაიდუმლე და მეგობარი.

„მე კარგად მახსოვს, ჩემო ძვირფასო მშობლებო, თქვენი ახალგაზრდობა, როგორი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდით ოჯახს. როგორი თავდაპირველი იყავით თქვენს ბავშვებთან,— წერს მარიამი,— ბავშვები უფროსებთან არასოდეს არ შემოვიდოდით, თუ არ დაგვიძახებდით. მაგრამ ჩვენ მაინც გვესმოდა სასტუმრო ოთახიდან ზოგი რამ, რაც ჩვენს ყურადღებას მიიპყრობდა ხოლმე. მახსოვს, როცა სიმდიდრეზე ჩამოვარდებოდა ლაპარაკი, თქვენ ყოველთვის ამაყობდით თქვენი სიმდიდრით, თქვენი მრავალრიცხოვანი ოჯახით. აი ჩვენი სიმდიდრე! — იტყოდით რვა შვილზე.

მამაჩემმა, აქესენტი მეგრელიძემ, სახლში შემოსვლა ყოველთვის მხიარულად, სიმღერით იცოდა. განსაკუთრებით „ტრავიატადან“ „Душа тонко позна“ წაიმღერებდა. ჩვენს ოჯახში უხეში სიტყვა არ გაგვიგონია, არც მამა და დედას შელაპარაკება გვახსოვს. ერთი, რაზედაც დედა მამას ეკამათებოდა ხოლმე, ეს იყო ჩაცმაზე. დედას ელევგენტური ჩაცმა უყვარდა. მამა ცოტა მოუწესრიგებელი კაცი იყო. ამ მხრივ მამა ჩაცმას ყურადღებას არ აქცევდა, დედას ეს ძალიან ანერვიულებდა. მაგრამ ისინი საოცრად შეხმატკბილებულად ცხოვრობდნენ. რა დამაფიწყებს მათ ერთად შესრულებულ სიმღერებს. დედა გიტარაზე კარგად უკრავდა, მამა მღეროდა, დაბალი ტონით, აყოლებდა ხმას. ორივენი მუსიკალურნი იყვნენ. შემდეგშიც, როცა მამა უკვე ჩვენთან აღარ ცხოვრობდა, ურთიერთობა და მეგობრობა დედასთან არ შეუწყვეტია. მახსოვს, ერთხელ აქესენტიმ შემოირბინა. დედა საწერ მაგიდასთან იჯდა. ერთი უნდა მიშველო, აკაკის 125 წლის

იუბილესთან დაკავშირებით, ერთი ლექსი დამიწერეო, მელოდია მაქვს და სიტყვები მჭირდებაო” *.

ლიდია მეგრელიძე საერთოდ ძალიან თბილი და გულისხმიერი ადამიანი იყო. სახლში, საზოგადოებაში, მეგობრებთან, მწერლებთან... თავისი მდიდარი ხასიათით ყოველთვის ახერხებდა ადამიანებთან კონტაქტის დამყარებას. ლიდიას ამ ადამიანურმა ღირსებამ დააახლოვა მწერალი ქალი ჩვენი ეპოქის ბუმბერაზ პოეტს, გალაკტიონ ტაბიძეს, რომელსაც იგი პირადად იცნობდა.

სულ პირველად ლიდია მეგრელიძემ გალაკტიონი ქუთაისში ნახა, აკაკი წერეთლის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით. აკაკის პანაშვილზე, დიდძალ ხალხს შორის, მისი ყურადღება ერთმა ქაბუკმა მიიპყრო. „ნეტავი, ვინ უნდა იყოს ეს ახალგაზრდა, ასეთი სანდომიანი, მიმზიდველი გარეგნობისა?“ — გაიფიქრა ლიდიამ, მაგრამ იუხერხულა ვისმესთვის ეკითხა.

„ახალგაზრდა იღვა ღერეფანში, საშინლად დამწუხრებული, ღრმა ფიქრებში წასული, თითქოს, საღდაც სამარეს ჩასცქერსო. — იგონებს მწერალი ქალი. — თითებში ანთებული თაფლის სანთელი ეკირა... ყმაწვილი ღრმა ფიქრებიდან მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, როცა თითებში სიმხურვალე იგრძნო, თავი ასწია და მწუხარე თვალები სიერცეს მიანათა... ეს თურმე გალაკტიონ ტაბიძე იყო, ჩემი ღროის ღიდი პოეტი. შემდეგ მას მწერალთა კავშირში თათბირებზე ვხვდებოდი, საიდანაც ჩვენი ურთიერთობა და მეგობრობა დაიწყო.

ერთხელ, კარგად არ მახსოვს, მგონი 1934 წელი იყო, მწერალთა კავშირში გ. ტაბიძის ახალი, გამოუქვეყნებელი ლექსების კითხვა მოეწყო, საღამოს ხელმძღვანელობდა გალაკტიონის ნიჭის ღრმა პატივცემელი პოეტი ალიო მაშაშვილი. როცა გალაკტიონის ახალ ლექსებს შორის ჩემდამი მიძღვნილი ლექსი „ელეგია“ წაიკითხეს, მომხსენებელმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ვისაც გალაკტიონმა ეს ლექსი მიუძღვნა, აქ არის, ჩვენს შორის, დარბაზშიო. შევწუხდი, არ ვიცოდი სად გაემქრალიყავი. მით უმეტეს მაშინ, როცა აქა-იქ ტაში გაისმა. აი ეს ლექსი: „ელეგია“ (ლ. მ.).

„ბავშვმა დავღვარე ცრემლი ღვარული, ბევრის წუხილით და დღონებით, აჰა, ის ქალი და სიყვარული მოვიდა, მაგრამ დავგიანებით.

---

* მარიამ მეგრელიძის მოგონება, ჩაწერილი ჩვენს მიერ, ინახება ჩვენთან (ბ. ჩ.).

გულში ყვაეილი იყო დარგული, ხმა მეგობრობის დღეთა მზიანთა, და მეგობრობა გადაკარგული, მოვიდა, მაგრამ დაავიწყდა“*.

ლიდია მეგრელიძე, როგორც გალაკტიონის ნიჭის პატივმცემელი და თანამედროვე, გალაკტიონის ცხოვრების ბევრი მნიშვნელოვანი ეპიზოდებისა მომსწრე და მნახველია. დღეს, რამდენადაც ჩვენთვის შედარებით ნაკლებ არის ცნობილი მისი ახალგაზრდობის წლები, მის ცხოვრებასთან ახლო მდგომი ადამიანის, ლიდია მეგრელიძის მოგონებები ნამდვილად დიდი მნიშვნელობისაა.

„გალაკტიონის გარშემო, — იგონებს პოეტი ქალი, — თავიდანვე არ იყო ჯანსაღი მდგომარეობა მწერალთა კავშირში. მაშინ აქ სხვადასხვა მწერლები და დაჯგუფებანი იყრიდნენ თავს.

ჩრთმანეთის გაუტანლობა, მტრული მიდგომა დიდხანს გაგრძელდა. ამას ზედ ერთოდა აგრეთვე ის განწყობილება, რომ გალაკტიონს ამ დროს „მეფე პოეტს“ — ეძახდნენ და თვითონაც ამაყად იქცეოდა. ეს თვითნებური სიამაყე, ცხადია, არ სიამოვნებდა სხვა პოეტებს. ამ პირობებში ჩაყენებული გალაკტიონი სამოსელშემოძარცული გმირივით იდგა გზაჯვარედინზე. ჯერ კიდევ არ იყო მისთვის ნათელი სალიტერატურო მნიშვნელობის გზა.

მართალია, გალაკტიონს ჰქონდა რევოლუციის ზეგავლენით დაწერილი ლექსები, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ არ იყო პოლიტიკურად მტკიცე მსოფლმხედველობის პოეტთა რიგებში და უფრო „უსასრულობის“ პოეტი სჩანდა“.

გალაკტიონის ცხოვრების შორიდან მეთვალყურე ვიყავი. დღიდან მისი გაცნობისა, ვხედავდი, რომ მას ამ დროს არც ერთი ამხანაგი, ახლო მეგობარი არ ჰყავდა. იგი თავისებური ხასიათისა იყო და მუდამ დაძაბული, ნერვიულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. არ შეეძლო ადამიანთა საზოგადოებაში ხანგრძლივად ყოფნა...

„როგორ თქვი ლიდია შენს ლექსში? — გულს ადვილად ეახლები, სადაც გინდა, მეგობრობა არის ძნელი საპოვნელი!“ კარგია! მოდი წავიდეთ აქედანო, მთხოვა გალაკტიონმა. მას არ ეხერხებოდა სამაგიდო ტოსტები, საერთოდ სიტყვაძვირი კაცი იყო. თუმცა სიტყვით გამოსვლა მას არც ტრიბუნაზე უყვარდა. მაგრამ აზრი განა მის ლექსებში და ნაწერებში არ იყო ჩაქსოვილი?

დიახ, ჩვენ ვთქვით, რომ გალაკტიონს ახლო მეგობარი არ ჰყავდა,

* გ. ტაბიძე, რჩეული, „საბჭოთა საქართველო“, 1977, გვ. 284.

რომ ხელი მოეკიდა მისთვის და ეთქვა:—„გალაკტიონ, ძმაო, რას დაფიქრებულხარ. გახედე ჩვენი მომავლის ბედის ვარსკვლავს, საიდანა გვინათებს და ჩადექი მებრძოლ პოეტების რიგებში და სხვა“ (იქვე, № 6240).

ამ მხრივ, ლიდია მეგრელიძემ დიდი როლი ითამაშა გალაკტიონის ცხოვრებაში და იმ დროს ამოუდგა გვერდში, როცა ეს სწორედ საჭირო იყო მისი სულიერი გამხნევებისათვის. „არავინ იცოდა მისი საცხოვრებელი ადგილი; სად ეძინა, ღამეს სად ათევდა. შეიძლება ლომბარდის პირდაპირ ერთ ტიალა ეზოში, სადღაც საშინლად პატარა, უპაერო ოთახში, თუ მახლობელ დუქანში (ერთხელ ლიდია სწორეთ ამ ეზოში შესული გალაკტიონი დაინახა, აქ გაუგზავნა მან პოეტს ლეიბი, ბალიში და საბანი, სანამ ბინას მიიღებდა). მან ასეთი არაადამიანური ღამისსათევი ბევრი გამოიცვალა. არ ვიცი სად დარჩა, ჩემი მიტანილი ლეიბი და ბალიში, ან რად მინდა ვიცოდე...“ (იქვე, № 1818).

ლიდიამ ყოველთვის იცოდა, რა ხდებოდა პოეტის ცხოვრებაში, რა აფორიაქებდა, რა აღელვებდა. ლიდია იცოდა, რომ მას უყვარდა ოლია ოკუჯავა, რომელსაც პოეტი ქუთაისიდან იცნობდა. იცოდა ისიც, რომ გალაკტიონი უსიყვარულოდ არავის დაიახლოვებდა. ოლია ოკუჯავა მაშინ თავის ძმასთან — ოკუჯაეების ოჯახში ცხოვრობდა. რატომღაც გალაკტიონი ამ ოჯახში ვერ გრძნობდა თავს თავისუფლად და უკვირდა ლიდია მეგრელიძეს, სადღაც ბედის დაცივნაც იყო, რომ ამ შესანიშნავ, განათლებულ ოჯახში, გალაკტიონმა ვერ ჰპოვა თავისი სულის დასაყრდენი.

„ოლია ოკუჯავას ძალიან უყვარდა გალაკტიონი. ეს ყველაზე კარგად ვიცოდი მე. ეს კეთილშობილი ქალი ცდილობდა გალაკტიონი ყოფილიყო სახელმწიფო მოღვაწე, ისეთი, როგორც მისი ძმები იყვნენ და ჩაება ყოველდღიურ საქმიანობაში. რა თქმა უნდა, ეს კარგი სურვილი იყო — გალაკტიონი ყოფილიყო დიდი პოეტიც, ამავე დროს სახელმწიფო მოღვაწეც, მაგრამ სახელმწიფო მოღვაწეობისათვის გალაკტიონი არასოდეს არ ყოფილა განწყობილი. ეს ამორებდა სწორედ მას ოკუჯაეების ოჯახს. თუმცა გალაკტიონი თავის მეუღლის ძმის შეილზე ძალიან ზრუნავდა. განსაკუთრებით უყვარდა იგი, განსაკუთრებით ყურადღებით ეპყრობოდა. გალაკტიონს მიჰყავდა სკოლაში, სკოლიდან სახლში, ოლია ოკუჯავა გადაყოლილი იყო თავის ნათესავებზე, გალაკტიონიც ცდილობდა ესიამოვნებინა მეუღლისათვის. ესეც რომ არ ყოფილიყო, პოეტს ეცოდებოდა ცისფერთვალემა ლამაზ ქორ-

ჩიანი ყმაწვილი, რომელსაც მამა გადასახლებაში ჰყავდა და გალაკტიონიც ცდილობდა უმამობა არ ეგრძნო ბავშვს*.

საწყალი ოლია ოკუჩავა, სულ გალაკტიონის ძებნაში იყო. ერთხელ შეხვედრისას ძალიან შეწუხებული ვნახე. შემომჩივლა აგერ სამი დღე იქნება გალაკტიონი სახლში არ მოსულაო. შევწუხდი.

— აბა, ჩქარა, წადი იოსებ იმედაშვილის რედაქციაში, იქ დავინახე... — თან ავუხსენი, სად იყო რედაქცია.

ღამის თერთმეტი საათი იქნებოდა, როცა ჩემი სახლის კარებთან გალაკტიონის ხმა გავიგონე. ალბათ, რამე სერიოზული საქმე ექნება, თორემ ასე გვიან არ მოვიდოდა მეთქი.

შეწუხებული და აღელვებული მელაპარაკებოდა. სულ რამდენიმე წუთში, უცებ გადმომცა მის გულში დაგროვილი ბოღმა.

— სად წავიდე ეხლა, ჩემს ქოხში, თუ ოკუჩავებთან?!

მე ვურჩიე წასულიყო იმ ადამიანთან, ვინც მისთვის თავს სდებდა და რომელიც ეხლა გულშეწუხებული, მოუთმენლად ელოდებოდა მის სახლში მოსვლას.

— კარგი, წავალო, დამპირდა.

მე მაინც არ დავუჭერე, ვიცოდი რომ სანამ იქ მივიდოდა, სადმე შეუხვევდა. მსუბუქი მოსასხამი მოვიგდე და გავყევი ოკუჩავების სახლისაკენ.

— აბა, გალაკტიონ, დარეკე ზარი, როცა კარს გაგიღებენ, მე წავალ, უკან მობრუნება არ იფიქრო!!! (იქვე, № 1621).

დიდი ყურადღებითა და მზრუნველობით ეპყრობოდა ჩვენი პარტია, ჩვენი მთავრობა დიდ შემოქმედს. სისტემატიურად გამოდიოდა მისი ლექსები, ეძლეოდა დიდი ჰონორარი, მთავრობამ მისცა ბინა და სხვ.

სწორედ ამასთან დაკავშირებით წერდა ლილია:

„ეხლა კი ვფიქრობდი, რომ მოეწყობოდა მისი ოჯახური ცხოვრება“.

მალე ქალაქში ხმა დაიბნა, გალაკტიონი დღემის ხიდიდან გადავარდა და ფეხი მოიტეხაო. ლილია საავადმყოფოში გაიქცა პოეტის სანახავად.

— ... იცი, ლილია, — მითხრა მძიმე ხმით გალაკტიონმა, როცა კარი შევალე. — ოლია ოკუჩავა გადაასახლეს, აღარ დაბრუნდება... აი, ეს

* ეს ვაჟი გახლათ, დღეს აკადემიკოსი, ვაჟა ოკუჩავა (ნ. ჩ.).

სახლის გასაღები, — დამიგდო მაგიდაზე და მითხრა: — ეს გინდოდა შენ, აწი იცხოვრებ ვისთანაც გინდა და როგორც გინდა... წაეიდა...

გალაკტიონს ოლია ოქუჯავას გადასახლების შემდეგ თავის ოჯახში ღამის გათევა ეძნელებოდა. თითქოს რაღაც შიშის გრძნობა დაეუფლა ზაეშვივით. ღამეს ხან ლავერენტი ძიძიგურთან ათევედა, ხან გიგლა მე-ბუქესთან (იქვე, № 1624).

ერთი სიტყვით, დიდმა პოეტმა, როგორც მწერალი ქალი წერს, ვერ მოახერხა თავისთავის ხელში დაქერა, ვერ მოაწყო თავისი საკუთარი ოჯახი, საკუთარი ცხოვრება.

ლიდია მეგრელიძის შზრუნველობა და ყურადღება გალაკტიონისადმი ერთობ მნიშვნელოვანი იყო ამ უაღრესად მგრძნობიარე ადამიანის ცხოვრებაში. გალაკტიონ ტაბიძე ამ ღვაწლს დიდად უფასებდა. ლიდია მეგრელიძეს. და ცდილობდა რითიმე ყურადღება გამოეჩინა პოეტი ქალისადმი, რომლის გულწრფელ მეგობრობაში არასოდეს ეკვი არ ეძარებოდა... და აი, როცა ლიდიას პირველი ლექსების კრებული გამოცემა ქალაქის უქონლობის გამო შეფერხდა, გალაკტიონმა მას წიგნისათვის ქალაქი უშოვა. მაშინ ეს დიდ სიძნელებთან იყო დაკავშირებული.

გავიდა წლები. გალაკტიონი ქუჩაში შეხვდა ლიდიას.

— რას შერება შენი ახალი წიგნი? — შეეკითხა გალაკტიონი. რომელმაც, როგორც სჩანს, იცოდა, რომ უნდა გამოსულიყო მისი წიგნი „მშობლიურ ცის ქვეშ“.

— ეხლა ასე ადვილი აღარ არის, ჩემო გალაკტიონ, წიგნის გამოცემა. მახსოვს, როგორ დამეხმარე და ქალაქი მიშოვე, — მოაგონა გალაკტიონს ლიდიამ.

ლიდია მეგრელიძის და გალაკტიონის მეგობრობის შესახებ საინტერესო მოგონება მოგვაწოდა ლიდიას ქალიშვილმა მარიამ მეგრელიძემ (ფოტინოვა):

„1958 წ. 4 ოქტომბერს გალაკტიონი გვესტუმრა. ხელში პორთფელი ეჭირა, მთელი მისი გარეგნობა დაქანცულობას და სევდას გამოხატავდა.“

გალაკტიონი შემოვიდა ნელი ნაბიჯით, უხერხულად გრძნობდა თავს. პორთფელი კუთხეში, სკამზე დადო. დედამ ის მაგიდასთან მიიპატიჟა. გულთბილი საუბარი გვქონდა, ვიცინოდით. ხილს შევექცეოდით. ჩვენის თხოვნით, გალაკტიონმა უარი არ გვითხრა, თბილისის 1500 წლის თავისადმი მიძღვნილი თავისი ლექსი წაგვიკითხა და ბო-

ლოს სიმღერა წამოიწყო. ჩვენ ავუწყეთ ხმები, დედაჩემმა გიტარა ჩამოიღო და თავისი ტბილი, ნაზი ხმით აამღერა, რაღაც უჩვეულო-სიმყუდროვე და სიჩუმე დიდხანს გაგრძელდა.

„ჩემო ტბილო მეგობარო“, „წყალტუბოდან ქუთაისში მიმავალო ქარო“, „ჩემო ციცინათელა“. მელოდია მელოდიას სცვლიდა. ეს მშობლიური მელოდიები ლოცვასავით გაისმოდა და საამო ხმებით აესებდა ჩვენს ოთახს. თავი ტაძარში მეგონა.

გალაკტიონის ოდნავ მოჭუტული თვალები, მისი ბავშვურად მომღიმარე სახე, სიმშვიდესა და სიამოვნებას გამოხატავდა... უცებ დედამ გიტარა გვერდზე გადადო, გალაკტიონს ღიმილით მიმართა:

— ღილები სად დასთესე, გალაკტიონ, რა უყავი?!

გალაკტიონი რაღაცნაირად საცოდავად მოიკუნტა, ღიმილით შეგვხედა და სთქვა:

— აგერ მაქვს ჯიბეში...

— მაშ, მომეცი პიჯაკი და დაგიკერებ ღილებს! — უთხრა დედამ.

სანამ დედაჩემი ღილებს აკერებდა, მან პორტფელიდან ბლოკნოტი ამოიღო. სულ რამდენიმე წუთში, მაგიდაზე იდო ექსპრომტი, დედაჩემისადმი მიძღვნილი ახალი ლექსი: „ლიდია, შენთან, აქ სიმშვიდეა, მაგრამ ჩემს გულში ღელვა დიდია, ოჰ, მაპატიე, ის ამინდია... შენთან ყოფნა მსურს ჩემო ლიდია, შენთან არიან შენი ბავშვები, იმათ ხომ ისევ ეთამაშები?! შემოქმედების სწრაფი რაშებით, უნდა გასწიო, ჩემო ლიდია! თაობით გიყვარს შენ მომავალი, ბედნიერების გულის მრავალი, რა უნდა იყოს ისეთი ვალი, შენ რომ ვერ შესძლო, ჩემო ლიდია... შენთან ვიქნები მარად და მარად, შენს გარდა მე სხვას არავთვლი არად, სიცოცხლეს დიდხანს გისურვებ, ჯარად შემოგსეოდეს ყველა, ლიდია“* (იქვე, № 3002).

ცოტა ხნის შემდეგ გალაკტიონი დედას დაემშვიდობა დიდის მოკრძალებით, ხელზე ეამბორა, მადლობა გადაუხადა და წავიდა. პორტფელი კი თურმე დარჩენოდა.

მე იმ წამსვე ავიღე პორტფელი. ის ღია იყო, სავსე ხელნაწერებით და ქაღალდის ფულით. დავედევნე, კიბეზე დავეწიე და პორტფელი გავუწოდე, ეს თქვენ დაგრჩათ-მეთქი.

---

* ლექსი დაწერილია 1958 წ. 4 ოქტომბერს, ლიდია მეგრელიძის ოჯახში, ქვეყნდება პირველად (ნ. ჩ.).

— რად შეწუხდით, მე თვითონ მოვაკითხავდიო. — მითხრა მან და დაუმატა: — იქნებ კიდევ მინდოდა მოსვლაო.

ეს იყო და ეს, ამის შემდეგ გალაკტიონი ჩვენ აღარ გვინახავს. ოქტომბერში ბინა გამოვიცვალეთ, გადავედით საცხოვრებლად საბურთალოში. გალაკტიონმა ჩვენი ახალი მისამართი აღარ იცოდა...

ამ ახალ სახლში გაიგო დედაჩემმა გალაკტიონის ტრაგიკული სიკვდილი. საშინლად განიცადა... გალაკტიონის თავისი სიცოცხლის თვითმკვლევლობით დამთავრება ეს გალაკტიონის ბუმბერაზ პიროვნებას არ შეეფერებოდაო. თვალეზზე ცრემლი მოადგა და უცებ ნიკოლოზ ოსტროვსკის ტანჯული ცხოვრება მოიგონა.

მომავონდა ერთი მომენტი, რომელიც არ მინდა დავიწყებას მიეცეს. გალაკტიონს არაერთხელ უთქვამს დედაჩემისთვის.

— ლილია, ჩემი პატარა კარადა მინდა გადმოვიტანო შენთან. რას შეტყვიო?

არც მე ვიყავი წინააღმდეგი. ალბათ საგულდაგულო ადგილი აქ ვგულეობოდა ჩვენთან-მეთქი, გავიფიქრე. მისი კარადის ადგილს კი გამოვძებნიდი, მაგრამ ეს არ მოხერხდა თავის ღრთზე.

1958 წლის მიწურულში ლილია მეგრელიძემ აკად. გ. ლეონიძის სახ. საქართველოს ლიტერატურულ მუზეუმში მოიტანა ცისფერი ბაბთით შეკრული საქალაქი, რომელსაც ეწერა მისივე ხელით: „ჩემი სიკვდილის შემდეგ გახსენით“. ყველა მეცნიერი მუშაკი შემოვეხვიეთ, ყველას გვინტერესებდა გაგვეხსნა იგი, მაგრამ საჭირო იყო თავის შეკავება, პატივისცემა მწერალი ქალის, ლილია მეგრელიძის ანდერძისადმი.

იგი დღეს დაგვკვირდა და გავხსენით. ქართულ საზოგადოებას ვაწვდით მის მოგონებებს და გალაკტიონის ცხოვრების ზოგიერთ საინტერესო მომენტს.

„ის ხალხში იდგა, — ასე იწყებს ლილია მეგრელიძე თავის დღიურის ფურცლებს, — მაგრამ თავისი გარშემო არავის ხედავდა, არავის გრძნობდა. მას თითქოს ოჯახი ჰქონდა, მაგრამ ოჯახი არ ქონია, მას მეგობარი ჰყავდა, ბევრზე ბევრი, მაგრამ მეგობარი არ ჰყავდა.

უმეგობროდ დაღუბდა...

მას თურმე შვილები ენატრებოდა, მაგრამ...

— მაშ, ჩაიარე გალაკტიონ ამ დიდ გამზირზე, ყველას გაუღიმე, ყველას ალერსით მოავლე თვალი.

— სულ ერთია, შენ მაინც ვერ გაგიგებენ!!!

— შენ ყველას ეფერებოდი...

— შენ ვინ მოგეფერება? ვაჰ, იქნებ იგრძენი სანიტარის უხეში ხელი...

რამდენი ბრწყინვალე მარგალიტები დარჩა შენს გულში გამოუძიერ-
წავი.

ეხ, სად არიან ქვეყნად ღმერთები, რომ ღმერთებში, შენც ღმერ-
თი ყოფილიყავი. ღმერთი პოეზიის, ღმერთი სიტყვის, სილამაზის,
გრძნობის სიუხვის“ (იქვე, № 1102). როგორც ვხედავთ, ლიდა მეგრე-
ლიძეს ეს უკანასკნელი მოგონება გალაკტიონის დაღუპვის რამდენი-
მე ხნის შემდეგ დაუწერია, როგორც სჩანს, მას სურვილი დაბადებია
იგი ვინმე მწერლისათვის გაეცნო. გალაკტიონისადმი მიძღვნილ თა-
ვის დაუბეჭდავ ლექსებთან ერთად მწერალთა კავშირში იგი პოეტ-
იოსებ ნონეშვილისთვის გაუგზავნია.

იოსებ ნონეშვილი სწერს:

„ქ-ნო ლიდა!

ნინო ლელაშვილმა გადმომცა თქვენი მოგონება „გალაკტიონ ტა-
ბიძეზე და ლექსები — „გალაკტიონ ტაბიძის ხსოვნას“.

პასუხი უფრო ადრე ვერ გაცნობთ, რადგან რამდენიმე თვე
უცხოეთსა და რუსეთში ვიმყოფებოდი.

ეხლა გვეძლევა საშუალება ვიპასუხოთ, რომ ეს თქვენი ნაშრომი
პოეტური შეგრძნებით და თვალთ დანახული, საინტერესო და აუ-
ცილებელია გალაკტიონის გაგებისა და მისი შესწავლისათვის.

მე დიდის ინტერესით წავიკითხე და ბევრი რამ ახალი შევიგრძნე
გ. ტაბიძის შესახებ.

გიბრუნებთ მასალებს ნინოს ხელით.

დიდ მადლობას მოგახსენებთ, რომ მე გამანდეთ თქვენი ხელნა-
წერის ბევრი საიდუმლო...

მარად თქვენი პატივცემელი, თქვენი უმცროსი კოლეგა, იოსებ
ნონეშვილი“ (იქვე, № 2023).

გასაგებია მწერალ ქალის ლიდა მეგრელიძის ზრუნვა გალაკტი-
ონის სწორად გაგებისათვის. ცხადია, შთამომავლობას მისი სახელი ისე
შეუბღალავად უნდა შეენახა, როგორც ეს იცოდა მისმა ახლობლებმა,
ასეთები კი გალაკტიონს ერთეულები ჰყავდა.

1959 წელს გალაკტიონის მოულოდნელი სიკვდილით გამოწვეული
ეროვნული ტრაგედია, საოცარი ფაქიზი, სათუთი გრძნობებით გამო-
ხატა პოეტმა ქალმა მისადმი მიძღვნილ ლექსებში. აქედან მოგვყავს

ერთ-ერთი: „არ ჯერა თვალებს“. „აქროლდა ქარი, სადა ხარ, სადა?! შენ ხომ ფოთლების ფრენა გიყვარდა, ფოთლები ისევე ქრიან ქარ და ქარ შენ კი აღარ ხარ! არც ერთი გზიდან აღარ მოგელი, მოდის საღამო ფიქრის მთოველი, მაინც გაგხედავ, ხან და ხან კარებს, რომ აღარ მოხვალ არ სჯერა თვალებს“ (იქვე).

ღიახ, ლიდია მეგრელიძემ ნამდვილად კარგი და დიდებული საქმე გააკეთა. მიდიან გალაკტიონის თანამედროვენი, მიჰქრის დრო, ხელდახელ შორის გვეპარება წლები. მალე გალაკტიონის მნახველი და მისი ცხოვრების შესახებ მთხრობელი აღარ გვეყოლება. ყოველივე ეს გათვალისწინებული ჰქონდა ლიდია მეგრელიძეს, როცა შექმნა გალაკტიონის, ამ დიდი ქართველი პოეტის შესახებ თავის მოგონებების შესანიშნავი ეპოპეა.

ღიახ, ძნელი და რთული იყო ლიდია მეგრელიძის სამწერლო გზა.. მრავალშვილიან დედას, ოჯახით ფეხშეკრულს, ოჯახის საქმით გადატვირთულს, ბევრი ოცნება და ფიქრი ქაღალდზე გადაუტანელი რჩებოდა. რა უნდა ექნა, ყოველდღიური ცხოვრება თავისას მოითხოვდა.. ძალიან მცირე დრო რჩებოდა შემოქმედებითი მუშაობისათვის. ამასთან დაკავშირებით ბევრი დღეები გუშინდელ დღესავით ახსოვს ლიდიას.

„საბჭოთა ხელისუფლების პირველი წლებია. ნინო ნაკაშიძესთან შევირბინე „ნაკადულის“ რედაქციაში.

— რა კარგია, რომ მოხვედი!.. — მითხრა ნინო ნაკაშიძემ. — საგაზაფხულო ნომრისათვის ლექსი მჭირდება, ლიდია, სტამბაში ვაგზავნი დასაბეჭდად, იქნებ როგორმე მომისწრო!

ჩქარი ნაბიჯით გამოვექანე სახლში, საღამოს ჩაისა და საუზმის საკითხი უცებ მოვაწესრიგე. ბავშვებს ადრე დავაძინებ-მეთქი, ვიფიქრე, მაგიდასთან დავჯექი, მინდა მოვიფიქრო რამე, რამდენიმე ატლასი გავშალე, ყველა ჯიშის პეპლებია დახატული, ჩიტები, ლამაზი ჩიტები, ტყის ყვავილები, ცისფერთვალა, ოქროსთვალა...

დავიწყე წერა. ჯერ სათაური გავუკეთე „პეპლები და ტყის მეგობრები“... შევწუხდი, ვხედავდი ბავშვები არ იძინებენ. მაინცდამაინც ეხლა ატყდნენ, არ უნდათ დაძინება, ტრიალებენ მაგიდის გარშემო, მისდევნენ ერთმანეთს დასაპყვრად, ერთი თავგია, მეორე კატა. ვაი, ჩემი ბრალი! მაინც დავჯექი (ვითომ მწერალი რაღა), ჩემი მეუღლე მაგიდასთან ზის... გაზეთს კითხულობს... უცებ ერთერთმა ბავშვმა ხელი წამოავლო სუფრის ფოჩებს და ჩემი დაწკრიანებული, მილაგებული

თეფშები, კოვზები, ხმაურით წამოვიდა იატაკზე, ნამსხვრევებად იქცა... შეშინებული ბავშვები საწოლებისაკენ გაიქცნენ. მე გაქვავებული ვიდექი... ყველაფერ ამას ალაგება უნდა... რალას მოვასწრებ... აზრები დამეკარგა, რითმები დამებნა, ჩემდა უნებლიეთ აღმომხდა შევიღებისადმი საყვედური და უხეშად მიემართე მათ. მეუღლე ფეხზე წამოვარდა, ის ჩემგან ამას არ მოელოდა.

— ოჯახი არ გინდა?! — მე მივხვდი, თუ რას ნიშნავდა ეს. დიახ, ქალი ვარ, ქალი და პირველ რიგში ბავშვები და ოჯახია ჩემი საქმე.

ლექსი რედაქციისათვის მზად მქონდა, მაგრამ მეუღლეს საყვედურით მოკლული გული დიდხანს არ მომიშუშდა (ლიდიას „მოგონებების დღიურიდან“).

მიუხედავად ყველა იმ დაბრკოლებისა, რომელიც მწერალ ქალს ელოებოდა თავის შემოქმედებით მუშაობასა და მოღვაწეობაში, ლიდიამ მაინც შეძლო თავისი ნიჭიერი კალამი სამშობლოს საკეთილდღეოდ მოეხმარა.

1910 წლიდან დაწყებული სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე, მას კალამი ხელიდან არ გაუგდია, უანგაროდ, გულწრფელად ემსახურებოდა ქართველ ხალხს, ოჯახს, სკოლას, მის ინტერესებს.

„თქვენთვის ვუმღერ ამ ქვეყანას, ნათელს, მზიურ სხივებით, თქვენთვის ექარგავ ოქროს ყანას, მარგალიტის მძივებით“ (ლ. მეგრელიძე, „სახსოვარი“, 1958, გვ. 20).

ლიდია მეგრელიძის სახელი მჭიდროდაა დაკავშირებული საბავშვო ლიტერატურის განვითარებასთან. მისი უანგარო სახელი ღრმად ჩაქსოვილია ჩვენი მოზარდი თაობის სულიერ ცხოვრებაში. იგი უყვართ ბავშვებს, მოზარდებს, როგორც საყვარელი შიო მღვიმელი, ილია სიხარულიძე, ნინო ნაკაშიძე, მარიჯანი (ალექსიძე) და სხვა.

მორიდებულად შემოვიდა ლიდია მეგრელიძე მწერლობაში. ეს თავისთავად იგრძნობა მის მორიდებულ, უპრეტენზიო ფსევდონიმიდან „მიმქრალი“, მაგრამ ჩვენი ბავშვებისათვის იგი გაუმქრალი სახელით დარჩა.

ლიდია მეგრელიძის რომელი ლექსიც უნდა აიღოთ და წაიკითხოთ, იგრძნობთ სისადავეს, უბრალოებას, რითმისა და რიტმის მოქნილობას, მუსიკალობასა და რაც მთავარია, ემოციურობას.

„დანტის პატარა და ვით ანკარა, ცისა კამარა, უბრწყინავს თვალი, ეუუუნა მკრთალი ტუჩზე ღიმილი, ნაზი და ფრთხილი“.

(ლ. მეგრელიძე, „სახსოვარი“, 1958 წ. გვ. 16).

ლიდიას ღიმილი სიფაქიზით მიჰქონდა ბავშვების გულთან თავისი ჩანაფიქრი, მის ლექსებში მშრალი დიდაქტიკა არ იგრძნობა. იშვიათად თუ შეხვდებით, გაუჩარხავ ლექსს, ჩავარდნილ რითმს, ამიტომაც რომ მისი ცუდგრუმელები, ადვილად იმახსოვრებდნენ, ადვილად სწავლობდნენ მის მსუბუქ, ჰაეროვან ლექსებს: „ვინ დაგატყვევა ჩიტუნიავ, მალხაზ ფრთიანო, შენ ხომ მზის სხივზე დაიბადე ბებიას ბაღში. გამომწყვდეული ამ დაბურულ ბნელ გალიაში, ვინ იცის, იქნებ შენც შენატრი თავისუფლებას“, — ეუბნება იგი ჩიტუნის და სურს ბავშვს დაუხატოს, აგრძნობინოს, ბუნებაში თავისუფლად გაზრდილ ჩიტისათვის, რაოდენ ძნელი და მძიმეა გალიის კედლები. გულმოკლული ბავშვი თვალელებში ჩასცქერის ჩიტუნის და თვითონ მიდის იმ დასკვნამდე, რომ უნდა გაათავისუფლოს, უნდა გაუღოს გალიის კარი.

ეს არის ნამდვილი საბავშვო ლექსი, რომელსაც შეიძლება თავისუფლების ჰიმნი ვუწოდოთ.

ლიდია ალვიძებს ბავშვებში მაღალ პატრიოტულ გრძნობას. ჩვენ ვხვდებით, თუ როგორ სადად, როგორ მარტივად ესაუბრება ის ამ დიდ მნიშვნელოვან საკითხზე.

„— ჭიკ-ჭიკ, ჭიკ-ჭიკ, მერცხლებო, კუდრაჭებო ცელქებო, საიდან მოფრენილხართ, ასე დილა აღრიან, მთებისა და ზღვებს იქით გიგულებდით დარდიანს, სამშობლოში მოფრენამ გაგინათათ თვალეები“.
(იქვე, გვ. 24) ეუბნებიან პატარები მერცხალს. რადგან მათ იციან, რომ სამშობლოზე ტკბილი და საყვარელი ქვეყანაზე არაფერი არ არის.

ლიდიას ყველა, საყოველთაოდ აღიარებული ლექსები: „ქეთოს მერცხალი“, „ჩემი ბურთი“, „ია და ბავშვები“, „გაზაფხული“, „კურდღელი და ბავშვები“, „ჩემო ციციუნია“, „გოჩას ლურჯა“, „მერცხალი“, „ბრიყვი ყურწყაბია“, „შემოდგომა ჩემს სოფელში“, „ხარატის შვილი“ და სხვა მრავალი, ჩვენი საბავშვო ლიტერატურის შედევრებია. ყველა ეს ლექსი დამსახურებულად არის შესული საბავშვო ლიტერატურის ოქროს ფონდში.

ქართული საბავშვო პოეზიის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს ლიდიას ლექსები: „ჩემი ბურთი“, საოცრად ცოცხალი და დინამიური; „ქეთოს მერცხალი“, რომლის ლაქვარდში თავისუფლად ფრენას შენატრის პატარა ქეთო და თვითონაც ფრთებს ნატრობს: „თან ასე ამბობს: ნეტავი, მეც, რად არა მაქვს ფრთებიო, რომ მისებრ გადავიარო, ცით აბჯენილი მთებიო!“ აზრის სიცხოველე, სურათოვნება, ცხოველყოფელ ელვარებას აძლევს ამ ლექსს.

ჩვენ გავეცანით ამ ლექსის პირველ ვარიანტს, თვითონ ლიდია მეგრელიძის ავტოგრაფს, რომელიც შეიძლება გულახდილად ითქვას, გაცილებით იდეური შთაბეჭდილების მომხდენია, ვიდრე გამოქვეყნებული. რით არ აკმაყოფილებს ბავშვის მოთხოვნილებას და რატომაა შეცვლილი — „ვიხილო უცხო ქვეყნები, იქ დავეწნა თაიგულიო, და ჩემს სამშობლოს ვახარო მომავლის გაზაფხულიო,“ — ჩვენთვის გაუგებარია.

ამ ვარიანტში, როგორც ვხედავთ, უფრო ამბლებულია სამშობლოს სიყვარულის გრძნობა. აქ პატარა ქეთინოს მოთხოვნილებაც უფრო დიდია, მას არა მარტო მერცხალივით მთების გადაფრენა სწადია, არამედ უფრო მეტი — მისი სურვილია, სამშობლოს კარზე მომდგარი გაზაფხული ახაროს...

დიდი ადამიანური სითბოთი, ბავშვის ფსიქოლოგიის ღრმა ცოდნითაა დაწერილი „ია და ბავშვები“. მწერალი ცდილობს გააფაქიზოს ბავშვის ყურადღება იასადმი, რომელსაც ხანმოკლე და გაუხარებელი სიცოცხლე აქვს.

„ნუ შემახებ პაწაწინა ხელს. ნუ, ნუ მეთქი ჩემო კარგო, ის არა სჯობს გავიფურჩქნო და ბალნარი მოგიქარგო? მეც შენსავით პატარა ვარ, გამახარებს შენი ცქერა. ახლოს დაჯექ, გამაგონე, მხიარული შენი მღერა“ (ლ. მეგრელიძე, „პეპლები და მეგობრები“, 1963, გვ. 24).

დიდებული სურათთა პატარა, ბუნების ამ უსუსური ქმნილებისადმი სიყვარულისა და მეგობრობის. მრავალფეროვანია ლიდია მეგრელიძის ლექსების თემატიკაც, მდიდარია მისი აღმზრდელობით-დიდაქტიკური ხერხები და შესაძლებლობანი.

შეუძლებელია, დადებითად არ იმოქმედოს პატარა მკითხველზე

ყურწკაპიას შეცდომამ, რომელმაც დედას არ დაუჭერა და რიკო-მელიამ სოროსაკენ გააცუნცულა.

ლიდია ბავშვებს ასწავლის ცნობილი ქართული ანდაზის შეგონებას: დედის წინ კვიცი გახტა, გასწია, მგელმა წაიღოო. აქედან მორალი: ბავშვი მუდამ მშობლის გამგონე უნდა იყოს.

ღირსება ლიდიას ლექსებისა იმაშია, რომ მისი დამრიგებლობითი ტონი, საოცრად მსუბუქია. ლიდიამ იცის, რომ ბავშვს უყვარს მიბადოს დიდებს ოჯახის საქმიანობაში. ლიდია სარგებლობს ამით და მათ ასწავლის პატარაობიდანვე შეეჩვიონ შრომას, რომ შრომას მიუჩვეველს, შემდგომში ყველაფერი გაუჭირდება და საოცარ სიზარმაცესა და ფლეგმატურობას გამოავლენს, რაც თვითონ მას დატანჯავს.

ლიდია შესანიშნავ მაგალითებს უჩვენებს ბავშვებს:— „აგერ საკენკით სავსე კალათა მიაქვს ბავშვს წიწილების დასაპურებლად:

„წია, წია, წიაო, აქ მოგროვდით ყველაა ვარიებო, ყვინჩილებო თეთრო გულყვინჩილა, მოგცემთ საკენკს, დაგაპურებთ, დაიძინეთ მშვიდათ“ (ლ. მეგრელიძე, „პებლები და მეგობრები“, 1986, გვ. 16).

ასევე აღმზრდელით თემას ეხება ლექსი „ჩემი ციციუნია“. პატარა გოგონას უყვარს შინაური პირუტყვი, თავს დასტრიალებს თავის საყვარელ ფისუნას, იგი შეგნებული ბავშვია, ხედავს, რომ ოჯახის უფროსებს არ სცალიათ კატისათვის, სამაგიეროდ თვითონ აკეთებს მათ გასაკეთებელ საქმეს... კატას აჭმევს, ასუფთავებს, უვლის.

რატომ არის ასეთი მგრძნობიარე ლიდია მეგრელიძის ლექსები, რატომ განიცდის მათ ავსა და კარგს. იმიტომ, რომ თვითონაც ობლობაში გაიზარდა. იგი ასწავლის, რომ სიობლით დაჩაგრულ ბავშვს გულისხმიერად უნდა მოეპყრო, სითბო და სიყვარული უჩვენო. მეგობრობა და ამხანაგობა გაუწიო.

ლიდია მეგრელიძეს ბევრი კარგი ლექსი აქვს მიძღვნილი სკოლა-სა და მასწავლებლისადმი. მწერალი ქალი ჰყიციხავს ზარმაცს, უსაქმოდ მოხეტიალე მოსწავლეს. უჩვენებს ასეთი ბავშვების სულიერ ტანჯვას როცა მათი გვერდით მჯდომი ამხანაგები ხუთიანებს იღებენ, თვითონ კი ორიანს. ბიჭი დიდხანს დასცქერის სკოლაში მიღებულ ორიანებს,

ფეხი წინ ვერ გადაუდგამს, სახლში ვერ მიდის, სირცხვილის გრძნობა უკან ახევიანებს, მაშინ როცა მისი ამხანაგები ცეკვით-ხტუნვით გარბიან სახლისაკენ.

ამრიგად, საკმაოდ პროდუქტიული და რაციონალური იყო მწერალ ლიდია მეგრელიძის ღვაწლი საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის განვითარების საქმეში. დღეს მისი საუკეთესო ლექსები გადატანილია მუსიკაში ჩვენი კომპოზიტორების თ. შავერზაშვილის, ნ. ლაფერაშვილისა და სხვათა მიერ. ყველა ეს სიმღერა საბავშვო ბაღების, საბავშვო სახლების რეპერტუარში არის შეტანილი და სიამოვნებით მღერიან პატარები.

ლიდია მეგრელიძემ ჩვენი ახალგაზრდობისათვის შექმნა საკმაოდ მოზრდილი საინტერესო მოთხრობა: „მშობლიურ ცის ქვეშ“. იგი 1955 წელს ცალკე წიგნად გამოვიდა. წიგნის წინასიტყვაობაში მწერალი წერს:

„დიდხანს იყო ჩემს მეხსიერებაში დაგროვილი 1905 წლის გურიისა და ბათუმის ამბები. ფეიქრობდი, ჩვენი მწერლობა, მხატვრული ლიტერატურა, ამ მხრივ ნაკლებად გამოეხმაურა 1905 წელს მომხდარ ამბებს. ცხადი იყო, რომ მარტო ლ. ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“ საკმარისი არ იქნებოდა ამ უზარმაზარი თემის დასაძლევად.

ყველა ის ადამიანი, რომელნიც ჩემს წიგნში არიან წარმოდგენილნი, როგორც ნაწარმოების მთავარი გმირები, ჩემი ახლობელი სახელებია, რომელთაგანაც ზოგიერთს ხელის ჩამორთმევეთაც კი ვიცნობდი.

დიდხანს, დიდხანს ფეიქრობდი დამეწერა ეს წიგნი... ამ ფეიქრებში გამეპარა ჩემი ცხოვრების საუკეთესო დღეები. მუდმივად მღელვარება, მუდმივად მოუსვენარი ცხოვრება, მთელი საზოგადოებრივი საქმიანობა, რასაც დღევანდელი დღე ჩემი თაობის ადამიანს ავალებდა. მაგრამ მუდამ თან მსდევდა და არასოდეს არ მშორდებოდა ის ამბები, რომლის მონაწილეც მე თვითონ ვიყავი მთელი ჩემი ახალგაზრდული არსებით“ (ლ. მეგრელიძე, „მშობლიურ ცის ქვეშ“, 1955, გვ. 113).

მართალია ლიდია მეგრელიძე! დიახ, სწორედ საკუთარი თვალთ

ნანახმა, საკუთარი გულით განცდილმა და გადატანილმა, ცხოველმყოფელი ძალა მისცა მწერალს ამ ნაწარმოების შექმნისათვის.

მას აქვს როგორც მხატვრული, ისე შემეცნებითი მნიშვნელობა. იგი ხელს უწყობს ახალგაზრდობას გაეცნოს ჩვენი ხალხის რევოლუციურ წარსულს და ნათელ წარმოდგენას აძლევს 1905 წლის რევოლუციურ მოძრაობის ამბებზე ბათუმსა და გურიაში.

ლიდია მეგრელიძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მისი ნაწარმოებები დიდი მღელვარებითა და ინტერესით იკითხება.

მის ნაწარმოებებში ასახულია ის პერიოდი, როცა 22 წლის ახალგაზრდა ქალი წითელ დროშას ქარგავს მუშებისთვის დემონსტრაციანზე გასატანად, როცა თვითონ ბეჭდავს პროკლამაციებს, აქტიურად იბრძვის რევოლუციის გამარჯვებისათვის და საოცარ, ფოლადისებურ სიმტკიცეს იჩენს ბრძოლაში.

ნაწარმოებში მოცემულია ბათუმის პროლეტარიატისა და გურიის გლეხთა ბრძოლის სურათები. მართალია, ყოველივე ეს წარმოდგენილია დღიურისა და ქრონიკების სახით, რამაც დაარღვია ნაწილობრივ თანამიმდევრობითი დინამიკური განვითარება, მაგრამ მწერალმა ქალმა მაინც შესძლო ეჩვენებინა რევოლუციური მოძრაობისა და განვითარებების რეალისტური სურათები.

ნაწარმოების მთავარ მოქმედ პირთა შორის განსაკუთრებით საინტერესოა გურული გლეხი მახარე მონიძე, რომელსაც ცხოვრების მძიმე პირობებმა დაატოვებინა მშობლიური სოფელი და ბედის საძიებლად ქალაქში მიდის.

იგი ბოლშევიკების დახმარებით ჩაებმება რევოლუციურ მოძრაობაში და პოლიტიკურ მოვლენებში გათვითცნობიერებული, მგზნებარე რევოლუციონერი ხდება. მთელი შეგნებით მზადაა თავი შესწიროს თავისუფლებისათვის ბრძოლას, სწამს თავისი საქმის კუშმარიტი სიმართლე.

მწერალი შესანიშნავად გვიჩვენებს, რომ მახარეს გზა იყო ათასობით მშრომელ ადამიანის ერთადერთი სწორი გზა, გზა რევოლუციური ბრძოლის, იარაღით თავისუფლების მოპოვებისა.

რომანის დადებით მხარედ უნდა ჩაითვალოს ისიც, რომ თითქმის

ყველა საზოგადოებრივი ფენა, მშრომელი ხალხი, მასები, რომლებიც მრისხანე ძალად აღიმართნენ თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ, მახარესთან ერთად გამოყვანილნი არიან რიგით მებრძოლებად, ხალხისათვის თავდადებულ რევოლუციონებად... ერმილე, მირიანი, სეფე და სხვა.

მწერალი გვიჩვენებს 1905 წლის რევოლუციაში ქართველი ქალების აქტიურ მონაწილეობას. იგი აცოცხლებს მთელ რიგ გმირი ქალების სახეებს, რომლებიც ცდილობენ თავისი წვლილი შეიტანონ თავისუფლებისათვის ბრძოლაში. ასეთია მაგალითად, ახალგაზრდა ქალი ტასო, რომელიც სასიფათო დავალებას იღებს პროკლამაციების წასაღებად. აგერ, მშრომელი ქალი საპირველმისო დროშას ამზადებს, აზნაურ ვაშალომიძის ქალიშვილი რევოლუციის მხარეზე გადადის და თავდადებული მებრძოლი ხდება.

ამ თავდადებული რევოლუციონერების გვერდით ვხედავთ არისტოკრატიის წარმომადგენლებს, მოხელეებს, თავად-აზნაურებს, მათ ყოფასა და ცხოვრებას: ფუფუნებას, დროსტარებას, მლიქვნელობას, მექრთამეობას, ჯაშუშობას. ერთი სიტყვით, მთელ მათ საქმიანობას. მწერალი ნამდვილად კარგად გვიჩვენებს ისტორიულად განწირული კლასის გახრწანასა და დაცემას. ამ ფონზე მწერალს გამოჰყავს გურიის უკანასკნელი მთავრის მემკვიდრე — ლევან გურიელი, რომელიც ჩინმედლებისათვის, თავისი კარიერის შენარჩუნებისათვის ხალხს აწიოკებს.

ნაწარმოებში საინტერესოდ არის ნაჩვენები მუშათა მოძრაობის, ბოლშევიკების პარტიის დამრავმველი როლი. მახარე, ერმილე და სხვანი ხალხის წიაღშია აღზრდილი. რევოლუციამ გამობრძმედა თავისუფლებისათვის მებრძოლი საუკეთესო შვილები.

ცოცხლად არის დახატული ნასაკირალის ცნობილი შეტაკების სურათი, სადაც წითელმა რაზმელებმა გურიის ასაწიოკებლად მოსული კაზაკები სასტიკად დაამარცხეს.

საინტერესოდ იშლება მკითხველის თვალწინ რევოლუციის ის სახელოვანი დღეები, როცა ბათუმელი ბოლშევიკებისა და პროლეტარიატის ხელმძღვანელობით თანდათან იზრდება თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ გამბრძოლი მოძრაობა. მთელი გურია რევოლუციის ხანძარში იყო გახვეული. ოზურგეთში გურიელის სახლზე წითელი დროშა

აფრიალდა. ყველგან კრებები და თათბირები ტარდება. მოისპო სახელმწიფო გადასახადი, ხალხმა თავისუფლად ამოისუნთქა.

დიდი მღელვარებით გადმოგვეცემს მწერალი გენერალ ალიხანოვ-ავარსკის დამსჯელ რაზმების რეპრესიებს გურიის სოფლების გასანადგურებლად. მკითხველი ხედავს მეფის დამქაშების მოქმედებას, რომლებიც შეუბრალებლად უსწორდებოდნენ ხალხს.

„ყველგან ცეცხლი ტრიალებდა, ტყვიების ხმისაგან ზანზარებდნენ სოფლები“, — წერს ლიღია, მაგრამ მწერალი გვიჩვენებს, რომ არავითარ ძალას არ შეეძლო თავისუფლებისათვის აზვირთებული მებრძოლი ხალხის შეჩერება, ვერავითარი რეპრესიები ვერ გასტეხდა მათ მებრძოლ სულს.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ მწერლის მიერ პოლიტიკურად სწორად არის შეფასებული რევოლუციის დროებითი დამარცხების მიზეზები, რომელიც საუკეთესო გაკვეთილი გახდა მომავალ რევოლუციის მომზადებისათვის.

საერთოდ, მწერალს იდეურად ნამდვილად კარგად მიჰყავს ნაწარმოების მთელი სიუჟეტი, რაც საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ ეს ერთ-ერთი საუკეთესო წიგნია, რაც კი დაწერილა 1905 წლის რევოლუციის თემაზე.

„მშობლიურ ცის ქვეშ“ ლიღია მეგრელიძის ბელეტრისტული ნიჭის გამარჯვებაა.

ლიღია მეგრელიძემ გაიარა გრძელი და რთული გზა დიდ შრომასა და გარჯაში, მაგრამ ცხოვრებიდან უკმაყოფილო, გულნატკენი არ წასულა. მას არ მოჰკლებია ხალხის ყურადღება და თავისი პატარების სიყვარული. ლიდიას თამამად შეეძლო ეთქვა საბჭოთა ბავშვებისათვის: თუ რამე კარგი მქონდა, ნათელი და სპეტაკი, ყველაფერი თქვენ შემოგწირეთო.

მუდამდღე ფეხზე იდგა, ფუსფუსებდა ან საწერ მაგიდასთან იჯდა, ისევ პატარებისათვის წერდა.

სულ რამოდენიმე დღე იყო ავად, თუ შეიძლება ამას ავადმყოფობა დავარქვათ. არავინ შეუწუხებია მოვლით.

უცებ თავი ცუდათ იგრძნო, უგუნებოთ გახდა. რატომღაც აკაკის ლექსის თავისი საყვარელი სტრიქონები მოიგონა: „შეეჩვია ტანჯვას სული და გული“. შეამოწმა თავისი მეხსიერება, თუ მახსოვსო. მერე

თავის ქალიშვილს მარიამს მოუხმო, რომელიც სამზარეულოში მისთვის საუზმეს ამზადებდა.

— რამე გნებავთ? — შეეკითხა ქალიშვილი.

— თქვენი სუყველას კარგად ყოფნა. ოღონდ ერთი გიტარა ჩამომიღე! ამ დროს კარი გაიღო, მისი საყვარელი შვილიშვილი ლულუ შემოვიდა:

— მოფრინდი ჩემო მერცხალო?! — მისი ხელი გულში ჩაიკრა.

ოთახში გიტარის ხმა გაისმა. ლიდია მღეროდა.

სალამოს ივანე მაჩაბლისეული თარგმანი „მეფე ლირი“ მოითხოვა.

1968 წლის 16 ივლისს გარდაიცვალა.

წავიდა ლამაზი სიცოცხლე, ლამაზი სიცოცხლე იმ შესანიშნავი, ღირსეული ქართველი მწერალი ქალის, რომელმაც მთელი ცხოვრება, თავის საყვარელ ქართველი ხალხის უკეთესი მომავლისათვის ბრძოლას შესწირა.

მის გამოსვენებას დიდძალი ხალხი დაესწრო. დიდი სიყვარულით და პატივისცემით მივასვენებდით უკანასკნელ სასუფეველამდე მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში.

მარიამ გარიყული

(1883—1960)

ბევრი ჩვენგანი ჩაუფიქრებია მარიამ გარიყულის ფსევდონიმს, რომელიც ფრთებშეკვეცილ, რევოლუციამდელ უუფლებო ქალის მწარე ბედს გამოხატავდა.

მარიამ გარიყულის ნაწარმოებებზე აღზრდილი თაობები მას არასოდეს არ თვლიდა გარიყულად. მართებულად თქვა გარიყულის იუბილეზე მაშინ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა პოეტმა თეიმურაზ ჯანგულაშვილმა: „გარიყული ხარ? ჩვენი გულიდან შენ გარიყული როდის იყავი... დაზრდილნი შენი სიყვარულითა, ვართ შენგან თვითონ გაურიყავი“.

თავის დროზე, როცა მწერალი ქალი კიტა აბაშიძემ დიდ მგოსანს აკაკის წარუდგინა გასაცნობად, აკაკის თურმე გაკვირვებით გაუღიმიდა და მიუმართავს:

— რამ გაგრიყა, ქალო, ასე ახალგაზრდა და გარიყული?! მე ნამდვილად ხნიერი მეგონე... გარიყული, განდევნილი, — შემდეგ თითები შეუთამაშებია, თითქოს გულის წყრომა გამოხატაო სევდიანი ფსევდონიმისადმი.

თვით მარიამი თავის ფსევდონიმს თეატრიდან წასვლით ხსნიდა.

მარიამ გარიყულმა ცხოვრების ურთულესი გზა განვლო. იგი მომ-
სწრე იყო 1905 წლის რევოლუციის მრისხანე დღეების და იმ დიდი
სოციალური ძვრებისა, რომელიც ქართველმა ხალხმა გადაიტანა მო-
შავალ რევოლუციის გამარჯვებისათვის ბრძოლაში. გარიყული ეკუთ-
ვნის იმ სახელოვან დემოკრატ ქალებს, რომლებიც საკუთარი ხელით
კერავდნენ საბრძოლო წითელ დროშებს და ზედ უშიშრად აწერდნენ
მგზნებარე სიტყვებს თავისუფლებაზე.

„გაზეთების, ბროშურების, პროკლამაციების გადატანა; არალეგა-
ლური კრებები, საშიში ტვირთით, სიბნელეში ჩემოდნებით ხელში
ბინიდან ბინაში გადასვლა, მუდამ მზად ყოფნა გასაქცევად, კონსპირა-
ცია, რასაც თან ახლდა ქანდარმერიის თავდასხმის შიში და სხვა —
ყოველდღიურობა იყო“, — იხსენებდა მწერალი ცხოვრების ბოლო
წლებში.

მარიამ ლუკას ასული თათეიშვილი (გარიყული) დაიბადა 1883
წლის 20 მარტს.

მწერლის მამა, ლუკა თათეიშვილი, დასავლეთ საქართველოდან,
სოფელ გუბიდან იყო. „უფასო მწერალი“, „შინ ნაზარდი“ კალმოსა-
ნი, ხალხური მოლექსე, დროგამოშვებით იბეჭდებოდა გაზეთ „ივე-
რიის“ ფურცლებზე „გუბელის“ ფსევდონიმით. გარდა ლექსებისა, იგი
პოემებსაც თხზავდა, რომელთა შორის აღსანიშნავია ცალკე წიგნად
გამოცემული პოემა „სიყვარული“. ეს პოემა სვიმონ გუგუნიავას „თა-
მარიანთან“ ერთად საკმაოდ გავრცელებული იყო და დიდი პოპულა-
რობით სარგებლობდა. ასე რომ, უნდა ვიფიქროთ, მწერლობისადმი
მიდრეკილება და ნიჭი მარიამ გარიყულს მამიდან გამოჰყვა. ანბანი
მარიამს სოფელში მცხოვრებმა ინტელიგენტმა ილიკო ლოლობერიძემ
შეასწავლა. ამ დროს აქ სკოლა არ იყო და ეს უნაგარო, კეთილშობი-
ლი მოღვაწე თურმე თავისი ნებასურვილით ასწავლიდა წერა-კითხვას
ბავშვებს.

ლუკა თათეიშვილის ოჯახში წიგნის დიდი ტრადიცია იყო. ამიტომ
მომავალმა მწერალმა ადრევე იგემა ხელნაწერი და ნაბეჭდი ფურცლე-
ბის სურნელება, მაგრამ მის ბავშვურ ფანტაზიაზე არანაკლები გავ-
ლენა იქონია დიდდამ და დეიდამ. მარიამის ცოდნის პირველი და-
უსრეტელი წყარო იყო წარმტაცი ქართული ზღაპრები და ლეგენდები.
მის ოჯახში, სკივრში სათუთად ინახებოდა სიძველისაგან შებერტყი-
ლი, გაყვითლებული ხელნაწერი რვეულები: „ამირანდარეჯიანი“,
„როსტომიანი“, „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი გამოცემა, რომელიც

ბებიას, როგორც წმინდა ლოცვა, გამოკრული კქონდა ძვირფას აბრე-
შუმის ქსოვილში. დეიდა შესანიშნავი მოუბარი და წაკითხული წიგნე-
ბის კარგი მთხრობელი იყო. იგი თავიდანვე აჩვევდა მომავალ მწე-
რალს ქართველი კლასიკოსების ნაწარმოებთა კითხვას და სიყვარულს.
მან ადრეულ ბავშვობაში გააცნო მას აკაკის „პატარა კახი“, ილიას
„სახარბოებლანე“, კონქაძის „სურამის ციხე“ და სვ.

მარიამ გარიყულს განსაკუთრებით უყვარდა თავისი ბაბუის ლამა-
ზი კარ-მიდამო, სოფელი, სადაც ბავშვობის ადრეული წლები გა-
ტარა. და ამ სიყვარულს ხანდაზმულობისას დიდი ხარკი გადაუხადა,
როცა ეს გარემო ასე დიდებულად აღწერა თავის მემუარებში. მან
თვალნათლივ იხილა სოციალური უთანასწორობა, უსამართლობის
სუსხი, უმიწაწყლოდ დატანჯული გლეხებისა და გალატაკებული აზნა-
ურების მდგომარეობა; უკანასკნელთა ფუქსავატური, უშინაარსო ცხო-
ვრება. „ერთხელ, — იგონებს მწერალი, — მეველემ ქვრივი გუბელა-
ძის ძროხა თავადს მიჰგვარა. ბატონმა პატრონს ძროხა არ დაუბრუნა
და გალანძლა მანდილოსანი — საქონელს უნდა მიხედო, სხვის ყანაში
არ უნდა შეუშვაო. მაშინ მოთმინებიდან გამოსულმა ქალმა გაბედუ-
ლად უთხრა თავადს:

— დიდო ბატონო, რაც ქვეყანაზე მიწაა, შენ გადამჯდარხარ ზედ.
ყველაფერი შენია და მე თავზე ხომ არ დავისვამ პირუტყვს“.

თვითმპყრობელობისა და უსამართლობისადმი ზიზღით აღივსო
მომავალი მწერალი, როცა ილიას, აკაკის, ვაჟას, ყაზბეგის ნაწარმო-
ებებს გაეცნო: „ჩემს გონებას არ შორდებოდა ორ ბანაკად გაყოფი-
ლი ალ. ყაზბეგის გმირები. ერთ მხარეზე — ნუნუ, მაყვალა, მზალო,
ელისო, იაგო, კობა, ვაჟა, ონისე, ელგუჯა და სხვები, მეორე მხარეს
კი დარაზმული „ნაჩაღნიკები“, დიამბეგები, ჩაფრები, კაზაკები: გი-
გოლა, გაგი ჩოფიკაშვილი, გელა — სინდისის, მთიულეთის უარმყო-
ფელი პირები. დიდი ილიას და აკაკის მიერ გაღვივებულმა პატრი-
ოტულმა გრძნობამ კიდევ უფრო ამანთო მეფის მოხელეებისადმი
სიძულვილით. მიყვარდა ჩემი დაჩაგრული ხალხი, ჩემი ქვეყანა, ჩემი
სამშობლო, მიყვარდა იმდენად, რამდენადაც იგი დაეტეოდა პატარა
გულში“ (განვლილი გზა“, გვ. 34).

1892 წელს მარიამ გარიყული ქუთაისის ქალთა სასწავლებელში
შეიყვანეს და აქ დაპყო ვიდრე რკინიგზაზე მომუშავე მამა ოჯახითურთ
სამსახურებრივი მდგომარეობის გამო თბილისში გადმოვიდა და ნაძა-
ლადევში დასახლდა. დედაქალაქში ცხოვრებამ მომავალი მწერლის

გონებრივ განვითარებასა და ჰორიზონტის გაფართოებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. ახალგაზრდა ქალი საფუძვლიანად ეუფლებოდა მშობლიურ და რუსულ ლიტერატურას, უახლოვდება მუშათა წრეებს, ესწრება ფარულ შეკრებებს და ამრიგად, ემზადება საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოსასვლელად. საზოგადოებაში საკუთარი ადგილის ძიებამ მარიამ გარიყული ქართულ თეატრში მიიყვანა.

ქართული თეატრი იმ დროს ეროვნული ტრიბუნა იყო და ვისაც კი სამშობლოს სიკეთე და მისი მომავალი აინტერესებდა, ბუნებრივია იქეთ მიისწრაფოდა.

ვინ არ იყო მოწადინებული თეატრის წელში გამართვით. ამ მხრივ ქართველი საზოგადოება, როგორც ყავარჯენი ისე ედგა გვერდში მძიმე მდგომარეობაში მყოფ ქართულ თეატრს. ასეც უნდა ყოფილიყო, რადგან ხელისუფლებას არ აინტერესებდა, არ სჭირდებოდა იგი. ამიტომ თეატრი უმთავრესად ქართველი საზოგადოების ხარჯზე არსებობდა. სწორედ ამ დროს მივიდა მარიამ გარიყული თეატრში.

პირველი სპექტაკლები, რომლებსაც იგი ჯერ კიდევ ქუთაისში მამასთან ერთად დაესწრო, ეს იყო დ. ერისთავის „სამშობლო“ და ვ. გუნიას „და-ძმა“. ამ პიესების ხილვით მან შეიგრძნო, თუ რას ნიშნავდა სამშობლოს სიყვარული, ხოლო როცა გუცკოვის „ურიელ აკოსტა“ ნახა, მარიამი ისე მოხიბლა სცენამ, რომ სრულიად ნორჩმა გადაწყვიტა მსახიობი გამხდარიყო.

ერთხელ თანასკოლელმა მეგობარმა ქალიშვილებმა ქუჩაში მიმავალ ახალგაზრდა კაცზე ხელით ანიშნეს და უთხრეს: „აი, ეს კარგი არტისტიაო“. ახალგაზრდის განსაკუთრებულმა იერმა მოხიბლა ქალიშვილი, როგორც შემდეგ გაიგო, ეს ახოვანი, ნაცრისფერ კოსტუმში გამოწყობილი მამაკაცი, შალვა დადიანი გახლდათ. მარიამი შემდეგ, თეატრში მოღვაწეობისას, შეხვდა დადიანს და მისგან მორალური და პროფესიული დასმარება მიიღო.

თავისი მიზნის მიღწევაში მარიამს დაეხმარა 90-იანი წლების ცნობილი მოღვაწე, საყმაწვილო ეურნალ „ნაკადულის“ რედაქტორი, მარიამ დემურია, რომელიც იმხანად თბილისში ე. წ. „ავჭალის აუდიტორიას“ — მუშათა თეატრს თაოსნობდა.

მ. დემურია ერთობ მოწონებით შეხვდა კარგი გარეგნობის ქალიშვილის გადაწყვეტილებას და იგი ჩარიცხა დასში, თანაც იმიტომ, რომ მაშინ ამ თეატრს ნაკლებად ჰყავდა ქალის როლის შემსრულებელი.

თეატრის ზღურბლზე გადაბიჯებიდან დაიწყო მისი ცხოვრების ახალი პერიოდი.

ამ მეტად უხეირო შენობაში მან იხილა სრულიად ახალი სამყარო, რომელმაც გაუშუქა მომავალი სამოღვაწეო გზა და ახალი მიმართულება მისცა მის ოცნებასა და მისწრაფებებს. იგი აქ გაეცნო ქართული თეატრის კორიფეებს: ვასო აბაშიძეს, ნატო გაბუნias, კოტე შათირიშვილს, რევოლუციის მგზნებარე მომღერალს ირ. ვედოშვილს, რომელსაც ამ თეატრის მარჯვენა ხელს უწოდებდნენ და სხვებს.

ამ ახალ სამყაროში მოხვედრამ უაღრესად კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა ქალიშვილის შემდგომ ინტელექტუალურ განვითარებაზე, მის საზოგადოებრივ ინტერესთა სფეროს გაფართოებაზე. ახალგაზრდა მსახიობს პირველ ხანად მცირე როლებს ანდობენ. მისი დებიუტი შედგა პიესაში „პარიზის ღარიბ-ღატაკნი“, სადაც ის ყვავილების გამყიდველ გოგონას როლს ასრულებდა, ხოლო მისი პარტნიორი გახლდათ ვასო აბაშიძე, ასანთის გამყიდველის როლში.

„სცენაზე ჯერ კიდევ ჩემი მოუქნელობის გამო, — იხსენებს მარიამი, — ორჯერ შევეჩხე ბ-ნ ვასოს, რომელმაც ჩუმად ჩამილაპარაკა: „ოჰ, ქაჯან, ფეხებში ნუ მედებო“. ამ წარმოდგენის შემდეგ ავქალის ქუჩაზე ისე მივიდიოდი, რომ მედუქნეები და ბავშვები მომძახოდნენ: „ყვავილები, ყვავილები, იყიდეთ ყვავილები!!!“

მარიამ გარიყულის თეატრალური მიდრეკილება შეუმჩნეველი არ დარჩა ცნობილ რეჟისორსა და მსახიობს ვ. გუნიას. მან იმხანად თბილისის თეატრში ახალგაზრდა მსახიობების გამოცდა მოაწყო. გამოცდაზე მისულ 18 ახალგაზრდიდან მარო მდივანსა და ალექსანდრე იმედაშვილს ერგოთ წარმატება. მარიამ გარიყული კი გამოცდის შემდეგ თეატრის ადმინისტრაციამ სტაჟიორად მიიღო და მას სპექტაკლებზე დასასწრებად მუდმივი ბილეთი მისცა.

თეატრალური ცხოვრებიდან განსაკუთრებული პატივისცემით იხსენებს მარიამი არაერთ მსახიობსა და თეატრალურ მოღვაწეს, რამეთუ მათთან ურთიერთობამ და სიახლოვემ ბევრად განაპირობა შემდგომში მწერლად და საზოგადო მოღვაწედ მისი ჩამოყალიბება.

1901 წელს მარიამ გარიყულს ქუთაისის თეატრში იწვევენ, რომელსაც ამ დროს დიდი მსახიობი და რეჟისორი ლ. მესხიშვილი თაოსნობდა. მესხიშვილის უზადო ტალანტის წყალობით ეს თეატრი იმხანად ქართულ თეატრალურ სამყაროს ტონს აძლევდა.

მარიამმა აქ თითქმის სამ წელიწადს დაჰყო და სხვადასხვა როლე-

ბი განახორციელა: „ოტელოში“ — დეზდემონა, „პატარა კახში“ — ტურფა, „და-ძმაში“ — მარინე, „არსენაში“ — ნინო და სხვ. მარიამო ამყობდა იმით, რომ მან მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „გაიარა ქართული სცენის უპირველესი რაინდის — ლ. მესხიშვილის სკოლა“.

ლ. მესხიშვილის უშუალო ხელმძღვანელობით მუშაობისას, მისივე წაჭეზებით გახალისებული, ლიტერატურულ საქმიანობასაც ჰკიდებს სელს. ილიას, აკაკის, სინოშვილის ნაწარმოებების პიესებად გადაკეთებას ახდენს, წერს საკუთარ ესკიზებს, პატარ-პატარა მოთხრობებს, მაგრამ ეს პირველი ცდები იმხანად ვერ ნახულობს პრესად გამომზიურებას. თეატრალურ ტექსტებზე მუშაობა, მათი გააზრება, მხატვრული სახეების აღქმა, კეთილ გავლენას ახდენდა მ. გარიყულის შემდგომ ლიტერატურულ შემოქმედებით სრულყოფაზე. ასე მაგალითად, 1912 წელს „საქართველოს მოამბეში“ დაიბეჭდა მ. გარიყულის მოთხრობა „სარდაფში“, რომლის თაობაზე თვითონ ავტორი შენიშნავს: „სარდაფში“ უეჭველად „ორი ობოლის“ გავლენით დავწერე... თუ „ორი ობოლი“ პარიზის ნაძირალათა ცხოვრების შემადრწუნებელ სურათს ასახავდა, ჩემი „სარდაფით“ მინდოდა ქართველი დაჩაგრული მშრომელი ხალხის ცხოვრების სურათი გადმომეცა“ (გ. ლეონიძის სახ. საქ. ლიტ. მუზეუმი, მ. გარიყულის არქივი, № 1110).

შეიძლება ზოგი ფიქრობს, რომ მ. გარიყულის სასცენო მოღვაწეობას შემთხვევითი ხასიათი ჰქონდა, ეს სინამდვილეს არ შეეფერება, მას ამ სარბიელზე გარკვეული წარმატება ჰქონდა, მაგრამ როგორც მისმა შემდგომმა მოღვაწეობამ ნათელჰყო, სამწერლო ასპარეზი ელოდა, სადაც მტკიცედ დაიმკვიდრა ადგილი. თვით მ. გარიყული თავმდაბლურად, მაგრამ ამაღელვებლად იხსენებს:

„ორ ნახევარი სეზონი დავრჩი თეატრში (ივლისისხმება ქუთაისის თეატრი. ნ. ჩ.) და ბოლოს მაინც გადავწყვიტე მისი დატოვება, ვატყობდი, რომ ოდნავ თვალსაჩინო ადგილსაც ვერ მოვიპოვებდი სცენაზე და სხვათა შორის, მაჩანჩალად ყოფნა ნამდვილად არ მინდოდა, უკანასკნელად ვეამბორე დეკორაციის მტვრიან ჩარჩოს, ვეამბორე სასოებით და გავედი თეატრიდან“ („გავლილი გზა“, გვ. 121).

ეს ასეც იყო, მაგრამ დროდადრო მაინც უხდიდა ხარკს ამ მოწოდებას და ამა თუ იმ თეატრის ცხოვრებაში გარკვეულ მონაწილეობას ღებულობდა.

1904 წელს მარიამ გარიყული კვლავ თბილისშია და მუშაობას იწყებს სახალხო თეატრის სცენაზე. აქ იგი უახლოვდება რკინიგზის

მუშათა წრეებს, თავს უყრის სცენის მოყვარეებს და მათთვის წარმოდგენებს მართავს, რკინიგზელთა აუდიტორიაში.

მარიამ გარიყულის სამწერლო დებიუტი ემთხვევა 1905 წლის რევოლუციის მრისხანე დღეებს, როცა გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ ქვეყნდება მისი პირველი მოთხრობა „ცხოვრების მსხვერპლი“. მოთხრობამ იმთავითვე მიიქცია ლიტერატურული წრეებისა და მკითხველის ყურადღება, რამდენადაც მასში, თუმცა ფრაგმენტულად, მაკრამ ლაკონურად, თითქოსდა ფსიქოლოგიური ჩაღრმავების გარეშე, მაინც აშკარად სჩანს მიმზიდველად, მართლად, მხატვრულად დანახული და ღრმად გააზრებული ის სოციალური უსამართლობა, რომლის მსხვერპლნი ხდებიან მოთხრობის პერსონაჟები. ამ დროიდან იწყება მ. გარიყულის სამწერლო მოღვაწეობის გზა, რომელიც მას მადლიანად გაუჟვალა და დაულოცა „ცნობის ფურცლის“ რედაქტორმა, ქართული ლიტერატურისა და კულტურის დიდმა მოამაგემ ალ. ჯაბადარმა. თითქმის ამავე პერიოდში გამოდიან ლიტერატურულ სარბიელზე მარიამ გარიყულის თაობის გამოჩენილი მწერლები: მ. ჯავახიშვილი, ლ. ქიჩელი, ნ. ლორთქიფანიძე, რომელთა ნაწარმოებებში მკვეთრად აღიბეჭდა იმ დღეთა ბრძოლების საინტერესო ეპიზოდები.

1907 წელს ცალკე წიგნად ისტამბება მ. გარიყულის ცარიზმის მამხილებელი მოთხრობა „ჯაშუში“. მიუხედავად იმისა, რომ მეფის ცენზურამ წიგნი გამოსვლისთანავე აკრძალა, იგი უმაღლეს გავრცელდა. ყველა ამ დროის მოთხრობებში: „ჯაშუში“, „ცხოვრების მსხვერპლი“, „ჩვეულებრივ ამბიდან“, „სოფლის მსუნაგები“ და სხვ. მარიამი თანდათან ღონიერდება, როგორც ხალხის მოსარჩლე მწერალი, რომელიც გაბედულად ასახავს სოციალურ ჩაგვრის სურათებს.

ნაწარმოებების პერსონაჟები, წამყვანი პირები, გამოგონილი ადამიანები როდია, არამედ ცხოვრებიდან აღებული ხორცშესხმული სახეებია. საერთოდ მისი შემოქმედება ქართველი ხალხის ამ საუკუნის ცხოვრების ამსახველი სარკეა — ყოველ ნაწარმოებს ახლავს გულითადობა, მხატვრული ჰუმანიზმი, ბრძოლისა და შრომის პათოსი.

მართალია, ერთ-ერთ წერილში მარიამ გარიყული მარიამ დემურისას შესჩიოდა, „ზოგჯერ გამაგონებენ, ცოტა სენტიმენტალიზმი გადაჰკრავს შენს ნაწერებსო“, მაგრამ ბევრი მაღალ შეფასებას აძლევდა მის მადლიან კალამს, ამიტომ იყო, რომ მწერალი ქალი დიდად ემადლიერებოდა შალვა დადიანს, რომელმაც ახალბედა მწერალს ურჩია ისეთ მტკივნეულ საკითხებში განთვითცნობიერებულებო, რაც ქალთა

უმანსიპაციას შეეხებოდა, ქართული სინამდვილიდან მოდიოდა და ამ თემაზე ეწერა. და აი, იგი ყურად იღებს დამრიგებლის რჩევას და შემოქმედების უმეტეს ნაწილს უთმობს ქალთა დამოუკიდებლობისა და ინტელექტუალური ცხოვრების საკითხებს. მწერალს აწუხებს ქალთა ჩამორჩენილობა, პასიურობა, როცა ისინი პირადი ღირსების შელახვისას თვითმკვლელობაში პოულობენ გამოსავალს.

პირველი რევოლუციის დამარცხებით გამოწვეულმა უიმედო განწყობილებამ ვერ შეარყია მწერალში მომავლის გამარჯვების ღრმა რწმენა. მეტი ინტენსიურობით განაგრძობს იგი ლიტერატურულ მოღვაწეობას და იმ დროინდელ პერიოდიკაში (თითქმის ყველა გაზეთსა და ჟურნალში) სისტემატურად აქვეყნებს მისთვის დამახასიათებელი სითამამით საჭირობოროტო, ცხოვრების მიერ დაყენებულ მწვავე საკითხებზე მართალ მოთხრობებს.

საერთოდ, აღმაფრთოვანებელია ქართველი რევოლუციამდელი მწერალი ქალების სიბამაჟე და მხნეობა. იმ მძიმე პირობებში, რომელშიაც ისინი მოღვაწეობდნენ, სულით არ ეცემოდნენ, არ სთმობდნენ ბრძოლის არჩეულ გზას. ამასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესოა ჩვენს მიერ მიკვლეული მარიამ გარიყულის წერილი ეკ. გაბაშვილისადმი, სადაც იგი დიდებულ ეკატერინეს დედის მსგავსს უწოდებს და შესჩივის იმ მძიმე საოჯახო პირობების თაობაზე, რომელშიც იმ პერიოდში უხდებოდა ცხოვრება და შემოქმედებითი მუშაობა.

„თქვენი ფოტოსურათი რომ მივიღე, — წერს ავტორი, — ცა გამეხსნა... უმაგალითოა სხვა მწერალი ქალი, რომელსაც მხოლოდ ძილის დრო დარჩენია შემოქმედებისათვის. ეს ხომ დაუჯერებელია... მაგრამ ნურავინ იტყვის იმ მძიმე ტვირთს, რასაც მე ვათრევ — ყოველივეს მოკლებული.

მაგრამ გაუტეხელია ჩემი გონება და სული. მაინც ვფიქრობ და სხვადასხვა სურათებს ვხატავ, აზრებს ვალაგებ, ბავშვების ძილის დროს ვინმარ თავისთვის, რომ დაეწერო რამე... აზრები იფანტებიან, მაგრამ მაინც მილოდავენ წინ, და ასე, ბნელით მოცულ ცხოვრებაში, ძლივს ბეუტავს ჩემი ნიჭი. თავი მოგაბეზრეთ, ხომ მოგეხსენებათ მტკივნეულ გულს შეუძლია დაუშრეტლად ილაპარაკოს... აქ მინდოდა ქალთა წრე მომეწყო, ნებართვას ვერ ველირსე, მინდოდა სამკითხველო და ქართული სკოლა დამეარსებინა, იმედი არ დამიკარგავს, რომ ამას ყველაფერს განუხორციელებელს არ დავტოვებ... შენი რეზიკოს (ეკატერინეს ვაჟი, რევაზ გაბაშვილი, ცნობილი ჟურნალისტი, ჟურნალ

„კლდეს“ რედაქტორი) დიდი მადლობელი ვარ, ყურნალებს განუწყვეტილად მივზავნის. ამას წინეთ ერთი პატარა ესკიზი გაუგზავნე დასაბეჭდად. ყველა სიყვარულით მომიკითხე, ვისაც კი ეახსოვარ“.

ეკატერინე გაბაშვილი საპასუხო წერილით ცხოვრებასთან კიდლის შებმულ მწერალ ქალს თბილი სიტყვებით ამხნევებს:

„ნუ გადარდებს ის, რომ შვილები ხელს გიშლიან მუშაობაში; რაც უნდა ძვირფასი რამ დასწეროს კაცმა, ან დახატოს, თუნდაც გამოძიროს, დამერწმუნე, შვილზე ძვირფასს და საიმედოს ვერას შექმნის. სამი შვილი გყავს და არა მეტი... ქართლში ამას „ნანატრ შვილებს“ ეტყვიან. განა მე უფრო მეტი არ გავაჩინე? განა მე არ მიშლიდნენ ხელს შვილები ლიტერატურულ მუშაობაში? მიშლიდნენ და ძალიანაც მიშლიდნენ. ჩემი ერთმოქმედებიანი სცენა „ფრთებდაგლეჯილი“ სწორედ ამ ნიადაგზეა დაწერილი. მაგრამ რას ვიზამთ, ჩემო კარგო მარიამ! დედაკაცის ხვედრი ეს არის... შენ იმერელი ქალი ხარ, უფრო ცხარე ტემპერამენტის, ვიდრე ჩვენ, ქართლები და ამიტომაც გეჩვენება ყველაფერი დიდ სიძნელედ.

ასწიე იმდენი, რასაც შენი ღონე ასწევს და ესეც ერთი აგური იქნება იმ შენობის ასაგებად, რომელიც დღეს ჩვენ უფლებდაყრილ ქვეყანას ესაჭიროება“.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდანვე საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სათეატრო მოძრაობა ფართოდ გაიშალა და გორის თეატრსაც გამოცოცხლება დაეტყო. ამ დროისათვის მარიამ გარიყული ოჯახითურთ გორში ცხოვრობს და ახლადჩამოყალიბებულ მუშათა თეატრის მოწყობაში აქტიურ მონაწილეობას იღებს. აქ იგი მონაწილეობს პიესებში „ქრისტიანე“, „მსხვერპლი“, „მოლიბულ გზაზე“ და სხვ.

მარიამ გარიყულის შემოქმედების შესწავლა გვარწმუნებს, რომ იგი ჭეშმარიტი მემკვიდრეა ყველა იმ კეთილ ლიტერატურული და ზნეობრივი ტრადიციებისა, რომელიც წინა საუკუნის ეროვნულმა მოღვაწეებმა შექმნეს.

მარიამ გარიყული ადრევე გაიტაცა ხალხთან დაახლოების სურვილმა და მშრომელთა ტანჯული ცხოვრების შესწავლით დაინტერესდა. თავისი პირველი მოთხრობა „ცხოვრების მსხვერპლი“, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეგ. ნინოშვილის გავლენით დაწერა.

ამის შემდეგ ზედიზედ ქვეყნდება მარიამის მოთხრობები მაშინდელ ქართულ ყურნალ-გაზეთებში: „ცნობის ფურცელი“, „დროება“, „კლდე“, „ხალხის მეგობარი“ და სხვ.

ამ დაბეჭდილ, აღრიხდელ ნაწარმოებთა შორის თავისი სოციალური სიმკვეთრით და მხატვრული სინათლით გამოირჩევა მოთხრობები: „ჩვეულებრივი ამბავი“, „ბორკილი“, „ჩინოვნიკი“, „სოფლის მსუხანგები“, „ღმერთად მოწამე“, „ია“, „ზამბახი“, „ყვავილთა ქვეყანა“ და სხვ.

საბჭოთა ხელისუფლებას მარიაში შემოქმედებითი სიმწიფის ასაკში შეეგება, იგი იმ დროს ორმოც წელს იყო მიტანებული და უკვე სავსებით შეეძლო უფრო ღრმად ჩასწვდომოდა ახალი სოციალური ძვრების შინაარსს, უფრო ნათლად გაეაზრა დამდგარი გარემო, თანამედროვეობა.

განვითარების ახალმა ისტორიულმა პროცესმა ძირფესვიანად შეცვალა მხატვრული გამოსახვის ფორმები, განსაკუთრებით ეს ცვლილებები შესამჩნევი გახდა პროზაში. ნიჭიერმა მწერალმა დროულად აულო ალლო მიმდინარე მოვლენებს, მათი სათანადო გაანალიზების საფუძველზე შექმნა მთელი რიგი ნოველებისა და მოთხრობების სერია: „უსინათლო ალექსა“, „დონა“, „ნანიკო“, „ერთი ღამის ამბავი“, „ცოლ-ქმარი“, „მეგობრები“ და სხვ.

ოცდაათიან წლებში დაწერილ ნაწარმოებთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ფართო პლანიანი რომანი „ანარეკლი“.

ამ რომანში მწერალმა გვიჩვენა ქართული საბჭოთა ცხოვრების მნიშვნელოვანი მხარეები, სოფლისა და ქალაქის მზარდი სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობა, ახალგაზრდობის მისწრაფება, ფიქრები, განცდები ახალი ყოფითი ჩვევების და წესების წარმოჩინება და დამკვიდრება. რომანის მთავარი გმირები: ტატე, თინა, თამარი, ნიკა სინამდვილიდან აღებული ცოცხალი, ტიპიური სახეებია. რომანის სიუჟეტი საინტერესოდ ვითარდება და იგი უაღრესად რეალისტურია. თვით რომანის სახელწოდება მიუთითებს, რომ იგი მართლაც ამ პერიოდში მიმდინარე გარდაქმნების ანარეკლია.

მარიამ გარიყულის ბოლო პერიოდის შემოქმედების ძირითადი ხაზი და მოტივი საბჭოთა სინამდვილის ასახვაა. მას არსად არ ღალატობს რეალისტი მწერლის მხატვრული ალღო. მაგალითად, მისი ერთ-ერთი ფართო პლანის მოთხრობა „ტრაქტორისტები“, რომელსაც შემდგომ ავტორმა „ახალი განთიადი“ უწოდა, გაყდნთილია ამ პათოსით და ემსახურება საბჭოთა ადამიანებში მაღალ მორალურ. საწყისებს, სოციალისტური სამშობლოსადმი სიყვარულს და პატრიოტულ აღზრდას.

ადამიანურ კრილში მარიამ გარიყული ზნეობრივად გამოკვეთილი, სულიერად მტკიცე, მეტად მოძრავი, საოცარი შრომისუნარიანი და ბევრის მომსწრე იყო. თანამედროვეებს აკვირებდა, როგორ პოულობდა დროს და ძალას ეს თითქოსდა სუსტი არსება შემოქმედებითი მუშაობისათვის, ადამიანებთან, მეგობარ მწერლებთან ურთიერთობისა და მიმოწერისათვის. მას მრავალი მეგობარი ჰყავდა, მათ შორის იყვნენ: შალვა დადიანი, სანდრო შანშიაშვილი, ნინო ნაკაშიძე, გალაკტიონი, ლეო ქიაჩელი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ილია აღლაძე, გოგლა ლეონიძე, იოსებ იმედაშვილი და ბევრი სხვა, თითქმის ყველა მისი თანამედროვე მწერალი. მარიამის ოჯახის ხშირი სტუმრები იყვნენ ქართული. ლიტერატურის მესვეურები, გამოჩენილი სიტყვის ოსტატები და თეატრალური მოღვაწენი. განსაკუთრებით უყვარდა ახალგაზრდობა, ხანდაზმულობაში თავისუფლად გრძნობდა მათთან თავს, კარგად ესმოდა მათი ფასი და ხშირად დამრიგებლობდა კიდევ. ერთ-ერთი ამისი მაგალითია დიდი სამამულო ომის მონაწილის, პოეტისა და მწერლის გიორგი ქავთარაძის მეგობრობა მარიამთან.

გ. ქავთარაძე იხსენებს: „როცა „უსინათლო ალექსი“ წავიკითხე, მარიამს ვუთხარი ბევრი ვიტყრე მეთქი... ამაზე მან ასე მომიგო: თუ? მწერალს თავისი ნაწარმოების წერისას თვალს ცრემლი არ მოსდგომია, ვერც მკითხველს ვერ აატირებს მისი წიგნი. მეც ხშირად მიტირია, ჩემო გოგი, ჩემი მოთხრობების გამო“.

მარიამ გარიყულმა სამამულო ომი, ისე, როგორც ყველა დედამ, დიდი სიმწვავეთ განიცადა. სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა ომში დაღუპულ ვაჟზე და სხვათა შვილებზე გამოუთქმელი დარდი. ამ შინაგანი წვიმით შექმნა მან საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლების ამსახველი, გულმართალი მოთხრობები: „დედა“, „შემთხვევა“, „ღურგალი მიხეილი“ და სხვ. ეს უკანასკნელი უკრაინის სინამდვილეში მომხდარ ფაქტს ეხება, და მასში შესანიშნავადაა დახატული უკრაინელი მოზუტის — მიხეილის შეუპოვარი ხასიათი, რომელიც ხელჩართული ებრძვის ფაშისტებს. მისთვის უცხოა შიში, უკანდახვევა, კვდება ისე, როგორც შეპფერის გმირს, სამშობლოსათვის თავდადებულ შვილს.

განსაკუთრებით უნდა მოვიხსენიოთ მწერლის ღვაწლი მხატვრული ნარკვევების უნარში. აქაც გამოჩნდა მისი ოსტატობა. ამ სფეროში თემების მოსაძევად მწერალი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მოგზაურობდა. დღეები, საათები დაჰყო მაღაროებსა თუ ქარხნებში, კოლმეურნეობებსა თუ საბჭოთა მეურნეობებში. საკუთარი თვლით

იხილა შრომის ფრონტზე მოპოვებული წარმატებანი თუ არსებული შეფერხებები. ამის კვალობაზე, რეალურად, შეულამაზებლად შექმნა მკითხველში ინტერესის აღმძვრელი ნარკვევები: „ჩვენი შაქარი“, „ლაითურის მეურნეობა“, „ქუთაისის პირველი ქარხანა“, „ზახვის მეურნეობა“, „თელავის ძაფის ქარხანა“, „ძველი და ახალი ჭიათურა“, „ტყიბული“, „ევანელი კოლმეურნეები“, „რკინიგზის მთავარი დეპო“ და სხვა, რომლებიც სხვადასხვა პრესის ფურცლებზე პერიოდულად ქვეყნდებოდა.

1958 წლის მიწურულში მარიამს მწერალთა კავშირის სადარბაზო კარებთან შევხვდი. თბილად მივესალმეთ და მოვიკითხეთ ერთმანეთი. მას უკვე სცოდნოდა, რომ მწერალთა კავშირში ვთაოსნობდი დრო-ჟამით ფერფლმიყრილ, ქართველი მწერალი ქალების გახსენების საღამოს მოწყობას და სინანულით მითხრა:

— შენ რომ კარგ საქმეს აკეთებ, ჩემო ნინო, ამას მეტად გიფასებ, მაგრამ ჩემდა სამწუხაროდ, ასეთ შესანიშნავ ღონისძიებას ვერ დავესწრები, რადგან მოსკოვში მიევმგზავრები ხეალ, ჩემი კრებულის გამოცემასთან დაკავშირებით...

დავლონდი, მისი თაობის ამ დიდებული ქალების: განდგეილის, საფო მგელაძის, დარია ახვლედიანის, კატო მიქელაძის და სხვათა გახსენების საღამოს ნამდვილად დაამშვენებდა მისი ჭალარა, გავიფიქრე, რაოდენ კოლორიტული იქნებოდა მისი სიტყვაც.

დილით კავშირში გამართულ მიტინგზე თავი მოიყარეს ამ მწერლების შეილებმა, ნათესაებმა, ახლობლებმა, გვირგვინებით და ყვაველებით გავემართეთ დიდუბის პანთეონში და ვაკის სასაფლაოზე მათი საფლავების შესამკობად.

საღამოს 7 საათზე კი მწერალთა კავშირის დარბაზში აურაცხელმა ხალხმა მოიყარა თავი. საღამომ, რომელიც ბესარიონ ჟღენტმა გახსნა, ბრწყინვალედ ჩაიარა. ამ ღონისძიებამ ნამდვილად შეუწყო ხელი მივიწყებულ მწერალი ქალების სახელების აღდგენას და პოპულარიზაციას. გახსენებულთა მემკვიდრეები წლების მანძილზე რომ დუმდნენ, უცებ დატრიალდნენ, რომ მიეღწიათ მათი ნაწარმოებების გამოცემისათვის, რაც შემდგომ წლებში აღსრულდა.

„განვლილი გზა“ — ეს თავისებური სტილით დაწერილი მემუარული ნაწარმოებია, რომელიც სავსეა გამოჩენილი და ცნობილი მწერლების, პოეტების თუ საზოგადო მოღვაწეთა ლიტერატურული პორტრეტებით. ეს ის ადამიანებია, რომელთა წრეში ცხოვრობდა, ფიქ-

რობდა და აზროვნებდა მწერალი და თითოეულ მათგანს ახლოს იცნობდა. ამ წიგნს შემეცნებითი, იდეურ-აღმზრდელიობითი მნიშვნელობა აქვს. ვის არ შეხვდებით ამ გახმაურებულ ნაწარმოებში. ილიას გვერდით ეროვნულ-განმათავისუფლებელ იდეებისათვის მებრძოლ ქალთა მედროშეს ეკ. გაბაშვილს; რევოლუციის მომღერალ ირ. ევლოშვილს; სცენის ტიტანებს: ლ. მესხიშვილს, ვ. გუნიას, ვ. აბაშიძეს, ნუცა ჩხეიძეს; ქართული პოეზიის დიდებას გ. ტაბიძეს. ჩვენგან უდროოდ წასულ ქეთევან ირემიძეს; ბრძენ მიხ. ჭავჭავიძეს, ბობოქარსა და სიტყვაამახვილ გ. ქუჩიშვილს; რაჟდენ გვეტაძეს; დარბაისელ მწერალსა და დრამატურგს შ. დადიანს და ბევრ და ბევრ სხვას და სხვას.

ვისაც ეს მოგონებები წაუკითხავს, წარუშლელად დარჩება მეხსიერებაში მასში ასახული დასავლეთ საქართველოს წინა საუკუნიდან მოყოლებული ცხოვრება, იმერეთის დამახასიათებელი ყოფა, თავისი ადათ-წესებით, მისი კოლორიტით, ადამიანთა საოცრად ცოცხალი სახეებით. ამ წიგნში გადაშლილია საქართველოში რევოლუციური მოძრაობის ეპიზოდები. ამდენად, გადაუქარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ „განვლილი გზა“ იმ დიდად მღელვარე ეპოქის ეპოპეაა.

ერთი სიტყვით, მარიამ გარიყულს მხოლოდ „განვლილი გზა“ რომ დაეწერა, ამ ნაწარმოებითაც დაიკავებდა საპატიო ადგილს მეოცე საუკუნის ქართულ მწერლობაში.

გარიყული საბავშვო და საყმაწვილო ლიტერატურაშიც მუშაობდა. ჯერ კიდევ „ნაკადულსა“ და „ჯეჯილში“ აქვეყნებდა ასეთი ხასიათის მოთხრობებს, შემდეგში ყველა ეს მოთხრობა ერთ წიგნად გამოიცა, რომელიც მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია.

დიდი სითბოთი იხსენებდა მარიამს მასთან ერთად ცხოვრების გრძელ გზაზე გამოვლილი ს. შანშიაშვილი.

„— აი, ამ მოგონების წერისას წინ მიდევს გაზ. „დროების“ სამოცდაოთხი წლის წინანდელი 19 აპრილის ფერშეცვლილი და გაცრეცილი ეგზემპლარი, რომელშიც ჩემი ლექსი „ია“ არის დაბეჭდილი. და აი, ვიხსენებ მისი შექმნის პატარა ისტორიას.

ამ ლექსის მუზა, მარიამის პაწაწვინტელა ესკიზი „ია“ იყო, რომელიც მეტად მომეწონა და ლექსად გარდავქმენ.

„ია ჰყვოდა ტურფა წალკოტში, მთიდან ნიავე ოდნავ არხევდა, სულ არ იცოდა, ვინ იყო თითონ, ირგვლივ თავის ღსგავსს ვერას ხედავდა“. ახლადდაბეჭდილი, ჯერ კიდევ საღებავმეუშრობელი გაზე-

თით ვარდისუბნის ქუჩას მივაშურე, მარიამის ბინაზე. შინ იყენენ მარიამის მეუღლე მელქისედეკი (ამხანაგობაში მიშას ვეძახდით) და ქუთაისიდან სტუმრად ჩამოსული მარიამის და ქეთევანი (შემდეგ იატაკქვეშ მუშაობისათვის გადასახლებული). გულითადად მასპინძლებმა მალე ჩემს ლექსს პანგიც შეურჩიეს და გიტარაზე დაამღერეს. მართლაც კარგად მღეროდნენ. ეხლაც ყურში მომესმის მათი ტკბილი სიმღერა“ (გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1983 წ., № 10).

ასევე დიდ პატივს სცემდა მას გიორგი ლეონიძე. მოსწონდა მისი ენა, მინდვრის ყვავილს ადარებდა, ბუნებრივი ხალასი თხრობა და სხვ. მწერლის გარდაცვალებისას იგი წერდა: „რეალისტ დემოკრატ მწერალს მარიამ გარიყულს— მწერლობა ესმოდა, როგორც სახალხო საქმე. იგი ხალხზე მზრუნველი და მისი გულშემატკივარი იყო“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1960 წ., № 6).

მათ მეგობრობასა და თბილ დამოკიდებულებაზე მეტყველებს ჩვენს მიერ მიკვლეული მწერლის უკანასკნელი წერილი გიორგი ლეონიძისადმი:

„— ძვირფასო მეგობარო!

საწოლზე მყოფი, სულით და გულით გილოცავთ შენი ცხოვრების ერთ-ერთ შესანიშნავ თარიღს. მე ახლა უკვე ხანდაზმულს, კარგად მახსოვს შენი შემოსვლა ქართულ მწერლობაში და არა მგონია თანამედროვეთა შორის სხვა ვინმე ასეთი თანაგრძნობით წარმომდგარიყოს ერის წინაშე, როგორც პოეტი, მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე.

ყველაფერი, რაც კი მაგ დიდ, ნაზ და მშფოთვარე გულში დაატყე და ზიდე ამ სამოცი წლის მანძილზე, კვლავ მრავალ წელს გეზიდოს შენი სანუკვარი სამშობლოს მარად საკეთილდღეოდ.

ყოველგვარი ეროვნული წამოწყების თავდადებულ მომხრე, მგოსანო და ვაჟაკო, რით შემიძლია შენი და ქართული პოეზიის ზეიმის დღეს კიდევ ერთხელ არ გითხრა მადლობა, სხვათა სახელითაც, ჩემი „განვლილი გზისათვის“. ძვირფასო მეგობარო, ნაადრევად ნუ ჩამითვლით ამ მოლოცვას, ვინ იცის, იქნებ იმ დღისათვის...

და თუ ეს იქნა ასე, ერთს გაგახსენებ: „თუ განშორების დამდგარა უამი, შვილო, დროს ვნატრობ უნეტარესსა, მე შენთან მოვალ, ვით ვარდზე ნამი, ჩამოვალ როგორც სხივი მთვარისა“ (გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურული მუზეუმი, არქივი, № 72364).

პოეტმა მედღეა კახიძემ ერთ მცირე მოგონებაში გამოხატა მარიამთან მეგობრობის მადლი, როცა წერდა:

„— პირველი მწერალი ქალი იყავით, რომელიც გაგიცანით. არასოდეს დამავიწყდება თქვენი კეთილი ღიმილი და დედაშვილური სითბო. ერთ ეზოში ვცხოვრობდით, ხშირად გხვდებოდით. მაშინ თქვენ, გამოჩენილ მწერალი ბრძანდებოდით, მე კი პირველ კურსის სტუდენტი. ვერა და ვერ გაგიბედეთ მეთქვა, რომ ლექსებს ეწერდი... ერთხელ, როცა მწერალთა კავშირში გიორგი ლეონიძემ ჩემი თავი წარმოგიდგინათ — მარიამ ქალო, ეს ახალგაზრდა მგოსანიო, თქვენ გავეცინათ და ღიმილით მითხარით, მე ხომ ყველაზე ადრე გიცნობდით, რატომ პირველად არ წამიკითხეთ თქვენი ლექსებიო... იქიდან ერთად წამოვედით. გზაში მითხარით, იცოდე ყოჩაღად მოიქეცი, მწერლობა დიდი ვალია, უშელავათო, მაგრად დაუდექი!!! მოგვიანებით ჩაეწვდი ამ სიტყვების არსს. მის შემდეგ ჩვენი ნაცნობობა გულწრფელ მეგობრობად იქცა. პასაკს ხელი არ შეუშლია, ჩვენი ტყვივლები და გულის ნაჟური ერთმანეთისათვის გაგვეზიარებინა...

უკანასკნელად თქვენ ყვავილებში ჩაფლული გნახეთ, სამუდამოდ ჩაქრობილი მწერალთა კავშირის კლუბში ესვენეთ.

მახსოვს, პირველად თქვენ საპატივსაცემოდ. გოგლა ლეონიძე შემოვიდა. გულზე ერთი ყოჩივარდი დაგაბნიათ და ცრემლჩაგუბებული თვალებით კარებთან გაჩერდა.

თქვენ ჩემთვის ფანჯარაში შემოჭრილი მზის შუქი იყავით, სიცივეში რომ გამათბეთ და გამომაცოცხლეთ, სიკეთის დედაე, სხივნათელი წიგნების ადედაო, მარიამ!...“ (გ ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, მ. გარიყულის არქივი, № 1213).

ქართველმა საზოგადოებამ 1953 წლის 7 დეკემბერს მწერალს დაბადებიდან სამოცდაათი წლის იუბილე გადაუხადა.

ამ დღესთან დაკავშირებულ ზეიმს ასე იგონებს მწერალი: „ეხლა უხერხულიც არის ჩემი ხნის ადამიანმა თქვას ვღელავდიო, მაგრამ ხომ ვერ დაეფარავ, ნამდვილად ვღელავდი. რვა საათისთვის ბინაზე ირაკლი აბაშიძე მოვიდა ჩემს წასაყვანად. ახლა შინაგანმა მღელვარებამ კიდევ უფრო შემიპყრო, ისეთი განცდა მქონდა, როგორც მაშინ, როცა პირველად მასწავლებელს გავეცი პასუხი შეკითხვაზე, როცა პირველად სცენაზე შევდგი ფეხი და როცა ჩემი პირველი ნაწარმოები დაბეჭდილი ვიხილე.

ირაკლი ხომ თითქმის ჩემსავე ხელში გაიზარდა და დავაჟაკადა, და აი, მაშინ ასე მეგონა, ჩემი უდროოდ დაღუპული ბიჭი მედგა გვერდში და მას ავყავდი მწერალთა კავშირის კიბეებზე.

როცა ირაკლიმ სალონის კარები შეაღო და იქ ჩემი დროის თუ ახალი თაობის თანამოკალმენი ერთად თავმოყრილნი ვნახე... მართალი გითხრათ, ავთართოლდი, თითქოს წამით გული შემიჩერდა, ჩემს გვერდით დადგნენ: გ. ტაბიძე, შ. დადიანი, ნ. ნაკაშიძე, ლ. ქიაჩელი. ი. გრიშაშვილი, ჩვენი საყვარელი მარიჯანი“ (აკად. გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურული მუზეუმი, მ. გარიყულის არქივი, № 31020).

მარიამი მხნედ გამოვიდა შეკრებილთა წინაშე, ისეთი შეკრული სამადლობელი სიტყვა წარმოთქვა, რომ ხალხმრავალ დარბაზში დიდხანს ჰქუხდა ტაში.

„მოხუცი იმას მოიმკის, რაც სიყრმით დაუთესია“ — რაფიელ ერისთავის სიტყვებით მიმართა მან აუდიტორიას. მან მადლობა გადაუხადა მთავრობას, პარტიას, ყველას, ვინც უჩინარი ადამიანები საჩინოდ გახადა და აღიარა (გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურული მუზეუმი! არქივი, № 2401).

ბოლო ხანებში მწერალი მტკივნეულად განიცდიდა მისი თანამედროვე თანამოკალმეების გ. ტაბიძის, შ. დადიანის, ი. მოსაშვილის, ლ. ასათიანის, რ. გვეტაძის და სხვათა ცხოვრებიდან თანდათანობით წასვლას.

მარიამ გარიყული გარდაიცვალა 1960 წელს, 9 თებერვალს, 77 წლის ასაკში. დაკრძალულია დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში. სამშობლოს წინაშე ვალმოხდით ადამიანს, აწ განსვენებულ მარიამს ქართველი მწერლების სახელით გამოსათხოვარი სიტყვით მიმართა დემნა შენგელაიამ, რომელმაც ასე დაამთავრა: „თუ რომელიმე ქალს, მეუღლეს, ქართველ დედას უტარებია ღირსეული სახელი, მათ შორის შენი სახელიც ბრწყინვალეებს. შენ ვაჟკაცურად უდექი შენს ოჯახს და ქართულ მწერლობას“.

პოეტმა მარიჯანმა განშორების ჟამს ლექსი უძღვნა მის ხსოვნას: „ჩემო მარიამ, ვერ განიკურნე... ჩემო მარიამ, ვერ მოგისწარი... მიტხრეს მნატრობდი, მელოდი თურმე, ღიმილის ნაცვლად დამხვდი სუდარით, ადამიანი სტოვებს საწუთროს, მისი ნივთებიც ადგილს იცვლიან, შენი ოთახი დაღუმდა უფრო, თითქოს კედლებმაც გლოვა იციან“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1960 წ., 12 თებერვალი).

ლევან გოთუა მოგვიანებით აღნიშნავდა, რომ როცა მწერლის გარდაცვალების შემდეგ ერთად მოიყარა ტომებში თავი რუდუნებით შექმნილმა ნაწარმოებებმა, ყველასათვის ნათელი გახდა, რომ მან გაუძლო დროის გამოცდას და ჩვენი საბჭოთა ლიტერატურის საგანძურში ღირსეული ადგილი დაიკავა.

საფო მგელაძე

(1894—1936)

„ყველა თავის თანამედროვე მწერალ ქალებს შორის, საფო მგელაძე გამოირჩეოდა საოცარი შემოქმედებითი ტემპერამენტით და რაც მთავარია, კარგად ესმოდა ახალ ცხოვრების ამოცანები“, — ასე ახასიათებს მას საფოს თანამედროვე, უმცროსი თაობის პოეტი ქალი ნინო თარიშვილი.

საფო მგელაძემ სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე თავისი მოღვაწეობის ძირითად მრწამსად გაიხადა ქალთა უფლებების დაცვა და სასტიკად გაილაშქრა იმ შემოქმედი ქალების წინააღმდეგ, რომლებიც ჭერ კიდევ მისტიროდნენ ძველს, ვერ ხედავდნენ ახალი ცხოვრების უპირატესობას და ლიტერატურაში ბუნდოვანება შექჟონდათ.

საბჭოთა ხელისუფლების პირველ დღეებში ხშირად იმართებოდა კრებები, კამათი, ლიტერატურული საღამოები ეკ. გაბაშვილის თაოსნობით. ამ პერიოდში დაარსდა ჟურ. „ქალთა ალმანახი“. თავშეყრა ძირითადად ხდებოდა პოეტი ქალის, დარია ახვლედიანის ბინაზე.

„ერთ-ერთი ასეთი შეკრებისას, — წერს ნინო თარიშვილი, — მოწმე გავხდი ჟურნალ „ალმანახის“ გარშემო ატეხილი პოლემიკისა. ამ კრებაზე საფო მგელაძე ნამდვილი ტრიბუნივით გამოვიდა: იგი მოითხოვდა ლიტერატურულ გემოვნების სრულ გადახალისებას, ლიტერატურის ახალ გაგებას ახალი მოთხოვნილებების საფუძველზე.

მასსოვს, როგორ მომიხდა ორ ძლიერ მოკამათე პიროვნებას — მათგან მგელაძესა და კატო მიქელაძის შორის ჩადგომა. ამ შემთხვევაში არ შემეძლო მხარი-არ დამეჭირა საფოს მიერ ახალი თვალსაზრისით წამოყენებული საკითხებისათვის.

არ ვიცი, ჩემმა სიმპატიამ საფო მგელაძის მიმართ, თუ სხვა რამ მიზეზმა, გამოიწვია ის, რომ მეორე დღეს სახლში კონვერტით მომივიდა საფოს ლექსი: „გართმული წერილი“, რაც წინა საღამოს კამათის ცოცხალ სურათს შეიცავდა“.

საფომ მოიტანა ახალი ქალის გრძნობები და ფიქრები. გადაგვიშალა „ახალი ქალის“ სამყარო. ამასთან დაკავშირებით კარგად თქვა ნინო თარიშვილმა: საფო მგელაძემ ერთმა პირველთაგანმა შემოიტანა პოეზიაში თამამად, გაბედულად, როგორც არავინ, ქალის გულწრფელი სიყვარული, ვნებათა დელევა, რომელიც მანამდე, ქალის კარჩაკეტილობის გამო, დაფარული იყო. საფო მგელაძეს ესმოდა ნინოს პოეტური ხმა, თანაუგრძნობდა მას.

ახალმა ცხოვრებამ ქალი გაანთავისუფლა საუკუნეობრივი ჩაგვრისაგან. მან სამუდამოდ დასტოვა გზა ტანჯვისა, თავისი მძიმე წარსული. ასეთ ვითარებაში 1922 წელს, თბილისში ჩამოვიდა საფო მგელაძე. ეს იყო მისი ახალი ცხოვრების დასაწყისი. მან სწორად აღიქვა და განიცადა დედაქალაქის ახალი მაჯისცემა, ოქტომბრის რევოლუციის ძალა და აქედან გამომდინარე, მწერლის მაღალი პასუხისმგებლობა. იგი წერს, — მწერალთა სასახლე ქუროშთა ტაძრად წარმომედგინა. ზელოვნების სასახლის კედლებში მყოფი კარის დარაჯიც კი მიყვარდა, ხოლო თავმჯდომარეს (ალბათ, კოტე მაყაშვილი თუ იგულისხმებდა (ნ. ჩ.) ვეთაყვანებოდლიო.

საფო მგელაძე მწერალთა სასახლეში გამართულ არც ერთ დისკუსიასა და თათბირს არ სტოვებდა, გაბედულად გამოდიოდა კამათში და სხვებთან ერთად, მწერლობის წინაშე ახალი ამოცანების გათვალისწინებით, გზას უკაფავდა ახალი ლიტერატურის მიმართულებას. შართალია, საფომ მიიპყრო საზოგადოების ყურადღება, მაგრამ თავის შემოქმედების გზაზე მაინც ბევრი წინააღმდეგობა და გულგრილობა გადაიტანა. ყველას ერთნაირად როდი ესმოდა მისი მწერლობის იდეური მრწამსი. თუმცა მწერლობამ ბევრი გულშემატკივარი მეგობრები შესძინა, იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც საფოს რომანებს „ტახტზე წამოსაწოლ რომანებს“ ეძახდნენ, ან აგინებდნენ, ან ქალური გრძნობებითა და ინტერესებით შემოფარგლული რომანები ვერაფერს მის-

ცემს საბჭოთა მკითხველსო, მის რომანებსო აკლია პოლიტიკური სი-
შახვილეო და სხვ. რა თქმა უნდა, ცდებოდნენ კრიტიკოსები. ეს აბრ-
კოლებდა საფოს რომანების დროულად გამოცემასაც, მაგრამ მაინც,
ოცდაათიან წლებში, არცერთ მწერალ ქალს იმდენი მკითხველი არ
ჰყოლია, რამდენიც საფოს. ჯერ მარტო ის რად ღირდა, რომ რომანმა
„ლიანა ლორდიამ“ დაიპყრო ახალგაზრდობა და ის მაგიდის წიგნად
იქცა.

ჩვენ ვერ დავეთანხმებით ზოგიერთი კრიტიკოსის აზრს, რომ სა-
ფოს აკლია თანამედროვეობის შეგრძნება. საფო მწერლობაში სწო-
რედ ახალი დროის მომღერლად მოგვევლინა და მთელი თავისი მხატ-
ვრული შესაძლებლობით გვაჩვენა მუშა ქალების ცხოვრება, შრომა...
და ეს სხვა რაა, თუ არა ახალი ეპოქის მიერ დასმულ საკითხებზე გა-
მომხმაურება.

საფო მგელაძის ერთ-ერთი დამსახურება სწორედ ის არის, რომ
შან წინა პლანზე წამოსწია ქალთა საკითხი და მაღალ მხატვრულ სა-
ხეებში დაგვიხატა მუშა ქალის და საერთოდ ახალი ქალის საზოგადო-
ებრივი საქმიანობა, რაც იმ დროს, როგორც ვიცით, ნაკლებად იყო
გაშუქებული მწერლობის მიერ. ამ დროის პრესაში გამოქვეყნებული
საფოს ყველა ლექსები ამის აშკარა დასაბუთებაა:

„ყველაფერს ხედავთ, მაგრამ ერთი ვერ დაინახეთ, ჩვენ თქვენს
წიგნებში ვერ ვიპოვეთ ახალი ქალი, ქალი, რომელიც ქარხანაში დგას
და მუშაობს, ქალი, რომელიც მთელი ღამე უზის მანქანას, ქალი, რო-
მელიც გაქანებულ მანქანას მართავს და შეუძლია ყოველგვარი ტვირ-
თის ატანა. ქალი გუშაგი, ქალი მუშა, ქალი ვატმანი, ქალი ექიმი,
ინჟინერი და კომისარი. აი ეს არის ახლა ქალთა მთელი სერია, მაგრამ
ამაზე ჯერ თქვენ რამე დაგიწერიათ?!“ (აკად. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ.
მუზეუმი, ს. მგელაძის არქივი, № 1814).

იყო თუ არა ეს თანამედროვეობის გამოხმაურება და მისი ჭეშმა-
ჩიტი ასახვა. საფო მტკივნეულად განიცდიდა იმას, რომ ცოტას წერ-
დნენ ქალის ცხოვრებაზე, ქალი ჯერ კიდევ არ იყო დანახული და და-
ფასებული, როგორც საზოგადოების სრულუფლებიანი საბჭოთა მო-
ქალაქე:

„მწერდით ქალებიც ათეული წლების მანძილზე, იყვნენ ჩვენს
შორის ნიჭიერნი, წრფელი მგოსნებიც, ვწერდით ქალებიც და მერე
რა?! ჩვენზე სიტყვის თქმას არ კადრულობდნენ...“ (იქვე, № 1428).

მარიკა ბარათაშვილი წერდა: „საფოს ქალი, ეს არის კაცობრიობის

განთავისუფლებული ნახევარი, რომელიც ეძიებს თავის დაკარგულ ადგილს ცხოვრებაში“ (ყურნალი „საქართველოს ქალი“, 1960 წ., № 15).

ასეც არის — დღეს საფო მგელაძის ქალები ის თავისუფალი პიროვნებები არიან, რომლებიც მხარს უსწორებენ მამაკაცს, ელტვიან სიყვარულს და ეს იყო სწორედ საფოს ნიჭიერი თვალით დანახული ახალი ადამიანის ბრძოლა სრულყოფილ ბედნიერებისათვის.

საფო მგელაძე დაიბადა გურიაში, 1894 წელს (და არა 1892 წელს, როგორც მასზე გამოქვეყნებულ ზოგიერთ წერილებში ვკითხულობთ), სოფელ ჭურყვეთში (ლანჩხუთის რაიონი), სადაც იგი თითქმის ქალიშვილობამდე ცხოვრობდა. ამიტომ, ბუნებრივია, მას მუდამ თან ახლდა ეწერისა და ჭურყვეთის ლაყვარდოვანი ცის, მთვარიანი საღამოების, მშობლიური მაგნოლიების და გვირილების დამამთრობელი სურნელება.

მამა საფოსი იოსებ გიგინეიშვილი მასწავლებელი გახლდათ. იმხელა სამოსახლო ჰქონდა, რომ მის ეზოში ცხენი გაჭენდებოდა, ვკითხულობთ საფოს არქივში. აქაც დროა გასწორდეს საფოს ბიოგრაფიაში დაშვებული ლაფსუსი, რომ საფო ღარიბი გლეხის შვილი იყო.

საფოს მამა მკაცრი და მომთხოვნი, ამავე დროს ხელგაშლილი, სტუმართმოყვარე ყოფილა.

დედა საფოსი, ქრისტინე კანდელაკი, სათნო, მგრძნობიარე და ალერსიანი ქალი იყო.

„დედაჩემი, — წერს საფო — იმერელი ხუცესის ქალი გახლდათ. კარგად იცნობდა ქართულ მწერლობას. ხუთი წლის ბავშვს „ვეფხისტყაოსანს“ მიკითხავდა. მშობლებს აჩემებულნი ჰქონდათ, ერთი შვილი გვყავს და ამას ვერ მოვიშორებთო. მართლაც, სოფლის ორი კლასი დავამთავრე, თორმეტი წლის ბავშვი სახლში დამსვენეს. ჩამაცვეს კუდიანი კაბა და გარეთ აღარ მიშვებდნენ. გაიარა თუ არა სამმა წელმა, დაიწყო ჩვენს სახლში სოფლის მაჭანკლების მისვლა-მოსვლა. მათი დანახვა ჭირივით მეზარებოდა, ვინ იცის, სად არ ვიმალებოდით ერთ წელიწადს, როგორც იქნა მოვითმინე ყველაფერი, მერე ავიღე იოდით სავსე შუშა და დედას ტირილით ვუთხარი: თუ ქალაქში არ წამიყვანთ და არ მასწავლით, ეხლავე თავს მოვიწამლავ-მეთქი. ჩემმა მუქარამ გასჭრა. მე და დედაჩემი რამდენიმე დღის შემდეგ ქუთაისს გავემგზავრეთ. მაგრამ დიდხანს არ გაგრძელებულა ჩემი ბედნიერების დღეები... დედის ავადმყოფობამ მალე ისევ დაგვაბრუნა სოფელში.

აქ კიდევ მეტი უსიამოვნება შემხვდა. დღე არ გავიდოდა, რომ სოფლის ბიჭებს ბარათი არ გამოეგზავნათ. ერთი მოტაცებითაც კი მემუქრებოდა. ამან გვაიძულა გადავსულიყავით ოზურგეთში საცხოვრებლად. სწორედ აქ შეეხვდი ჩემს მომავალ მეუღლეს“ (გ. ლეონიძის სახ. ლიტ., მუხეუმი, ს. მგელაძის არქივი, № 3120).

საფომ. ლექსების წერა ბავშვობაში დაიწყო. წერდა პატარ-პატარა ლექსებს მახლობლებზე, მეზობლებზე: „მომპარული ბროწეული ნეტავ იყოს ტკბილი, ბევრს ნუ შეჭამ, გენაცვალე, არ მოგკვეთოს კბილი“.

საფომ ბევრს კითხულობდა და ცდილობდა თვითგანვითარებით შეეგვსო რაც დააკლდა, რაზეც მთელ თავის სიცოცხლეში გული წყდებოდა. ოცნებობდა საქართველოს დედაქალაქში ცხოვრებაზე, ქართველი მწერლების გაცნობაზე, მათთან დაახლოვებაზე. მაგრამ ყოველივე ამას აბრკოლებდა შეუფერებელი ქორწინების ნიადაგზე ოჯახში შექმნილი ატმოსფერო.

და 1908 წელს, როცა პირველი ლექსი გამოაქვეყნა, დარწმუნებული იყო, რომ ახლა მაინც დააღწევდა თავს კარჩაკეტილობას, გამოვიდოდა მწერლობაში და თავის ადგილს ნახავდა საზოგადოებაში. მაგრამ, სამწუხაროდ, დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის მოუშადა ბელი აღმოჩნდა. საფომ არ იკადრა მზრუნველი მეუღლის თავმოყვარეობა შეელახა და თავის ბედს დამორჩილდა. შემდეგ ცოლ-ქმარი ერთმანეთს მაინც გასცილდა, მაგრამ ოფიციალურად არ გაყრილან, ვლადიმერ მგელაძე ცოლშვილის მიმართ გულგრილი არ დარჩენილა, ყოველ მძიმე მომენტში იგი მათთან იყო და საფომს შვილებს მამის სიყვარულსა და პატივისცემას შთააგონებდა.

საფომს სამწერლო ასპარეზი პოეტებთან დაახლოებით და მეგობრობით დაიწყო. ერთ-ერთი მათგანი, პროლეტარული მწერლობის ნიჭიერი წარმომადგენელი, ალიო მირცხულავა (მაშაშვილი) მისთვის რწმენისა და ბრძოლის მაგალითი გახდა. საფომ ახალგაზრდა პოეტს „ოქტომბრის ღვიძლ შვილს“ ეძახდა. მას იტაცებდა ალიოს მღელვარე, ბობოქარი ბუნება, დაუოკებელი ბრძოლის წყურვილი და 1926 წელს შესანიშნავ ლექსს უძღვნის, სადაც კიდევ უფრო მკვეთრად აღნიშნავს მის თავდადებასა და სიყვარულს თავის ქვეყნისადმი: „მე გნახე იმ დროს, როცა შენში იფეთქა გრძნობამ და ნორჩ ლომივით დედამიწას ურტყავდი ტორებს. უთხზავდი ლექსებს განახლების ახალგაზრდობას და ადიდებდი შენი ქვეყნის აზიდულ მორებს. ერის აღდგენა, ამადღება ყოველთვის გსურდა, რომ არ ჰქონოდა მის დიდებას

არასდროს ბოლო. ბავშვი პოეტი, დარჩი მუდამ ასეთი სუფთა და მძაფრ ბრძოლებში ხელოვანი იყავი მხოლოდ“ (გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ს. მგელაძის არქივი, № 1228).

საფო მგელაძე დიდად აფასებდა ახალგაზრდა პოეტს ტერენტი გრანელს. აკვირვებდა მისი საოცარი მგრძნობელობა, ტემპერამენტი. ცდილობდა ახლო ყოფილიყო მასთან, გამოეყვანა მელანქოლიიდან, მაგრამ საფომ ეს ვერ შესძლო. მოგვყავს მათი მეგობრული დამოკიდებულების შესახებ ჩვენს მიერ მიკვლეული ლექსი — „ა. მაშაშვილს და ტ. გრანელს: თქვენ ორნი მოდით ჩემს სანახავად, თქვენ ორნი მოდით პოეტური გრძნობით, ვიყავი ცუდად, ვიყავი ავად და მწვავედა სევდა ამოუცნობი. მეც მეგობრები თურმე მყოლია, და გრძნობა სულში ბურუსი მუქი, ტერენტის მძაფრი მელანქოლია, ალიოს თმების ნათელი შუქი. თქვენ ორნი მოდით ჩემს სანახავად, თქვენ ორნი მოდით პოეტურ გრძნობით, ვიყავი ცუდად, ვიყავი ავად და მწვავედა სევდა ამოუცნობი“ (ლექსი ინახება ჩვენთან. ნ. ჩ.).

ასე დაგვიხატა საფომ ორი ნიჭიერი შემოქმედი, მხატვრული სიტყვის შესანიშნავი ოსტატები — ტერენტი გრანელი, მუდამ ჩაფიქრებული თავისი სევდიანი თვალებით, ხოლო მეორე, თოვლივით თეთრ-თმიანი ალიო მაშაშვილი, ჭეშმარიტი ტრიბუნი პოეტი. ასეთივე თბილი და ადამიანური იყო საფო თავის სხვა მეგობარ მწერლებთან. მას ყველა მწერლის წინსვლა თავის საკუთარ გამარჯვებად მიაჩნდა. მაგალითად, აღფრთოვანებულს ჩაუწერია თავის დღიურში კ. კალაძის „ხატიჯესა“ და „უჩარდიონის“ წაკითხვის შემდეგ: „კარია, მშვენიერია“. საფოს მოსწონდა მწერალ გ. შატბერაშვილის ძარღვიანო ქართული. პატივს სცემდა თავის თანამედროვე ახალგაზრდა კრიტიკოსებს: გ. ნატროშვილს, შ. რადიანს, დ. ბენაშვილს. მათ საქმიანობასა და ჟრთიერთობაზე მიგვითითებს საფოს წერილი გ. ნატროშვილისა და დ. ბენაშვილისადმი:

„ამხანაგებო! თქვენთან ერთი სათხოვარი მაქვს: ფედერაციაში (ასე ერქვა წინათ გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალს“, შემდეგ „მერანს“) შევიტანე განცხადება ჩემი მოთხრობების გამოცემის თაობაზე. იქ მთხოვეს წაიკითხოს ვინმემო და მე დაგასახელეთ თქვენ ორივენი. ორი მოთხრობა დაბეჭდილია, ორიც დაუბეჭდავი. წაიკითხეთ, თუ ჩემი მეგობრები ხართ და მიუკერძოებლად თქვით თქვენი აზრი.

დღეს 21 ივნისია. 13 ივლისს მიდით ხელოვნების სასახლეში დილის 10 საათზე. ნუ დანიგვიანებთ. მე თქვენ ძალიან გთხოვთ ამას-

დაგეგმარებათ სამი ან ოთხი საათი. ჩემს დღიურებს თვითონ გად-
მოგვცემდით, მაგრამ დღეს თბილისიდან მივიღივარ და მეჩქარება.

იმედი მაქვს, მოხვალთ უექველად. ნახვამდის კახელებო. პატივის-
ცემით მეგობრული სალამი“ (ს. მგელაძე, მოთხრობა, ლექსები, პო-
ემები, 1962 წ., გვ. 2).

საფო მგელაძე ახლო ურთიერთობაში იყო ხალხის საყვარელ პოეტ
იოსებ გრიშაშვილთან, იოსები მისი ხალასი ნიჭის დიდი ქომაგი იყო.
ბევრი კარგი, კეთილი სიტყვა ახსოვს საფოს პოეტისაგან. მწერალი
ქალები ხშირად იკრიბებოდნენ ხარფუხში, ძველ თბილისში, „სოსოს-
თან“. ასე ეძახდნენ მაშინ, „თბილისის პოეტს“ იოსებ გრიშაშვილს.

ვის არ ნახავდით და არ შეხვდებოდით აქ. ეს იყო მხატვრული სი-
ტყვის საკრებულო. აქ იღებდნენ ჩვენი მწერალი ქალები ლიტერატუ-
რულ საზრდოს. განსაკუთრებით საინტერესო იყო ეს შეხვედრები
იოსებ გრიშაშვილის დაბადების დღესთან დაკავშირებით, როცა სტუმ-
რებს არაჩვეულებრივი მასპინძლობით, ფუსფუსით ხვდებოდა თვითონ
პოეტი.

საფო პრესის ფურცლებზე სხვადასხვა ფსევდონიმებით გამოდი-
ოდა: „გურული ქალი“, „ეწერელი ქალი“, „მუშა ქალი“, „სანი“ და
სხვა.

ამ ფსევდონიმებით აქვეყნებდა იგი თავის კორესპონდენციებს,
ნარკვევებს, ფელეტონებს, მოთხრობებს. სწერდა ჩვენი ლიტერატუ-
რის საჭირობოროტო საკითხებზე. მის ლექსებში მკვეთრად იგრძნობო-
და რომანტიული განწყობილება და რევოლუციური პათოსი.

საფო სისტემატიურად იბეჭდებოდა იმდროინდელ ჟურნალ-გაზე-
თებში „კავკასიონსა“ და „ჩვენ გზაში“, „ტრიბუნასა“ და გ. ტაბიძის
ჟურნალ „ლომისში“.

განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო საფოს მონაწილეობა რესპუბლი-
კის დედაქალაქის ლიტერატურულ ცხოვრებაში. მისი ნაწერები ხში-
რად ქვეყნდება „კომუნისტში“, „ლიტერატურულ საქართველოში“,
„პროლეტარულ მწერლობაში“, „ქართულ მწერლობაში“, „მნათობში“,
საბავშვო ჟურნალებსა და სხვა პერიოდულ გამოცემაში.

თანდათანობით ფართოვდებოდა საფოს შემოქმედებითი ნიჭი. ვინ
იფიქრებდა, რომ პროვინციიდან ახლადჩამოსულ ქალიშვილს, ამდენი
გამბედაობა და რწმენა ექნებოდა თავის თავისა. სად უნდა ითქვას თუ
არა აქ, რომ ეს რწმენა საფოს, თავის თანამედროვე პოეტმა ქალმა
კატო მიქელაძემ ჩაუნერგა.

1917 წელს, როცა ქუთაისში გაზეთ „ხმა ქართველი ქალისა“ და-
არსდა, საფო მგელაძემ თავისი ლექსები რედაქტორ კატო მიქელაძეს
გაუგზავნა.

საფოს ნიჭით აღფრთოვანებული კატო მიქელაძე, იმავე წელს შე-
მოდგომაზე გურიაში ესტუმრა და თან ჩაუტანა გაზეთი, სადაც მისი
პოემა იყო გამოქვეყნებული. ამ დღიდან დაიწყო მათი მეგობრობა,
კატო ამხნევებდა მეგობარს. ერთ-ერთ წერილში იგი საფოს სწერდა:

„...გაშალე ფრთები, მოიწადინე ცაში აფრენა, ნუთუ შენი მშვე-
ნიერი ნიჭი არ კმარა, ასეთი მისწრაფება რომ გეძალებოდეს?! მაშ,
გამოცოცხლდი, გამოისხი არწივის ფრთები და აფრინდი ისეთის სუ-
ლიერი ენერგიით, რომ ყოველივე ავადმყოფობა და დაბრკოლება
გადალახო“ (ყურნ. „საქართველოს ქალი“, 1979 წ., № 11, გვ. 8).

მართალია, კატო საფოსი არც ნათესავი იყო, არც ბავშვობიდან
თანაშეზრდილი მეგობარი, მაგრამ დიდი ყურადღება გამოიჩინა ნიჭი-
ერი პოეტი ქალისადმი. საფო სოფლიდან მან ჩამოიყვანა, გზა გაუკაფა
მწერლობაში და მძიმე ავადმყოფობის დროსაც იგი იყო მისი პატ-
რონი.

მოგვეყავს ამასთან დაკავშირებით ერთი საინტერესო ეპიზოდი პო-
ეტის ცხოვრებიდან. ავადმყოფ საფოს საწოლთან ერთმანეთს შეხვ-
დნენ კატო მიქელაძე და საფოს ექიმი. ამ უკანასკნელს საფო საზღვარ-
გარეთიდან იცნობდა.

— Откуда вы здесь? — ჰკითხა ექიმმა.

— Приехала, чтобы спасти талант.

კატო მიქელაძე ყოველ საშუალებას მიმართავდა, რათა სიკვდილის
ბრჭყალებიდან გამოეხსნა პოეტი ქალი. ამას საფოს კატოსადმი მი-
ძღვნილი ლექსიც ადასტურებს: „როცა იმედის ჩაქრა ლამპარი და
ტანჯულ სულში მხოლოდ ბნელოდა, ამ დროს მოხვედრი და მითხარ
მტკიცედ: აღსდევ, აიღე შენი ფარ-ხმალი, ჩვენ შრომა გემართებს,
ჩვენ დავამტკიცებთ, რომ ძლიერია ბრძოლაში ქალი“ (გ. ლეონიძის
სახ. ლიტ. მუზეუმის არქივი, № 1824). კატო ახალგაზრდა, გამოუცდელ
საფოს ასწავლიდა ბრძოლას, სიმტკიცეს, მოთმინებას, სულგრძელო-
ბას.

საფო მგელაძე იყო საოცრად გამრჩე და ინტერესიანი ადამიანი,
ათი წლის განმავლობაში სამი მოზრდილი ნაწარმოები შექმნა: „ლიანა
ლორდია“, „ქარიშხლის ფრთებზე“, „გზა და გზა“ და სხვა მოთხრო-
ბები, ლექსები...

უცნაური ბედი ეწია მის რომანს „ლიანა ლორდიას“. მიუხედავად იმისა, რომ ამ რომანს შემდეგში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა.

საფომ „ლიანა ლორდია“ გამოქვეყნებამდე ცნობილ კრიტიკოსს ვახტანგ კოტეტიშვილს წააკითხა. ვ. კოტეტიშვილს მოეწონა ნაწარმოებები, მისი გამოქვეყნება მიზანშეწონილად სცნო და თავისი სამსახურიც შესთავაზა. საუბედუროდ მოხდა ისე, რომ რედაქციაში მიმავალ საფოს „ლიანა ლორდიას“ ხელნაწერი დაეკარგა. გაზეთში გამოცხადებამაც ვერაფერი უშველა. მისი მნახველი არავინ აღმოჩნდა. საფოს მოუხდა მისი აღდგენა, რასაც ორ წელიწადზე მეტი მოანდომა. 1928 წელს „ლიანა ლორდია“ ეურნალ „მნათობში“ დაიბეჭდა, ხოლო ცალკე წიგნად იგი 1935 წელს გამოვიდა.

„ლიანა ლორდია“ საბჭოთა ლიტერატურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მხატვრულ ნაწარმოებად იქნა აღიარებული. გადაუქარბებლად უნდა ითქვას, რომ საფოს მთელი ოცნება, მისი გატაცებანი თუ მხატვრული ძიებანი, ყველაზე მეტი სისადავით სწორედ ამ რომანში გამოემდგინა. გვაოცებს საფოს წერის მანერა, შინაგანი ინტიმური მღელვარება, რომელიც ამ რომანის მთავარ მამოძრავებელ ძარღვს წარმოადგენს.

საფო მგელაძემ ამ ნაწარმოებში მოგვცა ახალგაზრდა შემოქმედ მხატვარი ქალის რეალური, ცოცხალი სახე და მისდა სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ შექმნილი ქალის სახე იმდენად ძლიერი, სრულყოფილი აღმოჩნდა, რომ დედები, თავის ახალდაბადებულ ქალიშვილებს ლიანას არქმევდნენ.

ვინ არის ლიანა ლორდია?! სოფლის ინტელიგენტი, მხატვარი ქალი, გატაცებული თავისი შემოქმედებით, თავისი ნამუშევრებით, თავისი სურათებით. სწორედ ამ ნახატებით გაიცნობს ლიანას ახალბედა პუბლიცისტი თამაზ ზურაბიძე. იგი ცდილობს დააჯეროს ლიანა, რომ უსიყვარულოდ არავითარი დიდი ქმნილება არ შექმნილა და სანამ თვითონ არ შეიყვარებს ვინმეს, მის სურათებში მუდამ იგრძნობა მხატვრის ცივი გული.

მხატვრის ცხოვრებაში შეჭრილი მამაკაცი აფორიაქებს ახალგაზრდა ქალს. იგი არ ეთანხმება მას, მაგრამ უნდა დაარწმუნოს თავისი თავი, რომ ასეთი ლამაზი გარეგნობის მამაკაცში არ შეიძლება არ იყოს მდიდარი, მაღალი სული. სწორედ ამ დაკვირვული სიტუაციებით, ერთმანეთის შეცნობით და მათ შორის კვანძის გახსნით, მწერალი კარგად ახერხებს ახალი ქალის ტიპის გადმოცემას.

ლიანა ეძებს ამალღებულ სიყვარულს, იდეალურ მამაკაცს, რომელიც შეძლებს ქალის სულის, მისი ღირსების, სიფაქიზის, ინტელექტუალური ცხოვრების დაფასებას.

თამაზი ვერ ეღირსა ქალის თანაგრძნობას, იგი ვერ გახდა ლიანას იდეალი. მისი ფლიდობა, თავდაუპყრლობა, სულწასულობა შეუძინეველი არ დარჩენია ლიანას. ყოველივე ამან, თავის დროზე, დიდ ინტერესთან ერთად, დიდი სენსაციაც გამოიწვია. ამით მწერალმა შესძლო ცხოვრების სიმართლის ნათელი შეგრძნება და თანამედროვე ქალი თავის სიმაღლეზე დააყენა.

და მართალი იყო, ჯერ კიდევ სტუდენტი, 18 წლის ქაბუკი ლადო ასათიანი, როცა საფოს — „ლიანა ლორდიას“ ავტორს, „სიყვარულის ოსტატი“ უწოდა.

ჩვენ გვახსოვს ამ წიგნის გამოსვლასთან დაკავშირებული მღელვარება, გვახსოვს, თუ როგორი ინტერესით ეტანებოდა მას ახალგაზრდობა, როგორ გადადიოდა ხელიდან ხელში და როგორი დიდი ექოჰქონდა.

რამ აღაფრთოვანა ახალგაზრდა პოეტი ლადო ასათიანი, თუ არა რომანის მხატვრულმა ძალამ, რომელშიც საოცარი გულწრფელობით მოცემულია ახალი ქალის ფაქიზი და სპეტაკი სიყვარული.

„ქართულ მწერლობაში რჩეულო მეგობარო, უცნობო ქალო საფო! — სწერდა ლადო, — მოკვდა სიყვარული და მაიძულებს ვეძიო მეგობარი, რომელიც ქალიც იქნება და ადამიანურ გრძნობათა მატარებელიც... ვეძებ ასეთ სასურველ მეგობარს და ვეძახი მას ჩვენ ეკლიან გზაზე. მაგონდება თქვენი ლიანა ლორდია, რომელიც განმკურნავი წამალი რამ შეიქმნა ჩემთვის, რომელიც მამხნევებს და მეძახის მიუწვდომელის მისაწვდომად.

თქვენი ლიანა ლორდია უბით დამაქვს, სულიერი ტკივილების დროს მამხნევებს... გრძნობებს მიათქეცებს... ამ წინააღმდეგობების დახლართული სიყვარულის წიგნში, გრძნობათა კოშკია ნაშენი, გრძნობათა კოშკი, რომლითაც ვაფასებ მე თქვენ ლიანას, დამათრობელნი არიან ეს გრძნობები, სწორედ ამ გრძნობებით გაიმარჯვეთ თქვენ, ძვირფასო მეგობარო. სწორედ ამ გრძნობათა სილამაზისათვის მიყვარს მე ქართულ ნაწერებში თქვენი „ლიანა ლორდია“, სწორედ ამისათვის ვკითხულობთ და ვაღმერთებთ მე და ჩემი მეგობარი მას.

წავიკითხე თქვენი „ქარიშხლის ფრთებზე“, მინდა ამაზედაც გესაუბროთ, მაგრამ ამაზე შემიძღვ. ბევრი რამ მოსაწონია მასში და ბევრი

არა. ლამაზია თქვენი ლექსი „ბახმარო“. საინტერესოა თქვენი პასუხი. იყავით სულ კარგად და კარგად, თქვენი პატივისცემელი მეგობარი ლ. ასათიანი. ქ. ქუთაისი, 1935 წ. 4. მაისი“.

ამის შემდეგ დიდ დროს არ გაუვლია, იმავე წელს, 1935 წ. 15 აგვისტოს თარიღით საფო იღებს ლ. ასათიანის მეორე წერილს, რომელშიც იგი მთელი თავისი პოეტური ალტკინებით გულს უშლის ქალთა შორის რჩეულს, საფო მგელაძეს.

„— მთელი ქვეყანა საპყრობილეა ჩემთვის! ვეძიებ ადამიანს, ვერ ვნახე ზეცად, მთაში, ბარში, ღრუბელსა და ვარსკვლავებში, რომ მოვიდეს მოვებვიო და ჩაეხედო ღრმად თვალებში, შევიცნო ადამიანური სიბრძნე, ვიგრძნო სულით ნათესაობა და აქედან აღზნებულმა ვიმღერო, ვიმღერო ისე, როგორც არავის უმღერია!!! ჩვენ ადამიანები ვართ, საფო! ჩვენ მარადიული ცეცხლი გვიკიდია, მეგობარო! გამიგრძელდა, საჭიროა წერტილი დავსვათ... სხვაზე შემდგომ. წერილი მივიღე... ეგზომ გავიხარე — ბავშვიო ვერთ. დიახ, დიახ, მე ბავშვი ვარ, გულით, გრძობით, ადამიანობით, მაგრამ გონებით დიდი ხანია დავძლიე ბავშვობა. მაშინაც, კალარა რომ გამოჩნდება, არა მგონია, რომ მოვხუცდე, რადგან ორსულიანი ადამიანები არასოდეს არ ხუცდებიან... ისინი იწვიან, იწვიან, წვის შედეგად რჩება... ასეთები არიან უცნაური ადამიანები — პოეტები, ასეთი ხართ თქვენც, მეგობარო და თქვენ, უცნობო კოლეგა. უდიდესი მოკრძალებით ვხრი თავს თქვენს წინაშე დარიგებისათვის, თბილი ქათინაურებისათვის და მშობლიური დარიგებისათვის. თქვენი მეგობარი ლადო ასათიანი, 1935 წელი“ (აქ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურული მუზეუმი, ს. მგელაძის არქივი, № 3022).

ლადო ასათიანის მეორე წერილი საფოსადმი, პასუხია პოეტი ქალის პირველ წერილზე, რადგან სწორედ ამ წერილში უწოდეს ლადო ასათიანს — ბავშვი, რომელსაც, როგორც წერილის შინაარსიდან ჩანს, პატარა გულისტიკვილი გამოუწვევია და ლადოს საყვედურიც ამით არის გამოწვეული.

„ჩემო უცნობო მეგობარო! — წერდა საფო თავის უმცროს მეგობარს. — შენ ალბათ გახსოვს ვილანდის სიტყვები, როცა ის გოეთეს დეკლარაციას ყურს უგდებდა. „ეს ან გოეთეა, ან დემონი-ო“ და მეც, როცა შენი უკანასკნელი წერილი წავიკითხე, ასე წამოვიძახე... — ნეტავ ვიცოდე, ვინ ზის ამ კაცში, ღმერთი, თუ დემონი? ეს წერილი ქარიშხალივით შეიჭრა ჩემს სულში და ყველაფერი მიანგრმანგრია.

ბავშვო, ვინ მოგცა შენ ასეთი დიდი ტემპერამენტი, ასეთი მღელვარე სული, ასეთი დიდი სურვილები, ასეთი უცნაური შეგარძნება ქართული ენის. დიდი გამბედაობაა და ეს ნიჭი მაღალი ლამაზი მეგობრობისა, იქნებ შენ ჩემი ოცნების ნაყოფი ხარ, ჩემი სულიერი შვილი და მეგობარი... ჩვენ ხშირად მოვიგონებთ ერთმანეთსო, მწერ. ოო, უსათუოდ. ხშირად, როდესაც კოჯრის მთის ბილიკს მივყვები, მე ვფიქრობ: იქნებ ჩემი ახალგაზრდა მეგობარიც მიდიოდეს ახლა ზევით, რომელიმე მთის მწვერვალისაკენ. როცა ბოტანიკურ ბაღში შევდივარ, იქ ვიგონებ და ვამბობ, ალბათ რომელიმე ფოთლოვანი ხე იფარავს მას იმ წუთს მზის შემაწუხებელი სხივებისაგან, როცა ფუნუკულიორზე ავდივართ, მე შენ იქაც არ მტოვებ მარტოდ... მოდინარ შენი ნათელი, სუფთა თვალებით და მეუბნები ასე: მეგობარო, შენ შეჰყურებ ჰორიზონტს, მითხარ რას ეძებ ჰორიზონტის იქითო!

პირადათ ჩემთვის ქალი მეგობარი მუზაა, მწერ შენ, მაგრამ შენ ხშირად ოცნება არ მოგერიოს. ისე გახსოვდეს — ოცნება ყველაფერს გპირდება, ნამდვილად არაფერს იძლევა. მეც დიდხანს მჭეროდა მისი, მაგრამ ჩემი ცხოვრების უკანასკნელ წლებში, მე ის ამოვიგდე გულიდან და თავიდანაც.

მპირდები, როცა ხალხში გამოვალ და როცა თბილისში ჩამოვალ, გნახავო... ჩემო ძალიან საყვარელო ბავშვო, ნუთუ არ სჯობს არასოდეს არ ვნახოთ ერთმანეთი და დავრჩეთ ერთმანეთისათვის მარად უცნობი და შორეული, შეუცნობელი და მიუწვდომელი, განა ამაში მეტი სილამაზე არ არის?! შენ სურათს ველი, გამომიგზავნე ის, რაც შეიძლება ჩქარა, მინდა ჩავხედო იმ ჩარჩოს, რომელიც შენ აბობოქრებულ სულს იტევს. ახლა კი მშვიდობით. 1935 წ. 18 აგვისტოს ღამე. ს. მგელაძე“ (ს. მგელაძის არქივიდან).

უმადლეს პოეტურ განცდათა მღელვარებას, როგორც ვხედავთ, წაუშლია მათ შორის არსებული ასაკობრივი ზღვარი. საფოს სულიერი სიმაღლე სწორედ აქ არის... მან იგრძნო ლადო ასათიანის ტიტანური ბუნება, რომელიც ვერ ეტეოდა ცხოვრების ჩვეულებრივ ჩარჩოში, გაუგო მას და არ შეეძლო არ ეღიარებინა უდიდეს პოეტად. საუბედუროდ, არც ერთს არ დასცალდა სიცოცხლე, ერთი უფრო ადრე, ხოლო მეორე უფრო მოგვიანებით, თავის შემოქმედების აღმავლობის პერიოდში დაიღუპნენ.

„ლიანა ლორდიას“ დიდ შთამაგონებელ ძალაზე მეტყველებს პოეტი ქალის ნაზი კილასონიას მოგონება საფო მგელაძის შესახებ. ჟერ

კიდევ სტუდენტი იყო მომავალი პოეტი ქალი, თავის ბიძაშვილთან ერთად პაწაწინტელა ოთახში ცხოვრობდა, მაგრამ როგორც ყველა ახალგაზრდას, მასაც მთელი ქვეყანა ზღაპრულ სამოთხედ ეჩვენებოდა. მათ სიმდიდრეს, როგორც თვითონ აღნიშნავს, ბალიშს ქვეშ ამოდებული მ. ჯავახიშვილის, შიო არაგვისპირელის, რაჟდენ გვეტაძის „ლაშაურის საღამოები“ და ბელსის „რესპუბლიკა“ შეადგენდა და იყო კიდევ ერთი — დასძენს პოეტი ქალი — ახალგაზრდობის საყვარელი საკითხავი რომანი, მომწვანო ყდიანი წიგნი „ლიანა ლორდია“.

„ლიანა ლორდია“, „ლიანა ლორდია!“ — რა მომხიბლავად ეღერდა... მომხიბვლელი. იყო თვით სტილი, სტილი ამ მოთხრობისა, დღიურების სახით შექმნილი, გვიზიდავდა თვით ავტორის სახელი და გვარი. საფო მგელაძე, რაღაც საფირონს ჰგავდა... მაშინ საფო ჩვენთვის არა მიწიური, არა ამქვეყნიური ცნობა იყო. თითქოს ისიც არ ვიცოდით, არსებობდა, თუ არა საფო საერთოდ. „ლიანა ლორდია“ ჩვენთვის, სიწმინდეს, გასპეტაკების მსხვერპლის ფართოდ მიღწეული ამაღლების ფურცელია...

შემდეგ „ქარიშხლის ფრთებზე“ — დახუთულ, მაგნოლიის ავადმყოფურ სურნელით გაჟღენთილ ოთხ კედელ შუა მწერალმა ქარიშხალი დაატრიალა (თითქოს ბრძოლის ეინით, შურისძიებით ანთებული გული ქალის თვალწინ გაგვიტარა).

„მორს უდაბნოში მოკვდა ლერწამი, როს ჩრდილი აღარ დაურჩა ფარად“ — ვმღეროდით მაშინ საფოს სტრიქონებზე“ (გაზ. „კომუნისტი“, 1974 წ., № 10).

„ქარიშხლის ფრთებზე“ საფოს მეორე, მოზრდილი, სერიოზული ნაწარმოებია, რომელსაც არა ნაკლები ექო ჰქონდა.

დიდი სახელი და პოპულარობა მოუტანა საფოს ამ ნაწარმოებმა. იგი „ლიანა ლორდიაზე“ უფრო ადრე დაიწერა, მხოლოდ ცალკე წიგნად 1934 წელს გამოიცა.

აქ საფომ გვიჩვენა მთელი თავისი დემოკრატიული ბუნება, მისი სიმპათია ხალხის განმანათავისუფლებელ მოძრაობისადმი. თუ „ლიანა ლორდიაში“ მწერალმა დაგვიხატა ახალგაზრდა მხატვარი ქალის დიდი ლტოლვა სილამაზისადმი, ხელოვნებისადმი, რაც მისი სიცოცხლის შინაარსს შეადგენს, გაცილებით უფრო ფართო სოციალური ელერადობა მისცა თავის ნაწარმოებს — „ქარიშხლის ფრთებზე“.

აქ საფო დიდი დამაჯერებლობით და საქმის ღრმა ცოდნით გვიხა-

ტავს ქართველი ხალხის სახელოვან შვილების თავგანწირვას თვით-
მპყრობელურ რეჟიმის წინააღმდეგ.

საფო არ ივიწყებს ქალის წარსულ ტანჯვა-წამებას. მისი ქალები
ამ ნაწარმოებში მამაკაცებთან ერთად იბრძვიან, იბრძვიან შეუპოვრად,
სიცოცხლეს არ იშურებენ ნათელ მომავლის შესაქმნელად.

მწერალმა ქალმა გვიჩვენა ბნელი რეაქციური ძალების აღვირაბს-
ნილობა და სისაძაგლე, რომელნიც ყოველმხრივ ცდილობენ გზა გადა-
უქრან თავისუფლებისათვის აზღვავებულ მებრძოლებს.

ამ ფონზე გვიჩვენებს საფო ნაწარმოების მთავარ მომქმედი პირის,
ახალგაზრდა ქალის, მაგდას საშინელ ტრაგედიას, რომელსაც მხეცუ-
რად აწამებენ თვითმპყრობელობის უხეში მოხელეები.

დღეს, ამ ნაწარმოების ანალიზისას, ჩვენ ბევრი რამ გულუბრყვი-
ლოდ გვეჩვენება, ბევრი რამ უსუსურადაა წარმოდგენილი, მაგრამ
ერთი ცხადია, რომ ჩვენს წინაშეა ნიჭიერი მწერალი, რომელსაც აქვს
ნათელი შეგრძნება ცხოვრების სიმართლის ასახვისა.

საფოს ალაღბედად არ დაურქმევია ამ რომანისათვის „ქარიშხლის
ფრთებზე“, მას ისე მიჰყავს თავისი ნაწარმოების მთავარი გმირების
ცხოვრება და მოქმედება, რომ ისინი მართლაც ქარიშხლის ფრთებს
უნდა გაჰყოლოდნენ, უსამართლობის წინააღმდეგ მიმართულ აბოზოქ-
რებულ ბრძოლებში უნდა ჩაბმულიყვნენ.

ასეც არის, რომანის მთავარი გმირი მაგდა, ნამდვილი რევოლუცი-
ონერ ქალად არის გამოყვანილი, მისი ბედი განაპირობა ობლობამ —
ცხოვრებამ აზნაურის კარზე. მაგდას საკუთარ დასავით უყვარს თავისი
აღმზრდელი აზნაურის ქალიშვილი ლალა, რომელიც რევოლუციას
თანაუგრძნობს და მასწავლებელ რევაზის მიერ არჩეულ გზას მიჰ-
ყვება.

მწერალი გვარწმუნებს, რომ ლალა უფრო მომზადებულია პოლი-
ტიკური ბრძოლისათვის, ვიდრე მაგდა, რომ ახალი დროის ქალიშვილი
უფრო ლალაა. მაგდა ისე, როგორც რევაზი და სხვები, ანალიზს ვერ
უქეთებენ სოციალურ მოვლენებს, მათ არ იციან რით და როდის უშ-
ველონ ჩაგრულ ხალხს.

ლალა ახალგაზრდულ მუშაობაშია ჩაბმული, აგიტატორი და პრო-
პაგანდისტი. რაზმავს გლეხებს, იწვევს საიდუმლო კრებებს და მარად
აქეთებს სასარგებლო საქმეს. სწუხს, განიცდის ლალა, რომ ზოგიერთ
პარტიულ მუშაკს არ სჯერა აზნაურის ქალის სიმართლე, მაგრამ ლალა

ამასაც მალე აღწევს, თავისი თავდადებული მუშაობით არწმუნებს გლეხებს გულწრფელობაში.

როგორც ვხედავთ, რომანის თემა ახალია. ეს არის მწერლის პირველი ცდა, უფრო ფართოდ შეხებოდა წარსულის ისტორიულ მოვლენებს და შეძლებისდაგვარად აესახა რევოლუციური იდეები. საფოს არ ღალატობს პოლიტიკური აღლო. აღნიშნავს, რომ ტერორისტული აქტი ერთ-ერთ საშუალებად იყო მიჩნეული მონარქიის დამხობის წინა პერიოდში, რომ ჩვენი გლეხები არ იყვნენ მომზადებულნი გაბედული ბრძოლისათვის, ჭერ კიდევ დაბალი იყო მათი მომზადება სოციალური საკითხების გადაწყვეტაში.

ამრიგად, „ლიანა ლორდია“ და „ქარიშხლის ფრთებზე“ საფოს ისეთი ნაწარმოებებია, რომელშიც მოცემულია ახალი თემა. — რევოლუციური აღტკინება, თანამედროვე ადამიანების ცხოვრება და ხასიათები.

საფო მგელაძის მესამე ნაწარმოები „გზა და გზა“ ძირითადად სიყვარულის საკითხს ეხება. ნაწარმოებში მთავარი წამყვანი პერსონაჟებია — მარინე, გერმა, პოლინა და ზურაბი. რომანის სამივე ნაწილში, წარმოდგენილია მარინეს ცხოვრება და მისი ტანჯვა, რომელიც შემთხვევით გერმას სიყვარულში გაეხვევა. აქედან იწყება იმის ცხოვრების დრამა, მისი სულიერი ტრაგედია. გერმასთან დაახლოებამ მას აურია ცხოვრების გზა-კვალი. გერმა, იგივე თამაზი, პროფესიით ექიმი, შეზღუდული, ეგოისტური ბუნების კაცი აღმოჩნდა. მას არ უყვარს თავისი პროფესია, ავადმყოფები. მისი მიზანია ბევრი ფული და კმაყოფილება, დიდ სიამოვნებას ანიჭებს ქალების უმანკოების გათელვა. ამიტომ მკითხველს როდი უკვირს მისი უსინდისო საქციელი მარინესადმი, მაგრამ თავმოყვარეობაშელახული ქალი, თავს მოერევა, ცხოვრების ფერხულში ჩაებმევა და ცოლად მიჰყვება არქეოლოგს.

სულ სხვანაირად გამოიყურებიან მათ გვერდით მარინეს თანასოფლელები პოლინა და ზურაბი. ესენი არიან სრულიად ჭანსალი ახალი ადამიანები, ჭანსალი მორალითა და ფსიქოლოგიით.

შესანიშნავად მთავრდება რომანის ფინალი. პოლინა და ზურაბი შეუღლდებიან. პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსული პოლინა საუცხოო მოსიყვარულე ცოლი აღმოჩნდება. საფოს სხვანაირად არ შეეძლო დაემთავრებინა თავისი რომანი. იგი ქალის ღირსებების დიდი დამცველი და ქომაგია, მამაკაცებისაგან ყოველთვის ქალის გაგებას და დაფასებას მოითხოვდა.

საფოს რომანების გმირები არ არიან ხელოვნურად შექმნილი ადამიანები, მოწყვეტილი ცხოვრებასა და სინამდვილეს. ყველა ისინი ჭეშმარიტად ცხოვრებისეული ადამიანებია, რომელნიც იბრძვიან და აქტუალურ მონაწილეობას იღებენ ახალი, სოციალისტური სამშობლოს მშენებლობის ყველა ფრონტზე.

საფო მგელაძე ხალასი, მახვილი მწერლური თვალისა და კარგი მხატვრული გემოვნების შემომქმედი.

„ცხელი გულით ნაწერი“ უწოდა მწერალმა გ. შატერაშვილმა საფო მგელაძის ნაწერებს და ეს გულწრფელი ნათქვამი, ყველაზე უფრო, მის ლირიკულ ხასიათის ლექსებზე ითქმის, რომელშიც მართლაც ცხელი გულით, წრფელი გრძნობებით, დიდი ემოციურობითაა მოცემული პოეტი ქალის სულიერი სამყარო.

თავისებურია საფო მგელაძის პოეტური პალიტრა. თავისებურიცაა ვამბობთ, რადგან იგი არავის გავლენის ქვეშ არ მოქცეულა, არავისათვის მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროს მწერლობაზე ბევრმა სხვადასხვა ლიტერატურულმა მიმდინარეობამ იქონია ზეგავლენა.

სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, ოცდაათიან წლებში უკვე სქეპტდენისეთი პოეტები, როგორებიც იყვნენ გალაკტიონი და ტიცვიან ტაბიძე, პაოლო იაშვილი, იოსებ გრიშაშვილი და სხვ.

კლასიკური ლიტერატურით შთაგონებულმა პოეტმა ქალმა რეალისტური გზა აირჩია. ხალხური იყო მისი ნათელი აზრის გამოხატვის უნარი, ლექსის ფორმა. მკითხველისათვის საფო საინტერესო გახდა, როგორც პოეტური გააზრებით, ისე თემატიკის სიმდიდრითა და მხატვრული შესრულებით. სამწერლო ასპარეზზე გამოსული ახალგაზრდა ქალი ღრმად ჩასწვდა მაშინდელ საზოგადოებრივ ცხოვრებას და თავის ეპოქის მაჯისცემას.

საფო მგელაძე უმღერის სამშობლოს თავისუფლებას, მუშებს, წითელ არმიას, უმღერის მეგობრობას, სიყვარულს, ხალხის უკეთეს მომავალს.

თავისი პოეტური მრწამსი საფომ ყველაზე მკვეთრად გალაკტიონ ტაბიძისადმი მიძღვნილ ლექსში გამოამჟღავნა და მთელი გულწრფელობით შეასხა ხოტბა ჩვენი დროის უდიდეს პოეტს. რა მოსწონდა მაშინ საფოს ჩვენი ეპოქის ბუმბერაზ პოეტში? ის, რომ გალაკტიონი ახალ ცხოვრებას, რევოლუციას, საბჭოთა ადამიანს უმღეროდა და თანამედროვე ქართული ლექსის ნოვატორი გახდა.

ასევე აღფრთოვანებდა საფოს მგზნებარე რევოლუციონერების

ირ. ევდოშვილისა და მისი დის, პოეტი ქალის, ბაბილინა ხოსიტაშვილის რევოლუციური, მებრძოლი ლექსები, მათი სამოქალაქო მოტივები. მან ლექსიც კი მიუძღვნა პოეტ ქალს — „ბაბილინა“. „ქალი თავნება, გრძნობით სავსე ხარ და იყავი“, მიმართავს და ამაყობს მისი გაუტეხელი ხასიათითა და ვაჟკაცური შემართებით.

ომახიანი პოეტური ხმით, მომავლის ღრმა რწმენით მოვიდა საფო მგელაძე პოეზიაში. ეს განწყობილება მკვეთრად არის გამოხატული მის სხვა ლექსებშიც. „თავისუფალის ხმალი კრიალებს, წითელი დროშა წითლად ირხევა, თავისუფლების ბრწყინვალე შუქი მეტერს და ორგულებს უბნელებს თვალებს“ (ს. მგელაძე, მოხრობები, ლექსები, 1962 წ., გვ. 18).

რევოლუციის გამარჯვებით აღფრთოვანებული საფო გულწრფელად აცხადებდა: „მსურს დროს მეც გავყვე მეტის რწმენით, მეტის ხალისით, რომ თავდადების მაგალითი ვუჩვენო შვილებს“.

1924 წელს როცა უკრნ. „დროშაში“ საფოს ახალი ლექსი „ლენინის ხსოვნას“ გამოქვეყნდა, პაოლო იაშვილი და სანდრო შანშიაშვილი არა მარტო სიამოვნებით გამოეხმაურნენ ახალგაზრდა პოეტ ქალს, არამედ მაღალი შეფასება მისცეს მის იდეურად გამართულ ლექსებს და გზა დაულოცეს შემდგომ ნაყოფიერ მუშაობისთვის.

ეს დიდი იმედი და ბიძგი იყო მწერლობაში ახალფეხადგმულ საფოსათვის, ვისაც თავიდანვე გათვალისწინებული ჰქონდა თავისი სამოქმედო პროგრამა.

დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა მხატვრულ სიტყვას. ამ მხრივ საინტერესოა მისი ლექსი „მუზა“: „დღეს მუზას ვუმღერ, ხვალ ქარხანას, ზეგ სილამაზეს, მაზეგ სიყვარულს, გაშლილ სივრცეს, ფერებს ცისასა, გავყვები სივრცეს, რომ შევიგრძნო ყოფა ახალი, შვილი ვარ მღელვარე ცხოვრებისა და მღელვარე ცრემლით მე თქვენ ვადმოგვცემთ მწუხარებას, სიხარულს, ბრძოლას“.

საფო უმღერის განახლებულ ცხოვრებას, ახალ ადამიანს, მუშას, ოქტომბრის დროშას; უყვარს სამშობლო, მრავალ წამება და ტანჯვა-გადატანილი საქართველო. ამიტომ აღტაცებით შეჰხარის მის დღევანდელ დღეს: „გრძნეულ მხატვრიდან, გრძნეულ ტილოზე, გრძნეული ხელით ხარ დახატული, მთელ დედამიწის ელვარე რკალში, თითქო აღმართი იყო ჩართული, ნაკადულები, კორდები, მთები, ზღვა ვრცელ მინდვრებში მწვანედ გართული, და იალბუზი ამაყი ქედი, ზე აზიდული, ზე აღმართული, ცისფერ იალქნად გაწვდილი სივრცე, ტურფა

ფერები, ნაზი ქართული, ედემის მსგავსი ციტრუს-ბალებით, მანდარი-
ნებით გადახლართული“ (ა. გ. ლეონიძის სახ., ლიტ. მუზეუმი, ს. მგე-
ლაძის არქივი, № 2161).

საფო მგელაძე კეშმარიტად დემოკრატი მწერალია, მისთვის უცხო
იყო ვიწრო ნაციონალური ჩარჩო. თავისი მსოფლმხედველობით იგი
ინტერნაციონალურ პრინციპს ქადაგებდა. საფოს ერთნაირად უყვარდა
და პატივს სცემდა ყველა ერს. ერთ-ერთ ამ თემაზე მიძღვნილ ლექს-
ში, შესანიშნავად ამბობს პოეტი:

„არც ერთ ერისთვის ცული არა მსურს, ყველას სიკეთე გულწრფე-
ლად მინდა და ერი ჩემი, რომ უფრო მიყვარს, ნუთუ ეს გრძნობა არ
არის წმინდა?!“ და ა. შ. (ა. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ს. მგე-
ლაძის არქივი, № 2213).

მას კარგად ესმის პოლიტიკის და ხელოვნების ამოცანები, რომ
მათი დაშორება არ შეიძლება. ამიტომ თავის ლექსებში გულწრფე-
ლად აცხადებს... ხელოვნება ხალხს ეკუთვნის და მისი მღელვარე
ცხოვრების უტყუარი სარკე უნდა იყოს: „ღღეს ერთი გზა აქვს პო-
ლიტიკას და ხელოვნებას“.

ამ ლექსში საფო ნამდვილი ტრიბუნია. მას სწამს პოეტის სიტყვა
ცხოვრების უტყუარი სარკე უნდა იყოს: „ღღეს ერთი გზა აქვს პო-
ეტებს და მათგან ქვეყნის უზადო სიყვარულს მოითხოვს.

ცოცხლად და დიდი დამაჯერებლობითაა დახატული საფოს ლექს-
ში „ჰიმნი წითელარმიელს“ სოციალისტური სამშობლოს, მშვიდობის
დამცველის, წითელარმიელის პორტრეტი: „ჩვენ ხმალი ვართ, ხმალი
მკრელი, წინ მივდივართ მტკიცედ, მარჯვედ, მსოფლიოში ვართ პირ-
ველი, და გვწამს კიდევ გავიმარჯვებთ“ (ს. მგელაძე, მოთხრობები,
ლექსი, პოემები, 1962 წ., გვ. 168).

თავისი აქტუალობით არა ნაკლებ ყურადღებას იქცევს ლექსი
„კომკავშირულ მეზღვაურს“. აქაც შესანიშნავი შტრიხებით წარმო-
გენილია საბჭოთა მეზღვაურის უშიშარი ბუნება, მისი ფიზიკური ძა-
ლა, რაშიაც ავტორი ხედავს ნამდვილი მეზღვაურის მამაკაცურ სიმ-
ტკიცეს, თავის საქმისადმი უდიდეს სიყვარულსა და სიფაქიზეს:
„შენ ზღვას უყვარხარ, შენ მისი ხარ ერთგული მცველი“ (იქვე).

საფო ხალასი ლირიკოსი პოეტია. მის ლექსებში, ოსტატურად
შერწყმულია აზრი, იდეა, ფორმა, ამის მაგალითია თუნდაც ერთ-ერთი
შესანიშნავი ლექსი „თუში“.

საფო მგელაძე, როგორც თავის ქვეყნის ერთგული შვილი, მტკიე-

ნეულად განიცდიდა, ქართველი ერის შედარებით სხვა ერებთან ნაკლებ ზრდა-გამრავლებას და უკვირდა, რომ ქართველი ქალი სულ არ ფიქრობდა ამაზე და ადვილად ეგუებოდა უშვილობას. იგი დაინტერესებული იყო ქართველი ხალხის მაგარი, კუნთოვანი ახალგაზრდობის გამრავლებით. ამ ჩანართელ ახალგაზრდობას პოეტი ქალი, უფრო მთაში ხედავდა, ვიდრე ბარში, ამიტომ სრულიად ბუნებრივი იყო გულისტკივილი და მღელვარე მიწოდების ხმა: „ქალებო, წადით მთა დაიპყართ, ცრუ ადათების ნუ არის შიში, თუ გინდ მწყემსებში ეძიეთ ქმარი, ოღონდ გამრავლდეს ძლიერი ჯიში“.

მდიდარი და მრავალფეროვანია საფოს ლირიკა სიყვარულის თემატიკაზე. რამდენადაც თავის ეპიურ ლექსებში იგი მეტროლ ხასიათს და შემართებას გვიჩვენებს და ავლენს, იმდენად აქ, ფაქიზი, მგრძობიარე და სათუთია მისი განცდათა გადმოცემის მხატვრული ხერხები.

მისი საუკეთესო ლექსი „საგაზაფხულო ოდა“, თუ დიდია მხატვრული ჟღერადობით, სიყვარულის შესანიშნავი ოდაც არის. „დღეს მზემ მაკოცა, დღეს დედამიწას სწავას ცხელი სუნთქვით სატრფო. მზე ვაჟი; თვით იალბუზის მალალ მწვერვალებს, საგაზაფხულო გვირგვინი აზის“ (იქვე).

საფო მზის აპოლოგიის მქადაგებელია. ეტრფის მზის ძლიერებას, მის მაცოცხლებელ სითბოს, როგორც სინათლის, სისპეტაკის და ქვეშარიტების სიმბოლოს: „გამათბე მზეო, მზეო, გამათბე! სულ მარტოობამ გაყინა სული“.

საფო მალალ ზნეობას ქადაგებს, აღიდებს სრულყოფილ ადამიანებს, მამაკაცისაგან მოითხოვს ქალის დაფასებას, მის მალალ მოქალაქეობრივსა და ინტელექტუალურ ღირსებების დანახვას.

საოცრად კოლორიტულია საფოს ერთი ლირიკული ლექსი — „ნუ მიხმობ“. იგი საფოსებური და ორიგინალურია, იმიტომ, რომ არსად ისე არ ჩანს საფო, თავისი პოეტური ბუნებით, როგორც ამ ლექსში:

„ნუ მიხმობთ, დავრჩეთ მეგობრებად, უბრალოდ, აგრე. ოჯახს ვერ შეგქმნი, ვერ ვიქნები მორჩილი ცოლი, არ ვიცი საქმე, აშენებულ ოჯახებს ვანგრევე, დამეკარგება ჯვარნაწერი პატარა რგოლი“. ამ ლექსში კარგად არის გახსნილი მისი ინდივიდუალური ხასიათი. იგი ვერასოდეს იქნებოდა ოჯახში ჩამჯდარი დიასახლისი: „მე პოეტი ვარ, პოეზია ჩემთვის ღმერთია, იგი ქალია და შენ გარდა ღმერთი არ სჯერა“.

საფო მგელაძე ხალასი ლირიკოსი პოეტია, მის ლექსებში ვერ იპოვით დახვეწილ ფრაზებს, ყურმოკრულ, ხელოვნურად შექმნილ რით-

მებს. ძალდაუტანებელი, თავისუფალი და მსუბუქია მისი ლექსები... პოეტური კულტურა, მუზისადმი პასუხისმგებლობის გრძნობა, მას არასოდეს აკლდა. ამ მხრივ თავის თანამედროვე პოეტ ქალებს შორის, მას დიდი უპირატესობა ჰქონდა.

დღეს, ვერ გავიზიარებთ ზოგიერთ კრიტიკოსის აზრს, რომ საფო უფრო გრძნობებით და განცდებით აღიქვამს, ვიდრე ღრმა ანალიზით. რა უნდა თქვას ამით კრიტიკოსმა; რომ საფოს ლექსებს აზრი აკლია?! საფო მგელაძის არც ერთი ლექსი არ დაწერილა ჰეშმარიტი აზრის გარეშე. საფოს ყველა ლექსს აქვს იდეა, შესაფერი ფორმა და რაც მთავარია, მას არ აკლია მხატვრული სახეებით აზროვნება, რაც ძირითადია პოეტისათვის.

საფო მგელაძის ბევრი ლექსი გამოუქვეყნებელია, ჯერ კიდევ არ უნახავს დღის სინათლე. დღეს, როგორც ვხედავთ, ეს ნაკლი თანდათან სწორდება.

საფო მგელაძის ნიჰსა და შრომის ნაყოფიერებაზე მეტყველებს სხვა საინტერესო ნაწარმოებებიც, როგორიცაა „9 იანვარი“, რომელიც მან ჯერ კიდევ 1925 წელს დაწერა.

გურიის ცხოვრებიდან, ხალხში გაგონილ ლეგენდაზე შექმნა პოემა „ბახმარო“, რომელიც 1918 წელსაა დაწერილი, გარდა ამისა, მას დაწერილი აქვს „რას ამბობს თერგი“, „პრელუდია“, „ნანა“ და სხვ.

როგორც ვხედავთ, საფოს თავის ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე, ბევრი რამ შეუქმნია და დაუწერია. მაგრამ ვაი რომ ჯერ კიდევ ახალგაზრდას, ორმოცდა ორი წლის ქალს, თავისი შემოქმედების აღმავლობის პერიოდში, ცხადია, ბევრი რამ სათქმელი და გასაკეთებელი დარჩა, ამიტომ მოულოდნელი და დაუჭერებელი იყო ქართველ საზოგადოებისათვის, ბობოქარი სულის, მუდამ მღელვარე, შემოქმედებით ანთებული ქალის მოულოდნელი სიკვდილი.

უღროოდ დაღუპულ, თავის თანამედროვე თანამებრძოლისადმი მიძღვნილი ლექსით გამოეთხოვა საფოს პოეტი მარიჯანი (მარიამ ალექსიძე): „სამგლოვიარო განცხადება და ნეკროლოგი — ჩვენი ცხოვრების ფურცელია უკანასკნელი, ამას მე შენგან, ჩემო კარგო, არ მოველოდი. შენ კიდევ ბევრი, ბევრი გქონდა, საფო, სათქმელი. ყველა გიცნობდა შეუპოვარ და მებრძოლ ქალად. ზღვასავით იყავ მშფოთვარე და დაუდგრომელი, თუმცა ცხოვრება მოგეფარგლა შენ ვიწრო რკალად, მუდამ გტანჯავდა სურვილები მიუწვდომელი. გეუბნებოდნი „ნუთუ გული ადრე დაობლდა? შეხედე მზეს და თავმომწონედ გეჭი-

როს თავი! ასე მეგონა: ჩემი ტოლი, ჩემი თაობა, მუდამ იქნება ძვალ-
მაგარი, მხნე და უკვდავი..." (გ. ლეონიძის ლიტ., მუზეუმი, მარიჯანის
არქივი, № 1328).

საფო მგელაძე გარდაიცვალა 1936 წელს, დასაფლავებულია ძველი
უაყის სასაფლაოზე.

საფო მგელაძის ღირსეული დაფასება მხოლოდ მისი გარდაცვა-
ლების შემდეგ მოხდა. ჩვენს მიერ საკითხის დასმის შემდეგ საქართვე-
ლოს მწერალთა კავშირისა და აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმმა
1962 წელს, ოთხი მივიწყებული მწერალი ქალის: დომინიკა ერისთავ-
განდგილის, საფო მგელაძის, დარია ახვლედიანის (ქაჯაია) და კატო
მიქელაძის * უკვდავსაყოფად — ჯერ მათ საფლავებზე გასვლა მოეწყო,
რათა ყვავილებითა და გვირგვინებით შემკობით პატივი ეკათ მათ
ხსოვნისათვის, ხოლო შემდეგ, მწერალთა კავშირში ჩატარებულ სალა-
მოზე, საფუძველი ჩაეყარა მათი შემოქმედების შესწავლისა და მათი
წიგნების გამოცემის საქმეს.

სალამოზე გამოსული მწერლები: პოეტ-აკადემიკოსი გ. ლეონიძე,
აკადემიკოსი, სახალხო პოეტი ი. გრიშაშვილი, კრიტიკოსი ბესარიონ
ქლენტი გულმხურვალედ მიესალმენ ამ დროულ, ნამდვილად აუცი-
ლებელ, საჭირო და საინტერესო ღონისძიებას. მოხსენებით გამოვიდ-
ნენ: მარია ბარათაშვილი, ანიკო ღვინიაშვილი, და სხვა.

დღეს ფართო მკითხველი უკვე იცნობს საფო მგელაძის ლიტერა-
ტურულ მემკვიდრეობას, მისი შრომებისა და კრებულების, გამოცე-
მული წიგნების სახით. ისინი ნათელ წარმოდგენას იძლევიან ოცდა-
ათიან წლების ამ მრავალმხრივ მოღვაწე ქალის შემოქმედებაზე, მის
მრწამსა და მსოფლმხედველობაზე.

---

* კატო მიქელაძის საფლავი დაკარგულია.

კატო მიქელაძე

(1878—1943)

თუ შეიძლება ადამიანი ქარიშხალს ან მღელვარე, ბობოქარ ზღვას შევადაროთ, ასეთი იყო საზღვარგარეთიდან ახლად დაბრუნებული სორბონის უნივერსიტეტდამთავრებული, მუდამ მშფოთვარე, მებრძოლი ბუნების პოეტი ქალი კატო მიქელაძე.

„— ვისაც კი, კატო მიქელაძე ზამთრის პერიოდში უნახავს, ახსოვს მისი ტყავგამოკრული ქურჭი, თბილყურებიანი ქუდი, ოქროსთავიანი ჯოხი და მისი მტკიცე, საქმიანი ნაბიჯი, არასოდეს დაავიწყდება მისი მეტყველი, ჰკვიანი თვალები.

კატო მიქელაძე ვაჟკაცურიც იყო და ქალურიც. ეშხიანი, სათნო და მიმზიდველი ახალგაზრდა ქალი, თავისი ორიგინალური გარეგნობითაც იპყრობდა ყურადღებას.

მგზნებარე ლაპარაკი იცოდა. მტკიცე და დამაჯერებელი. გაგიტაცებდათ თავისი საინტერესო საუბრით“ (ყურნ. „საქართველოს ქალი“, 1958 წ. № 3).

ასეთი იყო თავის თანამედროვე მწერლების დახასიათებით ის ადამიანი, რომელსაც ცოტა რამ მოსწონდა ამქვეყნად. სათქმელს ყველას პირში მიახლიდა. არავისთან არაფერი ჰქონდა საფარისეგლო, ბუნებით ამაყი, საოცრად პრინციპული იყო, კეთილი და უბრალო.

კატო მიქელაძე არ ჰგავდა იმ ადამიანებს, რომელთაც ქარი ლერ-

წამივით თავის ნება-სურვილზე ათამაშებს. ისე გაცილდა საწუთროს, მისი ტყუილი არავის ახსოვს. მაგრამ მაინც გაუხარებელი და უბედური წავიდა ამ წუთისოფლიდან. უბედურიო ვამბობთ, რადგან, სხვა „სიკეთესთან“ ერთად, მისი საფლავიც დაიკარგა.

კატო დავითის ასული მიქელაძე დაიბადა 1878 წლის 18 სექტემბერს, სოფელ კულაშში (ქუთაისის მაზრა).

პოეტის მამა, დავით მიქელაძე, ჩვეულებრივი, განებივრებული ქართველი აზნაური გახლდათ, ოჯახზე, შვილებზე ნაკლებ მზრუნველი. ცხოვრობდა ისე, როგორც მაშინდელი ფუქსიავატი თავადაზნაურობა, სანამ ხელიდან ქონება არ გამოეცალა.

დედა კატოს ბავშვობაში გარდაეცვალა. მისი აღზრდა ნათლიამ იკისრა, რომელიც მეზობელ სოფელში ცხოვრობდა. მაგრამ აქაც, ეს უკანასკნელი ქირისუფალიც მოულოდნელად გარდაიცვალა. კატო იძულებული გახდა დაეტოვებინა ქუთაისის წმ. ნინოს სასწავლებელი.

900-იან წლებში კატო მიქელაძე ქ. თბილისში ერთ-ერთ ნათესავთან გადმოდის საცხოვრებლად. სწავლის გაგრძელების სურვილით შეპყრობილი ქალიშვილი, უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრებაზე ოცნებობს, ეწაფება თვითგანვითარებას, კითხულობს ბევრს.

1900 წელს იგი წარჩინებით ამთავრებს საბებიო ინსტიტუტს და ქ. გორში სამუშაოდ მიდის.

ჩამორჩენილი, რევოლუციამდელი სოფელი, საშინელი სიბნელე, დაბეჩავებული მშრომელი ხალხი — აი, რას ხედავს ახალგაზრდა ქალი.

კატო იწყებს მათ სწავლა-განათლებაზე ფიქრსა და ზრუნვას. აარსებს ბიბლიოთეკას, სცენის მოყვარეთა წრეს, დგამს უფასო წარმოდგენებს და როგორც თვითონ წერს: „სინათლე შეაქვს ხალხში“.

1903—1904 წლებში კატო მიქელაძე ცხინვალში მოღვაწეობს. აქ უახლოვდება მესამედასელებს. იწყებს არალეგალურ წრეში მუშაობას, არაჩვეულებრივ აქტიურობას იჩენს, ყოველგვარ დავალებას პირნათლად ასრულებს და ამხანაგებს ეხმარება არალეგალურ ლიტერატურის გავრცელებაში.

საინტერესოა კატო მიქელაძის შესახებ ძველი ბოლშევიკების გიორგი ელისაბედაშვილისა და რაჟდენ კალაძის მოგონებები, კატოს დამსახურების შესახებ რევოლუციის წლებში.

სწორედ ამ პერიოდში დემოკრატი პოეტი ქალი თავის ახლო მეგობრის, ირ. ვედოშვილის ხელით უგზავნის გაზ. „ბრძოლის“ რედაქ-

ციას თავის რევოლუციურ ლექსებს და „x“-ის ფსევდონიმით აქვეყნებს მათ.

დიდი მონაწილეობა მიიღეს კატო მიქელაძის ცხოვრებაში მისმა ამხანაგმა ქალებმა: მარიამ დემურიამ და ნატო გაბუნიაშვილი. კატოს მომავლით დაინტერესებული ქალები, წ. კ. გამავერცელებელ საზოგადოების რეკომენდაციით, მას ქ. მოსკოვში გზავნიან სასწავლებლად, ქართველი მეცნიერების მიერ ახლადგახსნილ პედაგოგიურ კურსებზე, მაგრამ ღუბასოვის გამძაფრებული რეაქციის პირობებში, როცა ირგვლივ, მხოლოდ — „დახვრიტეთ! ჩამოახრჩეთ!“ გაისმოდა, შეუძლებელი იყო კატო მიქელაძის, როგორც შემჩნეული პირის, მოსკოვში გაჩერება. იგი საზღვარგარეთ ახერხებს გაპარვას. აი რას წერს თვითონ პოეტი ქალი:

„1906 წელს, ღუბასოვის საშინელ რეაქციის დროს, მე აუცილებელი ვუნდა დამეტოვებია რუსეთის ტერიტორია და გადავსულიყავი საზღვარგარეთ, რაშიაც დიდათ დამეხმარენ და ხელი შემიწყვეს ალექსანანაშვილმა და სოფიო ამირაჯებმა“ (აქ. გ. ლენინის სახ. ლიტ. მუზეუმი, კ. მიქელაძის არქივი, № 1012).

პოეტი-მთარგმნელი ქალი სოფიო ამირაჯები, რომლის ინიციატივითაც იქნა კატო გაგზავნილი საზღვარგარეთ, არა მხოლოდ ამ შემთხვევაში, არამედ საერთოდ, სისტემატიურად ეხმარებოდა მას, ხოლო სოფიოს გარდაცვალების შემდეგ კატოს მესვეურობა იკისრა ცნობილმა ქველმომქმედმა, საზოგადო მოღვაწემ დავით ზუბალაშვილმა.

საზღვარგარეთ ცხოვრების პერიოდიდან ახალგაზრდა კატო მიქელაძეს ყველაზე ტკბილ მოგონებად პარიზში გატარებული წლები დამახსოვრდა. ეს იმიტომ, რომ მოულოდნელად (რაზეც ოცნებაც კი არ შეეძლო), თავის პატარა ოთახში, სადაც ორი კაცი ძლივს ეტეოდა, ესტუმრა პარიზში სამკურნალოდ ჩამოსული, ქართველი ხალხის სასიქადულო მგოსანი, აკაკი წერეთელი, თავისი მეუღლით.

„აკაკი რომ უცხოეთში დავინახე, — წერს კატო, — სამშობლოს მოწყურებულს, ისეთი სითბო მომხვდა გულზე, თითქოს მთელი საქართველო ჩემს თვალწინ იდგა.

აკაკიმ ყველაფერი დაწვრილებით გამომკითხა, თუ როგორ ვცხოვრობ, ხომ არაფერი მიჭირს და სხვა.

ამაღელვა დიდი პოეტის ყურადღებამ. მიკვირდა როგორ მოვაგონდი, ანდა, როგორ მოიცალა უცხოეთში ერთ გადაკარგულ ქართველი სტუდენტის სანახავად-მეთქი.

მალე აკაკის ოთახში მეუღლემ შემოჰყვა — ოქროს მრეწველის ქალიშვილი ნ. ბაზალევსკაია. საკმაოდ ხანშიშესული სჩანდა, მაგრამ ახალგაზრდობის სილამაზის იერი ისევ შერჩენოდა.

მასთან საინტერესო საუბრიდან ბევრი რამ გავიგე. თითქოს გულზე მომეშვა, საყვარელი პოეტის გარშემო შეთხზული ჭორი — ვითომ აკაკი ოდესმე დაინტერესებული ყოფილიყო არისტოკრატ ოჯახიდან გამოსულ ქალიშვილის ქონებით, — შეთხზული გამოდგა.

— ჩვენი დიდი ქონებიდან, — მითხრა მან, — არამც თუ აკაკის, მეც თვითონ არაფერი მერგო, ჩემი უღირსი სიძის შეუფერებელი საქციელის გამო.

მაგრამ აკაკისა და ჩემს შორის, — სთქვა ნატალია ბაზალევსკაია, — არაფერი შეცვლილა, ხან მე ვიყავი აკაკისთან საქართველოში, ხან აკაკი ჩვენთან პეტერბურგში.

გავაცილე აკაკი და მისი მეუღლე... ფრთებშესხმული დავბრუნდი სახლში. ჩემი ოთახი ერთიორად გაზრდილი მომეჩვენა, სხვანაირი შნო და ლაზათი მისცემოდა, ყველაფერი იცინოდა.

დიდხანს ვიდექი იმ სავარძელთან, სადაც სულ რამოდენიმე წუთის წინ, საქართველოს უდიდესი მამულიშვილი, აკაკი წერეთელი იჯდა“.

და განა მარტო ეს?! კატო მიქელაძისათვის ასევე დაუფიქვარია პარიზელ ქართველ სტუდენტების მიერ აკაკის საპატივცემლოდ გამართული ბანკეტი კაფე „ვოლტერში“, 1909 წელს. აქ, ბანკეტზე განსაკუთრებული ინტერესი გამოიწვია უცხოეთში სწავლის მისაღებად ჩასული ქართველ სტუდენტი ქალის, კატო მიქელაძისადმი მიმართულმა აკაკის სიტყვამ.

„— როცა შეტყობა უნდათ წინასწარ ამინდის, ბარომეტრს დადგამენ ხოლმე. რომელიმე ერის, ხალხის გაცნობა თუ გვინდა, ჯერ ქალები უნდა გავიცნოთ, როგორც ეროვნების ბარომეტრი. როცა საქართველო თავის სიმაღლეზე იდგა, მაშინ ქართველი ქალიც, როგორც ცოლი, როგორც დედა და როგორც მოქალაქე განთქმული იყო იმ საუკუნეში, როცა საქართველო დასცეს, ეს დაკნინება ქალებს უფრო დაეტყოთ: დღეს ბევრ ქალს ნახავთ ჩვენში, რომ დავიწყებული ჰქონდეს მისი წმინდათა წმინდა და ქართულად ვერ ახერხებს ლაპარაკს... ამის შემხედავი, იმედმიხდილი ვიყავი ამ სიბერის დროს, მაგრამ ახალმა მოძრაობამ სხვა დამანახა. ახალგაზრდა ქალები მზად იყვნენ საქართველოსათვის სამსხვერპლოდ თავი დაედეთ... დღევანდელმა ქალებმა, ძველი დედების სული გამოიჩინეს.

... იმედი მაქვს დროის შესაფერისად აღადგენთ ძველ სახელს. ეს პირველი ბიჯი თქვენ შეგხვდათ და საჭიროა წარმართოდ, აღადგინოთ. გისურვებთ ამ უცხო თავისუფალ ქვეყანაში თქვენს წარმატებას, რომ სასურველად დაუბრუნდეთ სამშობლოს“ (ეურნ. „მნათობი“, 1910 წ., № 5 — 6).

ასეთი იმედიანი თვალით შესცქეროდა აკაკი კატო მიქელაძეს და სწორედ ამით იყო გამოწვეული ის სიტბო, რომელიც თავის სიტყვაში ჩააქსოვა და ფეხზე ადგომით პერსონალურად შესვა მომავალი პოეტი ქალის სადღეგრძელო.

აქ იყვნენ ქართველი სტუდენტები, ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები: ალექ. ჯანელიძე (აკადემიკოსი), იოსებ ჭეიშვილი, ალექ. ვაბუნიანი (მწერალი), ნიკო კურდღელაშვილი (ნარკანი) და სხვები.

კატო ღელავდა, ადვილი როდი იყო ასეთ საზოგადოებაში სიტყვის თქმა, მაგრამ სხვა გზა არ ჰქონდა, მაღლობა ხომ უნდა გადაეხადა აკაკისათვის, რომელმაც ამდენი კარგი რამ უსურვა ახალგაზრდა სტუდენტ, პოეტ ქალს.

კატომ გონება მოიკრიბა, ხელში სასმისი აიღო და მიმართა: „დიდო მგოსანო! დღეს, ჩვენთვის უცხოეთის ცივი თუ უჩვეულო ატმოსფერო თბილსა და საამტკბილო გრძნობით შეიცვალა... ის, რაც ბავშვობიდან სატრფიალო, საყვარელი იყო ჩვენთვის, აქ გვყავს იგი, — ჩვენი ერის ბურჯი, სათაყვანო აღმზრდელი.

50 წელიწადი იბრძოდით ჩვენი ტანჯული სამშობლოს გამოსასწავლად, ჩვენი ეროვნული ცხოვრების ასაღორძინებლად. ამ ნიადაგზე ერთხელაც არ შეგიწყვეტია არც შენი უკვდავი ჩანგის ჟღერა და არც მამაშვილური ბრძოლა — კავკასიის მთებიდან შენი „დაფი და ნალარა“ სხვადასხვა ხმაზე გაჰკიოდა, რომ სასოწარკვეთილ და მიძინებულ ერისთვის ძილი დაეფრთხო და კვლავ სასიცოცხლო გმირული სული შთაებერა, ბავშვები გებრალეობდა და ჩვენი სამშობლოს ტანჯვას იმედიანად, მსუბუქად გადმოგვეცემდი, რამდენადაც ჩვილი იყო თვით მაშინდელი გრძნობა, ბუნება, ამის გამო ერთი და იგივე შინაარსი წლოვანებისადაგვარად ხვდებოდა ჩვენს გულს:

„ჰაუ, ჰაუ, ქორო, ნუ ფრენ, ამ ეზოში დილ-დილასო, ვერ მომპარავ, არ გაგატან ჩემს პატარა წიწილასო“.

დიახ, დიახ, გვაფხიზლებდი ჩვენ, ოდესღაც შენს პატარა მკითხველთ.

„კავკასიის მალალ ქედზე მიჯაჭვული ამირანი, არის მთელი საქართველო და მტრები კი ყვავ-ყორანი“, ეუბნებოდა მტრებს და შენი სხივოსანი ბასრი ისრებით, დიდო პოეტო, არღვევდი წყვდიადს. გულს უჭრიდი ამ ყვავ-ყორნებს და ერეკებოდი მიჯაჭულ სამშობლოს ტკივილების შესამსუბუქებლად! ამ ბრძოლაში რამდენი დაბრკოლება არ გელობებოდა წინ, რამდენი სიმწვავე არ განუცდია შენს ღვთაებრივ ცეცხლით აგზნებულ გულს? მაგრამ შენი დიდი უკვდავი სულიერი ძალა, იმდენად ძლიერი იყო, რამდენადაც ჩლუნგი და უსირცხვილო შენი მოპირდაპირენი.

აღსრულდა დიდო მგოსანო, შენი შორსმჭკრეტელობა, რომლითაც გვასულდგმულებდი ჩვენ: „ნაშთი ძველი დიდებისა, არ გამქრალა ჭერაც ყველა, დღესაც მისი შარავანდით ნიშანს გვაძლევს ცისარტყელა“.

ამ ნიშნით შევკრებილვართ დღეს აქ, და გთხოვთ მიიღოთ, დიდო მგოსანო, ჩვენი გულითადი მადლობა, იმ მამულიშვილობის და ფაქიზი გრძნობებისათვის, რომელსაც გვიღვიძებდა შენი უკვდავი ჩანგის სიმთა ჟღერა, როგორც ადამიანს და როგორც ქართველს. მოგილოცავთ რა სასურველად დაგვირგვინებულს დიად მიღწევებს, სასოებით ვსვამ შენს სადღეგრძელოს და გისურვებ მრავალ წელს გყავდე თავმოსაწონებელ ნიშნად, ჩვენო სიამაყე, ჩვენო დიდებავ:

„მსურს დროს წარგტაცო შენგან განვლილი, მრავალი წელი მწარნაღვლიანი და სიჭაბუკის სიცოცხლის ძალა, მარად ცეცხლმფრქვევი იმედიანი. ორთავე ერთად მსურს დაგიბრუნო ძვირფასს სიცოცხლის სადღეგრძელებლად, მით ხნოვანების ჩამოგხსნა ტვირთი, ძილის და ღონის შესაზავებლად. რომ ჩვენს სამშობლოს შენ ტურფა სატრფოს, ბრძოლის ველს ჰყავდე მაშველად, კიდევ და კიდევ ნაღარა სცადე მის ტყვეობიდან გამოსახსნელად“.

კატო მიქელაძის ამაღლვებელმა პატრიოტულმა სიტყვამ მხურვალე ტაში გამოიწვია. ყველამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა სასიქადულ პოეტს, აკაკი წერეთელს.

მეორე დღეს, აკაკი და კატო ერთმანეთს შეხვდნენ. აკაკის კატოსათვის უთქვამს: შენი სიტყვა ხომ ლამაზი და ლამაზი იყო, მაგრამ რომ ლაპარაკობდი, თვალი ვერ მოგაშორეო. ეს იმიტომ, ბატონო აკაკი, რომ სიტყვებს მარტო ჩემი ენა კი არ ლაპარაკობდა, არამედ მთელი ჩემი სული და გულიო, უპასუხა კატომ (აკად. გ. ლეონიძის ლიტ. მუზეუმი, კ. მიქელაძის არქივი, № 18291-5).

კარგად ახსოვს პოეტი ქალი მწერალ გიორგი ქავთარაძეს. კატოს

გაცნობამ და სიახლოვემ, წერს გიორგი, იმდენი რამ მომცა, რაც არც ერთ წიგნს არ შეეძლო მოეცა. მაშინ ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, გამოუცდელ პოეტისათვის, მის ყოველ დამაჯერებელ სიტყვას მნიშვნელობა ჰქონდა. მე მწამდა და მჯეროდა მისიო.

„ჩვენ, იგი, მწერალი ქალის, მარიამ გარიყულის სახლში გავიცანით.

— დაჯექი! — მითხრა მარიამმა და სავარძელზე მიმითითა. — ეხლა ჩვენთან მოვა მწერალი კატო მიქელაძე. გაგიგონია?! ფრიად განსწავლული ქალია, „ცისფერყანწელებს“ რომ ებრძვის. უბრალო ვინმე არ გეგონოს, ივ. ჯავახიშვილთან და ნიკო მართან უკამათია.

ასეთი სახელი და ავტორიტეტი ჰქონდა კატო მიქელაძეს ქართულ საზოგადოებაში.

— ერთხელ მე და კატო სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში ი. ნონეშვილის საღამოზე მოვხვდით.

შემოსვლისთანავე სტუდენტებმა იცნეს თუ არა კატო მიქელაძე, ტაშით აიყვანეს პრეზიდენტში.

თავმჯდომარემ გამოაცხადა, რომ ამ საღამოს ესწრება აკაკი წერეთლის ახლობელი ადამიანი და მეგობარი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე ქალი, კატო მიქელაძე.

კვლავ მქუხარე ტაშმა იქუხა.

კატო ფეხზე წამოდგა და როგორც იცოდა, ღიმილით მიესალმა ხალხმრავალ დარბაზს. იგი არ იყო ტაშით განებივრებული, ესიამოვნა ასეთი თბილი შეხვედრა და როგორც მახსოვს, თავისი ჰკვიანური სიტყვის წარმოთქმით, ფრიად კარგი შთაბეჭდილება დასტოვა“.

კატოს ძალიან უყვარდა ახალგაზრდობა, თვითონაც საოცრად ახალგაზრდული იყო. დღე არ გავიდოდა, რომ მისი პატარა საცხოვრებელი ოთახი (რუსთაველის თეატრის უკან) სავსე არ ყოფილიყო ახალგაზრდა მწერლებითა და პოეტებით. აქ დადიოდნენ, აქ იყრიდნენ თავს: ა. თევზაძე, შ. ამისულაშვილი, ს. ჟღენტე, ქუთაისიდან ახლად ჩამოსული პოეტი ლადო ასათიანი და სხვები.

საკუთარ შეილებივით არიგებდა და ასწავლიდა კატო ახალგაზრდობას. ჩვენ მოგვწონდა მისი მშობლიური ჰკუა-დარიგება. მოგვწონდა მისი ვაკეკაყური ხასიათი, მისი შემართება, მისი ლიტერატურული გემოვნება.

მახსოვს, განაგრძობს გოგი ქავთარაძე, ეს იყო 1938 წელს, კატოსთან პოეტმა ანდრო თევზაძემ შემოირბინა თავისი ახლადგამოცემული

ლექსების წიგნით, რომელიც საჩუქრად, სამახსოვრო წარწერით, იქვე მაგიდაზე დაუდვა. კატოს ესიამოვნა ეს და ექსპრომტად ლექსი დაუწერა: „მე რომ ამ ქვეყნად ტანჯვა არ მეყო, თავზე ნისლები გამომასხურეს, სად დამინახე, ნორჩო პოეტო, რომ გულში სხივი ჩამომასხურე. შენი ლამაზი განცდების ვაჟო, ციურ ზარივით, როცა წკრი-ალებს, მასში ნურასდროს ნუ დაეკვდები, რომ მკითხველის გულს შეაყრიალებს“ (იქვე, № 1612).

პოეტმა ლადო ასათიანმა თავის ერთი, საუკეთესო ლექსი — „საქართველო იყო მისი საოცნებო სახელი“, გამოქვეყნებამდე მიუტანა კატოს წასაკითხად და სთხოვა თავისი კომპენტენტური აზრი გამოეთქვა, ივარგებდა, თუ არა დასაბეჭდად. ლადოს ისე სჩეროდა კატო მიქელაძის, რომ არ შეეძლო მისი შენიშვნა უსიტყვოდ არ მიეღო: კატომ ლექსი ბოლომდე სიამოვნებით წაიკითხა, და რომ დაამთავრა უთხრა:

— დიდებულია, ჩემო ლადო! — მე ყველა მიყვარს, ვინც ქართველ ქალს აუგათ არ იხსენიებს და მის ტანჯულ ისტორიას პატივს სცემს! — აქ კატომ გალაკტიონის შესანიშნავი სტრიქონებიც მოაგონა ლადოს: „საქართველოში ყველაზე მეტი გადაიტანა ქართველმა ქალმა“ (იქვე, № 1841).

რაკი ახალგაზრდა მწერლების და კატო მიქელაძის ურთიერთობაზე შეეჩერდით, არ შეიძლება არ მოვიგონოთ და არ აღვნიშნოთ კატო მიქელაძის დიდი ადამიანური დამოკიდებულება და ამაგი ახალგაზრდა პოეტი ქალის, საფო მგელაძის მიმართ.

რომ კატო არ ყოფილიყო, შეიძლება არც საფო მგელაძე გვეოლოდა და არც მისი რომანი „ლიანა ლორდია“.

ეს ის დრო იყო, როცა პარიზიდან დაბრუნებული კატო მიქელაძე სათავეში ჩაუდგა ჟურნალ „ხმა ქართველი ქალის“ გამოცემას. ამ ჟურნალის დაარსებით კატომ ბევრი ნიჭიერი ქალი შემოიკრიბა, ბევრი პროზაიკოსი თუ პოეტი ქალის გამოვლენას შეუწყო ხელი. ერთ-ერთი მათგანი საფო მგელაძე გახლდათ.

საფო ამ დროს პროვინციაში ცხოვრობდა. სცადა ბედი, თავისი ლექსების რვეული ხელმოუწერლად ფოსტით გაუგზავნა ჟურნალ „ხმა ქართველი ქალის“ რედაქტორს, კატო მიქელაძეს. და რა დიდი სიხარული, რა ბედნიერი დღე იყო ის დღე, როცა პასუხი მოუვიდა. რედაქტორი, კატო მიქელაძე უცნობ ქალიშვილს, ნიჭიერი ლექსების ავტორს, სწერდა: „სიამოვნებით გადავიკითხე თქვენი ლექსები, მომე-

წონა. დიდი სურვილი მაქვს, თქვენი პირადად ნახვის და გაცნობის. ერთმანეთს წალვერში შევხვდეთ“.

საუბედუროდ, სიკვდილთან უძლური აღმოჩნდა კატო. ბედმა მას აქაც კი არ გაუღიმა. საფო მაშინ გარდაიცვალა, როცა კატო ქალაქში არ იყო. იქნებ ასე სჯობდაო, — უთქვამს საფოს ქალიშვილს შუშანა მგელაძეს. — ის კიდევ უფრო დაიტანჯებოდა დედაწემის უკანასკნელი წუთები რომ ენახაო.

კატო მიქელაძეს არც შემდეგ შეუწყვეტია ურთიერთობა და მისვლა-მოსვლა საფოს ქალიშვილებთან და მის ოჯახთან.

დაიწყო სამამულო ომი. კატო ამ დროს უკვე ხანში შესული იყო. მატერიალურად უჭირდა. ცხოვრობდა პენსიით და ფრანგული ენის კერძო გაკვეთილებით.

ოში წასვლამდე ხშირად აკითხავდა მარტოხელა ქალს მისი „შვილობილი“ (ასე ეძახდა კატო მწერალ გოგი ქავთარაძეს), რომელიც დრო და დრო ნავთსა და სანოვაგეს მაინც შემოურბენინებდა. ახლა ის მარტო უნდა დაეტოვებინა მეზობლების ამარა, რასაც დიდად განიცდიდა კატოს გულშემატკივარი პოეტი.

რამდენჯერ შეუჩივლია კატოს გიორგი ქავთარაძისთვის:

— ეჰ, ჩემო ბიჭიკო, განდევილის და მარიამ გარიყულის ენერგია რომ მქონოდა, რაღა გამიჭირდებო.

იმ ხანად გიორგიმ მაინც კიდევ მოახერხა და კატო ზაფხულში დასასვენებლად მშობლიურ იმერეთში გაგზავნა თავის სოფელ ცხრაწყაროში.

— ისე კარგად შემხვდნენ, გული გამითბესო! — წერდა კატო თბილისში თავის უმცროს მეგობარს.

გიორგი ერთობ განარებული იყო. კატომ იშვიათად იცოდა კმაყოფილების გამოთქმა. საჩქაროდ მას კიდევ პატარა ამანათი და თავისი ექსპროზიტი გაუგზავნა კონვერტით. წაიკითხავს, ესიამოვნება, გაუხარდებო.

„შენ იწერები, გული გაგიტბეს, მე იმედმა და ფიქრმა შემმოსა, მარტო ვარ, მარტო, რა ვქნა, ვერ ვითმენ, მინდა გიცქირო საყვარელ მგოსანს. თვითონ ხარ ცეცხლი, უქრობი სითბო, დასჯახებინარ მოვარდნილ ფიქრებს, ბევრჯერ გრიგალი ყოფილხარ თვითონ“.

ამასთან დაკავშირებით, დიდ დროს არ გაუვლია, რომ გიორგიმ კატო მიქელაძისაგან ბოლო წერილი მიიღო.

„ჩემო ძვირფასო გიორგი, — წერდა კატო, — დიდი მადლობა ძღვე-

ნისათვის, ლამაზი გრძნობებისათვის, რომელიც შენმა წერილმა მაგრძნობინა. მე შენ დღეიდან ისე გიყურებ, როგორც საკუთარ შვილს და ყოველი ღონითა და სურვილით მოვიწოდებ შენს სიკეთესა და წარმატებას.

ჩემი სურვილი არის ის, რომ შენ იყო ჭანსალი და პირუთენელი ადამიანი, როგორიც უნდა ყოფილიყო ჩემი შვილი, რომელიც ჩემს მოხუცებულობას დაატკობდა. ჩემ თავმოყვარეობას დააკმაყოფილებდა“ (იქვე, № 16682).

ეპატრიებოდნენ კატო მიქელაძეს სხვა ახლო მეგობრები და ნათესავები ქუთაისში, სოხუმში, ფოთში. ჩამოდი, დაისვენე, შენი ჭკვიანური ლაპარაკით დაგვატკებო. კატო უყვარდა ყველას, ყველა პატივს სცემდა.

ქართველი საზოგადოება უფრო მეტს მოითხოვდა, ისეთ განათლებულ და დიდი დიაპაზონის ადამიანისაგან, როგორიც კ. მიქელაძე იყო. ამბობდნენ, მისი შესაძლებლობისა და ნიჭის მქონე მწერალს, უფრო მეტი უნდა გაეკეთებინაო.

მაგრამ თვითონ დრო იყო დამნაშავე. რევოლუციამ დიდი გარდატეხა მოახდინა ქართველი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში, ბევრი რამ შეიცვალა. დიდი პრობლემები და სირთულე წამოჭრა. ამიტომ ახლა კატოს სხვისი ნაწერებიც არ აკმაყოფილებდა არამც თუ თავისი. იგი ხედავდა, თუ როგორ დიდ მოთხოვნილებას უყენებდა დრო მწერალს. ამიტომ იტყოდა ხოლმე: იმ ერს, რომელსაც ჰყავს შ. რუსთაველი, ნ. ბარათაშვილი, დიდი ილია, აკაკი, ვაჟა და სხვა, თანამედროვე მწერალიც თავის ქვეყნის მოთხოვნილებების სიმალლეზე უნდა იდგესო. ებრძოდა ექსპრესიონისტებს, ფუტურისტებს, ცისფერყანწელებს. მოითხოვდა რეალისტურ მწერლობასა და პოეზიის პატივისცემას, ჭეშმარიტ პოეტურ ნიჭის აღიარებას.

კატო მიქელაძემ თავისი ნიჭი თარგმანშიც სცადა.

ფრანგი ლირიკოსი პოეტებით გატაცებულმა, ბევრი კარგი ლექსის შესანიშნავი თარგმანი დაგვიტოვა.

ფრანგული ენისა და ფრანგული პოეზიის შესანიშნავი მცოდნე მოხდენილად უნარჩუნებდა ფრანგულ ლექსს თავისებურ სიმსუბუქეს და მუსიკალურ ყდერადობას. და ლირიკული მომხიბვლელობით იმდენად სავსე იყო ეს ლექსები, რომ ოჯახებში მღეროდნენ.

ასეთია მაგალითად, ფრანგი პოეტის სიული პრუდონის „ვედრება“.

„ო, რომ იცოდე, თუ რა ტკივილით ჩემს გულს ობლობამ ხელი შეახო, იქნება მაშინ, თქვენ გაივლიდეთ, სადაც მე ვცხოვრობ იმ სახლის ახლოს. როგორ მიყვარხარ, თქვენ რომ იცოდეთ და უთქვენობით როგორ ვარ ავად, მაშინ სირცხვილით თუნდაც იწოდეთ, შემოივლიდით ჩემს სანახავად“ (იქვე, № 2313).

ასევე თავისუფალ თარგმანებად შეიძლება ჩაითვალოს პოლ ვერლენის ლექსი: „შემოდგომის სიმღერა“, „ალფონს ლამარტინის — „მარტობა“ და სხვა.

კატოს ფრანგი პოეტების თარგმანებზე მუშაობისას ყოველთვის გვერდზე ედო ტერენტი გრანელის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი „მიცვალებულის დღიურიდან“. ალბათ ფრანგ ლირიკოს პოეტების მძიმე სულიერ განწყობილებას, ტერენტი გრანელის გაუხარებელ, უიღბლო ცხოვრებას ადარებდა.

კატო მიქელაძის ლირიკულ ლექსებში, რომელიც იმ დროს იბეჭდებოდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში: „ტრიბუნა“, „ხმა ქართველი ქალის“, „თეატრი და ცხოვრება“, „რუბიკონი“ და „ბარკაიდი“ და სხვ. მოისმოდა სიმართლისა და ქვემარტებისათვის მებრძოლი, ტრიბუნის პოეტი ქალის ხმა.

ეს კატო მიქელაძის ერთ-ერთი საბრძოლო ამოცანა იყო. როგორც ვიცით, მისი ინიციატივით იქნა დაარსებული „ქალთა ლიგა“, ქალუბის ჟურნალი: „ხმა ქართველი ქალის“ და სხვ.

აი რას წერდა იგი ეკ. გაბაშვილს, რომელსაც დიდ პატივს სცემდა და მასთან საქმიანი მიწერ-მოწერა ჰქონდა.

„ჩვენო საამაყო დიღო დედავ, კატო!

თქვენი წერილი და მოთხრობა მივიღე. უკანასკნელი ჭერ არ გადამიკითხავს, მაგრამ ჩემთვის ესეც კმარა, რომ ეს თქვენი თხზულებაა, როცა თქვენ წერილს ვკითხულობდი, ვგრძნობდი, რომ რაღაც ღვთაებრივი ენერგია მემატებოდა, ჩიტივით შემაფრთხილა და ისეთ სიმადლეზე აღმიტაცა, რომ ჩემი თავი ქვეყნის მპყრობელი მეგონა. იმერული პირფერობით არ ჩამომართვათ ეგ ჩემი გულუბრყვილო აღსარება... მე ვფიქრობ სრულიად უადგილოა გულჩახვეულობა და დუმილი იმ ადამიანის წინაშე, რომელიც ბავშვობიდან, შორიდან მიყვარდა და დღეს, როცა მოწიფული ქალი ბრძოლის ველზე გამოვდივარ. რა უნდა იყოს იმაზე უკეთესი კმაყოფილება, როგორც თქვენი ჩვენი მიზნისადმი თანაგრძნობა ჩემთვის. მე ჩემმა კერძო ცხოვრებამ აშკარად დამანახვა, თუ როგორი უფსკრული სუფევს თანამედროვე ქალ-ვაჟთა

სულიერ დამოკიდებულებებში. ვერავითარი ზევიდან ბოძებული უფლება ჩვენ ვერ გვიხსნის, თუ თვით ქალები არ მოვიწოდებთ ჩვენი ადამიანური პიროვნების აღდგენას, გადახედეთ ჩვენ უბადრუკ ცხოვრებას, თუ რა ცოტა სჭირდებათ მამაკაცებს სახელის და ავტორიტეტის მოსაპოვებლად... ჩვენ უნდა შევექმნათ ატმოსფერო ქალთა შემოქმედ ძალთა და აქტიურობის ასაღორძინებლად და ეს მოხდება მაშინ, როცა ქალები დაისწავლიან თავთავის ურთიერთ-პატივისცემას, რომელიც მისცემს მათ ნამდვილ საზოგადოებრივ ცხოვრებას. ის ვინც დღეს იძახის, „სწორუფლებით გაერთიანებას“, მას არასოდეს არ გახუცდია სულიერი ტანჯვა თავის უუფლებო მდგომარეობისა.

ჩვენ უნდა შევექმნათ ნამდვილი სულიერი კავშირი, რომ არავითარმა წინააღმდეგობამ არ შეგვაშინოს და გაგვანცალკევოს. არც ერთი პასიური გამოურკვეველი ადამიანი არ უნდა იყოს სარედაქციო კოლეგიაში. საჭირო არ არის სიმრავლე რიცხვისა, ძალა ღირსებაშია და არა რიცხვში... საჭიროა სულიერი სიძლიერე, ენერჯია და, თუ ასეთები ათამდე მაინც ვიქნებით, ბევრ რამეს გაავაქეთებთ.

ისე, ცოტა ჯანმრთელობას ვუჩივი, მაგრამ სანამ სიცხე ლოგინში არ ჩამაგდებს, თავი ყოველთვის ჯანსაღი მიმაჩნია. თქვენ სისტემატიურად გიგზავნი ჩვენს გაზეთს.

თქვენი გულით პატივისმცემელი კ. მიქელაძე“ (უთარილოა).

ჩვენს მიერ მიკვლეული დღემდე უცნობი ეს ლიტერატურული დოკუმენტი, ერთხელ კიდევ გვიჩვენებს, თუ როგორი თავგამოდებით იბრძოდა კატო მიქელაძე ქალთა თავისუფლებისათვის, მისი დამოუკიდებელ ცხოვრებისათვის. შემდეგშიც, საბჭოთა სინამდვილეშიც, აქეთ-კენ იყო მიმართული მისი პროპაგანდისტული მუშაობა. რას არ აკეთებდა კატო იმისათვის, რომ აემალლებია საზოგადოებაში მშრომელი ქალის როლი. იგი ხშირად აგზავნიდა ახალგაზრდა ქალებს ლექცია-მოსხენებების ჩასატარებლად სოფლებსა და დაბებში სოციალურ გარდაქმნათა მნიშვნელობის საკითხებზე. მან დაარსა ქალთა წრეები ზესტაფონში, სამტრედიაში, აბაშაში და სხვ.

კატო მიქელაძე შთააგონებდა მშრომელ ქალებს ზურგი ექციათ იმ ძველისა და დრომოქმულისათვის, რომელიც ხელს უშლიდა პროგრესული აზროვნების განვითარებას.

კატოს არ შეეძლო არ დაენახა, რომ ჩვენი საზოგადოება ჯერ კიდევ არ იყო მომზადებული იმისათვის, რომ ჯეროვნად დაეთასებინა ქალის როლი და მნიშვნელობა საზოგადოებაში.

იმ დროს იყვნენ ბურჟუაზიული შეხედულების მოაზროვნენი, რომელნიც ამტკიცებდნენ, რომ ქალში არ არის პიროვნება, რომ მასში არის მხოლოდ პასიური მატერია, ლამაზი ქანდაკება, რომლის ბუნებრივი დანიშნულებაა იყოს დედა — „გეტერა“ — და სხვა არაფერი. საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, რევოლუციური თავგანწირვა, აქტიური მოქალაქეობრიობა და სხვა შეუფერებელია ქალისათვისო.

ასეთი ადამიანები, — წერს კატო, — სიმანინჯის მეტს ვერაფერს დაინახავენ, ვერც ქალის, ვერც საზოგადოებრივ და ვერც პირად ცხოვრებაში.

ყველა თავის პუბლიცისტურ წერილებში თუ საჯარო გამოსვლებში კატო მიქელაძე, როგორც დემოკრატიული მიმართულების მწერალი, იმ მწერლების წინააღმდეგ გამოდიოდა, რომელთაც თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში ქალი მამაკაცის გასართობ ტიკინად გამოჰყავდათ და არა, როგორც მეგობარი და როგორც საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი.

დღემდე ხელშეუხებელი და გამოუმჯეულებელია მისი ერთ-ერთი საკმაოდ საინტერესო, ფუნდამენტური ნაშრომი „ვეფხისტყაოსანი“.

ვფიქრობთ, კ. მიქელაძე, როგორც თავისებური ლიტერატურული მოვლენა, საინტერესოა და შესწავლის ღირსია. მას, ჯერ კიდევ ოცდაათიან წლებში, ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია ამ დროს საქართველოში ჩამოსულმა რუსეთის გამოჩენილმა მწერალმა ქალმა ოლგა ფორშმა. მას კატო მიქელაძის გაცნობისა და მასთან საუბრის შედეგად დაებადა აზრი შეექმნა წიგნი ქართველი საბჭოთა მწერალი ქალების შესახებ.

მწერალი ბაბილინა ხოსიტაშვილი გვიამბობს:

„— ფოიეში შემოვიდა ოლგა ფორში, ყველა მწერალი ქალი ერთად თავმოყრილი რომ დაგვიჩინა, გაუხარდა: „Вот оказывается где вы все“ — გვითხრა გახარებულმა და ყველას სათითაოდ ჩამოგვართვა ხელი.

— მე საუბედუროდ დრო არ მრჩება თქვენთან, ყველასთან გასაუბრებისა, მაგრამ თქვენს უფროს კოლეგასთან მომხიბვლელმა საუბარმა დამარწმუნა... წარმოდგენილი მაქვს, თუ რა საინტერესო ხართ თითოეული თქვენთაგანი... მოსკოვში ჩასვლისთანავე შევუდგები საბჭოთა ქართველი მწერალი ქალების წიგნზე მუშაობას.

გთხოვთ, ჩემს წასვლამდე მომაწოდოთ თქვენი ჩანაწერები, თქვენი მუშაობის შესახებ“*.

საუბედუროდ, ოლგა ფორშს არ დასცალდა თავისი ჩანაწერის განხორციელება, მაგრამ 1931 წელს ლენინგრადის ეჟურნალ „ზევზდაში“ მან დაგვიტოვა თავისი თბილი, პატარ-პატარა ანოტაციები — აზრი და შეხედულება ქართველი მწერალი ქალების შესახებ.

„— კატო მიქელაძე — წერს ოლგა ფორში. — ეს არის რედაქტორი ქალი, გაზ. „ხმა ქართველი ქალისა“, რომელიც ქალაქ ქუთაისში გამოდის.

იგი არის საზოგადო მოღვაწე, პოეტი, მთარგმნელი. მიმდევარი აკაკი წერეთლის სამოქალაქო პატრიოტული ლირიკისა“, და სხვ.

სამამულო ომის დღეებში ავადმყოფი კატო მიქელაძე გაფაციცებით ადევნებდა თვალყურს ომის მსვლელობას. არც ერთი გაზეთის შოწინავეს წაუკითხავს არ ტოვებდა, გამარჯვების იმედს არ კარგავდა, ჩემი საყვარელი საბჭოთა ხალხის გამარჯვებას ფეხზე უნდა შეეხვედყო.

მაგრამ სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე ისიც უთქვამს:

— თუ ვერ მოვესწარი, სიკვდილმა მიწია, საფლავში მიანიც ჩამოშმახეთ ჩემი ხალხის გამარჯვებო:

სამი წელი იყო დარჩენილი სამამულო ომის დამთავრებამდე. 1943 წლის 1 იანვარს იგი უკვე ცოცხალი აღარ იყო.

კარგად წერს კატოს დარժალვის დღის შესახებ მისი უმცროსი მეგობარი მწერალი გ. ქავთარაძე:

„კატო მიქელაძის დასაფლავებას მხოლოდ რამდენიმე მწერალი და მისი პირადი მეგობარი დაესწრო.

დასაფლავების დღეც ისეთივე ქარიშხლიანი და ბობოქარი იყო, როგორც მთელი მისი გაუხარელი ცხოვრება“.

---

* ბაბილინა ხოსიტაშვილის მოგონება, ჩაწერილი ჩემს მიერ, ინახება ჩემთან (გ. ჩ.).

დარია აბვლედიანი

(1873—1941)

რევოლუციამდელი პოეტი ქალის დარია აბვლედიანის ცხოვრება თავისუფლებისათვის მებრძოლ ქალის ისტორიის ერთ-ერთი საინტერესო, ძვირფასი ფურცელია.

1905 წლის რევოლუციის მღელვარე დღეებში დარია აბვლედიანი თავისი კოლეგების, ცნობილ რევოლუციონერ დემოკრატების, ირ. ველოშვილის, ნოე ჩხიკვაძის, გ. ქუჩიშვილისა და უსამართლობის წინააღმდეგ სხვა მებრძოლი ხალხის გვერდით იყო. თანამედროვეთ ახსოვთ დარია აბვლედიანი დემონსტრაციაზე წითელი დროშით ხელში, რკინიგზის მუშებს რომ მიუძღოდა წინ.

მისი მღელვარე, მებრძოლი ლექსები სოციალურ საკითხებს ეხმარებოდა და მიზნად ისახავდა მასების გათვითცნობიერებას, ბედნიერ მომავლისთვის ბრძოლაში. მგზნებარე პატრიოტულმა ლექსებმა, მიმართულმა ცარიზმის წინააღმდეგ, თავის დროზე გარკვეული როლი ითამაშა ქართველი ხალხის სოციალურ-კულტურულ ცხოვრებაში, მუშათა კლასის დარაზმვის, საქმეში.

ის, ვისაც ასე ძლიერად შეეძლო ეთქვა და შემოეძახა მშრომელებისათვის: „გათენდეს ბარემ, სიბნელით ამომიღამდა თვალები, ლოდინმა მომკლა რიყრაყის, მის სხივებს ვენაცვალე. გათენდეს, რაღას

უყურებს, შუა ღამითვე ფეხზე ვარ, გათენდეს... დაბადებული, ხომ იცი, მე მის ბედზე ვარ“.

დ. ახვლედიანის შემოქმედებაში იგრძნობა თავისი დროის, თავისი ეპოქის მაჯისცემა. მისი პოეზია არის პოეტის სუნთქვა, მისი ნაზი სულის და ღრმა ფიქრების მხატვრული ეპოპეა. „იციმციმე გულის ვარდო, შენი ჭირი შემეყაროს. დე, შენ მყავდე უღარდელი, მე თუნდ მიწა დამეყაროს“. ვის გულისხმობდა აქ პოეტი, თუ არა საყვარელ სამშობლოს?

მთელი თავისი ცხოვრების გზა დარიამ ტანჯვასა და სიმწარეში განვლო, რაც ასე გამოხატა ერთ თავის ლექსში: „ნეტავ ვიციოდე, ვინ მოიგონებს, ან და თუ ვინმეს ემახსოვრება, არ ვიცი მაინც, ვის დაალონებს ჩემი განვლილი მწარე ცხოვრება“ (გ. ლეონიძის სახელობის ლიტერატურული მუზეუმი, დ. ახვლედიანის არქივი, № 2436).

დარია გიორგის ასული ქაჯაია-ახვლედიანი დაიბადა 1873 წლის 25 მაისს სოფელ ჭაგანში (სამტრედიის რაიონი). თოთხმეტი წლისას დედა გარდაეცვალა და ადრე მოუხდა თავის მშობლიური სოფლის დატოვება. მამიდან იგი ქუთაისში წაიყვანა გიმნაზიაში სასწავლებლად. გულდაწყვეტილი ემშვიდობებოდა იმერეთის თვალწარმატად, მამისეულ კარმიდამოს, სადაც უღარდელად გაირბინა მისმა ბავშვობამ და ყმაწვილქალობამ. მაგრამ ხანგრძლივმა ავადმყოფობამ არ მისცა საშუალება დაემთავრებინა სასწავლებელი და ისევ მამის ოჯახში დაბრუნდა.

სოფელში ღამაჯ ქალიშვილს ბევრი მთხოვნელი გამოუჩნდა, ბევრი მოტაცებითაც ემუქრებოდა.

მამამისმა, გიორგი ქაჯაიამ გადაწყვიტა ადრე დაებინავეზია ქალიშვილი. დარია მალე იდგამს ქორწინების გვირგვინს. ათხოვებენ თავის სურვილის გარეშე, სრულებით შეუფერებელ კაცზე, თავისზე გაცილებით უფროსზე, რამაც დიდი უსიამოვნება, სევდა-ნაღველი შეიტანა ახალგაზრდა ქალის ცხოვრებაში. შეუფერებელმა ქორწინებამ აძიულა დარია დაერღვია იმდროინდელი ოჯახური ტრადიციები, ცდილობს ოჯახის ხუნდებიდან, კარჩაკეტილ მდგომარეობიდან გამოსვლას, მოსვენებას არ აძლევს შინაგანი მოწოდების ხმა, თავისი ხალხის გულთან მისვლისა, თავისი ქვეყნის უანგარო სამსახურისა.

ეს კეთილშობილური, სამშობლოსადმი სიყვარულის გრძნობა, დედისგან დაპყვა, რომელიც ცნობილი ქართველი მწერლის, „თამარიანის“ ავტორის, სიმონ გუგუნიანას მკვიდრი და გახლდათ.

დარია თბილისში ცხოვრობს, მაღაქნის ქუჩაზე, თავის პატარა ვაჟით, ნახევრად ნესტიან სარდაფში, რომელიც მაშინ დევნილ რევოლუციონერთა თავშესაფარი იყო.

აქ, მუშათა უბანში, დარია ადვილად დაუახლოვდა მუშებს, რევოლუციონერ-დემოკრატ მწერლებს, არალეგალურ მარქსისტულ წრეს, სადაც თავის საქმიანობით და მაღალი პასუხისმგებლობის გრძნობით სიყვარული და ავტორიტეტი დაიმსახურა.

რევოლუციის დროებითმა დამარცხებამ, გამეფებულმა შავმა რეაქციამ ვერ შეარყია პოეტი ქალის რწმენა მომავალ რევოლუციის გამარჯვებისა. იგი ვაჟაკურად მუშათა კლასის გვერდით დგას და მთელი თავისი გულწრფელობით უმღერის მშრომელი ხალხის თავისუფლებას.

პოეტი ქალი არ შემოსულა თავის ერის სულიერ ცხოვრებაში, როგორც განსაკუთრებული მოვლენა და არც ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის მოთავეობა უკისრია. მაშინ, უკვე ჰქუხდნენ რევოლუციონერ-დემოკრატები მწერლები: ირ. ევდოშვილი, ნოე ჩხიკვაძე, გ. ქუჩიშვილი, შედარებით მათზე უმცროსი გ. ტაბიძე და სხვ. მაგრამ პოეტი ქალის დემოკრატიულმა აღზრდამ, მისმა მშფოთვარე სულმა, მშრომელი ხალხის მდგომარეობის გულთან მიტანამ ასახვა ჰპოვა მის ლექსებში.

იმდროინდელ ჟურნალ-გაზეთებსა თუ გაყვითლებულ რვეულის ფურცლებზე, მისივე ხელნაწერ ლექსებში იგრძნობა სამშობლოსა და ადამიანისადმი სიყვარული, მათდამი ლოცვის ჰანგები:

„მე მუდამ ჩემთვის, ჩუმაღ და მარტო, ვითვლი ჩემი გულის საათებს, წამებს, მინდა ციური ჩანგი მოვმართო, უმღერო ქვეყნად ყველა ნაწამებს“, „მსურდა გულში ჩაგკროდი სამშობლოს ბალნარ მდელს, თავისუფალ ქვეყანას, ჩემს ტურფა საქართველოს, მტერთა თავზარდამცემსა, — ძველთაგან სასახელოს, საამაყოს, საგმიროს სამლოცველოს“.

დარია ახვლედიანის სულიერი სიმაღლე სწორედ იმაში იყო, რომ მას არ დაუკარგავს რწმენა საქართველოს უკეთესი მერმისისა. იგი, ცხრაას ხუთის შვილია, მისი ქნარი ხალხის თავისუფლებას უმღერის: „კვლავ მოვმართავ ხმატკბილ ჩანგურს, ავაკენესებ სიმებს მწყობრად და ვამღერებ ბრძოლის ჰიმნზე მტარვალ სევდის გასაქრობად“.

დარია ახვლედიანს კარგად ესმოდა პოეტის დანიშნულება: „მე:

მგოსანი ვარ თვით ნებიერი, თვით მოაზროვნე მოსული ობლად, ჩემი სახეა ჯერ ჩემი ერი და შემდეგ ყველა ჩაგრული სოფლად“.

მის ცხოვრებაში უდიდესი როლი შეასრულა აკაკი წერეთელმა, რომელსაც ქუთაისიდან იცნობდა, როგორც თავისი მამის მეგობარსა და ოჯახის ახლობელს.

წავიკითხე ჟურნალ „თეატრსა და ცხოვრებაში“ შენი ერთი პატარა ლირიკული ლექსიო, — უთქვამს აკაკის მათთან ოჯახში სტუმრობისას:

„ყოჩაღ! ნიჭი ხალხის ცხოვრების გაგებისა, ბუნებას შენთვის დაულოცია. დანებე სიზარმაცეს თავი, ქმარს ნაკლებ ეჩხუბე და უფრო მეტი იმუშავე და წერე“ (იქვე, № 18231).

ცხადია, აკაკის წახალისებას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მისთვის.

დარია ახვლედიანმა საინტერესო მოგონებები შემოგვინახა აკაკის შესახებ, მათგან საინტერესოა ერთ-ერთი ეპიზოდი: „ერთხელ, მკლავგაყრილი, ამაყად მივყვებოდი პოეტს ქუთაისის მთავარ ქუჩაზე. ალბათ მეტყობოდა ეს სიხარული და თავმომწონეობა, რომ ჩვენს უკან მოშავალმა გიმნაზისტკა ქალიშვილებმა გამაგონეს: — „შეხედე, რა ბედნიერია დარია ახვლედიანი, მკლავგაყრილი მოსეირნობს აკაკისთან ერთადო“.

აკაკი შეჩერდა, სანამ ქალიშვილები გვერდით გაგვისწორდებოდნენ.

„მიბოძეთ თქვენი ხელი, თუ ეს დიდ ბედნიერებათ მიგაჩნიათო!“ — იხუმრა აკაკიმ.

— ბატონო აკაკი! — ვკითხე ერთხელ აკაკის, — თქვენს შემდეგ, აი, დღეს, ვინ მიგაჩნიათ საუკეთესო პოეტად-მეთქი?

— ჩვენში? — შემეკითხა აკაკი. — ვაჟა-ფშაველა და ცახელი.

— ეს ხომ ვიცით, ბატონო აკაკი. ახალგაზრდა პოეტებზე გვიკითხებით.

— ახალგაზრდა?! რა თქმა უნდა, გალაკტიონ ტაბიძე. დიდი მოშავალი აქვს, იმას დიდი სიახლე შემოაქვს პოეზიაში. მომწონს აბაშელის პეიზაჟებიც...

ქართულ კლუბში საღამოობით თავს ვიყრიდით ქართველი მწერლები და პოეტები, ქუთაისის საუკეთესო წარმომადგენლები. აკაკიც შემოივლიდა ხოლმე ბანქოს სათამაშოდ.

— იცი დარია, რა უბედურება მეწვია, ამ სიბერის დროს? — მი-
თხრა მან.

— რა, ბატონო, რა მოგივიდა-მეთქი? — შეშინებულმა შევეკითხე
შგოსანს. რა უნდა მომხდარიყო მის ცხოვრებაში ისეთი, რომ მისი
მესაიდუმლოედ გამხადა-მეთქი. გაოგნებული ვიდექი იმის მოლოდინ-
ში, თუ რას მეტყოდა.

— მეტი უბედურება რაღა იქნება, ჩემო დარია, ჩემი ხნის კაცს,
რომ ვინმე შეუყვარდება?! ახლა რაღა დროს ჩემი სიყვარულია, —
დასძინა აკაკიმ.

მე თავი უხერხულად ვიგრძენი, თანაც მიკვირდა ამ დიდმა ადამი-
ანმა თავისი გრძნობები, მაინცდამაინც, რაღა მე უნდა მომახვიოს თავ-
ზე-მეთქი.

— თქვენ გეუბნებით ქალბატონო, რატომ არ მეკითხებით ვინ შე-
მიყვარდა?! — აუწია ნერვიულად ხმა აკაკიმ.

— რა ჩემი საქმეა, ბატონო, თქვენ გრძნობებზე ლაპარაკი! თქვენი
ნებაა, თუ გნებავთ მითხარით, ვინ გიყვართ?

— ვინ მიყვარს და შენი ქმარი!

ახლა კი თავისუფლად ამოვისუნთქე, მეგონა, ამაზე უფრო უცნა-
ურს რასმე მეტყოდა.

აქ ჩემთვის ახალი არაფერი იყო. ვიცოდი, რომ აკაკის გულწრფე-
ლად უყვარდა ჩემი მეუღლე. პოეტი ხშირად ეთამაშებოდა ხოლმე
ლოტოს, ბანქოს. ისიც შემჩნეული მქონდა, რომ ჩემი მეუღლე, ყო-
ველთვის აკაკის ადგა თავზე, როცა ის თამაშობდა. თუ დაინახავდა,
რომ აკაკი აგებდა, ჩუმად სხევების შეუმჩნევლად ფულს ჭიბეში ჩა-
უსრიალებდა. ეს კლუბში თითქმის ყველამ იცოდა, აკაკი არ იმჩნევდა.
ან ვინ რას ეტყოდა მთელი ხალხის საყვარელ ადამიანს, ან ვის არ
უყვარდა იგი...“

არანაკლები როლი ითამაშა დარია ახვლედიანის ცხოვრებაში პო-
ლიტიკურმა მოღვაწემ. ცნობილმა პუბლიცისტმა, სევერიან ჯულელმა.
მან დიდად შეუწყო ხელი მის პოლიტიკურ გათვითცნობიერებას.

დარია ახვლედიანი მუშაობდა მესამე-დასელებთან. გაიტაცა პო-
ლიტიკური ხასიათის მუშაობამ. აქ მან დიდი ნდობა და სიყვარული
დაიმსახურა. ასრულებდა სხვადასხვა კონსპირაციულ სამუშაოებს,
მონაწილეობდა პროკლამაციების გავრცელებაში და სხვ.

დარია ახვლედიანის ბინაზე ეწყობოდა არალეგალური კრებები.
რომელიც შეუმჩნეველი არ დარჩენია ქანდარმერიას. არაერთხელ

გაუჩხრეკიათ მისი სახლი, არაერთხელ გაუფრთხილებიათ იგი. მაგრამ დარია სხვა რევოლუციონერ-დემოკრატ ქალებთან ერთად მაინც აწყობდა დილებს, საღამოებს და აქედან შეგროვილი ფულით ეხმარებოდნენ დევნილ ამხანაგებს.

ასე რომ, დარიას ჰქონდა ძნელი, საინტერესო რევოლუციური წარსული, როცა იგი სულ სიკვდილის მოლოდინში იყო. არ იცოდა როდის დაადგებოდნენ თავზე, როდის აიყვანდნენ პატიმრობაში.

1906 წელს სევერიან ჯუღელი გაზეთ „ლამპარში“ იწვევს. სადაც ამ დროს მუშაობდნენ პოლიო კალანდაძე (ირეთელი). შალვა შარაშიძე (თაგუნა), ნესტორ კალანდაძე (ეშმაკი) და სხვ.

1909 წელს დარია ახვლედიანი უკვე გაზეთ „გუშაგის“ რედაქტორად მუშაობს. იგი აქტიურად იბეჭდება ჟურნ. „სხივში“, გაზ. „ახალ სხივში“, „კვალში“, „თეატრსა და ცხოვრებაში“.

ამ დროის თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მიმართულ ლექსებში აისახა მშრომელთა უნუგეშობა, მათი მძიმე ეკონომიური მდგომარეობა, ალერსი თავისი ხალხის, თავის სამშობლოსადმი: „მსურდა გულში ჩავკროდი, ჩემს ტურფა საქართველოს, მტერთა თავზარდამცემელს, ძველთაგან მის მლოცველს“. იგი აიძვებდა და ომახიანაუ მოუწოდებდა ბრძოლისაკენ მშრომელ ხალხს:

„მალე მოვა შეების ღმერთი, მალე დაჰკრავს ელვის ქარი“...

არანაკლებ აღელვებდა დარიას ქალის უუფლებობა და მისი დიხარული ყოფა კაპიტალისტურ გარემოში. იგი ერთ-ერთ თავის ლექსში „განკიცხულში“, რომელიც რევოლუციამდელ პრესაში „როსკიპი ქალის“ სახელწოდებით იბეჭდებოდა, დიდი ექო ჰქონდა თავის დროზე. ამ ლექსს კითხულობდნენ მუშათა უბნებში, სახალხო კლუბებში, კითხულობდნენ მსახიობები სცენაზე და ხალხი დიდ ოვაციებით ხედებოდა მის ავტორს.

„დღეს ქუჩა-ქუჩა დაძრწი, წანწალებ, დუხჭირ ცხოვრებას დევნილ-ეული, გშია, ქეითინებ, გცივა კანკალებ, ტანჯვა ძალ-ღონე გამოლეული“.

ეს ლექსი კლასიკურად იყო აღიარებული, როგორც მძიმე კაპიტალისტური ცხოვრების მკაფიო სურათი. იგი იბეჭდებოდა საშუალო სკოლის სახელმძღვანელოში.

დარია ახვლედიანი მოღვაწეობდა საყმაწვილო ჟურნალებში — „ნაკადულსა“ და „ჯეჯილში“. იგი იყო ამ ჟურნალების ერთ-ერთი აქტიური თანამშრომელი და გულშემატკივარი, სარგებლობდა დიდი

ავტორიტეტი და სიყვარული. „ძვირფასო დარია! მე თვითონ მინდოდა მოსვლა და მპატიებთ, რომ ვერ მოვედი რედაქციაში, სულ მარტო ვარ. ჩემი თანაშემწე საგაზაფხულოდ წავიდა და ჩემი და მისი საქმე მე დამრჩა გასაკეთებელი. დრო სულ არ მაქვს და ვერსად ვერ მივდივარ. თქვენ აღარ შემოგივლიათ. ხომ არ გვემდურა რამეს?! თუ არ მემდურა, მაინც დაგვენახე აქეთ. ამას გარდა, თქვენი ლექსი გვაკლია. ამ თვეში ძალიან მინდოდა, თქვენი რამე ყოფილიყო, თუმცა ერთი ლექსი კი არის, მაგრამ ის „ზამთრის სეზონისათვის“ არის დაწერილი და ახლა არ მინდოდა დამებეჭდა. თუ გაქვთ მზად გამოომგზავნეთ, არადა დამიმზადეთ პატარებისათვის უსათუოდ. ორი-სამი დღის დაცდა კიდევ შეიძლება და გიცდით. სამ საათამდის ყოველთვის რედაქციაში ვარ, თქვენი ნინო ნაკაშიძე“ (იქვე, № 18261).

დ. ახვლედიანი და ნინო ნაკაშიძე ერთად აარსებენ ღარიბ ქალთათვის ასოთამწყობის კურსებს, რომელსაც მაშინ „სახალხო აუდიტორიას“ უწოდებდნენ. დარია ახვლედიანი საინტერესო საქველმოქმედო ხასიათის მუშაობას ეწეოდა. იგი იყო „ამიერკავკასიის ქალთა საზოგადოების“ წევრი, ამავე საზოგადოების ქართული სექციის მდივანი, წ. კ. გამაგრცელებელი საზოგადოების წევრი და სხვ. დარია სახალხო წარმოდგენების სულისჩამდგმელი და ორგანიზატორი გახლდათ. აქედან შემოსული ფულით იგი დიდ დახმარებას უწევდა გაჭირვებაში მყოფ მწერლებს. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ჩვენს მიერ მიკვლეული ერთი ლიტერატურული დოკუმენტი — შიო მღვიმელის წერილი დარიასადმი.

„დაო დარია!

შორიდან რომ არ დავიწყოთ თავის მომბეზრებელი ლაპარაკი, მოვაპორო და გულახდილად გატყობინებთ, რომ მიჭირს ნივთიერად და ისევე თქვენ უნდა შეგაწუხოთ, იქნებ რაიმე ან დილა ან საღამო მომიწყო წალვერში... ჯამაგირს ვერაფერს ვხვდები და დედაბუდიანად დაუტყაყოფილებელი ვართ.

ჩემო დარია! იმედია, ასეთ მომართვისათვის არ გამკიცხავეთ და მპატიებთ, თუ ვინიცობაა შემცდარი ვარ“ (იქვე, № 2816).

არ სცდებოდა შიო მღვიმელი, დარიას ნამდვილად შეეძლო გაეგო მისი მდგომარეობა, რადგან იმ დროის უსამართლობა და გაჭირვება, მასაც არ აცდენია. ვანა არ ჰქონდა დარიას შემთხვევა, როცა უზრუნალისა და გაზეთის დახურვის გამო უმუშევარი დარჩენილა? და, თუ არა უფროსი ქალების — მწერალი დომინიკა ერისთავ-განდევლის,

ლიდია მეგრელიძის შემოძახება, მასაც უიმედოდ შეეძლო ცხოვრებაზე ხელი ჩაექნია.

ჩვენს მიერ მიკვლეული ერთ-ერთი წერილი დარია ახვლედიანი-სადმი, გვიდასტურებს, რომ იგი მრავალ მნიშვნელოვან კულტურულ ღონისძიებათა სულისჩამდგმელიც იყო.

„დიდად პატივცემულო ქ-ნო დარია გიორგის ასულო!

გულითადი თანაგრძნობით ვეგებებით თქვენს მიერ დაწყებულ დიდ საქმეს, გაზეთის გამოცემას, შესახებ ქალთა ცხოვრებიდან, რაც დღევანდელ ისტორიულ ხანაში მნიშვნელოვანია. თქვენ შეიტანთ თავის წვლილს საკაცობრიო იდიალურს ეროვნულ საქმეში. მოგართმევთ ჩემს წვლილს ოცდარვა მანეთს. იმედი მაქვს, როცა გაზეთი გამოვა უყურადღებოთ არ დამტოვებთ, გაზეთს გამომიგზავნით. ღირებულებას ცალკე მოგართმევთ“. პატ.-ით გიორგი შარვაშიძე, 1917. 4. დეკემბერი“ (იქვე, № 19829).

ამ კუთხით არანაკლებ საინტერესოა დარიას თანამედროვე მწერალი ქალის ა. ღვინიაშვილის მოგონება.

„ეხლაც ვიხსენებ პოეტი ქალის დ. ახვლედიანის ბინაზე ეკატერინე გაბაშვილის ინიციატორობით, მისი თაოსნობით „ქართველ ქალთა აღმანახის“ დასაარსებლად პირველ სარედაქციო კოლეგიის სხდომას, სადაც საქმიანი, დამაჯერებელი სიტყვით გამოვიდა დარია ახვლედიანი და დიდის მონდომებით ჩაება ჟურნალის დაარსების საქმეში“. („სათო მგელაძე“, 1973 წ., გამოც. „განათლება“, გვ. 4).

კარგად ახსოვს დარია ახვლედიანი მის თანამედროვეს, თანამოკალმეს, პოეტ ბაბილინა ხოსიტაშვილს.

„მე იგი იმ დროიდან მახსოვს, როცა რუსთაველის გამზირისა და სამხედრო ქუჩის გასაყართან ცხოვრობდა. ხშირად მინახავს გავლით, მის სახლის ფანჯარასთან. ჩაფიქრებული, მალალი, სასიამოვნო გარეგნობის, სანდომიანი სახის ნაკვთებით, ხშირად უფრო მოწყენილი, ვიდრე მხიარული, ჩვენი საყვარელი დარია... და ეხლაც ისეთი გრძნობა მაქვს, როცა კი მის სახლთან ჩავივლი თითქოს ფანჯრიდან დამოძახებს-მეთქი.

ლამაზი ქალი იყო, კარგი ამხანაგი, უზომოდ კეთილი, თავდაპირველი და ზრდილი. განსაკუთრებით ახლო ვიყავით დარიასთან მე და მარიჯანი (ალექსიძე).

დარიასთან უფრო ხშირად წალვეტში ვიკრიბებოდით, სადაც მას ორსართულიანი, საკუთარი სახლი ჰქონდა. აქ არაერთხელ შევხვედ-

რივართ წალვერზე შეყვარებულს, წალვერის მუღმივ სტუმარს იოსებ გრიშაშვილს (სოსოს), თბილისის პოეტსა და აშულს, რომ ვეძახდით; თავის დროის ნიჭიერ ქალს, დომინიკა ერისთავს (განდეგილს); შალვა შარაშიძეს (თაგუნას); მწერალ სოლომონ თავაძეს (ობოლი მუშა); პოეტებს: ხარიტონ ვარლოშვილს, იოსებ მქედელიშვილს, მარიჩანს. ცნობილ პუბლიცისტს ივ. გომართელს, რომელიც აქ ისვენებდა ხოლმე თავისი ოჯახით. ჩვენი კამათი, მსჯელობა, პაექრობა ლიტერატურის სხვადასხვა საკითხებზე გათენებამდე გრძელდებოდა ხოლმე. დილის რიყრაყზე დავიშლებოდით, საღამოს ისევ ერთმანეთს ვხვდებოდით და კამათს ვაგრძელებდით.

ასეთი საღამოები თბილისშიც ბევრი მახსოვს. თუ მწერალ ქალებს რაიმე ახალი აზრი დაგვებადებოდა და მისი გადაწყვეტა იყო საჭირო, დარია ახვლედიანის სახლი ჩვენი სათათბირო ადგილი გახლდათ.

ერთხელ, ასეთი ერთ-ერთი კრების შემდეგ, სავარძელში ვისვენებდით, ვილაკამ საქმიანად კარი შემოაღო. ოთახში ვიყავით საფო მგელაძე, ლილია მეგრელიძე, ანა ხახუტაშვილი, ნინო თარიშვილი. ეს იყო კატო მიქელაძე.

— ჰო, რა გიპირთ, დიდი ცხოვრება და ქონება დაგიტოვათ ბაბუებმა და ბებიებმა, დაჯექით და იპორავეთ, ვის გალაკტიონი მოგწონთ, ვის გრიშაშვილი, ვის ტერენტი გრანელი... — მკვახეთ გვითხრა, როგორც იცოდა და ყავით გამზადებული ჭიქა თავისკენ მოსწია.

დარია ახვლედიანმა ტკბილი და სასიამოვნო ღიმილი იცოდა, როგორც მასპინძელმა, ცოტა იუხერხულა, მაგრამ გაითვალისწინა რა კატოს ხასიათი, ღუმელი არჩია. ახალი გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ კატოს გაუწოდა: ჰა, წაიკითხე, შენი საქმე ესაა, ჩვენო „ვეუნდერკინდო“ — განსაკუთრებული მნიშვნელობით დასძინა ეს უკანასკნელი სიტყვა დარიაზე, ყველას გაეცინა. კატოს „ვეუნდერკინდს“ ვეძახდით“ (იქვე, № 12012).

დარია ახვლედიანი ახალგაზრდა მწერლების დიდი ქომაგი იყო. და აი, გამოჩნდა თუ არა მწერლობაში ახალბედა პოეტი ტერენტი გრანელი და გაეცნო მის ლექსებს, უმაღვე იგრძნო მისი უჩვეულო თავისებურება; საოცარი მომხიბვლელობა და უფაქიზესი გრძნობა, რასაც ადამიანის სულში შეაქვეს თავისებური შინაგანი მღელვარება.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერენტი გრანელი თავისი ღარიბული ჩაცმულობის გამო, კიდევ ერიდებოდა მწერლებთან შეხვედრას და

საუბარს, ძნელი იყო მისი სულიერი ტკივილების გაგება, — დარიამ მაინც შესძლო დაეახლოებინა და დაემეგობრებინა იგი.

გამოჩნდა თუ არა მწერლობაში გრანელი, მის შესახებ უმაღლვე შეიქმნა ერთი საერთო აზრი, რომ საჭირო იყო განსაკუთრებული ყურადღება მიქცეოდა მის ნიჭს. მომავალს, მაგრამ ეს კი არავინ იცოდა, სად ათევდა ღამეს, სად ეძინა. შიოდა თუ მძღარი იყო; ასეთ დროს საოცარი აღამიანობა გამოიჩინა დარია ახვლედიანმა, რომელსაც ეკონომიურად არ უჭირდა და შეეძლო დახმარებოდა პოეტს, რომელიც დიდ ხელმოკლეობას განიცდიდა და არ იცოდა, რით და როგორ ეჩინა თავი, ძნელიც იყო ისეთ თავმოყვარესთან ამ საკითხზე ლაპარაკი.

ბევრჯერ სცადა დარიამ ესწავლებინა ტერენტიანის პონორარის დაზოგვა, გადადება, ცოტა-ცოტა ხარჯვა, მაგრამ კეთილი ბუნების, ამხანაგებისა და მეგობრების მოყვარულ ახალგაზრდას ეს არ შეეძლო. მძიმე დრო იყო, ხალხს ცხოვრება უჭირდა. ტერენტი გრანელი კი ცის მნათობთა ჭკერტაში ღამეებს ათენებდა, ბარათაშვილივით ოცნებაში წასულს ან სასაფლაოს ქვებზე ეძინა, ან საღმრეთო საღარბაზოში, ნამღვილ ცხოვრებას კი ვერ ხედავდა.

„— დაფიქრდი კარგად, შენი შემოქმედებითი ნიჭის გაშლისათვის ნორმალური ცხოვრების პირობები გჭირდება. ასე, დიდხანს ვერ შეინარჩუნებ ჯანმრთელობას, მე მინდა ჩემს სახლში ერთი პატარა ოთახი შემოგთავაზო, დაჯექი, იმუშავე, თუ ქირის საშუალება გექნება გადაიხდი, თუ არადა, ეგეც შენზე იყოს“, — ქირა განგებ ახსენა დარიამ, რომ ტერენტის თავმოყვარეობაზე არ ემოქმედა.

ტერენტიმ მაინც უხერხულად იგრძნო თავი. ვერ წარმოედგინა, ასეთი კეთილი აღამიანების არსებობა, მაგრამ მეორე დღეს თავის წიგნებითა და ქურნალებით (აბა, სხვა რა ბარგი ექნებოდა), სამხედრო ქუჩაზე, სადაც მწერალი გიგლა მებუჟე ცხოვრობდა, დარია ახვლედიანის მიერ განთავისუფლებულ ერთ პატარა ოთახში მოეწყო.

„მომკლეს ღღებმა გაუგონარმა, ეხლა აქედან მე ვგრძნობ მსოფლიოს. გული წაიღეს ტყეში ყორნებმა, სული გრივალმა გაიყოლიოს“, — კითხულობდა დარია პოეტის მაგიდაზე ღამენათევ სტრიქონებს და თვითონაც, როგორც პოეტი საშინელ სულიერ მღელვარებას განიცდიდა.

დარია ახვლედიანი ხედავდა აფორიაქებულ ტერენტი გრანელის ცხოვრებას, მისთვის აუცილებელი იყო დასვენება. ამიტომ ძალიან

თავზიანად, ისე, რომ პოეტს არ სწყენოდა, თავისი აგარაკი შესთავაზა წალვერში, მაგრამ აქაც... — წერს დარია, — სამი დღეც კი არ გაჩერდა. პაპანაქება სიცხეში, როცა მთელი ქალაქი ტროპიკულ სიცხისაგან იწოდა, თბილისში ყოფნა არჩიაო.

სწორედ ამ პერიოდთან არის დაკავშირებული ჩვენს მიერ მიკვლეული ტერენტი გრანელის უცნობი პატარა ლექსი — „დ. ახვლედიანს“.

„არ მომასვენა ციემა ქარმა და შენ ცხოვრების იმედს მაძლევდი. იყო ღრუბლიან დღის მწუხარება და მოლოდინი მაღალ ნაძვებით. შენ იქ გეძინა, როგორც დედოფალს, მე დავდიოდი მეტი ნაღველით, გარშემო იდგა უიმედობა და ნისლიანი მთები წალვერის. შენ არ გესმოდა, ჩემი ტირილი, და სადღაც ახლო ზარი კიოდა, იდგა საღამო, ვგრძნობდი ტკივილებს, და ჩემს ღუმელში დრო გადიოდა. არ მომასვენეს ზამთრის ქარებმა, ვნატრობდი ზაფხულს, ბალით ქრელოთი, ირგვლივ ღელავდა ზღვა მოელვარე და მეც შეეცარ სიკვდილს ველოდი“.

ლექსში ძალიან ფაქიზ ფორმით გადმოცემულია დარია ახვლედიანისადმი მადლიერების გრძნობა, იმ ყურადღებისადმი, რომელსაც იგი იჩენდა თავის მეგობრის მიმართ. და განა მარტო ეს?! დარიას კეთილი ადამიანობის ბევრი სხვა მაგალითიც ვიცით. იგი გვერდში ამოუდგა ფოთიდან ახალ ჩამოსულ პოეტს ნოე ჩხიკვაძეს, რომელიც უბინაოდ იყო თბილისში და ისედაც მატერიალურად გაჭირვებულ პოეტს ხელი გაუწოდა.

ახლო იყო დარია ახვლედიანი გალაკტიონ ტაბიძესთან და თუ ვინმეზე შეეძლო ეთქვა გალაკტიონს ჩემი მეგობარიო, ეს პირველ რიგში შეეძლო ეთქვა დარია ახვლედიანზე.

! ჩვენ გვახსოვს და ცოცხალი მოწმე ვიყავით იმისა, როცა საქ. სახ. გ. ლეონიძის ლიტერატურულ მუზეუმში ქართულ დეკადანთან დაკავშირებით გ. ტაბიძის გამოფენისათვის ვემზადებოდით, თვითონ გ. ტაბიძემ მოგვაძებნინა ია ეკალაძის (ცინცაძის) წერილი, მისი გამოთქმული აზრი, რომელშიც იგი სწერს: „გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია წკრილაა, ვით ციდან მონასმენი ზარის რეკვა, ას წელიწადში ერთხელ რომ მოისმის ხოლმე ლიტერატურაში“, და პოეტი ქალის დარია ახვლედიანის ლექსი: „სახსოვრად გალაკტიონს“, რომელიც დარიას სიცოცხლეშივე, გ. ტაბიძისადმი მიძღვნილ „სალიტერატურო ბიულეტენში“ დაიბეჭდა 1927 წლის 2 აპრილს.

„როცა ფიქრებით გული ღონდება და დაიკლება ჩემთვის სამყარო, იმ წუთში მხოლოდ შენ მაგონდება, შენ მაგონდება. ძმავ, მეგობარო! შენს ლექსთა კრებულს უბით ვატარებ, შენს ლექსთა კრებულს ვე-
ალერსები, დამწვარ სტრიქონებს შენს სულს ვადარებ, მხიბლავს და მიყვარს შენი ლექსები“.

„— ეს ორი რამ, ჩემს შესახებ გამოთქმული მწერლების აზრი ძალიან მიყვარს! — ბავშვური სიმორცხვით, მაგრამ გაბრწყინებული თვალებით თქვა გალაკტიონმა და ჩვენც დაუფოფოქით, რომ ნამდვი-
ლად ორივე შესანიშნავი გამონათქვამია, რომ არც ერთი შეფასებაში არ სცდებოდა“.

როგორც ვიცით, გალაკტიონი ძნელად თუ ვინმეს გაუხსნიდა გულს და დაუახლოვდებოდა. შერჩეული მეგობრები ჰყავდა, მათ შორის იყო დ. ახვლედიანიც. ხშირად ხვდებოდნენ გალაკტიონ ტაბიძე და დარია ახვლედიანი მწერალ გიგლა მებუქესთან, რომელიც დარიასთან მე-
ზობლად სამხედრო ქუჩაზე ცხოვრობდა. საინტერესო საუბრებისა და პაექრობის შემდეგ ერთად ცეკვავდნენ ევროპიულ ცეკვებს. დ. ახვ-
ლედიანი კარგი თვალტანადი იყო და როგორც მისი თანამედროვე მწე-
რალი ქალები გადმოგვეცემენ, განსაკუთრებით ლამაზი თითები ჰქონ-
დაო. ამასთან დაკავშირებით დაუწერია გალაკტიონს დ. ახვლედი-
ანისადმი მიძღვნილი ერთი პატარა, მაგრამ საოცრად ფაქიზი ლექსი:
„ცეკვაში თითქმის ფრთებია შენი ხელები, მტევნები. ეგ სიხარული,
ეგ ღიმი, ეგ ბალი შადრევანები. სხვისთვის კი ბედმა არც ვარდი, არც
გალმერთება ინება, გიცქერ და გულნაღვლიანად წარსულზე გამეცი-
ნება“.

ღრმა პატივისცემით უნდა აიხსნას გალაკტიონის ის ღიმი მზრუნ-
ველობა და ამაგი, რომელიც მან მეგობარ დარია ახვლედიანისადმი
გამოიჩინა მისი გარდაცვალების შემდეგ: ეს იყო 1941 წელს, სამამუ-
ლო ომის დასაწყისი, როცა უცებ შეიცვალა საბჭოთა ხალხის მშვი-
დობიანი ცხოვრება. ათასნაირი საზრუნავი გაუჩინა ომმა ადამიანს.
ყველგან და ყველაფერში საშინელი დაძაბულობა გამეფდა. დარია
ახვლედიანი მაშინ უკვე ცოცხალი აღარ იყო, როცა მის შვილიშვილს,
ვისზე ფიქრი სიმწარით თან გაიყოლა დარიამ, გალაკტიონი ეხმარე-
ბოდა და მფარველობდა.

როგორღაც, გალაკტიონის თბილისში არ ყოფნის დროს დარიას
მეზობლებმა. ბინის ხელში ჩაგდების მიზნით, მისი შვილიშვილი
სახლიდან ქუჩაში გამოაგდეს. ყმაწვილი თურმე უპატრონოდ, ხან სად

ათედა ღამეს და ხან სად. ამასთან დაკავშირებით გამართულ სასამართლოს, ბედად ჩამოუსწრო გალაკტიონმა. პროცესი უკვე დაწყებული იყო. როცა მან ნერვიულად სასამართლო დარბაზის კარი შემოაღო. დარბაზში გალაკტიონის მოულოდნელ გამოჩენას ხალხი არ მოელოდა, თითქოს დაიგვრგვინაო და როგორც ერთი, ყველა ფეხზე წამოდგა.

პოეტმა იცნო პატიმარი. ეს ის პატარა ბიჭი იყო, დარია ხვლედიანის შვილიშვილი, ბებიას რომ დაჰყავდა ხოლმე მწერალთა კავშირში. მოაგონდა ახლადგარდაცვლილი დარია, ცოცხალს რომ მიუსწრო თავის ბინაზე და მარჯვენა ხელიდან ძლივს გამოაცალეს, სიკვდილის მოახლოებით გამწარებულს, ყმაწვილის — შვილიშვილის მოქმუქნული სურათი. ეს ის ბიჭი იყო, რომელიც ახლა სასამართლოს სამსჯავროს წინაშე იდგა. და როგორც მაშინ, მომაკვდავის სარეცელთან, ახლაც თვალები ცრემლებით ამოევსო პოეტს. ახალგაზრდას კი იმედის ნაპერწკალი ჩაესახა გულში. იგი თავის ბინას დაუბრუნდა.

დარია ახვლედიანი 900-იან წლებიდან უკვე გამოჩნდა სამწერლო ასპარეზზე. 1903 წლიდან თითქმის ყველა ქურნალ-გაზეთებში: „ცნობის ფურცელი“, „სხივი“, „ახალი სხივი“, „თეატრი და ცხოვრება“, „ხმა ქართველი ქალისა“, „კვალი“ და სხვ., სისტემატიურად იბეჭდებოდა, რევოლუციური პათოსით და მომავლის ღრმა რწმენით გამსჭვალული მისი ლექსები: „გათენდი თუ გათენდები“ და სხვა ჰქუხდა იმ დროს.

დარია ახვლედიანის პატრიოტულ საქმიანობას, თავისი ხალხისადმი გულწრფელ სიყვარულს, შესანიშნავად გამოხატავს მისი თანამოქალაქე — იოსებ მჭედლიშვილის დარიასადმი მიძღვნილი ლექსი — „დარია ახვლედიანს ჩემს სახსოვრად“: „საქართველოში მოსულო, თამარის წმინდა კვალითა, იყავ მოსული მარადის ღვთიურ ცეცხლით და ალითა. საქმე გიკურთხოს უფალმა, ისეთი გზით და ძალითა, რომ ვამაყობდეთ ქართველნი, ჩვენივე ქართველ ქალითა“ (გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი. იოსებ მჭედლიშვილის არქივი, № 201873).

დ. ახვლედიანის ლექსების უმრავლესობა სოციალურ-ყოფით საკითხებს ეხმაურება. იმ დროს, როცა მეტეხის ციხე თავისუფლებისათვის თავდადებულ მებრძოლებით ივსებოდა და სტოლიპინის პოლიტიკა ჩამოხრჩობით, ციმბირით ემუქრებოდა ხალხს, დარია უშიშრად, თავისი მღელვარე ლექსებით პროტესტს უცხადებს კაპიტალისტურ სამყაროს. ვინ იყო დამნაშავე თუ არა კაპიტალისტური ყოფა, როცა

მაღალი საზოგადოების წარჩინებული პოეტი ქალი. ნინო ორბელიანი მოხუცთა თავშესაფარში უპატრონოდ დაიღუპა და ქართველმა ხალხმა სამარის კარამდეც ვერ მიაცილა, თავისი უკანასკნელი თბილი სიტყვა ვერ უთხრა საქართველოს სასიქადულო პოეტს, რომელსაც უდიდეს პატივს სცემდა დიდი ილია, აკაკი, რაფიელ ერისთავი, ე.კ. გაბაშვილი და სხვ.

„ერთხელ სხივმოსილ, ნიკით. მშვენებით საქართველოში პირველო ქალო, რა უფლება გვაქვს ისე შეგხედოთ, როგორც საბრალოს და. სამოწყალოს“.

დარია ახვლედიანის ლექსები ყოველთვის თავისი დროის მოწოდების სიმალლეზე იდგა. „უსამართლობის, შურის და მტრობის, ბოროტებისა პირქვე დამხობას, წმინდა სიმართლის ცად ამალვებას და ხალხთა შორის ერთობას, ძმობას“ — უმღეროდა პოეტი ქალი (დ. ახვლედიანის ლექსები: „სევდის ჰანგები“, 1912 წ. გვ. 17).

1912 წელს გამოვიდა დარია ახვლედიანის პატარა კრებული. ეს იყო მისი პირველი და უკანასკნელი წიგნი. „სევდის ჰანგებში“ შეტანილ ბევრ კარგ ლირიკულ ლექსებს შორის ყურადღებას იპყრობს თავისი ფაქიზი რომანტიკული განწყობილებით ლექსი „ვარდის ფოთოლი“.

„დღეს ძველ რვეულს ვფურცლავდი და შევხვდი დამქნარ ვარდის ფოთოლს, დიდი ხნობით მიგდებულს და მივიწყებულს მარტოდ ობოლს. ეს საიდან? ჰა, მახსოვს, დახე, დახე მრავალწლეულს. ის ერთხელ მკერდს უმშვენებდა უცხოეთში გამგზავრებულს“.

როგორც ლექსის შინაარსიდან სჩანს, ზღვის ნაპირზე გადმოგდებული ვარდი სათუთად შეუნახავს პოეტ ქალს.

„და რვეულში შევინახე უბედური იავარა, მაგრამ დახე, მწარ ლოდინში ესეც ჩემებრ ჩამომქნარა“ (დ. ახვლედიანის „სევდის ჰანგები“, 1912 წ., გვ. 43).

ბევრი კარგი ლექსი, რომელიც გამოხატავს პოეტის სულიერ განწყობილებას, თავის საყვარელ წადვერშია დაწერილი, სადაც ხშირად დიდი ხნით რჩებოდა ხოლმე. ასეთია მისი მეორე ლექსიც „მწუხარების არია“.

„სადაც მწუხრის ზარია და ტირილი ვარდების, ჩემი თანამგზავრია სასიკვდილო ლანდები, ვიცი ასე მოვკვდები მე ჩუმი და ეული, ალბათ მოგაგონდები ასე გულდამსხვრეული“ (იქვე).

ეს მძიმე სულიერი განწყობილება მისი პირადი უღიმღამო ცხოვრებით და დამსხვრეული იმედებით იყო გამოწვეული. მაგრამ დარია ახვლედიანი ბედნიერად თვლიდა თავს, რომ მოესწრო ოქტომბრის რევოლუციას, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას. საკუთარი თვალთ იხილა თავისი ხალხის ბედნიერება, რომელსაც მთელი სიცოცხლე შენატროდა.

დარია მწერალთა კავშირის დაარსების დღიდან მისი ერთ-ერთი წევრია და ფაშისტური გერმანიის თავდასხმის დღეებში, მიუხედავად იმისა, რომ უკვე ჯანმრთელობაშერყეული და ხანდაზმული, პენსიაზე იყო, დღე არ გავიდოდა, იქ არ მისულიყო. სწორედ ამ პერიოდს ეკუთვნის მისი უცნობი წერილები ალიო მაშაშვილისა და რაჟღენ გვეტაძისადმი:

„— ჩემო ძვირფასო ალიო!

როცა გავიგე, ალიო დაინიშნა მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედო, შვებით ამოვისუნთქე და გავიფიქრე, აწი რაღა მიპირს, ალიო კი შეეა ჩემს მდგომარეობაში თქო. რატომ, განა ჩემგან მოგაგონდება რაიმე მცირე პატივისცემა? არა, მხოლოდ თქვენ ერთადერთი ხართ სხვათა მრავალში, რომლისთვისაც მე არაფერი გამიკეთებია. რაც შეეხება კეთილ გულს, ეს არ მაკლია, თქვენი წინსვლა, თქვენი წარმატება, ეს დიდი სიხარული იყო. მე თქვენ სხვებში არ გხვევდით. საესე იყო ჩემი გული თქვენდამი პატივისცემით. და აი დადგა დრო, ჩემი იმედის გამომჟღავნებისა. გთხოვთ მიიღოთ ყოველივე ეს მხედველობაში და მომცეთ საარსებო დახმარება. გთხოვთ იმდენი მომცეთ დახმარება, რომ ორი თვე ქობულეთში მეყოს. ამას რა დაჭირდება, თქვენ თვითონ მიხვდებით, თუ გადავრჩი, კიდევ შევძლებ ჩემი წვლილი შევიტანო ხალხთა კეთილდღეობის საქმეში და თუ მოვკვდები, ეს იქნება უკანასკნელი. ახლა თქვენ იცით... ამას მახედვინებს ჩემი წარსული მუშაობა.

თქვენ ახალგაზრდა ხართ, შვილო! ჰკითხეთ ჩემი დროის ხალხს, ისინი იტყვიან მე თუ გულხელდაკრეფილი შევცქეროდი საერთო მოძრაობას... ახლა ისე დასუსტებული ვარ, ვაი თუ ვერ ამოიკითხო...

პატივისცემით დ. ახვლედიანი“ (გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, № 2114).

როგორც წერილიდან სჩანს, დარია დიდ მატერიალურ გაჭირვებას განიცდიდა და ეს მაშინ, როცა თვითონ იგი ყველას მიმართ ხელგაშლილი და დამხმარე იყო. ბოლოს, როგორც ვხედავთ, აღარავინ დარ-

ჩა მისი დამხმარე. ამითაა გამოწვეული მისი მეორე წერილი რაჟდენ გვეტაძისადმი.

„დიდად პატივცემულო, ძვირფასო რაჟდენ!

ამ წერილს, როცა ნახავთ, ალბათ, მოგაგონდებათ ოდესღაც, სადღაც, ვიღაც დარია ახვლედიანი. როგორც ხედავთ, დღესაც გაწუხებით, მაგრამ დარწმუნებული იყავით, ძვირფასო რაჟდენ, დარია ახვლედიანი კი არ გაწუხებით თქვენ, არამედ მისი უმწურო მდგომარეობა, რომელიც უკვე წელიწადი და რვა თვეა, ლოგინსა ვარ მიჯაჭვული, არც ზიკვდილს უნდივარ და არც სიცოცხლეს. ახლა უნუგეშო მდგომარეობაში, ისევ თქვენი იმედით ვსულდგმულობ. მე იმედს არ ვკარგავ თქვენი კეთილი დედაშვილური მოპყრობა ჩემდამი, გამომინახავს რაიმე საარსებო წყაროს“ (იქვე).

სწორედ ამ პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს თავის დღიურის ფურცლებზე დარია ახვლედიანის შემდეგი მინაწერი: „ახლა ჩემი შრომის შვირე ნაწილი ცალკე წიგნად გამოდის გამომცემლობა ფედერაცი-აში“ (იქვე).“

ამ წიგნს, რომელსაც დარია ზემოთ აღნიშნავს, მიუხედავად დიდი ზნის მონდომებისა, ვერ იქნა ვერსად მივაკვლიეთ. გულდაწყვეტილი ვიყავი, რომ სრულად ვერ წარმოვადგინე მისი შემოქმედება, მისი უკანასკნელი ლექსები. კიდევ ვინ იცის რამდენის თქმა შემეძლო მივიწყებულ პოეტის შესახებ. დავადგინე კი, რომ საერთოდ ეს წიგნი მის სიცოცხლეში და არც შემდეგ არ გამოსულა. სად გაქრა, როგორ დაიკარგა, ამაზე პასუხი თვით გამომცემლობამაც ვერ მომცა. ვფიქრობთ, მას, როგორც უკვე ავადმყოფს, არ ჰქონდა თავი წიგნის გაშოცემა ბოლომდე მიეყვანა, სადღაც გაიბნა და დაიკარგა.

რა სავეალალოა, რომ ყველასათვის გულშემმატიკივარს და მზრუნველს, კეთილ ადამიანს არავინ გამოუჩინდა გულშემმატიკივარი.

მღელვარების გარეშე ვერ წაიკითხავთ მის ერთ-ერთ პატარა ლექსს, რომელშიაც პოეტი ქალი მძიმე სევდიან განწყობილებით, მაინც იმედ-იანი თვალთ შეკუთრებს მომავალს:

„ჩემს სათუთ სხეულს დღეს მიწა ფარავს, ისევ კუბოში ვარ ჩაკეტილი, ვიღაცა მოდის, მიშენებს კარავს, ალბათ იქნება ვინმე კეთილი“... (იქვე, 1774).

ეს კეთილი — ჩვენი საბჭოთა სინამდვილეა, ჩვენი საბჭოთა საზოგადოებრიობა, რომელმაც წარმოაჩინა, აღადგინა და გამოაცოცხლა მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა.

1962 წელს, დარია ახვლედიანის დაბადების 100 წლის თარიღთან დაკავშირებით მის საფლავზე შეიკრიბნენ მწერლები, ხოლო საღამოს 7 საათზე მწერალთა კავშირში მოეწყო მისდამი მიძღვნილი საღამო.

მოხსენება დარია ახვლედიანის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ დაგვევალა ჩვენ.

მოგონებებით, სიტყვებით გამოსულმა მწერლებმა კარგად გააშუქეს და დააფასეს ქართული ლექსის უზომო მოტრფიალის და შემოქმედის დარია ახვლედიანის მოღვაწეობა ქართველი ხალხის კულტურულ ცხოვრებაში, მისი როლი მუშათა კლასის გათვითცნობიერების საქმეში.

სწორედ ამ მნიშვნელოვან დღისთვის ცნობილმა ქართველმა მხატვარმა ნ. ჯაშმა სპეციალურად დახატა აკვარელით პოეტი ქალის შესანიშნავი პორტრეტი, რომელიც გ. ლეონიძის სახელობის ლიტერატურულ მუზეუმს გადაეცა.

დ. ახვლედიანის წარმოჩენით და გაცოცხლებით კიდევ ერთი მხატვრული სიტყვის ლირიკოსი პოეტი შეემატა ჩვენს მწერლობას. მისი სახელი მუდამ იკიაფებს ჩვენი ლიტერატურის მატეანეში.

დარია ახვლედიანი (საჭაია) გარდაიცვალა 1941 წ. 19 სექტემბერს სამოცდარვა წლის ასაკში. იგი დაკრძალული იქნა ვაკის სასაფლაოზე — ახლანდელ პანთეონში.

ნინო ტყეშელაშვილი

ნინო ტყეშელაშვილი დამსახურებულად შევიდა ჩვენს შრომაში, როგორც ამ შესანიშნავი თაობის ერთ-ერთი ღირსეული წარმომადგენელი, მისი საქმიანობის თანაზიარი, გულშემატკივარი და ქართულ ეროვნული კულტურის მოღვაწე.

ისტორია ბევრ ქალს იცნობს, რომელიც მწერლობაში ხმაურით არ შესულა, მაგრამ ბევრი კარგი საქმე გაუკეთებია და უზრუნველ სამშობლოს კეთილდღეობაზე. ასეთი იყო ნინო ტყეშელაშვილიც, დიდი პოტენციალური ენერჯის, ცოცხალი, დაუზარელი, გონებაგამჭრიახი, და გულთბილი ადამიანი.

მას, როგორც რევოლუციამდელ მწერალ ქალს, ბევრი რამ გადახდა, მაგრამ თავისი რწმენის ერთგული, მუდამ ეკ. გაბაშვილის, ა. თუმანიშვილის, მ. დემურჩას, განდევლის, ლ. მეგრელიძის, კ. მიქელაძის გვერდით მოღვაწეობდა.

ნინო ტყეშელაშვილი დაიბადა 1874 წელს ქ. ქუთაისში, ყოფილი მღვდლის, ფ. ტყეშელაშვილის ოჯახში. მამამისი გლეხის კვალობაზე ნაკითხი კაცი იყო, უყვარდა წიგნის შეძენა და ქალიშვილიც სარგებლობდა მამის წიგნებით, აქ გაეცნო იგი ა. ბებელის „გლეხი კაცის ისტორიას“. ..(პარიზის პირველი რევოლუციის შესახებ), „ცეცხლითა და მახვილით“ და სხვ.

ნინოს დედა — წერეთლის ქალი, დიდი ქართველი პოეტის, აკაკი წერეთლის ახლო ნათესავი იყო. ხშირად უკითხავდა პატარა ქალიშვილს თავის ლექსებს, „ვეფხისტყაოსანს“, „ყარამანიანს“, „ამირანიანს“.

მისი სახლი ბევრი დევნილი რევოლუციონერის თავშესაფარი გახლდათ. აქ თვეობით ცხოვრობდნენ მაშინდელი მოწინავე ადამიანები: ილია ხონელი — ბახტაძე, ლეო ქიაჩელი, არჩილ აბაშიძე და სხვ.

ნინო ტყეშელაშვილი ხშირად ესწრებოდა თავისუფლებისათვის მებრძოლთა კონსპირაციულ კრებებს, რომელიც იმართებოდა მათ ოჯახში, ოცნებობდა რუსეთში წასვლაზე და უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრებაზე, განსაკუთრებით უღვივებდა ამ გრძნობას უფროსი ძმა, რომელიც ამ დროს მოსკოვში სწავლობდა.

ნინომ შესძლო თავის გამოჩენა სწავლაში, მაგრამ ვაი, რომ ოქროს მედალზე დამთავრებამაც ვერ უშველა. იგი დიდხანს ვერ მოეწყო მასწავლებლად, რადგან ამის შესაფერისი კვალიფიკაცია არ გააჩნდა. მაგრამ მის ცხოვრებაში ჩაერია ნიკო ნიკოლაძე, რომელიც ამ დროს დიდი ჭიხაიშში ცხოვრობდა ოჯახით და ევროპულ ყაიდაზე მოწყობილი მეურნეობა ჰქონდა. მათ სახლში შესვლისთანავე ახალგაზრდა ქალის ყურადღება მიიქცია მდიდარმა ბიბლიოთეკამ.

აქ, ნიკო ნიკოლაძის ოჯახში, ხვდებოდა ნინო ტყეშელაშვილი ნ. ნიკოლაძის მეგობრებს: აკაკი წერეთელს, კირილე ლორთქიფანიძეს, ბესარიონ ლოღობერიძეს, თავისუფლებისათვის მებრძოლ რევოლუციონერს და განაწამებ ადამიანს, გიორგი ზდანევიჩს.

დიდი გავლენა ჰქონდა ახალგაზრდა ქალიშვილზე ნიკო ნიკოლაძის დებს, განათლებულ ქალებს და ნიკოლაძის მეუღლეს — ოლღა ალექსანდრეს ასულ გურამიშვილს, რომელიც საზღვარგარეთიდან ახალი დაბრუნებული იყო.

ბედმა გაუღიმა ნინო ტყეშელაშვილს, ოლღას ისე მოეწონა ქალიშვილი, რომ უყოყმანოდ გადაწყდა რუსული ენის მასწავლებლად დაენიშნა იგი.

ნინო ტყეშელაშვილი აქტიურად ჩაება სკოლის ცხოვრებაში. მართავდა „ალეგორიებს“, წარმოდგენებს, ლიტერატურულ საღამოებს, რომელსაც დიდძალი ხალხი ესწრებოდა, მაგრამ მოსკოვში სწავლის გაგრძელების გამო მოუხდა დაეტოვებინა თავისი საყვარელი სკოლა და საზოგადოება.

მოსკოვში ნინო ტყეშელაშვილი სწორედ იმ დროს ჩასულა სას-

წავლებლად (კბილის საექიმო კურსებზე მოსაწყობად), როცა რევოლუციური მღელვარება უკვე დაწყებული იყო. ნინო დაუახლოვდა მოწინავე ინტელიგენციის წარმომადგენლებს, დაუახლოვდა სტუდენტებს და რუს სტუდენტებთან ერთად ჩაება რევოლუციონერ სტუდენტთა არალეგალურ წრეში.

მან, რუს სტუდენტებთან ერთად, აქტიური მონაწილეობა მიიღო ერთ-ერთ არალეგალულ ლიტერატურულ საღამოს მოწყობაში, სადაც მიიწვია ამ დროს მოსკოვში მყოფი ქართველი კომპოზიტორი ზაქარია ფალიაშვილი და ცნობილი მსახიობი მიშა გორელი.

საღამო დასასრულს უახლოვდებოდა, როცა გაისმა პოლიციის სასტვენების ხმა. ბევრმა თავს გაქცევით უშველა, მაგრამ ვერც ამან შეაჩერა მღელვარე სტუდენტების გამოსვლები, მეორე დღესვე, ისინი, „ინტერნაციონალის“ სიმღერით უნივერსიტეტის ეზოში გამოვიდნენ.

„— მწვავედ განვიცადე, — წერს ნინო ტყეშელაშვილი, — ჩემი მეგობრების ნინა პოლინსკაიას და უკრაინელი ქალის მარი მასიჩის დაპატიმრება. ჩემი დაქვრაც უნდოდათ, მაგრამ გვარი ვერ დაიმახსოვრეს და შემთხვევით გადავჩი“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ნ. ტყეშელაშვილის არქივი, № 95036).

ასე რომ, რევოლუციური აღტკინება, თავისუფლებისათვის ბრძოლის სიმწვავე ნინო ტყეშელაშვილმა აღრევე იგემა. სამი წლის შემდეგ, 1906 წელს, ნინო საქართველოში დაბრუნდა: რეაქციის მძიმე წლები, საზოგადოებრივი მაჯისცემის მოდუნება, იმედგაცრუებული, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ქართველი ხალხი...

ნ. ტყეშელაშვილი ივ. მაჩაბლის სახლში ცხოვრობს, სადაც ერთ-ერთი ოთახი საზოგადო მოღვაწე მწერალ ქალს, მარიამ დემურიას უქირავს.

მუდამ ტკბილმოუბარი, სახემომღიმარი მარიამ დემურია თბილად შეხვდა ქალიშვილს. ნინო განცვიფრებული იყო მისი შრომისმოყვარეობით, მუდამ აჩქარებული და მოფუსფუსე მარიამ დემურია სახალხო წარმოდგენების, სკოლების და საჯარო კითხვების მომწყობი და მოთავე იყო.

აბა, მაშინდელ ხელისუფლებისათვის, რა ხელსაყრელი იყო სკოლების გამრავლება, ხალხის განათლება, ისინი ებრძოდნენ მარიამ დემურიას მსგავს მოთავეებს, ვისაც სინათლე და ცოდნა შემოჰქონდათ მასებში, ხოლო ყოველივე ამას მარიამ დემურია აკეთებდა იმ დროს,

როცა თითოეული საჯარო კითხვისათვის თუ წარმოდგენისათვის განსაკუთრებული, ოფიციალური ნებართვა იყო საჭირო.

ვის არ სწევდებოდა მარიამის ხელი, სად არ იყო მის მიერ მოწყობილი საკვირაო სკოლები: ჩუღურეთში, ნაძალადევეში... უკვირდა ნინოს მაშინდელი მწერლების თავგანწირვა, მაშინ, როცა ისინი არავითარ გასამრჯელოსა და პონორარს არ იღებდნენ, მაგრამ ყველა, როგორც ერთი, სამშობლოს კეთილდღეობას ემსახურებოდა.

ბევრჯერ უნახავს ნინოს სახლში თვალცრემლიანი დაბრუნებული მარიამი.

„— გუბერნიის ციხეში ვიყავი. ბორკილგაყრილ ტუსალებს ი. ჭავჭავაძის „კაცია ადამიანი?!“ — წავუკითხე“.

მარიამ დემურია ნინო ტყეშელაშვილის სათაყვანებელი გახდა. მასთან დაიწყო მუშაობა რუსული ენის მასწავლებლად. აქ გაეცნო იგი ხალხს, მუშებს, აქ ნახა ნამდვილი ცხოვრება, აქ დაუახლოვდა ე. გაბაშვილს და სხვა ქართველ მწერალ ქალებს.

„— წარსულ ცხოვრებიდან ბევრი ქალის სახელი მახსოვს, მაგრამ ე. გაბაშვილის მსგავსი ქალი მე არ მეგულეზაო“, — წერდა ნინო ტყეშელაშვილი, როცა მარიამ დემურიამ პირველად გააცნო ქართველი ჟორ-სანდი — ე. გაბაშვილი.

„— მწერლობა რომ არ მიყვარდეს და მიტაცებდეს, დიდი ხანია საიქიოს ვიქნებოდიო“, — უთქვამს ახალგაზრდა ქალისათვის ეკატერინეს.

„დიახ, მე არ გამიგონია მისი წუწუნი, ჩივილი. ის საოცრად ოპტიმისტური შეხედულებებისა იყო. გვამხნევებდა ახალგაზრდა მწერალ ქალებს, იმედინად შემოგვიძახებდა ხოლმე. იბრძოლეთ მედგრად, გახსოვდეთ, რომ ყოველ საქმეს, რომელსაც წინ სიყვარული მიუძღვის კეთილი ბოლო აქვსო“.

როცა ნინომ ეკატერინე გაბაშვილის „ფრთებდაგლეჯილი“ წაიკითხა, მაშინ იგრძნო ქალის სიბეჩავე.

„დიახ, საზოგადოება, საშინელ სიბეცეს და უსამართლობას იჩენს ქალის მიმართ. მის ნიკს აქრობენ, მას ვასაქანს არ აძლევენ. ფრთებს აგლეჯენ, როგორც ეკატერინე სწერს თავის რომანში. ახალ ცხოვრების პირობებში, მათ სურთ ქალი დრომოკმულ ტრადიციებით აცხოვრონ. ვის გაუგია გათხოვილი ქალის გაზეთები და წერილებიო“ (იქვე).

ამიტომ გაიტაცა ნინო ეკატერინე გაბაშვილის „ფრთებდაგლეჯილის“ გმირმა ქალმა ქეთომ, რომელიც იბრძვის თავი დააღწიოს ოჯა-

სურ რუტინას“... მე მგონია ადამიანები ბოროტნი და შურიანები რომ არ იყვნენ, შეიძლებოდა ოჯახის მოვლა და საზოგადო საქმე“.

ეკატერინეს მომხიბვლელმა პიროვნებამ დააწერინა ნინო ტყეშელაშვილს: „შენ ხარ ხალხის სიყვარული, და ყველასთვის სიხარული, რომ გამოხვალ გარეთა, სხივს მოაფენ არესა“.

„და განა მარტო მწერლობაში იყო ეკ. გაბაშვილი ასეთი მეტრძოლი? — წერს ნინო, — მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, ეს არის თავდადებული ბრძოლა ქალის თანასწორუფლებიანობისათვის.“

მახსოვს, რედაქციაში ვისხედით მე, კეკე მესხი, ნინო ნაკაშიძე, ანასტასია თუმანიშვილი, განდევილი, კატო მიქელაძე. ვხედავთ, შემოუდის საოცრად აღშფოთებული ეკატერინე. ასეთი აღელვებული კატო არავის უნახავს. რა მოხდა? მიცვიდნენ მწერალი ქალები და ყველა ფეხზე წამოვდექით.

„— მეტი რა უნდა მოხდეს; ბანკის კრებიდან დაგვიტხოვეს, ქალებს წინადადება მოგვცეს, უკეთ რომ ვსთქვათ, პატიოსნად მოგვემართეს, უფლება არა გაქვთ ქალებს ჩვენს კრებას დაესწროთ, და გარეთ გამოგვიყვანეს. მეტის მოთმენა შეუძლებელია, რას ჰგავს ეს?!“ — სთქვა ეკატერინემ და გაჯავრებული სკამზე ჩამოჯდა.

საოცარი სიჩუმე ჩამოვარდა, მწერალი ქალები უსიტყვოდ მივიჩვიებოდით ერთმანეთს, — რას ჰგავს ეხლა, ეს?! — ეკითხებოდნენ ერთმანეთს“ (იქვე, № 9502—6).

დიდი გავლენა ჰქონდა მომავალ მწერალ ქალზე ცნობილი ქართველი მწერლის, გ. წერეთლის ოჯახთან ახლო ნაცნობობას. ამ დიდი კულტურის კერას, ნინო თავის გიმნაზიის მეგობარი ქალის, გ. წერეთლის ქალიშვილის, ელიკო წერეთლის საშუალებით დაუახლოვდა. გაიცნო მისი დედინაცვალი, მწერალი ქალი ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა, რომელმაც თავისი სიღარბისლითა და საქმიანობით დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ნინოზე. ამ სახლში იმ დროს იყო ორი რედაქცია: „კვალი“ და პირველი საბავშვო ჟურნალი „ჭეჭილი“, რომელსაც სათავეში უდგნენ ცოლ-ქმარი გიორგი წერეთელი და ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა, მათ გვერდით ედგა უანგარო ქველმოქმედი ქალი სოფიო ციციშვილი. ამ ჟურნალში დაიწყო ნინო ტყეშელაშვილმა თავისი პატარ-პატარა თარგმანების ბეჭდვა.

შედარებით გვიან შემოაღო მწერლობის კარი სუსტი ჯანმრთელობის, მაგრამ იდეურობით და პრინციპულობით ცნობილმა. გა-

ნათლებულმა და მაღალი ზეობის ქალმა ანასტასია ხოშტარიამ.

— ვინ არის ეს ქალი?!— იკითხა ნინომ, როცა რედაქციაში ნახა. ხოლო როცა უთხრეს, რომ ეს მწერალი ანასტასია ხოშტარიააო. გაუხარდა მისი გაცნობა. მიუახლოვდა და აღტაცებით უთხრა:

„— ეს, თქვენ დასწერეთ „მოლიბულ გზაზე“? ნება მომეცით გაგეცნოთ. დიახ, მოლიბული გზა თქვენ გაგვიკაფეთ, ჩვენ ამ გზას არ დავკარგავთ, კიდევ უფრო სწრაფად გავივლით მას, ვეცდებით ყოველგვარ დაბრკოლებას მდგარად შევებრძოლოთ და ჩვენი ლელო გავიტანოთ!“ (იქვე, № 02643—6).

ასე თანდათანობით დაუახლოვდა ნინო ტყეშელაშვილი მწერალთა ოჯახს.

„— ერთხელ, — წერს ნ. ტყეშელაშვილი, — ეს იყო 1912 წელს, — „ნაკადულის“ რედაქციაში შევედი. ვხედავ, ნინო ნაკაშიძესთან აკაკი წერეთელი ზის. ნინო წერილებს არჩევს, ჩამოვარდა ქალებზე ლაპარაკი. მე ვსთქვი: ქალებს რომ თანასწორი უფლება მისცენ, ისინიც ისეთივე ნიჭს გამოიჩინენ, როგორც მამაკაცები. აი მაგალითად, თამარ დედოფალი, მას ვინ დაუშლიდა, როგორც მეფეს, თავისი ნიჭი და ცოდნა ფართოდ გაეშალა?!“

— თქვენ გგონიათ ის ისეთი ნიჭიერი იყო?! ეს შოთამ უთხრა მას ქათინაური, — სთქვა აკაკიმ და ხმამაღლა გაიცინა.

მე შევცბი. გული მეტკინა, ავღელდი.

— რუსეთის დედოფალს ეკატერინეს, ბატონო აკაკი, შოთამ უთხრა კომპლიმენტი?! ინგლისის დედოფალს ელისაბედს, შოთამ უთხრა ქათინაური?! გერმანიის დედოფალს, მარია ტერეზას, ესპანეთის დედოფალს იზაბელას შოთამ შეასხა ქებათა-ქება?!“

-- ბიჭოს! — სთქვა აკაკიმ, როცა დედოფლების ჩამოთვლა გავათავე, — შენ ყოფილხარ პირველი სუფრაჟისტკა.

თანასწორ უფლებიანობის მეზრძოლ ქალებს „სუფრაჟისტკას“ ეძახდნენ.

მე აკაკის ცივად გამოვემშვიდობე. მეორე დღეს ეკ. გაბაშვილს შევჩივლე. დამამშვიდა, ეს აკაკის ჩვეულებრივი ხუმრობააო. მე გეტყვი უკეთესს, ასეთი ანალოგიური შემთხვევა მეც მქონდაო:

— ერთ ოჯახში დამპატიყეს, სადაც დიდი წვეულება იყო. ჩემი სადღეგრძელო უნდა დაეღიათ. ვხედავ, რატომღაც ხალხი აღელდა. ერთმა ახალგაზრდამ ხანჯალზე ხელი გაივლო. მე ხომ ყრუ ვიყავი,

არაფერი მესმოდა და შევეკითხე რაშია საქმე მეთქი. მითხრეს, რომ ვილაკამ ნილილისტკა გიწოდა და ამან გამოიწვია არეულობაო. და ერთს უნდოდა ხანჯლით პასუხი გაეცა, ჩემი ასეთი ხსენებისათვის, მე გამეცინა და ვუთხარი:

— მიკვირს, რათ აღელდით, ნილილისტკა, სალანძლავი სიტყვა როდია, მას განათლებულ, თავისუფლებისათვის მებრძოლ ადამიანს ეძახიან. თურმე მეც ნილილისტკად მომნათლეს, ამით შეიძლება მხოლოდ ვიამაყო. ჩემი სიტყვის შემდეგ ხალხი დამშვიდდა“ (იქვე, № 9503—6).

ნინო ტყეშელაშვილი თავის წერილებს „სუფრაისტკას“ ფსევდონიმით აქვეყნებდა. ეს უნდა იმ გატაცებით აიხსნას, რასაც მომავალი მწერალი ქალი ინგლისში რევოლუციონერი ქალების გამოსვლებისადმი ავლენდა.

თანასწორუფლებიანობისა და ქალთა ემანსიპაციისათვის ბრძოლა საქართველოში განსაკუთრებით შესამჩნევი გახდა 1905 წლის შემდეგ, როცა მეფის ტახტი რევოლუციურმა ამბოხებამ შეაზანზარა. ქალების აზღვავებულმა შინაგანმა პროტესტმა და ნაგროვებმა სულიერმა ტკივილებმა თავი ვეღარ დამალა და მათში ერთბაშად დაიბადა ბრძოლის სურვილი. და რაოდენ საკვირველი იყო, რომ ამ მძიმე ეპოს თბილისში შეიქმნა „ქალთა თანასწორუფლებიანობის საქართველოს კავშირი“, რომლის სულისჩამდგმელი იყო ფრიად განსწავლული მანდილოსანი, ცნობილ საზოგადო მოღვაწის, ექიმ მიხეილ გედევანიშვილის მეუღლე, ანასტასია გედევანიშვილისა.

„ქალთა თანასწორუფლებიანობის საქართველოს კავშირის“ ამოცანების განხორციელებისათვის, რაც გულისხმობდა ქალთა საერთო პოლიტიკურ განთავისუფლებას და დემოკრატიულ საფუძველზე აგებულ ახალ სახელმწიფო წყობილებას, თავგამოდებით იბრძოდა ნინო ტყეშელაშვილი.

იგი ქალების მამაკაცთა უფლებებთან გათანასწორებისათვის ლოზუნგებით გამოდიოდა კრებებზე, პრესაში.

„... ჩვენ უნდა გვახსოვდეს ბებელის სიტყვა, — სთქვა მან, — როგორც მუშა თავის ინტერესების დაცვას არ ანდობს ბურჟუაზიას და თვითონ იცავს, ასევე ქალებმა თვითონ უნდა დავიცვათ ჩვენი ინტერესები“ (იქვე, № 1393—6).

ნ. ტყეშელაშვილი ერთი პირველთაგანი იყო, რომელიც ქართველ მწერალ ქალებს მოუწოდებდა რუსეთის ქალებთან კავშირს, ურთი-

ერთობასა და მეგობრობას. იგი მოითხოვდა ახლო ყოფილიყვნენ ინგლისის და ფრანგი ქალების საქმიანობასა და სოციალურ მოძრაობასთან, რომელიც იმდროინდელ პრესაში საყოველთაო ყურადღებას იპყრობდა.

ამ დროს, 1908 წელს, ქართველი ქალები უგზავნიან სრულიად რუსეთის ქალთა პირველ ყრილობის მასალებს: „ქართველი ქალები, საქართველოს უძველესი დედაქალაქის თბილისისა, მივესალმებით რუს ქალთა სრულიად რუსეთის პირველი ყრილობის გახსნას.

დიდებული ქართველი ქალების ბრწყინვალე სახელები წარსულისა, თავდებია ქართველი ქალების მომავლისაც. ქართველმა ქალებმა არასოდეს არ იცოდნენ მონობა და ჩვენ არ ვულალატებთ ამ ტრადიციას. ქალის თავისუფლებისა და კულტურული განვითარების დაცვისათვის ერთად ვართ, თქვენთან ხელიხელ ჩაკიდებული“ (ყურნ. „საქართველოს ქალი“, 1968 წ., № 6).

ამ მისაღმებაში, როგორც ნინო ტყეშელაშვილი აღნიშნავს, ლაპარაკი იყო იმაზედაც, თუ რა დიდი როლი შეასრულეს ქართველმა ქალებმა რევოლუციის მძვინვარე დღეებში.

ყოველივე ამას მოჰყვა ქალების საოცარი გამოცოცხლება. ისინი მასობრივად იკრიბებოდნენ მწერალი ქალების მიერ მოწვეულ კრებებზე სხვადასხვა ადგილებსა და ოჯახებში. კრებები ტარდებოდა ლ. არღანიანის სახლში, რომლის მეუღლე ქველმოქმედი ქალი იყო; ეკატერინე გაბაშვილის, მარიამ დემურიასა და ნინო ნაკაშიძის სახლებში.

ამ ხშირი შეკრებების შედეგად ქალებმა გადასწყვიტეს დაეარებინათ „ქართველ ქალთა საზოგადოება“, რომელსაც სათავეში დომინიკა ერისთავ-განდევილი უნდა ჩასდგომოდა. უმეტესობა ქალებისა მოითხოვდა უფრო ფართო მასშტაბის „კავკასიელ ქალთა საზოგადოების“ დაარსებას, რომლის თავმჯდომარედ ასახლებდნენ ნინო ნაკაშიძეს.

საბოლოოდ დიდი ბრძოლისა და სხვადასხვა აზრთა შეხლა-შემოხლის შემდეგ, წერს ნინო ტყეშელაშვილი, უფრო ინტერნაციონალურმა პრინციპმა გაიმარჯვა. ჩამოყალიბდა „კავკასიელ ქალთა საზოგადოება“, რომელმაც ბევრი საინტერესო საქმე გააკეთა: გააერთიანა ასოციატეჰესმეტი მუშა ქალი. აქ იყვნენ ქართველი, რუსი და სომეხი ქალები, დაარსეს კლუბები, სადაც ასწავლიდნენ წერა-კითხვას, კრა-

კერვას. ეს კლუბები, აღნიშნავს ნინო ტყეშელაშვილი, უმთავრესად იყო მუშათა რაიონებში: ავქალაში, ნაძალადევში და სხვ.

ნინო ტყეშელაშვილი სათავეში ედგა ლიტერატურულ საღამოებისა და სპექტაკლების მოწყობას, იწვევდა მომხსენებლებს, რომლებიც მსმენელებს აცნობდა რუსი კლასიკოსების: ა. პუშკინის, ლერმონტოვის, ა. გრიბოედოვის, ნ. ნეკრასოვის და სხვათა ცხოვრებას, მათ ნაწარმოებებს და იმ დროის სოციალურ საკითხებს. თვითონ მუშა ქალები გამოდიოდნენ დეკლამაციით, კამათობდნენ განხილულ საკითხებზე და სხვ.

„კავკასიელ ქალთა საზოგადოების“ საქმიანობა იმითაც საინტერესო იყო, რომ იგი სასტიკ ბრძოლას აწარმოებდა ქალის ზნეობრივი ნორმების დასაცავად. ამ საკითხზე აქტიური აგიტაცია-პროპაგანდით გამოირჩეოდა ნინო ტყეშელაშვილი.

ქალებს ამ უბედურ გზაზე აყენებს ნივთიერი დაქვეითება. ამიტომ მისი მოსპობა გადაუდებელ ამოცანად მიმაჩნიაო, აცხადებდა ნინო ტყეშელაშვილი.

არანაკლები მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა „კავკასიელ ქალთა საზოგადოებამ“ 1914 წელს, მსოფლიო ომის დროს, რაც, პირველ რიგში, გამოიხატა უფასო სასადილოების გახსნით. სასადილოების გამგებად მუშაობდნენ ქართველი ქალები: პეპელა ბერეჟიანი, მატრონა ქოქოძე და სხვები. ქალები ეხმარებოდნენ ფრონტს, ჯარისკაცებისათვის კერავდნენ ტანისამოსს. ამ საქმის ორგანიზაცია მიენდო პოეტ ქალს დ. ახვლედიანს და მწერალ ნინო ნაკაშიძეს.

„განსაკუთრებით მძიმე იყო ჩვენი, მწერალი ქალებისათვის მენშევიკების ბატონობის ხანა. არავითარ ყურადღებას არ გვაქცევდნენ, არავინ არ იყო დაინტერესებული ჩვენი ცხოვრების გაუმჯობესებით, ჩვენი მომავლით“, — წერს ნინო ტყეშელაშვილი.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა იმდროინდელ ქალთა ცხოვრებიდან ერთი მეტად საინტერესო ფაქტი: ერთხელ, უნივერსიტეტში გამართულ კრებაზე, რომელზედაც უნდა აერჩიათ სოციალ-დემოკრატიული დელეგატები, ქართველი მწერალი ქალებიც ესწრებოდნენ: მათ შორის, ცხადია, ნინო ტყეშელაშვილიც ბრძანდებოდა. როცა თავმჯდომარემ სია წაიკითხა თუ ვინ უნდა გაეყვანათ დელეგატებად, არც ერთი ქალი არ იყო დასახელებული. ამან გამოიწვია დიდი აღელვება. ნინო უცებ გამოეყო ამხანაგებს, გაემართა თავმჯდომარისაკენ, ავიდა ესტრადაზე და თავმჯდომარეს კალთა ჩამოსწია. ჩამოდი, ახლა მე მალაპარაკეო.

დ. ახვლედიანმა დასამშვიდებლად მიმართა ნინოს, დააცადე, ჭერ მაგან ილაპარაკოს, მერე შენ სთქვი შენი სათქმელიო.

„— მე მქვერმეტყველი არა ვარ, საზოგადოებაში ლაპარაკს გავურბივარ, წარსულმა, ქალის ფეხშეკრულმა ცხოვრებამ, ქალი დაამუნჯა, მაგრამ თქვენ ეხლა ისეთი უსამართლობის წინაშე დაგვაყენეთ, რომ ქვასაც ენას ამოაღებინებთ. ქალი ოჯახს უვლის, შვილებს უზრდის ქვეყანას, საზოგადოებას ემსახურება, რითაც და როგორც შეუძლია, ცოტა გვყავდნენ რევოლუციონერი ქალები?.. თქვენ ოც კაცში ერთი ქალიც ვერ ამოგიჩვევიათ, ესაა თქვენი სამართალი!“ (იქვე, № 02043).

„— ნინო ტყეშელაშვილის ამ გამოსვლამ, — იგონებს ნინო ნაკაშიძე, — დიდი აღრზაური გამოიწვია. ერთმა მენშევიკმა წამოიძახა, ჩვენ პარტიაში მომზადებული ქალი არ გვყავსო. ეს ნავთის დასხმა იყო ცეცხლზე.

— მოითხოვეთ და დაასახელეთ ვინმე! — გვითხრა თავმჯდომარემ. ნინომ ერთის მაგივრად ხუთი ქალი დაასახელა, მაგრამ კრებამ კატეგორიული უარი სთქვა. ეს კი მეტისმეტიაო, სთქვა თავმჯდომარემ და დელეგატად მხოლოდ ერთი ქალი, ნინო ტყეშელაშვილი გაიყვანეს.

აღლევებულმა მწერალმა ქალებმა დემონსტრაციულად დავტო. იო კრება. პროტესტი გამოვუცხადეთ მენშევიკებს უსულგულობისათვის. ქალებმა და „კავკასიელ ქალთა საზოგადოებამ“ გადავწყვიტეთ ყოველგვარი კავშირი გაგვეწყვიტა მენშევიკურ მთავრობასთან“ (ნ. ნაკაშიძე).

ქართველი მწერალი ქალები მაინც ენერგიულად განაგრძობდნენ ბრძოლას. იკრიბებოდნენ ოჯახებში, მართავდნენ კრებებს, სახავდნენ სხვადასხვა პრაქტიკულ ღონისძიებებს, თუ როგორ მოქცეულიყვნენ მომავალში.

ეკ. გაბაშვილის სახლში გამართულ ერთ-ერთ კრებაზე, რომელსაც ესწრებოდა თვითონ ეკ. გაბაშვილი, კეკე მესხი, ანასტ. თუმანიშვილი, ბაბილინა ხოსიტაშვილი, ნინო ნაკაშიძე, კატო მიქელაძე, მარიჯანი (ალექსიძე), ლიდია მეგრელიძე, ანა ხახუტაშვილი და სხვა, ქალებმა დღის წესრიგის პირველ საკითხად დასვეს რატომ არ იბეჭდება ქალების ნაწარმოებები და რატომ არიან ისინი იგნორირებული პრესის-გან?

— დიახ, — სთქვა ნინო ტყეშელაშვილმა, — ჭერ კიდევ არსებობს ძველი შეხედულება ქალზე, ქალი ადამიანათ ვერ წარმოედგინათ.

თითქოს ქალის საქმეა მხოლოდ ოჯახი, ქმრის, შვილის მოვლა, რა ქალის საქმეა მოღვაწეობა და მწერლობაო. ქვა და ყორე მივყაროთ ასეთ ჩამორჩენილ ადამიანებსო, — აღიმალა ხმა ნინომ და მას გვერდით ამოუდგა კატო მიქელაძე, რომელმაც შესანიშნავად გააშუქა ქალთა მდგომარეობა და აღმაფრთოვანებელი ლექსი წაიკითხა, რომელმაც დიდი ოპტიმისტური განწყობილება შექმნა. ნინო ტყეშელაშვილმა ამ კრებაზე მას „ბულბული“ უწოდა.

ამ კრების თავშეყრილობამ დააწერინა ნინო ტყეშელაშვილს ერთი საინტერესო მოთხრობა — „მგალობელი ჩიტების ზეიმი“, რომელიც თავისუფლებისათვის მებრძოლ ქალების შემართების აპოთეოზი იყო. ამ მოთხრობაში კატო მიქელაძე მოლალურად გამოიყვანა, ანიკო ღვინიაშვილი ჯაფარად, ხოლო ანა ხახუტაშვილს ხოხობი შეარქვა, ბანოვანს — გვრიტი, ბაბილინა ხოსიტაშვილს — შოშია და სხვ.

ამ დღიდან მწერალმა ქალებმა ნინო ტყეშელაშვილს „მერცხალა“ შეარქვეს, როგორც გაზაფხულის მახარობელ ფრინველს, როგორც სიხარულისა და სიახლის შემომტანს, რომელსაც ქალთა საკითხში ჭეშმარიტად დემოკრატიული და სოციალისტური შეხედულებანი შემოჰქონდა.

ნ. ტყეშელაშვილს, როგორც სჩანს, ისე მოეწონა ამხანაგი მწერალი ქალების მიერ შეარქმეული სახელი, რომ შემდეგ პრესაში თავის წერილებსა და სტატიებს, თუ საბავშვო მოთხრობებს „მერცხალას“ ფსევდონიმით აქვეყნებდა.

დაიწყო ქალთა ცხოვრებაში ბედნიერი ხანა — საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამ მისცა ქალებს მამაკაცთან თანასწორუფლებიანობა. ახლა საჭირო იყო ბრძოლა იდეურ-პოლიტიკური ცოდნის დონის ამაღლებისათვის, გათვითცნობიერებისათვის.

„ — მე ხშირად მეკითხებიან, რატომ ასე გვიან დაიწყო წერაო? — წერს ნინო ტყეშელაშვილი, — მიხუშრია და ასეთი პასუხი მიმიცია ამხანაგებისათვის: სანთელი, რომელიც გვიან ინთება, გვიან ჰქრება შეთქი. ნ. ნეკრასოვმა ორმოცდაშვიდი წლის ასაკში დაიწყო წერა, ვის როდის აანთებს ნიჭი“ (იქვე, № 1224—6).

მართალია, ნინო ტყეშელაშვილს არ დარჩენია დიდი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, როგორც მის თანამედროვე მწერალ ქალებს, მაგრამ დემოკრატ ქალებს შორის იგი ჭეშმარიტად თვალსაჩინო იყო. მისი წერილები, სტატიები ქართველი ქალის თავისუფლებისა და მისი ისტორიული როლის შესახებ, უხვად არის გაბნეული, როგორც

რევოლუციამდელ პრესაში: „ცნობის ფურცელში“, „კლდეში“, „ქართველი ქალის ხმაში“, „თეატრსა და ცხოვრებაში“, „ნოვოე ობოზრენიაში“, ისე საბჭოთა პერიოდიკაში.

განსაკუთრებით საინტერესო და დროული იყო ნინო ტყეშელაშვილის ერთ-ერთი წერილი: „ქალი რევოლუციონურ კულტურის ფრონტზე“, სადაც ის ქალს ცხოვრების ახალ ეტაპზე განიხილავდა.

„ქალი იყო მონა ოჯახისა და ეკონომიურად დამოკიდებული მამაკაცზე. მის ოჯახურ მონობას ზედ ერთოდა ეკონომიური მონობა. ამიტომ ამბობდა ლენინი: „რომ პროლეტარული ქალების ექსპლოატაცია 100-ჯერ მეტი იყო და მათი ბედი 100-ჯერ უფრო მწარე, ვიდრე მამაკაცისა“. თუმცა შენიშნავს ლენინი, მშრომელი ქალი მძიმე პირობებში იყო ჩაყენებული, მაგრამ ის თავის მონურ გარემოებას არ ურიგდებოდაო. ისტორიაში აღნიშნულია, როგორც რევოლუციის, ისე საერთო გაჭირვების დროს ქალების თავგანწირული ბრძოლა მტრის წინააღმდეგ. მარტო საფრანგეთის დიდი რევოლუციისა და კომუნის დროს პატარა როდი იყო მათი როლი.

ქალის ასეთ თავგანწირულ ბრძოლას და სხვა ქართულ თვისებებს, ნიქს და მის კეთილ გავლენას მამაკაცის წარმატებაზე დიდად აფასებდნენ გამოჩენილი მოწინავე ადამიანები. ამიტომაც ქალებს მუდამ ჰყავდათ თავისი მომხრენი...“

ბოლოს და ბოლოს ქალების საკითხი ლენინმა გადაჭრა. მან მოსპო ყველა ის საზიზღარი კანონები ქალის მიმართ, რომელიც მას არასრულუფლებიანად ცნობდა და მამაკაცის მონად სთვლიდა“ (იქვე, № 13203—6).

ამრიგად, ნინო ტყეშელაშვილი ქართველი ქალის ინტერესების და მისი მაღალი ზნეობის დამცველად გამოდიოდა.

ზიზღი და ბრძოლა კაპიტალიზმის გადმონაშთების წინააღმდეგ ნინომ მაშინაც გამოამყვანა, როცა სათავეში ჩაუდგა ეგ. ნინოშვილის „ქრისტიანეს“ გმირების საჯარო გასამართლებას. თუ საბჭოთა ხელისუფლებამდე ყველა გამართულ დისპუტებზე ეგ. ნინოშვილის ქრისტიანეს სამსჯავროს სკამზე სევამდნენ, საქმეს განიხილავდნენ ბურჟუაზიული შეხედულებები და მსჯავრს სდებდნენ, საბჭოთა ხელისუფლების შემდეგ, ნინო ტყეშელაშვილს საშუალება მიეცა სამართლიანად მიდგომოდა ამ საკითხს, სიახლე შეეტანა ბრალის დადების საკითხში და სამსჯავრო სკამზე დაესვა არა ქრისტიანე, არამედ ყველა ის, ვინც ახალგაზრდა ქალს ჯოჯოხეთური ცხოვრება შეუქმნა.

ამ საქმეში ნინო ტყეშელაშვილს გამოეხმაურა ფართო საზოგადოება, გვერდში ამოუდგნენ ქართველი მწერალი ქალები: ეკ. გაბაშვილი, ლიდია მეგრელიძე, კატო მიქელაძე, დ. ახვლედიანი და სხვ.

ღისპუტი სახალხო-საჯარო გასამართლებად გადაიქცა. მან დიდძალი ხალხი მიიზიდა და ქართველი ქალისავე გული მოიბრუნა საზოგადოების იმ ნაწილმაც, რომელიც მსჯავრს სდებდა კაპიტალისტურ წყობილების უდანაშაულო მსხვერპლს და ამ მოვლენას სოციალური საფუძვლით ვერ ხსნიდა.

„ქრისტინეს“ გმირების გასამართლება ეწყობოდა მუშათა სასახლეებში, მცირე თეატრში. ქრისტინეს როლში ნინო ტყეშელაშვილმა გამოიყვანა ცნობილი მსახიობი ქალი ეფემია მესხი.

ხალხის, საზოგადოების დაინტერესება ამ საკითხით იმდენად დიდი ყოფილა, რომ ქუჩებსა და თეატრებში გაკრული აფიშები აცხადებდნენ: „1924 წელს, შაბათს, 22 მარტს, „მცირე თეატრში“ (რუსთაველის პროსპექტი) საზოგადოების თხოვნით გამეორებულ იქნება „ქრისტინეს“ გასამართლება.

მონაწილეობას მიიღებენ ქართველი მწერალი ქალები: დ. ახვლედიანი, პოეტი კატო მიქელაძე, მსახიობები ელო ანდრონიკაშვილი, ვასო აბაშიძე.

ბილეთები გაიყიდება დადგმის დღეს 5—8 საათამდე.

„ქრისტინეს“ გმირების გასამართლება დაწერილია ნინო ტყეშელაშვილის მიერ“ (იქვე, № 9504—6).

„პირველი გასამართლება, რომელიც „მუშათა სახლში“ ჩატარდა, წერს კატო მიქელაძე, ერთიან ყველასათვის სასურველი აღმოჩნდა. ხალხი დიდი ტაშით და აღფრთოვანებით მიესალმა ქრისტინეს გამართლებას და მწერალ ქალს ნინო ტყეშელაშვილს.

განსაკუთრებით აზვავდა ხალხი, ყველა როგორც ერთი ფეხზე წამოდგა, როცა განაჩენი გამოაცხადეს — მიესაჯოს უმალლესი სასჯელი იასონ უქმაძეს, როგორც მთავარ დამნაშავეს, რამოდენიმე პიროვნების დამლუპველს და როგორც საზოგადოების მავნე ელემენტს, კაპიტალისტური ყოფის ერთ-ერთ ტიპურ წარმომადგენელს“ (იქვე, № 2463—6).

როგორც ვხედავთ, „ქრისტინეს“ გმირების გასამართლებამ იმდენად ფართო ხასიათი მიიღო, ისეთი დიდი ინტერესი გამოუწვევია, რომ

„ივერიის“ თანამშრომელს ლ. წულაძეს თავისი რედაქციით იგი ცალკე ბროშურად გამოუცია.

ნინო ტყეშელაშვილი მარტო საზოგადო მოღვაწე არ ყოფილა, ის იყო საინტერესო მწერალიც, რომელიც დროულად ეხმაურებოდა ჩვენი საზოგადოებრივ ცხოვრების მნიშვნელოვან მოვლენებს.

1930 წლიდან ნინო ტყეშელაშვილი სისტემატიურად იბეჭდებოდა ჩვენ ჟურნალ-გაზეთებში. მისი არაერთი მოთხრობა, ზღაპარი და იგავ-არაკი: „ხუხულები“ და „ასლამაზა“ აღიარებულ იყო შესანიშნავ ქართულ საბჭოთა საბავშვო ნაწარმოებებად.

ასეთივე პოპულარობით სარგებლობდა მისი სხვა საბავშვო მოთხრობები: „სპილო და მტაცებლები“, „მგალობელი ჩიტები“, „ვირი“ და სხვ.

ნინო ტყეშელაშვილმა დაგვიტოვა ბევრი მნიშვნელოვანი მოგონება თავის თანამედროვე მწერალ ქალებზე: ეკ. გაბაშვილის, ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთლის, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიას, კეკე მესხის, მ. დემურის, ქეთევან ირემიძისა და თავის ახლო მეგობრების; შიო არაგვისპირელის, იოსებ გრიშაშვილის, გ. ქუჩიშვილისა და სხვათა შესახებ.

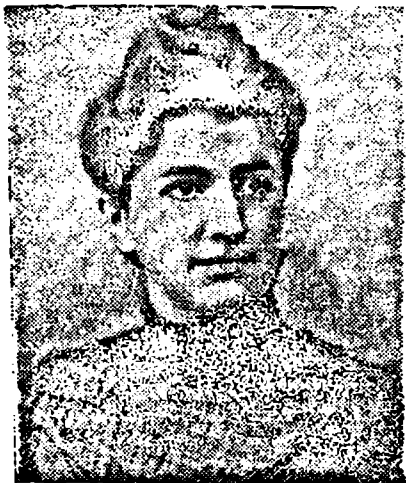
მოგონებები დაწერილია დიდი დაკვირვებით, ცხოვრების გამოცდილებით და პასუხისმგებლობით. იგი დიდ დახმარებას გაუწევს მე-19 საუკუნის საზოგადოებრივი აზროვნების მკვლევარს. აქ გაეცნობა ბევრ უცნობ ფაქტსა და დეტალს საზოგადოებრივი ცხოვრებაზე და მრავალ საზოგადო და ლიტერატურის მოღვაწის შესახებ.

როგორც მახსოვს, ჯერ კიდევ 1956 წელს, როცა პოეტ აკადემიკოს გ. ლეონიძის დავალებით გაგზავნილი ვიყავი მწერალ ქალთან მოგონებების ჩასაწერად, იგი, უკვე ავადმყოფი, ლოგინში მწოლიარე დამხვდა...

ლიტერატურული ცეცხლი, ალტკინება აქაც არ სტოვებდა ავადმყოფს. მაკვირვებდა, როგორ შემოენახა მის საოცარ მეხსიერებას ამდენი რამ. იგი წამოჭდა, სულ ზეპირად მითხრა პუშკინის, ლერმონტოვის, ილიას და აკაკის ბევრი ნაწარმოები.

„— კმაყოფილი ვტოვებ საწუთროს... მოვესწარ საბჭოთა ხელი-სუფლებას, მის სოციალისტურ მშენებლობას, რომლის დაფუძნებისათვის მგონი მეც მივიტანე ერთი პატარა აგური“, — მითხრა გამომშვიდობებისას.

ფეხზე წამოდგომა ვერ შესძლო... ბოდიშს მიხდიდა, სწუხდა, რომ დაუძღურების გამო, კარებამდე ვერ მაცილებდა... ერთი რამ კი არ დავიწყებია: მთხოვა მოკითხვა გადამეცა დიდ მამულიშვილისათვის, სიძველეებზე შეყვარებულ მემატიანე გ. ლეონიძისათვის, რომლის პატივისცემით და სიყვარულით დავწერე ლიტერატურული მუზეუმი-სათვის — ჩემი ცხოვრების ფურცლებიო.

ნატალია აზიანი
(დანდუროვა)

(1878—1943)

თუ ვინმეს, ან რომელიმე მწერალს თავის შემოქმედებაში ახალი დროის დემოკრატიული იდეები და მშრომელი ხალხის ცარიზმის წინააღმდეგ თავდადებული ბრძოლა აუსახავს, მათ შორის ერთ-ერთი თვალსაჩინოა ნატალია დანდუროვა (აზიანი).

იგი სამწერლო ასპარეზზე გაზ. „ივერიის“ მიერ შერქმეული „აზიანის“ ფსევდონიმით გამოვიდა, აქ კპოვა მან პირველად თავისი ნიჭის აღიარება.

„— მე მაშინ,— წერს ახალგაზრდა დრამატურგი ქალი, — ისეთი გამოუცდელი ვიყავი, რომ ფსევდონიმის არჩევაშიც კი „ივერიის“ თანამშრომლები დამეხმარნენ.

მახსოვს, როცა არტემ ახნაზაროვი წერილით შემეკითხა, როგორ მოვიქცეთ, რა მივაწეროთ თქვენ პრესას, ნამდვილი გვარი, თუ ფსევდონიმს აირჩევთ, მე ვუპასუხე, რაც გინდათ მიაწერეთ, ოღონდ ჩემს გვარს ნუ გაამხელთ“ (თეატრალური მუზეუმი, ნ. აზიანის არქივი, № 6—17458).

რა იყო მიზეზი, რატომ დასჭირდა მწერალ ქალს თავისი საკუთარი სახელის და გვარის დამალვა?! ეს იყო რევოლუციამდელი კონსპირაციული მოღვაწეობის აუცილებლობა და ახალგაზრდა დრამატურგი

ქალის გარშემო შექმნილი ატმოსფერო, რაც მისმა გამოჩენამ და ბასრმა სატირულმა უნარმა გამოიწვია.

მაშინ, თვრამეტი თუ ცხრამეტი წლის ნ. აზიანმა, ისე გაბედულად, ისეთი შემართებით გაილაშქრა დრომოკმული წესწყობილების, წვრილბურჯუაზიული ელემენტების, ჩარჩ-ვაკრების და მეშჩანობის წინააღმდეგ, რომ დიდხანს არ შეწყვეტილა მის გარშემო ატეხილი მითქმა-მოთქმა და მრავალი სხვა უსიამოვნება.

„— უი, ქა, ეს ვინა ყოფილა!!!“ — გაურბოდნენ მისი ენით დაშინებულნი.

„— ჩემს პორტრეტს აიღებს, ეს შეჩვენებული და ქვეყანაში თავს მომპკრისო!!!“ — გაიძახოდნენ მანდილოსნები.

რატომ თავის გიჟ-დამთხვეულ ქალს არ დააყენებენ, რომ ასე საქვეყნოდ გვაპამპულავენბო, — უჩიოდა დანდუროვებს დიდკაცობა, მაგრამ არც მოშობლებს მოსწონდათ ქალიშვილის თავნებობა.

შენ არ დასარჩენო, საკოცნელი პირი საფურთხებლად რად გაიხადე, ქალი ვინა და მწერალი ვინა?! მწერალი მესმის ყველას სასიამოვნო დაუწეროს, გულს სიამე მოკფინოს. ესა კი რას სჩადისო, — ტუქსაედენენ მახლობლები, მეზობლები.

ასეთი წინააღმდეგობებით სავსე იყო მომავალი მწერლის, სრულიად გამოუცდელი ქალის ცხოვრება. მაგრამ თავისებური ხასიათი, ღრმა რწმენა და სათაყვანებელი ილია ქავქავაძის შეგონება — „მოყვარეს პირში უძრახე...“ — ნათელ გზად მიუძღვოდა წინ. იგი სამარცხვინო ბოძზე აკრავდა ყველას, ვინც ფუქსაეატ, დარდიმანდულ ცხოვრებას ეწეოდა, ვინც თავის ახალგაზრდობას სამიკიტნოში ახრჩობდა, თავის ქვეყნის ბედ-იღბალზე არ ფიქრობდა, თავის სამშობლოს მომავალი არ აინტერესებდა.

ამ მხრივ საინტერესო, ერთგვარ პანორამას წარმოადგენს ნ. აზიანის მიერ აღწერილი იმდროინდელი ქალაქი გორი, რომელსაც გამოცოცხლება და ცხოვრების წინსვლა მხოლოდ 900-იან წლებში დაეტყო. რა დიდ სიხარულთან იყო დაკავშირებული, როცა გორის მოსახლეობა ალტაცებით მიილტვოდა მიტინგებზე, კრებებზე, წარმოდგენებზე. „გორში, — სწერს ნ. აზიანი, — განსაკუთრებული სიცოცხლე შემოჰქონდათ აქ ზაფხულობით ჩამოსულ, თავმოყრილ მოსწავლე გიმნაზისტებს და სტუდენტებს. ეს ახალგაზრდები გამსკვალულნი იყვნენ გამანთავისუფლებელი იდეებით, სდგამდნენ წარმოდგენებს, კლასიკურ პიესებს. მაგ. შილერის „ყაჩაღებს“, უშვებდნენ ხელნაწერ

გაზეთსა და ჟურნალს, რომელშიც ამათრახებდნენ ოფიციალურ პირებს.

გაუქირდებოდა გორს სცენისათვის ქალის როლის შემსრულებელი და აგერ გამოჩნდებოდნენ ისეთი პატრიოტი ქალები, როგორიც იყო ცნობილ მწერლის ნ. ლომოურის მეუღლე სოფო ალექსის ასული ლომოური.

გორს ხშირად ესტუმრებოდნენ ხოლმე ქართული თეატრის ბუმბერაზი არტისტები: ვასო აბაშიძე, ნატალია გაბუნია, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, იმართებოდა „ბალ-ვეჩერები“, „ბალ-მასკარადები“. იცვლებოდა, იზრდებოდა გორი, იგი კულტურის და განათლების გზაზე გამოდიოდა“ (აკ. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი, ნ. აზიანის არქივი, № 2488—6).

ასე ახასიათებს მწერალი თავის მშობლიურ, საყვარელ კუთხეს — გორს, სადაც ის დაიბადა და გაიზარდა.

ნატალია მიხეილის ასული დანდუროვა 1878 წ. 4 იანვარს დაიბადა, გაქართველებულ, შეძლებული სომხის ოჯახში. მას ქართული ენა აკენიდან ესმოდა. მაშინდელი გორელი სომხობა აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრების საქმიანობაში. ქართულ ოჯახებთან მათ მისვლა-მოსვლა და დიდი ურთიერთობა ჰქონდათ.

ერთ-ერთ ასეთ საუკეთესო ოჯახად ითვლებოდა მაშინ ნატალიას მშობლების, დანდუროვების ოჯახი.

შეგნებული მშობლები შვილების სწავლა-განათლებისათვის თავს არ იზოგავდნენ, თუმცა ამ მხრივ ნატალიამ ისე ვერ გამოიყენა მშობლების ყურადღება, როგორც შეეძლო.

ნ. აზიანი სწავლობდა გორის პანსიონში, შემდეგ პროგიმნაზიაში, უკანასკნელად თბილისის წმ. ნინოს სასწავლებელში, საიდანაც მალე დათხოვნილ იქნა თავისი დაუდეგარი და მოუსვენარი ხასიათის გამო, თუმცა მასწავლებლებს გამოსარიცხად არ ემეტებოდათ მკვირცხლი გონების ქალიშვილი და სწამდათ ასეთი ნიჭის პატრონი ცხოვრებაში არ დაიკარგებოდა, თავის გზას მონახავდა.

ასეც მოხდა, ნ. აზიანი გორში დაბრუნდა და მუყაითად შეუღდა თვითგანვითარებას. კითხულობდა ყველაფერს, რაც კი ხელში ჩაუვარდებოდა, მაგრამ ყოველივე ამას შემთხვევითი ხასიათი ჰქონდა. იგი ხან ერთი და ხან მეორე ნაწარმოების გავლენის ქვეშ ექცეოდა.

ასეთ გარემოში მყოფი ნ. აზიანი ნიღილიზმმა გაიტაცა.

„— როცა ტურგენევის ვკითხულობდი, „НОВЫ“ წავიკითხე, — იგო-

ნებს მწერალი ქალი, — თმა შევიკრიკე, თუთუნის წევა დავიწყე. მეც რევოლუციურ-ხალხოსნურ განწყობილებამ შემიპყრო.

ახლა ჩერნიშევსკის „რა ვაკეთოს?!“ რომ გავეცანი, ამ ნაწარმოებების მთავარ გმირის, ლიზას სახემ გამიტაცა, მეც მასავით მალალი იდეალების ადამიანი მინდოდა ვყოფილიყავი“ (იქვე, № 2611).

კარგი მოგონება შემოგვინახა დანდუროვების ოჯახის შესახებ. მათმა მახლობელმა, ელისაბედ ელიზბარის ასულმა ერისთავმა.

„მე კარგად ვიცნობდი ნატალიას ძმებს ილიკო და მიხეილ დანდუროვებს. დიდი პატიოსანი ადამიანები იყვნენ, ნასწავლი და განათლებული, უფროსი ძმა ექიმი იყო, უმცროსი, ილიკო, ნიკიერი იურისტი. ძმები დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ. ხალხსა და გლეხკაცობის მოსარჩლე და მზრუნველნი იყვნენ.

ძმები ანებივრებდნენ ერთად-ერთ დას, ნატაშას, — ასე ეძახდნენ სახლში. თვითონაც დიდი მოსიყვარულე იყო თავისი ძმების და ახლობლების. უყვარდა მეზობლები, ნატაშა არ იმჩნევდა, თუ რა შესანიშნავი, მგრძნობიარე ადამიანური მოსიყვარულე გული ქონდათ მათ. მათთვის გაუჩინარს გააჩნდა. ამიტომ მათ სახლში არ ილეოდა გლეხებისა და სტუმრების მისვლა-მოსვლა.

ჩვენ დიდი მეგობრები ვიყავით. მას იმ ავადმყოფობამ და საშინელმა სენმა მოუღო ბოლო, როგორც მის უბედურ დედას“ (იქვე, № 11289).

დიდი გავლენა ჰქონდა ნ. აზიანის ცხოვრებაზე და მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე უფროს ძმას (ექიმს), რომელიც ამ დროს გატაცებული იყო მარქსიზმის მოძღვრებით.

ნ. აზიანი აქ, მათ ოჯახში, ხვდებოდა თავისი ძმის რევოლუციურად განწყობილ ამხანაგებს, შიო და გოლა ჩიტაძეებს. ამიტომ ბუნებრივია, რომ მომავალი მწერალი ქალი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ბოლშევიკურ პრესაში. რეაქციის დროს იგი იყო უახლოესი თანამშრომელი პირველი ლეგარული ბოლშევიკურ გაზეთის „მნათობისა“, რომელიც თბილისში გამოდიოდა 1907 წელს სტალინის რედაქტორობით.

ფიქრი უმადლეს განათლების მიღებისა ნ. აზიანს არასოდეს შორდებოდა. მისთვის დიდი გამარჯვება იყო, როცა მოეწყო მოსკოვის უნივერსიტეტში თავისუფალ მსმენელად და საშუალება მიეცა მოესმინა ისეთ გამოჩენილ პროფესორებისათვის, როგორიც იყვნენ იული-

ჩეცკი, ჩელეპანოვი, ფროზი და სხვ. აქ ნახა მოსკოვის დიდი თეატრი, საუკეთესო დადგმებით, სახელმძღვანელო მსახიობების თამაშით.

წარუშლელი შთაბეჭდილება დასტოვა მასზე მსოფლიოში განთქმული მსახიობი ქალის ელეონორა დუზეს თამაშმა. ამან გადააწყვეტინა მას დაახლოებოდა თეატრსა და მის ცხოვრებას.

ამ მხრივ ნამდვილად საინტერესოა პირადი წერილი კოტე მარჯანიშვილისადმი, რომელიც გვიჩვენებს თეატრისადმი მის პატივისცემას.

„— პატივცემულო, ბატონო კოტე. გავიგე, რომ მოსკოვში ჩამოვბრძანებულხართ... თქვენი ტრიუმფიც იუჟინის იუბილეზე გაზეთებიდან შევიტყვევებოდი, რომ მიხდება თქვენი შეწუხება.

საქმე იმაშია, რომ მე თბილისიდან მომკეს კორესპონდენტის ბილეთი. ამ ბილეთით ყველა თეატრში მიშვებენ, გარდა „იმპერატორისა“. საშინლად მინდა „ბალზოი თეატრის“ და „მალის“ ნახვა. მეტადრე იუჟინის თამაშობა. ვიცი, რომ თქვენ სუმბათაშვილთან კარგად ხართ. გთხოვთ მოელაპარაკოთ ჩემს შესახებ, რომ როგორმე გაშომიყოს კორესპონდენტის ბილეთი, რომ ერთხელ მაინც შემიშვან იუჟინის თამაშობის დროს, დიდი მადლობელი ვიქნები.

თქვენი პატივცემული ნ. დანდუროვა.

P. S. მე განსაკუთრებით ამ თეატრების სანახავად ჩამოვედი რუსეთში“ (თეატრალური მუზეუმი. ნ. აზიანის არქივი, № 6—1926).

კოტე მარჯანიშვილის დახმარებით იუჟინ-სუმბათაშვილს მართლაც გაუგზავნია მისთვის კორესპონდენტის ბილეთი.

„მე თითქმის ყოველდღე დავდიოდი მუქთი ბილეთით, რომელსაც მიგზავნიდა ნეტარხსენებული სუმბათაშვილი-იუჟინი“, — წერს ნ. აზიანი.

ასე რომ, თეატრით და მწერლობით გატაცება ნ. აზიანმა ერთსა და იმავე დროს დაიწყო.

„16—17 წლისამ შინაურულად ავიღე ფეხი,—წერს ნ. აზიანი, — ვლამობდი პარნასზე ასვლას, აცოცებას და დამტვრეულ რითმებიდან გორელ მესჩანებზე და ჩარჩ-ვაჭრებზე სატირულ ხასიათის ლექსებს ვკლანდი. ხან მომწონდა ჩემი ლექსები, ხან არა. ვატყობდი, პოეტად არ გამოვდგებოდი, ბოლოს ამით იმას მივალწიე, რომ მთელი გორი გადავიმტერე და „ლანძღვის მწერლის“ სახელი დავიმსახურე. ამ პერიოდში დიდად მიტაცებდა იუმორისტულ-სატირულ ჟურნალების კითხვა. განსაკუთრებით დამამახსოვრდა „Стрекоза, „Будильник“

და ჩვენი ქართული „ჩანგი“, რომელშიც ხშირად იბეჭდებოდა ნიკი-
ერი საესტრადო, იუმორისტული სცენები, ლექსები, პაროდები, და
რაც მთავარია, პოეტი ქალის ნინო ორბელიანის „ქორის ბოღია“.
ბევრი რამ ვიცოდი მე აქედან, ისე გატაცებით ვკითხულობდი ხოლმე
ამ ლექსებს, რომ ყველა ჩემი ნაცნობ-მეგობრები ალტაცებაში იყო.
ამან აღმიძრა სურვილი, იუმორისტული ლექსების და სატირების წე-
რისათვის მომეკიდა ხელი“ (ა. გ. ლეონიძის სახ. ლიტ. მუზეუმი,
ნ. აზიანის არქივი, № 1684).

როგორც ჩანს, ნ. აზიანისათვის თეატრალური მოღვაწეობა თავი-
დანვე მისი მიზანი არ ყოფილა. თავის ერთ-ერთ მოგონებაში იგი
გულწრფელად სწერს: მე ჩემი ლექსების დაბეჭდვის სურვილი უფრო
მქონდა, მაგრამ ერთმა შემთხვევამ განაპირობა ჩემი მომავალი შე-
მოქმედებითი გზაო.

„ეხლაც ყრჟოლვას მგვრის, როცა მოვიგონებ, თუ როგორი გუ-
ლის ფანცქალით შევიტანე „ივერიაში“ ჩემი ნაწერები. რასაკვირვე-
ლია, ვცდილობდი ილია მენახა, მაგრამ ამოდ, რამდენჯერაც მივადე-
ქი „ივერიას“ რედაქციას, იმდენჯერ კარებში არტემ ახნაზაროვი (ჩი-
ორა) მომეგება. ჩემი საშველი არაა მეთქი, ვთქვი და მორიდებულად,
მის შეკითხვაზე, თუ რატომ მოვსულვარ, ჩემი ლექსების რვეული გა-
ვუწოდე. პიესის სცენაზე დადგმას ან დაბეჭდვას აბა, როგორ გავბე-
დავდი. იგი მიხვდა, თითქოს ჩემ გულში იჯდა, გაიღიმა და მითხრა:

„— ჩვენ გაზეთებში პიესებს არ ვბეჭდავთ, თუ ლექსი გაქვთ რა-
იმე, დაგვიტოვეთო, თუ ივარგებს აუცილებლივ დავბეჭდავთო.

კარგა ხნის შემდეგ, გავბედე და მივაკითხე რედაქციას, გამეგო
მოეწონათ თუ არა ჩემი ლექსები ან ჩემი პიესა. კარებში ისევ არტემ
ახნაზაროვი შემომხვდა, ღიმილით გაცისკროვნებული სახით. მივხვდი
რომ საქმე სულ ცუდათ არ უნდა ყოფილიყო.

„— უნდა გამოგიტყდეთ, სთქვა მან, თვით ილია ჭავჭავაძემ წაი-
კითხა თქვენი პიესა და მოიწონა, მხოლოდ საჭიროა, რომ მეორე მოქ-
მედება შესწორდეს, რათა მსმენელებმა და მკითხველებმა გაიგოს, თუ
როგორ დაბოლოვდა პიესის მთავარ პირთა ცხოვრება. აგრეთვე, საჭი-
როა შეიკვეცოს უშველებელი ანალოგიური დიალოგები, რაც შეეხება
თქვენ ლექსებს, იგი არ გამოდგება, ძალიან მოიკოჭლებს რითმა.

რედაქციას რომ გავცილდი, ცა ქულად არ მიმაჩნდა და დედამიწა
ქალამნაღ. ხუმრობა ხომ არ იყო, ილიას წაუკითხავს და მოსწონებია

ჩემი პიესა-მეთქი. თუმცა მაშინ, 18—19 წლის ქალიშვილს, პოეტობა უფრო მინდოდა“ (იქვე, № 1924).

ბოლოს მაინც, როგორც ვხედავთ, ნ. აზიანმა მთელი თავისი შემოქმედებითი ნიჭი ქართულ დრამატურგიაში გამოავლინა. იგი გვერდში ამოუდგა ახალფეხადგმულ ქართულ თეატრს, რომელიც ამ დროს რეპერტუარის მხრივ დიდ გაჭირვებას განიცდიდა.

ილიას დამსახურება და ღვაწლი იყო ახალგაზრდა ქალის სამწერლო ასპარეზზე გამოყვანა. მისივე ინიციატივით მოხდა ნ. აზიანის პირველი პიესის „ინჟინერი და ექიმის“ სცენაზე დადგმა, რამაც მაყურებელთა დიდი ინტერესი გამოიწვია.

რამოდენა სიხარული განიცადა ახალგაზრდა დრამატურგმა, როცა მას სპექტაკლის მსვლელობის დროს უთხრეს: შენს პიესას თვით დიდი ილია ჭავჭავაძე ესწრებაო. გუშინდელ დღესავით ახსოვდა ნატალიას ილიასთან კულისებში შეხვედრა, რომელიც დარბაისულად მისკენ წამოვიდა, ხელი ჩამოართვა და უთხრა:

— გახსოვდეს, თავში არ აგივარდეს ქება-დიდება. უფრო ღრმად ჩაუტვირდი ცხოვრებას, ბლომად იკითხე. სცენა კარგად შეისწავლეო.

ილიასთან ერთად ულოცავდნენ ქალიშვილს იაკ. გოგებაშვილი, სოფ. მგალობლიშვილი, ნ. ლომოური. ეს უკანასკნელი მისი ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი იყო, რომელსაც ერთ-ერთ პირველთაგანს წაეკითხა მოწაფის ხელნაწერი პიესა და თვისი რეკომენდაციით ილიასათვის გადაეგზავნა. ილიამ, როგორც იცოდა, დიდი გულდასმით წაიკითხა, მოიწონა და დრამატულ საზოგადოებას გაუგზავნა დასადგმელად, რისი შედეგიც იყო ნ. აზიანის პიესის თეატრის რეპერტუარში გათვალისწინება. რამდენად საინტერესო უნდა ყოფილიყო გამოუცდელი დრამატურგი ქალის ნ. აზიანის პიესა „ინჟინერი და ექიმი“, რომ ისეთმა მომთხოვნმა კრიტიკოსმა, როგორიც ილია იყო, მოიწონა და უკვე 1897 წელს იგი სცენაზე დაიდგა.

ნ. აზიანი დიდ პატივს სცემდა იაკ. გოგებაშვილს. მისი „დედა ენისა“ და „ბუნების კარის“ შთაგონებით გაზრდილი ქალიშვილი სწერდა, მან გამიღო სინათლისა და განათლების კარიო. „დედა-ენა“ და „ბუნების კარი“ ჩემი ბავშვობის „სამება“ იყოო.

მამაშვილურად ურჩევდა ამ დროს ანტონ ფურცელაძე თავისი მიწა-წყლის ქალს, მომავალ დრამატურგს, წერისათვის თავი არ დაენებებინა. უცხო ხომ არ ვარ შენთვის, „ზემლიაკები“ ვართ, იცოდე, ყოველი შენი წარმატება მე დიდათ გამახარებსო.

გვერდში ამოუდგა ნ. აზიანს თავისი კუთხის გამოჩენილი მკვლევარი და საზოგადო მოღვაწე, პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილიც.

ეს ფუტკარივით მშრომელი კაცი, როგორც თვითონ ნატალია წერს, იცლიდა ჩემი ნაჯღაბნებისათვის და როგორც კი მოსკოვიდან ზაფხულობით თავის მშობლიურ გორში ჩამოვიდოდა ვიზიტით, „გვი-ნახულებდა ხოლმე, მომატანიებდა ჩემს ნაწერებს“ და ბევრ საგულისხმო შენიშვნებს მაძლევდაო.

„ბევრი ვიციანე თქვენ სიტყვებზე, ნამდვილად შესანიშნავი სატირული-იუმორისტული ნიჭი გაქვთ, თავი დაანებეთ ლექსების თარგმნას. ლექსების წერა ეგრერივით არ გეხერხებათ. ლირიკა თქვენი დანიშნულება არ არისო. არც შემდეგ დავუტოვებიათ უყურადღებოდ,—წერს ნ. აზიანი, —სამწერლო ასპარეზზე ახლად გამოსულს, ყოველთვის მამხნეებდა მისი კრიტიკა და რჩევა-დარიგება“ (იქვე, № 16181).

კარგად იცნობდა ნ. აზიანი აკაკი წერეთელს. მას ხშირად ხვდებოდა მაშინდელ მოწინავე ოჯახებში, ქართულ თეატრის კანტორაში, სადაც აკაკი რეჟისორად იყო მიწვეული, ხოლო თვითონ ნ. აზიანი იქვე. ბიბლიოთეკის გამგედ მუშაობდა. აქ ესწრებოდა ხოლმე ნატალია აკაკის „პატარა კახის“ რეპეტიციებს.

1897 წელს როცა გაზ. „ივერიამ“ გამოაცხადა: ერთ გორელ ქალს, მეტად საინტერესო პიესა დაუწერია, რომელიც მალე თბილისის ქართულ სცენაზე დაიდგმებაო, აკაკისაც წაეკითხა ეს ანონსი გაზეთში. გახარებულს, ნ. აზიანთან შეხვედრისას, ეთქვა, დიდათ მესიამოვნა, რომ მალე ვიხილავთ თქვენი ნიჭიერების ნაყოფსო.

ნ. აზიანის არქივში დაცულია აკაკი წერეთლის ნ. აზიანისადმი მიძღვნილი ექსპრომტი, რომელიც თავის ლექსების კრებულიდან ამოუწერია და მისთვის გადაუცია, ჩემს სახსოვრად გქონდესო. „მწერალ ქალსა აზიანსა, ნიჭიერს და აზრიანსა, თანაც დიდათ ბრაზიანსა. თუ არ არგებს, არც რას აწყენს, არ მოუტანს მას ზიანსა“.

დიდი როლი ითამაშა ნ. აზიანის ცხოვრებაში ცნობილმა პუბლიცისტმა და საზოგადო მოღვაწემ ივ. გომართელმა, რომელსაც თბილისში ჩამოსული, მომავალი ახალგაზრდა დრამატურგი ქალი თავისი რეკომენდაციით მწერალ ანასტ. წერეთელ-თუმანიშვილთან მოუწყვია საცხოვრებლად.

ასეთ კულტურულ ოჯახში მოხვედრა, სადაც სისტემატურად თავს

იყრიდნენ მწერლები, სადაც გაიციო გ. წერეთელი, მისი ქალიშვილი ელიკო და სხვა. ცხადია, ხელს შეუწყობდა მომავალი დრამატურგი ქალის გათვითცნობიერებას და შემოქმედებით ზრდას. 1898 წელს დიდი წარმატებით დაიდგა მისი პირველი პიესა, „ინჟინერი და ექიმი“. თვითონ ავტორი, ნატალია აზიანიც არ მოელოდა პირველი პიესის ასეთ გამარჯვებას.

რეცენზია, რომელიც ამ პიესის შესახებ დაიწერა, — ამბობს ნ. აზიანი, — იმდენად დიდი იყო, რომ ფელეტონს მოგაგონებდათ და ისეთ ქება-ხოტბას მასხავდა, ჩემი თავი შექსპირის მეტოქე მეგონაო.

მართებულად წერდა გაზ. „ივერია“:

„ქართულ მწერლობას საზოგადოთ და ქართულ თეატრს კერძოდ უნდა მივულოცოთ შეძენა ახლის და უტყუარი ჭეშმარიტი ნიჭიერებისა. ეს ნიჭი და დიდი იმედების აღმძვრელი კალამი არის ახალგაზრდა ავტორის აზიანისა, ჯერ გამოუცდელი კალამი და ესეოდენი სიამოვნება და აღტაცება საზოგადოებისა. რა არის ეს, თუ არა უტყუარი სიგელი ნიჭისა. მოგვწონს ეს პიესა აზიანისა, უპირველესად იმიტომ, რომ იგი არის ფურცელი, ამოგლეჯილი ნამდვილი ჩვენი დროის ცხოვრების წიგნიდან, სურათი არა შეთხზულის, არამედ თითქმის გადაწერილი ცხოვრებიდან. ჩვენ არა ვართ ჩვეული და განებივრებული ქართულ სცენაზე ცოცხლად დახასიათებული ადამიანების ხილვით, უფრო ხშირად ჩვენ ვხვდებით კარიკატურებს... ამ მხრივ სწორეთ მიგვაჩნია აზიანის პიესა. ქ-ნი აზიანი იმითაა შესანიშნავი, რომ შექმნა ლიტერატურაში ახალი ტიპები. ცხოვრებამ დიდი ხანია შექმნა ისინი, მხოლოდ ლიტერატურაში მათი დახასიათების პატივი ეკუთვნის ნ. აზიანს. კვლავ აზიანის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ ზნეობრივი გავლენა მისი პიესებისა მაყურებელზე საუცხოოა. „მაჰუთიანები“ — ფრაკმუნდირში იწვევენ დამსახურებულ ზიზლსა და კრულვა-ქოლვას თავისდა მიმართ... და უკეთეს რაღას ინატრებს ავტორი?!“ (გაზ. „ივერია“, 1898 წ., 18 იანვარი, № 2).

ამ რეცენზიის ავტორის, მიხეილ ნასიძის აზრს, რომლის წერილი „მე გახლავართ“ ფსევდონიმით გამოქვეყნდა, სავსებით იზიარებდა, თავის დროის ცნობილი კრიტიკოსი კიტა აბაშიძე.

„ნ. აზიანმა გაამართლა ქართველი საზოგადოების ნდობა, — წერდა ვ. აბაშიძე, — იგი მართლაც უტყუარი ნიჭით არის დაჯილდოვებული, უდიდესი დაკვირვების უნარით და მახვილი გონებით. მის მიერ შექმნილი ტიპები, მართლაც, რომ ჩვენი ქვეყნის წარსულის სინამ-

დვილიდან არის ამოღებული და შემომქმედის დიდი ოსტატობით განსახიერებული“ (ნ. აზიანი, პიესები, 1936 წ., გვ. 8).

მართლაც, საიდან უნდა ჰქონოდა ნ. აზიანს, ამ ახალგაზრდა ქალს, პირველი პიესის „ინჟინერი და ექიმის“ ავტორს ამდენი შესაძლებლობა, როცა იგი ამ დროს მხოლოდ ცხრაშვილი წლის ქალიშვილი იყო. მას ჯერ არ ენახა ქართული თეატრი, არ ეცნობდა თეატრის კულისებს, მის სპეციფიურ ცხოვრებას, რთულ ტექნიკას, მის დეტალებსა და სხვ.

სწორედ ამაში იყო ნ. აზიანის ნიჭის თავისებურება, რომელსაც როგორც ვხედავთ, უჩვეულო ბედიც თან დაჰყვა. განა მართო ის იყო საეშარისი, რომ მისი კომედიები ნიჭიერად იყო დაწერილი და მაშინდელ თეატრის და ცხოვრების მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდა? ამას განაპირობებდა დიდი ხელოვანი არტისტების უზადო თამაშიც. ნ. აზიანის მეორე პიესის, „ფული და ხარისხის“ დადგმისას მთავარ როლებს ანსახიერებდნენ ისეთი ოსტატები, როგორც იყვნენ: ვასო აბაშიძე, ნ. გაბუნია-ცაგარელისა, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, ტასო აბაშიძე, ალექ. იმედაშვილი, კოტე შათირიშვილი და სხვები, რომლებმაც დიდოსტატური თამაშით გამარჯვებამდე მიიყვანეს პიესის ავტორის სახელი. ამას ადასტურებს ჟურნალ „კვალში“ (1899, № 3) მოთავსებული რეცენზია. სადაც ნ. აზიანი დიდი ქებით არის მოხსენებული. ამრიგად, ორივე დიდი ჟურნალი, როგორც „ივერია“. ისე „კვალი“ ერთმანეთს გამოეხმაურნენ ახალგაზრდა დრამატურგი ქალის ნაწარმოებების შეფასებაში, რაც ერთხელ კიდევ გვიჩვენებს, რომ ნ. აზიანის კომედიები ამ დროისათვის ჭეშმარიტად დროული და მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო, ჩვენს მწერლობასა და დრამატურგიაში.

ნ. აზიანმა დიდებულად აუღო ალღო თავის დროის სოციალურ მოვლენებს, როდესაც საქართველოში სამრეწველო კაპიტალიზმის სწრაფი განვითარება დაიწყო. კლასებს შორის ურთიერთობა თანდათანობით გამწვავდა და მუშათა კლასი მომავალი ბრძოლისათვის ემზადებოდა.

იგი კარგად ხედავდა ბურჟუაზიისა და თავადაზნაურობის თარეშს სოფლად თუ ქალაქად, მუშათა კლასისა და ღარიბი გლეხების უღმობელ ექსპლოატაციას, მეფის მოხელეთა თავგასულობას, რომელსაც გვერდში გაბატონებული კლასი ედგა. შესამჩნევად იზრდებოდა თვით-

მკყობელური წესწყობილების წინააღმდეგ მიმართული, მშრომელთა პროტესტები და სხვ.

და ვინ იტყვის, რომ ეს სოციალურ წინააღმდეგობებით აღსავსე მაშინდელი ცხოვრება, მდიდარი მასალა არ იყო მწერლობისათვის?! ამ მხრივ ნ. აზიანის შემოქმედებას უკვე მტკიცე ნიადაგი ჰქონდა მომზადებული. პირველად, როგორც ვიცით, ამ სოციალურ პრობლემებს თავის შემოქმედებაში გ. ერისთავი ზურაბ ანტონოვი და აქვცაგარელი შეეხნენ. ქართული საზოგადოებისათვის ასევე ნაცნობი იყო საფრანგეთისა და რუსეთის ლიტერატურის შესანიშნავი წარმომადგენლების მოლიერისა და ოსტროვსკის სახელები, რომელნიც დიდი სიმწვავეთ აყენებდნენ ამ პრობლემატიკურ საკითხებს. ასე რომ, ტრადიცია კომედიებისა და ვოდევილებისა, ჩვენში, უკვე ახალი არ იყო.

ყოველივე ეს ნიჟიერად გამოიყენა ნ. აზიანმა და შექმნა საუცხოო კომედიები „ფული და ხარისხი“, „გაცრუებული იმედები“, „ხან ისე და ხან ასე“, „პოლიტიკური დურაჩკა“, „სამშობლოს ბურჯნი“, „კომედია ცოდვია“ და „დეზერტირკა“ — მისი უკანასკნელი ოთხ მოქმედებიანი პიესა.

ნ. აზიანმა თავის შემოქმედებას, ერთი მხრით, საფუძვლად დაუდვა გადაგვარების გზაზე დამდგარი, საფუძველგამოცლილი და დაკნინებული ცხოვრება თავადაზნაურობისა, რომელიც მამულის დაგირავებასა და ლოთობაში ატარებდა დროს და, მეორე მხრით, მგლური ცხოვრება ბურჟუაზიისა, რომელიც ქონების შექენისა და გამდიდრებისაკენ იყო მიმართული.

ნ. აზიანის კომედიები გვიხატავენ აღმოსავლეთ საქართველოსა და ძველი თბილისის ტიპებს, სოვდაგრების, ჩარჩების, გალატაკების გზაზე დამდგარი თავადების მთელ გალერეას.

„ეს ტიპები მე-19 საუკუნეში გამოჩნდნენ, — წერს თეატრმცოდნე სერგო გერსამია. — ეს პირველად შეამჩნია ნ. აზიანმა, შესწავლა მათი მტაცებლური ბუნება, ხასიათი, ზნე-ჩვეულება და პირველად გამოიყვანა ისინი მწერლობაში“ (თეატრალური მუზეუმი. ნ. აზიანის არქივი, № 6—1824).

მისი პირველი პიესა „ინჟინერი და ექიმი“ სწორედ ამ ფონზეა გაშლილი. მან სრულიად ახალი ტიპები შემოიყვანა არა მარტო დრამატურგიაში, არამედ გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას საერთოდ ჩვენს ქართულ მწერლობაში.

ცოცხლად, საოცარ რეალისტურ ფერებში გადმოგვეცემს ნ. აზი-
ანი გალატაკების გზაზე დამდგარ თავადების ტიპებს, რომლებიც მდი-
დარი სომეხი ქალის შერთვით ცდილობენ თავის გადარჩენას და ეკო-
ნომიკურად წელში გამართვას.

ვინ არის მდიდარი მოიჯარადრე.—არტემ პეტროვიჩ შარბათოვი—
თბილისის ბურჟუაზიის წარმომადგენელი, რომელიც მხოლოდ მოგე-
ბაზე ფიქრობს, საქონელი იაფად შეიძინოს და ძვირად გაჰყიდოს.

უხეირო თავადების ქონების ნახევარ ფასში შესყიდვა შარბათო-
ვების ცხოვრების მთავარი მიზანია.

„ესლა მოგება, ჩემო ბაგრატ, ისევ აღებმიცემულობანია. თუ გინ-
და, რომ ერთი გროში იპოვო, იაფად იყიდე და ძვირად გაყიდე, ნა-
ხევარ ფასად ჰირნახული დაიკვეთე თავადებისაგან“ (ნ. აზიანის პი-
ესები, 1936 წ., გვ. 29).

ასეთია შარბათოვების აღებმიცემობის პოლიტიკა, დევიზი მათი
ცხოვრებისა. დიდებულად ამბობს ამის შესახებ კიტა აბაშიძე: „დიახ,
ეს ის შარბათოვებია, რომელნიც კალიასავით მოედენენ ჩვენს ქვეყანას
და დიდი ენერჯით იკაფავდნენ გზას ქონების და სიმდიდრის შესა-
ძენად“.

დიახ, დადგა ისეთი დრო, როცა, როგორც გ. ერისთავის ივანე,
ისე ნ. აზიანის პიესის გმირი შარბათოვები დასცინოდნენ გაკოტრე-
ბულ არაფრისმქონე თავადებს.

შარბათოვებს ეცინებათ „ბრწყინვალე“ თავადის განზრახვაზე,
რომელიც ცდილობს მასთან დამოყვრებას.

„— იცი რა გითხრა, იცი რა გაცნო? ეს ორი-სამი ღლეა... ერთი უს-
წავლელ კნიაზ ლაბაძისაგან მომდის და მომდის მაჭანკლები, შენი ქალი
მოგვეწონსო და მოგვათხოვეო. ვითომ რაა, ჩვენი მიწები დაგვიბრუ-
ნეთო, რა სულელი მნახეს...“

ერთი უსწავლელი უხეირო შვილი ჰყავს, — აქამდის ხელმწიფის
სამსახურში იყო, შარშან სამსახურიდან გამოსულა, ესლა ჩერკესკა და
შინელი ჩაუცვამს და ისე დაეხეტიალება“.

თავადი ლაბაძე კი თავისი წოდებით ცდილობს დააჭეროს შარბა-
თოვი: „ეს იცოდე ჩემგან, არტემ პეტროვიჩ, როგორც ხარისხი არ
ვარგა უფულოდ, ისე ფული უხარისხოდ“.

სწორედ ეს არის მთავარი მამოძრავებელი ძარღვი იმდროინდელი
გამდიდრებული ჩარჩისთვის და გაკოტრებული თავადისათვის. მთა-
ვარი — ფულია. აქეთკენ არის მიპყრობილი მთელი მათი ყურადღება.

თავადაზნაურობა და ბურჟუაზია ცდილობს სიმდიდრის და წოდების, ფულის და ხარისხის ერთმანეთთან შეუღლებას და ამავე დროს თავადისა და ბურჟუას დანათესავებით ისტორიის მიერ განწირული კლასის სიკვდილის შეჩერებას.

ნ. აზიანს უსაყვედურებდნენ, რომ მას უფრო უარყოფითი ტიპების გამოკვეთა ეხერხებოდა, ვიდრე დადებითი სახეების შექმნაო. მაგრამ ეს არ არის მართებული შენიშვნა. მან უარყოფილ სოცდაგარს, ჩარჩის, უსაქმო თავადის, თუ ცრუ და მატყუარა „დემოკრატის“ პარალელურად, მოგვცა ცოცხალი, დაუვიწყარი სახეები. ეს არის ახალთაობის პროგრესიულად განწყობილი ინტელიგენციის წარმომადგენელი ის ახალგაზრდები, რომელნიც ებრძვიან ძველ თაობის, დახავსებულ ადათებსა და მორალს. თავის კომედიაში, „გაცრუებულ იმედებში“, შესანიშნავად დახატა ის დიდი წინააღმდეგობანი, რომელიც არსებობდა მამასა და შვილებს შორის. აქ, ვაჭარი მამის გვერდით, ჩვენ ვხედავთ იდეურად პროგრესული თვისებებით დაჯილდოვებულ ახალგაზრდას, რომელიც ზრუნვას და იბრძვის მშრომელი ხალხის მომავალ ბედნიერებისათვის.

არც მოახლოვებული 1905 წლის რევოლუციის მღელვარე დღეები დარჩენია მწერალს შეუმჩნეველი. ამ პერიოდის პიესებში ნ. აზიანი სასტიკად ილაშქრებს იმ მოღობერალო ხალხის წინააღმდეგ, რომელთაც ამ დიდი გაჭირვების დროს ზურგი უჩვენეს მშრომელ ხალხს. ნ. აზიანი იბრძვის ყველა მათ წინააღმდეგ, ვინც თავისი ჩამორჩენილობით, გონებრივ შეზღუდულობით, თავის ეგოისტურ ჩარჩოში მოქცეულან, ხელს უშლიდნენ ქვეყნის პროგრესს.

ამ რევოლუციურ მოძრაობასთან დაკავშირებით, ნ. აზიანი დიდი გამარჯვების რწმენით სწერს ორ კომედიას: „ხან ასე და ხან ისე“ და „პოლიტიკურ ღურაჩქას“.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას დიდი სიხარულით შეხვდა მწერალი-დრამატურგი ქალი.

1926 წელს ახალი პიესით მოევლინა ჩვენს თეატრს. ეს იყო მისი უკანასკნელი პიესა „დეზერტირკა“, რომლის შემდეგაც მას არაფერი შეუქმნია.

„დეზერტირკა“ დიდი წარმატებით და აუიოტაჟით მიდიოდა, როგორც თბილისში, ისე რაიონებში.

„— პატ. მწერალო! — სწერდა მწერალ ქალს ქ. თელავის თეატრალური საზოგადოება, — ქალაქის ქართული დრამატიული კოლექტივი,

მოგმართავთ თქვენ, როგორც ავტორს, რომ გამოგვიგზავნოთ ანდა მოგვაწოდოთ თქვენი უკანასკნელი პიესა „დებერტირკა“ ქ. თელავში დასადგმელად.

დღეიდან მადლობას გაახლებთ, თქვენი მოსალოდნელი ყურადღების მოქცევისათვის. 1926 წ.“ (თეატრალური მუზეუმი, ნ. აზიანის არქივი, № 1724).

ნ. აზიანის არქივში დაცულია ისეთი ლიტერატურული დოკუმენტიც, რომელიც გვაუწყებს, რომ პიესის ასეთი დიდი წარმატების გამო 1926 წლის დეკემბრის 10 რიცხვის გადაწყვეტილებით გათვალისწინებულ იქნეს ნ. აზიანის „დებერტირკის“ წიგნად გამოცემა.

არ არის გამორიცხული, რომ ნ. აზიანის „დებერტირკის“ გამარჯვება უზრუნველყო ისეთმა ნიჭიერმა რეჟისორმა, როგორც იყო კოტე მარჯანიშვილი.

ამაზე მეტყველებს ჩვენს მიერ მიკვლეული ერთ-ერთი საინტერესო დოკუმენტი.

„სამხატვრო ნაწილის გამგის კ. მარჯანიშვილის დავალების თანახმად, გთხოვთ მობრძანდეთ დღეს, 25 ნოემბერს, დასასწრებლად თქვენი პიესის რეპეტიციასზე. მორიგე რეჟისორი დ. ანთაძე. 1926 წ. 18 მარტი“ (თეატრალური მუზეუმი, ნ. აზიანის არქივი, № 6—18172).

„ — თქვენ უნდა გენახათ, საზოგადოების როგორ მღელვარებაში იწეოდა ფარდა, რა ტაშით ხვდებოდა ხალხი მის ავტორს ნ. აზიანს“, ვკითხულობთ დ. ანთაძის მოგონებებში.

მიუხედავად იმ დიდი ხმაურისა, რომელიც ამ პიესის დადგმას მოჰყვა და ეს იყო შესანიშნავი ცდა საბჭოთა კომედიის შექმნისა, კიტა აბაშიძე მაინც და მაინც დიდ აღფრთოვანებას არ გამოთქვამდა.

ამ პიესის ნაკლოვან მხარეების შესახებაც აღნიშნულ იყო ჟურნალ „თეატრსა და ცხოვრებაში“.

საქმე იმაშია, რომ პიესა მენშევიკების დამარცხების შემდგომ პერიოდს გამოხატავს, როცა წელში გატეხილ ინტელიგენციას ბაზარზე გაჰქონდა თავისი უკანასკნელი სარჩო-საბადებელი. თქვენ შეხვდებოდით მენშევიკსა და სხვა გაჰირვებულ ადამიანებს, რომელნიც დებერტირკაზე ყიდდნენ ტანისამოსს, ფეხსაცმელს. ეს გაჰირვებული მდგომარეობა, სადღაც ამასხარავებდა მაშინდელ საზოგადოებას. ამ მიზეზით პიესა რამდენიმე წლის შემდეგ მოხსნილ იქნა რეპერტუარიდან.

ნ. აზიანს ეკუთვნის ბევრი საინტერესო მოგონებები თავის თანა-

მედროვე მწერლებსა და მოღვაწეებზე: ნ. ლომოურის, ი. გოგებაშვილის, ა. ხახანაშვილის, სოფ. მგალობლიშვილის, კ. აბაშიძის, ანტ. ფურცელაძის, დ. კლდიაშვილისა და სხვათა შესახებ. ნ. აზიანი ბევრ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ამ სასახელო საზოგადო მოღვაწეებზე. იგი დაუზარლად ემსახურებოდა ქართულ თეატრს, ქართულ ეროვნულ კულტურის განვითარების საქმეს. მან მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა ჩვენს ქართულ დრამატურგიაში და არ შეიძლება გულწრფელად არ ვთქვათ რომ მან, როგორც მწერალმა, თავისი ჰუმანიტარული სიტყვა სთქვა ლიტერატურასა და დრამატურგიაში.

ნატალია აზიანი გარდაიცვალა 1943 წელს, სამოცდახუთი წლის ასაკში.

ნინო თარიშვილი

მეოცე საუკუნის ოციან წლებში, ქართული პრესის ფურცლებზე, შკითხველთა ყურადღება მიიპყრო მანამდე სრულიად უცნობი ავტორის ლექსებმა, რომელსაც ხელს აწერდა ვინმე ნინო თარიშვილი.

„ვინ არის ნინო თარიშვილი, ახალგაზრდაა, იცნობთ, გინახავთ?!“ — ეკითხებოდნენ ერთმანეთს, ახალგაზრდა პოეტი ქალის გამოჩენით, მისი ნიჭით დაინტერესებული, იმ დროს უკვე სახელმწიფო პოეტები: ი. გრიშაშვილი, ტ. ტაბიძე, ვ. გაფრინდაშვილი და სხვ.

ახალგაზრდა პოეტ ქალს იმთავითვე ქართველი ანა ახმატოვა შეარქვა პოეტმა პ. იაშვილმა. ასეც იყო, ნ. თარიშვილის ნაზი ლირიკა, ღრმა კეთილშობილური აზრებითა და ჰუმანიზმით, ჭეშმარიტად მოგაგონებდათ რუსეთის ცნობილ პოეტის, ანა ახმატოვას პოეზიას.

ანა ახმატოვას პოეზიაზე მაშინ შეყვარებულნი იყვნენ: ვლ. მაიაკოვსკი, ს. ჩიქოვანი, გ. ტაბიძე, ალ. აბაშელი, საერთოდ „ცისფერყანწელები“.

ალბათ, ეს იყო მიზეზი, როცა ნ. თარიშვილის გამოჩენისთანავე პოეტმა პაოლო იაშვილმა თავი დაანება ქალის სახელით ლექსების გამოქვეყნებას. რაკი თქვენ გამოჩნდით, დღეიდან მე ხელს ვიღებ ქალის სახელით ლექსების წერაზეო.

საქმე ისაა, რომ მაშინ პ. იაშვილი ელენე დარიანის ფსევდონი-

მით აქვეყნებდა ლექსებს, თავის მიერ შექმნილ არარსებული პოეტის სახელით და გვარით.

ასევე თბილად გამოეხმაურა ახალგაზრდა პოეტ ქალს პოეტი ი. გრიშაშვილი.

დღეს ბევრმა არ იცის, რომ თავისი ცნობილი ლექსი „პატარას“ მან ნინო თარიშვილს მიუძღვნა.

„შენ კი მეტრფი პატარავ, მაგრამ აბა, რაღა დროს, ლამის სევდამ ეს გული ამოსწვას და დაღადროს, ლამის კუბოდ გადმექცეს ზეციური თავანი, ლამის მზეც კი დავწყევლო, მთვარის ავანჩავანი“.

ნინო თარიშვილი გატაცებული იყო ი. გრიშაშვილის ხალასი ნიჟით, მისი პოეზიის მომხიბვლელი ჰანგებით, ან ვინ არ იყო მაშინ გატაცებული ი. გრიშაშვილით.

მაგრამ ყველაზე დიდი სიხარული ახალბედა პოეტი ქალისათვის იყო ი. გრიშაშვილის ლექსების პირველი წიგნი, რომელიც მან თავისი თბილი წარწერით ნ. თარიშვილს სახლში გაუგზავნა.

„ჩვენ ჰკვიან პოეტს ნინო თარიშვილს“, — წერდა ავტორი.

დიდხანს ფიქრობდა ნინო, რით გადაეხადა მადლობა სახელგანთქმული პოეტისათვის. ბოლოს გადაწყვიტა ლექსით ეპასუხა: „მარტო ვარ, მარტო მტრედისფერ წიგნით, სიყვარულს ვატან ლექსებს პრობლემად; ოცნების ბორბალს შეეყევი შიგნით, მე და ეს წიგნი დავრჩით ობლებად“ („შენი წიგნი“). ლექსი მოეწონა ი. გრიშაშვილს. იგი თავის მეგობარს, ელენე შერვაშიძეს ათარგმნინა რუსულად, რომელსაც ამაზე უფრო ადრე ნათარგმნი ჰქონდა ნინოსათვის მიძღვნილი ლექსი „პატარას“. სწორედ ამის შესახებ წერდა მაშინ ახალგაზრდა პოეტი ქალი: „ვიგონებ ელეს „პატარას“ თარგმანს, ღიმილს რომ ვსვამდით მარწყვის თასებით, წარსულის ლანდი დღევანდელს არ ჰგავს და ცა ელვარებს ვერცხლის თასებით“ („შენი წიგნი“).

— მომეწონა შენი ლექსი, დიდებული თქმაა „და ცა ელვარებს ვერცხლის თასებით“, კარგად ხედავ ახალ ცხოვრებას. გამარჯვებას გისურვებ პოეზიის გზაზე, — უთხრა მას ი. გრიშაშვილმა.

პოეტის გულწრფელი სიტყვებით წახალისებული ნ. თარიშვილი გაზეთ „ტრიბუნაში“ აქვეყნებს ი. გრიშაშვილისადმი მიძღვნილ მეორე ახალ ლექსს: „შენს წიგნზე ასხმულს, გადაკინძულს ლექსების ჯაგანს, ტყვეთა ჰყავს გული, რომ გრძნობები გაანამყენოს, არ გიყვარს ცრემლი და არც ეძებ სიცოცხლის საგანს, გინდა ღიმილმა მზე დაჰფაროს გადააყენოს, სინდიყის სარკეთ აელვარებ სიტყვას ჰკვი-

ანურს, უმზითვო ფიქრებს სხვას უგზავნი მუდამ გირაოდ. გაცვეთილ ჰანგზე არ აღიმებ თარს და ჰიანურს“ („ი. გრიშაშვილის“).

მიუხედავად ი. გრიშაშვილის პოეზიის გავლენისა, ნ. თარიშვილს თავიდანვე ჰქონდა ნამდვილად საკუთარი და თავისებური პოეტური ხმა, რომლის შესახებ თავის დროზე შესანიშნავად თქვა ქრისტეფორე რაპქელიშვილმა, ქართულ პოეზიის თაიგულს კიდევ ერთი სურსენ-ლოვანი ყვაველი შეემატაო.

თავის თანამედროვე პოეტ ქალებს შორის ნ. თარიშვილი ყველაზე ახალგაზრდა იყო. საფო მგელაძე, დომინიკა ერისთავ-განდევილი, კატო მიქელაძე, ბაბილინა ხოსიტაშვილი, ლიდია მეგრელიძე და სხვა უკვე სახელმოხვეჭილი მწერლები იყვნენ. კარგად ახსოვს, ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა, უკვე ღრმად მოხუცებული ეკ. გაზაშვილი, ენერგიითა და სიცოცხლით სავსე, ნინო ნაკაშიძე და სხვები.

ნ. თარიშვილი ამ ქალებთან მეგობრობდა, მათთან მოღვაწეობდა. უფროსი თაობა პოეტი ქალებისა აფასებდნენ მის ნიქს, ანგარიშს უწევდნენ მის აზრსა და ლიტერატურულ გემოვნებას. საფო მგელაძემ ექსპრონტიკ კი მიუძღვნა მას: „ჩგუფი... საღამო ინტიმური... ვსვამთ მრავალ კითხვებს, დამიგმეს აზრი, გამკიცხეს მე, ადექი შენ და გამომესარჩლე, აიმართე ვით სალი კლდე... და ეს ლამაზი აღშფოთება ისე დაგშვენდა, რომ მოვიხიბლე, განვიცადე რალაც ახალი, ვიფიქრე: ნეტავ ამ ოცნებას ბედი ვის მისცემს, მომწონდა შენში, წმინდა სული, ამაყი ქალი“ („გართმული წერილი“).

ეს იყო საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების პირველი წლები, წლები ახალი გზის, ახალი სიტყვის, ახალი ფორმის გამონახვისა. როცა მწერლობა და ხელოვნება ხალხის საკუთრებად იქცა.

ნ. თარიშვილს არ გაძნელებია მწერლური ოჯახის კარის შეღება, მას თავიდანვე, როგორც ვთქვით, დიდი გულისხმიერებით შეხვდნენ ქართველი მწერლები. თავისი ლექსებით უფროსი თაობის მწერლებთან ერთად, ის ხშირად გამოდიოდა ლიტერატურულ საღამოებზე.

კარგად ახსოვს ნინოს 1929 წელი. ხელოვნების სახლის წინ, საგანგებოდ გამზადებულ ეტლთან, თავი მოიყარეს მწერლებმა, ერთ-ერთ ლიტერატურულ საღამოზე მონაწილეობის მისაღებად. უცებ ტიციან ტაბიძემ დაიძახა:

„— წინადადება შემომამქვს, ეტლის კოფოზე ჩვენი ახალგაზრდა, ნიჭიერი პოეტი ქალი, ნინო თარიშვილი დაესვათ, როგორც წმინდანი, დე მან გაგვინათოს გზა“.

ნინო მორიდებით ავიდა კოფოზე. ეტლი დაიძრა.

ამ ლამაზ ეპიზოდთან დაკავშირებით მალე ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ ნინო თარიშვილის ერთი საინტერესო ლექსი დაიბეჭდა „პორტრეტების“ სახელწოდებით. ქართველმა პოეტებმა იცნეს თავისი თავი. ჩვენ რომელი ვართო, ეკითხებოდნენ პოეტ ქალს. „მოდის დაღლილი ქალდეადან წყვილი, ცისფერი, გრძელი თითები ანთებული პაპიროსებათ. დამთვრალ შუა დღის სომნამბული და წესიერი. მტვრიან ქუჩების აშლილობით არ იმოსება“.

„— ეს მე ვარო. — წამოიძახა ლექსის წაკითხვისას ტ. ტაბიძემ“.

„— იღვრება ლექსი ქვევრებიდან, როგორც კახური, ჯიშინ ფიქრებს ააფეთქებს მღუღარე სისხლი, მოდის ყამირი ჯანსაღობა ჯერ არ ნახული და ანტინივით ძველი გვარის სიდარბაისლით“.

აქ გოგლამ (გიორგი ლეონიძემ) იცნო თავის თავი.

„— ამაყი შუბლით გამოჩნდება პოეტი ცხელი, დაჰრილ ქორივით აიფარებს სისხლიან ნარმას, გამარჯვებული გაფრინდება შლეგიან ცხენით, და ჩამოანგრევს უნაზესი სიტყვების არმაზს“.

„— ეს პაოლოა, პაოლო“, — შესძახეს პაოლო იაშვილს პოეტებმა.

ასეთი საინტერესო იყო ნინო თარიშვილის მწერლობის გზა, მაგრამ ბევრი სიმწარეც გადახდა შემოქმედებითს გზაზე.

როგორც კი წერა ვისწავლე, ლექსიც დაეწერეო, — ამბობს ნინო. — დამცინოდნენ ახლობლები, როცა ჩემი პირველი ლექსი სპილენძის ქებას მივუძღვენი „ჩემი თანგირა“.

უყვარდა ნინოს ოჯახში შემონახული ძველი, ტრადიციული, ნივთები, ქართული იერი და ფერი რომ დაჰკრავდა. მამისეული ძველი წიგნები და გაზეთები მისი საყვარელი საკითხავი ლიტერატურა იყო.

ნინო ამაყობდა მშობლიური სოფლით — მირზაანით, რომელიც ნიკო ფიროსმანის აღმზრდელიც იყო.

აქ დაწერა თავისი შესანიშნავი ლექსი „ნიკო ფიროსმანი“: „საყდარი თეთრი, ქორწილი ღვინით. მიმინო ცაში, ლეკური ჩქარი. ხელადა სველი, ცხენი ჭიხვინით, ამაყი ნება, ამაყი ქალი“ („ნიკო ფიროსმანი“).

დიდი გავლენა ჰქონდა მომავალ პოეტზე ცნობილი ბელეტრისტის, ქართული რომანის ოსტატის ვასილ ბარნოვის ოჯახთან სიახლოვეს, სადაც თავისი სკოლის ამხანაგის, მარგარიტა ბარნოვის საშუ-

ალებით მოხვდა. თვითონ მარგარიტაც წერდა მოთხრობებს და მამას აკითხებდა.

ვასილ ბარნოვს აინტერესებდა და თვალყურს ადევნებდა ქალიშვილების ლიტერატურით გატაცებას.

„აბა, ეხლა რომელ ფასკუნჯს ჩაუდებ პირში შენს ლექსსო“, — ეტყოდა ხოლმე ნინოს, როცა დაიწყო თავისი ლექსების გამოქვეყნება („ფასკუნჯში“ იმდროინდელ ჟურნალ-გაზეთებს გულისხმობდა მწერალი ნ. ჩ.).

მალე ნ. თარიშვილი უმაღლეს სასწავლებელში სიბერძნისმეტყველების ფაკულტეტზე ჩაირიცხა. დაამთავრა ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური განხრით და 1941 წელს წარმატებით დაასრულა ასპირანტურა, დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის ისტორიაში, ფრანგული ლიტერატურის სპეციალობით. ასპირანტურის დამთავრების პირველ დღიდანვე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიწყო თავისი პედაგოგიური მოღვაწეობა.

ნ. თარიშვილი დღესაც უნივერსიტეტშია, მისთვის ჩვეული ენერგიით განაგრძობს ლექციების კითხვას. იგი საზღვარგარეთულ ლიტერატურის ზოგადსა და ფრანგულ ლიტერატურის სპეციალურ კურსს კითხულობს ქართულ, რუსულ და ევროპული ფილოლოგიის სხვადასხვა ფაკულტეტებზე.

ნინო შესანიშნავი ლექტორი და ფრანგული ენის მცოდნეა. შეუმჩნევლად განვლო ოცდათხუთმეტმა წელმა. დღეს ნინო ისევ ისეთი ხალისით მუშაობს ახალგაზრდებთან, სტუდენტებთან. თავს ბედნიერად თვლის, რომ საბჭოთა ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეს ემსახურება, თავის ცოდნასა და გამოცდილებას არ იშურებს მათთვის.

ლიტერატურითა და პოეზიით გატაცებულმა სტუდენტებმა იცოდნენ, ნინო თარიშვილი ერთ დროს შესანიშნავი პოეტი ქალი იყო. მათგან ერთ-ერთი, ამჟამად ცნობილი პოეტი ქალი, მარი აბრამიშვილი, ალბომით ხელში, მორიდებით მივიდა ნინოსთან და ალბომი გაუწოდა.

„— გთხოვთ ჩაგვიწეროთ რაიმე. ჩვენ ვიცით, თქვენ პოეტი ბრძანდებით. აი, გრიშაშვილმა ჩაგვიწერა ლექსი და თქვენც ამას გთხოვთ“.

თხოვნა გაუმეორეს სხვა სტუდენტებმაც. ეს იყო 1943 წელს.

პოეტმა ქალმა, ათრთოლებული ხელით ეს ლექსი ჩაუწერა: „ახალგაზრდობის ნაწერ-ნაგრძნობი, ვინ წაიკითხოს გულგრილად,

ცივად, ვინ მოისმინოს აულელეგებლივ, ვით აიკინძა სურვილი მძივად. ვით დაეტოლა სტრიქონი სტრიქონს, ვით იშვა აზრი, ხან მძლე, ხან ფრთხილი, ვით ამეტყველდა სიტყვა-უთქმელად, როგორც ერეკლეს მღუმარე ხმალი“ („ახალგაზრდობას“).

„ათრთოლებული ხელებით“, — ვამბობთ, რადგან მწერლობიდან გულნაკულად გარიდებული პოეტი ქალი, პოეზიაზე, საერთოდ თავის ლექსებზე საუბარს მტკივნეულად განიცდიდა, თავს არიდებდა. ეს იცოდა ყველამ, ვინც მასთან ახლო იყო.

მაგრამ პოეტად დაბადებული, პოეტად კვდება... არ ჰქრება პოეზიის მაღლიანი ცეცხლი.

ჩვენ გვეკონდა საშუალება გავცნობოდით სწორედ იმ წელს, როცა ნინომ სტუდენტებს ალბომში ჩაუწერა ერთ-ერთი შესანიშნავი ლექსი „ვერ დაგივიწყე“.

თურმე ნუ იტყვივით, 1943 წელს ნინო თარიშვილი ისევ ლექსის ტრფილით იწვოდა: „გულს დამეფარა შავი მანდილი, აღარ ვსჭკრეტ ცაში ბროლსა და ფირაუზს და სიმართლისთვის, ვით ავთანდილი, ვუხმობ მნათობებს — მუშთარს, ასპიროზს. და მეხატება თვალწინ წარსული, ტრფობის მინდორი, გაუთიბავი, და მაგონდება ვადაგასული ჩვენი ამბავი, ვითა სიხმარი და გეკითხები ასჯერ, ათასჯერ, რა იქნა გრძნობა სხივ-ანაგზნები?! რისთვის უარჰყავ, რისთვის გადასჰქერ, ჩვენი შეხვედრის ხიდი და გზები?! (ლექსი გადმომცა თვითონ ავტორმა — ნ. ჩ.).

რატომ დაანება ნინო თარიშვილმა თავი პოეზიას, ბუნებრივად იკითხავს მკითხველი, იკითხავს ყველა, ვინც იცნობს ნინო თარიშვილს, როგორც პოეტს, ვისაც უსაუბრია მასთან, მოუსმენია მისთვის, მისი ერთი ლექსი მაინც წაუკითხავს. არა, ნინო თარიშვილს თავი არ დაუნებებია პოეზიისათვის. ჰეშმარითად პოეტად დაბადებულ ქალს, ამის უფლება არც ჰქონდა, მაგრამ მეცნიერების სამსახურში მყოფმა უგულვებელჰყო თავისი ლექსების გამოქვეყნება. ერთი კი ცხადია, რომ ახალგაზრდობასთან ყოფნამ, მათზე ზრუნვამ და სიყვარულმა გადაატანინა პოეტ ქალს პოეზიასთან განშორების გულისტკივილი.

ახლაც გულგრილად ვერ იგონებს ნინო თარიშვილი თავის პოეტურ წარსულს... რამდენი გამარჯვება, აღმაფრენა, სიხარული ახსოვს ამ გზაზე.

ეხლა საინტერესოა — როდის უნდა მომხდარიყო ნინო თარიშვი-

ლის პოეტად აღიარება, როდის შეიქმნა ქართულმა საზოგადოებამ მისი ხალასი პოეტური ნიჭი?! მაშინ, როცა ნინომ მწერალთა ტრიბუნიდან ხალხმრავალ დარბაზში თავის მოკალმეების წინაშე პირველად წაიკითხა თავისი ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი „ჩემს ტოლებს“.

ლექსი ჯერ კიდევ დაუბეჭდავი იყო. თვითონ პოეტიც არ მოელოდა ასეთ რეზონანსს, ლექსის წაკითხვა მეორედ სთხოვეს. „ვიცი რომ მზითვად არ მომცემენ“ ეუფხისტყაოსანს“. არც წასაღებად დაჰკეცავენ ქირმანის შალებს, არც ქართულ კაბას ჩამაცმევენ ჯვარის საწერათ, არც ვერცხლის ქამარს მომავლებენ დარდიან წელზე. დავიძალეები სიყვარულის ცისფერ სუნთქვაში, დიდი იქნება ალტაცება, მზე გამართული, უხვი კოცნები, ვით კახეთში ღვინის მარნები, და სადღეგრძელოს მოიტაცებს სიტყვა ქართული“.

ლექსის მაღალმა პატრიოტულმა გრძობამ, მშობლიური კახეთის კოლორიტმა, ზვრების, მარნების დახატულმა ცოცხალმა სურათმა ააღელვა დამსწრე საზოგადოება. ორი აზრი არ ყოფილა, — ნინო თარიშვილის სახით, პოეზიაში მოვიდა ნიჭიერი პოეტი ქალი.

ნინოს ბევრი თაყვანისმცემელი გამოუჩნდა, ბევრი ადევნებდა პრესის ფურცლებზე თვალს მის ახალ პოეტურ ხმას. ახალგაზრდები იტაცებდნენ მის ლექსებს, სწავლობდნენ ზეპირად, ერთმანეთს უწერდნენ რვეულის ყდაზე, უბის წიგნაკში, ქალიშვილები კითხულობდნენ, საჯაროდ ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ მის მხატვრულ კითხვაში.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა პოეტ შალვა ამისულაშვილის მოგონება:

„სამამულო ომში მყოფს, სანგრებში თვეობით ტანზე გაუხდელ მებრძოლს, ისე არაფერი მომნატრებია როგორც ნინო თარიშვილის ლექსი „ჩემს ტოლებს“. „ოპ, ერთი კი წამაკითხა ნინო თარიშვილის ლექსები-მეთქი, რა სიამოვნებით დაეიბრუნებდი ქაბუკურ, ძველებურ მღელვარებას, ხალისს, ფიზიკურ სიმაგრეს, ჯანმრთელობას, ხასიათის შეუპოვრობას. მე რატომღაც ვგრძნობდი, რომ ამ ლექსში მოცემული გულწრფელი განცდა მშობლიური მიწისა, საოცრად ემწყობრებოდა ჩემს სულიერ განწყობილებას.

ჩემს ხასიათის ჩამოყალიბებაში, ჩემს პოეტურ განწყობილების შექმნაში უეჭველად თავისებური წვლილი მიუძღვის ნინო თარიშვილის ლექსებს“.

გულწრფელია პოეტის განცხადება. მას სიცოცხლის ბოლომდე არ ავიწყდება სიკაბუჯისდროინდელი გატაცება ნინო თარიშვილის ლექ-

სებით. კიდევ მიუძღვნა ერთ-ერთი თავისი საუკეთესო ლექსი „მეზვრე“: „კრიფონ მტევნები, ღმერთსა ვფიცავ, სიტყვას არ დავძრავ, სიტკბო, მადლობა, სიყვარული დარჩება განძად... კრიფონ მტევნები, ოღონდ ხელს ნუ ახლებენ ჩხებსა, თორემ საფლავშიც შეგძრავს ჩემი ვაზების კენესა“.

კარგად შეიგრძნო შ. ამისულაშვილმა ნინო თარიშვილის პოეზიის სურნელება, სამშობლოსადმი სიყვარულის უდიდესი გრძნობა. ნ. თარიშვილის ლექსებში ჩვენ ვხედავთ კახეთს, თავის მიწაში ჩამარხულ, უზარმაზარ ქვევრებით, შვეიცნობთ მიწის სიჭანსაღეს, გვესმის დიდი სიცოცხლისა და მარადისობის ჰიმნი, კახური მრავალჯამიერი და სხვ.

მამულის ამ ტრფიალების დიდმა გრძნობამ ათქმევინა პოეტ ქალს: „მე ვარ ყამირი გაუტეხავი და მიწას სიცხე არ მოაკლდება, რადგან შეხვედრის სიტყვათა სვავი, ჩემი კოცნისგან მოვარაყდება“ (უსათაურო).

როცა ეს ლექსი ნ. თარიშვილმა მწერლების ფართო საზოგადოებაში წაიკითხა, „ცისფერყანწელები“ აღფრთოვანებით შეხვდნენ პოეტ ქალს:

„— ყოჩაღ, ნინო, ნამდვილი რეალიზმია, არსად არ არის სენტიმენტალობა“.

ახალი იყო ნ. თარიშვილის პოეტური ხმა, ლექსის ხასიათი, ტემპერამენტი, შემართება: „ჩემში მოვარდა მზის ნიაღვარი, ჰერეთის ვნება, ვაზის ამბოხი, მაგრამ გულში მაქვს მძიმე ნალგელი და ვიღუპები, როგორც ზამბახი... ხელებს სიჩუმე შეეხო მკაცრი, ვით ირმის ნუკრი ტოტს გამოშვერილს, დამდეგს სიზმარი შემოსატაძრი და სიკვდილიც კი ვეღარ მიშველის“ (უსათაურო).

ნინო თარიშვილის სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებს დაემთხვა. ძველი სამყაროს ნგრევის გრანდიოზულ აქტს აღფრთოვანებით შეხვდა ქართველი ხალხი, მაგრამ მწერლობა ჯერ კიდევ როდი იყო თავისუფალი ბურჟუაზიული გავლენისაგან. თანდათანობით იგრძნობოდა დაწყებული ბრძოლა თავისუფალი ლექსის შექმნისათვის, ახალი მხატვრული საზომების დამკვიდრებისათვის. შესამჩნევი გახდა სხვადასხვა ლიტერატურული ჯგუფების დაშლის პროცესი და სხვ.

ასეთ გარემოში ახალგაზრდა ქალის, ნინო თარიშვილის პოეტური ხმა, ჭეშმარიტად ახალი მოვლენა იყო. იგი შეგნებულად შეხვდა ჩვენ სინამდვილეში მომხდარ სოციალურ ძვრებს. ოქტომბრის რევოლუ-

ციის გამარჯვების სურათი ასე გამოხატა თავის ერთ ლექსში: „მზე ეხეთქება სიცოცხლის დამბებს, ყოფნას ჩაუდგეს სხვა საძიკველი, ერთხელ ოქტომბრის შუადღის დამდეგს, ეს გამარჯვება ახდა პირველი“ („შორიდან“).

ხოლო როცა ნინომ გამოაქვეყნა თავისი ახალი ლექსი „მომეცით სიტყვა“, აქ უკვე სრულყოფილად გამოიხატა მისი პოეტური შენოქმედებითი ნიჭი, მისი პოტენციური შესაძლებლობა, თავისი ღრონის ეპოქის შეცნობის ძალა: „მომეცით სიტყვა, მე დღეს მინდა გული ავხადო, გული ვით ქვევრი, ჩვენს მარანში პირაუხდელი. რისთვის მამსგავსებთ დღით მოვარდნილ გარეულ ნადირს, ტანზე მატყვია სიხარულის ნაფეხურები. კუზიან ხევში სალოცავად არავინ დადის, მალა ღრუბელი დარონინობს, როგორც ურემი. ფიქრს ფეხმოკეცილს დარჩა ლექსის ნახევარი და მზეს სირბილით, რომ ვერავენ ვერ დაეწევა, არავის უნდა ხის ნაყოფი ფეხქვეშ ნაყარი, სიტყვა ნამდვილი სივრცეებში გადაეცემა. მომეცით სიტყვა, სინამდვილის გამომსახველი, გვეყო მუნჯურად შეხედრახე რაც წარმოითქვა, და ქვეყანაზე თუ იშლება მზე ქოლგასავით, მომეცით სიტყვა! მეგობრებო, მომეცით სიტყვა!“

როგორც ვხედავთ, პოეტის შთაგონების წყარო თანამედროვეობაა. იგი ღრმა პატრიოტული გრძნობით უმღერის თავის ახალ ქვეყანას, მხრებგაშლილ სოციალისტურ საქართველოს.

საერთოდ, მის ლექსებში ცხოვრება მარადიულ მოძრაობასა და განვითარებაშია დანახული, უკეთესი მომავლის პერსპექტივით, დიდი მოქალაქეობრივი მოვალეობის შეგნებით.

ნ. თარიშვილის ლექსები იბეჭდებოდა სხვადასხვა ქურნალ-გაზეთებში „ილიონში“, „ბახტრიონში“, „თეატრსა და ცხოვრებაში“, „ქართულ მწერლობაში“, „ქალთა აღმანახში“, „რუბიკონში“, „მნათობში“.

1926 წელს გამოიცა ნ. თარიშვილის პირველი და შეიძლება ითქვას, უკანასკნელი წიგნი „მზეში“, რომელშიაც შევიდა მისი საუკეთესო, რჩეული ლექსები.

ნ. თარიშვილის შემოქმედების თემატიკაც პირველ ხანებში, უშუალოდ სუფთა პატრიოტიზმით განისაზღვრება. „ომი“, „დედა“, „ქალაქი“, „ალარ მინდა“ „ნ. ლომოურის ხსოვნას“. „შემოდგომა“, „აკაკი წერეთლის დასაფლავებაზე“, და სხვ. ეს ის ლექსებია, რომელშიც

ახალგაზრდა პოეტი ქალი უმღერის სამშობლოს და თავის საყვარელ ხალხს.

შემდეგ წლებში უფრო ღრმავდება და ფართოვდება შემოქმედებითი პალიტრა, იგი უფრო ფილოსოფიურ ასპექტში გადავიდა. და ახლა, პატრიოტიზმთან ერთად, უმღერის სიყვარულს, მეგობრობას, მშვიდობას.

ნ. თარიშვილი, უპირველეს ყოვლისა, ლირიკოსი პოეტია. ყოველი მისი ლექსის სტრიქონი უშუალო, გულწრფელი და ღრმა განცდის ნაყოფია: „ჩვენ თუ ორივეს გრძნობა დაგვნებდა, დაეწურავთ განცდებს, ვით მწიფე მტევანს, ვნება ავისხათ ტანზე ჯაგნებათ და წინ გაეუსწროთ ადამს და ევას. ზღვას ჩავენლართოთ, დაშლილ ზოლებით, დღე ღამე ვკრიფოთ და ღამე დღისით, გრძნობა ალერსით გაიზომება და ვერ გახდება სხვა ჩვენი ღირსი“ („ფერმკრთალი ქალი“).

ნ. თარიშვილის ლირიკა მომხიბვლელია, საოცრად ფაქიზი, პაეროვანი და გამჭვირვალე, მაგრამ ამავე დროს მაჩვენებელია ადამიანის ძლიერი, გაუტეხავი სულისა. „მზეს დავაწყვიტავ სამეფო ქამრებს, არ მეშინია ქარის და შფოთის“.

აქ სიცოცხლის, სილამაზის პოეტური აღქმა, უკეთ გამოხატვა ადამიანის შემართებისა არის წარმოდგენილი.

ავიღოთ თუნდაც მისი მეორე ლექსი „მზე“ — მისი პოეტური აზროვნების კეშმარიტი შედეგი.

„ფოთლები ნაზად უკრავენ თარებს, შენი ხელები მოვლენ ირმებად, სიცოცხლეს ვერვინ ვერ დაამთავრებს, უთუოდ ყველა გადაირევა“.

ასეც არის, პოეტურად ნათქვამი ეს სიტყვები დიდი ცხოვრებისეული კეშმარიტებაა, ადამიანს თავის სათქმელის დასამთავრებლად ნამდვილად არ ეყოფა ასი სიცოცხლე.

თავისებურად ახალი, გაუცვეთელი ფორმით ხატავს ნ. თარიშვილი სიყვარულის შთამაგონებელ ძალას: „ჩვენ ძლივს ვიპოვეთ ერთმანეთი, არვინ იცოდა, წამი ძვირფასი გავაფრინეთ მთვარესთან მძევლათ, დღეს შენც მიხვდები, მოგონებამ არ დამიცადა და შრი-ალებენ პასუხები, რომ იყო ძველათ. ოჰ ჩემს ცოლ-ქმრობას შენ უწოდებ მგონია ღალატს, თეთრი იები გაიშალა მწუხარე აზრთა. ვფიცავ, შენს გარდა სხვა ჩემს ფიქრებს ვერ შემორკალავს, ჩვენ სურვილებში დავამწყვდიეთ დღე ახალგაზრდა“.

დაგვინტერესა ნ. თარიშვილის ერთ-ერთმა ლექსმა „ლექის ფალავანი“ — ვინ უნდა იყოს მისი ადრესატი?

ლექი მიძღვნილია თავის თანამოკალმე პაოლო იაშვილისადმი, რომელმაც პირველმა მონათლა ნ. თარიშვილი ქართველ ახმატოვად. „შენი წამწამები კიდევ მაკოცებენ, დარდებს გააცილებს ვნების ქარავანი, დამფრთხალ სონეტებათ ფარდა იკეცება და ხარ პოეტებში ლექსის ფალავანი“.

ნინო თარიშვილის ბევრი ლექსი თავისი დროის საზოგადოებრივ ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული. მართალია, ხანმოკლე იყო მისი ახლო ურთიერთობა პ. იაშვილთან, ტ. ტაბიძესთან, ი. გრიშაშვილთან, ვ. გაფრინდაშვილთან, არ შეიძლებოდა მათ პოეტურ კულტურას გავლენა არ მოეხდინა ახალგაზრდა პოეტს ქალის შემოქმედებაზე.

საინტერესოა პოეტური შემოქმედებითი ცხოვრება. თვითონ ნინოსთვის რომ არ გვეკითხა, ვერ გავიგებდით მის ერთ ლექსს — „მიმოზა სახრჩობელაზე“.

• როგორც ვხედავთ, საინტერესოა ნ. თარიშვილის შემოქმედება და მისი მოვლენათა აღქმის თავისებურება.

ნ. თარიშვილი იყო პირველი ქართველი საბჭოთა პოეტი ქალი, რომელმაც თავის ლექსებში გულწრფელად აალაპარაკა თანამედროვე ქალი თავისი ჩვეულებრივი ბუნებით, ფსიქოლოგიით და უჩვენა საზოგადოებას ქალის საინტერესო სულიერი სამყარო.

ეს სითამამე — ქალის განცდათა გამოხატვისა პოეზიაში, „ცისფერყანწულებმა“ გააბედვინეს, რომლებიც გრძნობათა გამოხატვის სრულ თავისუფლებას ქადაგებდნენ: „მოედო თითებს ვნებების ცეცხლი, ცხელ მკლავებს უნდა მიწას გაეკრას, მე არ მეყოფა ერთი სიცოცხლე და არც გავყვები უმზეო ეკრანს“ („ლორნეტი“).

ნინომ გაბედულად ჩაახედა ქალის გულში მკითხველი, დაანახა მისი გულწრფელი გრძნობები: „ჩვენ სიმწუხარე თავიდან აგვცდა, მოგველოდება ღმერთი ეროსი, ტანზე მეცმევა მდიდარი განცდა და სურნელება საქართველოსი“ („ლორნეტი“).

აქ იყო ნ. თარიშვილის პოეზიის სიახლე. ახალი იყო სიმბოლისტების, „ცისფერყანწულების“ გვერდით ნ. თარიშვილის პოეზიის რეალისტური ხასიათი.

ეს ის დროა, როცა მიდის დრომოკმული და ძველი, საფუძველი ეყრება საბჭოთა პოეზიის ახალ ფორმებს. საბჭოთა პოეზიის განვითარებასთან დაკავშირებულ პროცესებში ნ. თარიშვილმაც ისევე, რო-

გორც ბევრმა სხვა პოეტმა, გვერდი ვერ აუარა ამ დროის ლიტერატურულ ქროლვას და მთელი თავისი არსებით ახალ გზას, ახალ სი-
ცოცხლეს ეზიარა, გულწრფელად უმღერა დიდ ოქტომბერს (და
მის მიღწევებს), რომელსაც მხოლოდ ბედნიერება მოჰქონდა კაცო-
ბრიობრსათვის: „მაშინ, ცხოვრება გზა დღევანდელი, ჰგავდა ზა-
ფხულში დაკრეფილ ვენახს, მაგრამ სად იყო ფიქრი ამდენი, დღეს
რომ ამძიმებს რუსთაველის ენას. მზე ეხეთქება სიციცხლის დამბებს,
ყოფნას ჩაუდგეს სხვა საძირკველი, ერთხელ ოქტომბრის შუადღის
დამდგეს, ეს გამარჯვება ახდა პირველი“ („შორიდან“).

ნ. თარიშვილი მთელი ფიქრებით, გრძნობებით უშუალოდ დაკავ-
შირებულია სამშობლოს მიწასთან. პატრიოტიზმი, სიყვარული, რო-
მანტიკა ერთნაირი ძალითაა შერწყმული მის ლირიკულ ლექსებში.
ამიტომ, რომ ახალი ცხოვრებით აღფრთოვანებული ამბობს: „დრო-
თა გრიგალი მეც გამახარებს, როგორც თვალები მზეში ნარბენი,
დასდევს მინდორი მტევანა ხარებს, და მზით ივსება ჩვენში მარნები“.

გაბედული სიტყვა, უშუალობა, ტემპერამენტი, საოცარ სიციხო-
ველეს აძლევს მის პოეზიას. „დაგროვილ ცეცხლით გაეუძღვებ მყინ-
ვარს, დავამტვრევ მწიფე ალუბლის ტოტებს, ნაწვალზე ფიქრის სი-
გიჟე მიყვარს, სალამოს დარდი ვერ ამაშფოთებს“.

ფართოა პოეტი ქალის აზროვნების დიაპაზონი, იგი შორს იყუ-
რება და საოცარი ოპტიმისტური განწყობილებით უმღერის მომა-
ვალს: „დრო დაიმონებს მზეს, მთვარეს, სივრცეს, საკუთარ ღერბით
გადიფრენს აზრი და, რომ განცდები ჯოჯოხეთს მივცე, არ დამპირ-
დება მახვილი ბასრი“ („გონდოლები ცაში“).

ნ. თარიშვილის ლექსები თითქმის ყველა ლირიულია, საოცრად
ნაზი, პეპელას ფრთებივით გამჟვირვალე და ფაქიზი, მაგრამ ომანი-
ანიც და ვაჟკაცურიც. „დავკრეფავ ლოდინს, ვით ქამა სოკოს, ამე-
დევნება სალამი გრილი, სიბნელემ ცრემლი გამოიზოგოს, დღეს უნდა
ლამე ჩამოვანგრიო“ („უზურში“).

მდიდარია ნ. თარიშვილის პოეტური საჭურველი. ამ უკანასკნე-
ლით იმის თქმა გვინდა, რომ საოცრად ორიგინალურია მისი ლირი-
კის გამომხატველი პოეტური ხერხები, ხატოვანება ახლავს მის ყველა
ლექსებს, მის პოეტურ გამონათქვამს.

დიდებული თქმაა „ჩამოჰქნა დარდი, როგორც ზაფრანა“, ან „და
ძილი იტყვის მძიმე სამძიმარს, ვით წამწამებზე დამდნარი თოვლი“,
„იყო გაშლილი კოცნათა კალო, ვით კაბის კალთა შემოსაბლანდი“,

„დამლევს სიზმარი შემოსატარი“, „ომედი გარბის ვით სირაქლემა“, „მზე მოკვდება, გული დაიხურება“, „გაიშლის აზრი ცისფერ ნაწნა-ვებს“. ასევე კარგადაა ნათქვამი „ხელებს სიჩუმე შეეხო“, „მკაცრი ვით, ირმის ნუკრი ტოტს გამოშვერილს“, „ფიქრები დავაწყვე, რო-გორც სიგარეტი“, „მზესუმზირას მარაო“ და სხვ.

ნ. თარიშვილს ქართული სიტყვის შესანიშნავი ალღო და შეგრ-ძნება აქვს. ეხერხება მისთვის მალალმხატვრობის მიცემა, რითმე-ბის აბურთავეება, მოდრეკა და დამორჩილება. იგი ქეშმარიტად ნა-ტიფი გემოვნების პოეტია.

• ნ. თარიშვილი საინტერესო მთარგმნელობით მუშაობასაც ეწეოდა. მის მიერ თარგმნილია პ. ვერლენის ცნობილი ლექსი — „წვიმს ჩემს გულში“, პოლ ვიენ კუტურის — „ამ მთვარის შუქი“, რასინის — „ფედრა“, ანრი ბარბიუსის — „საბჭოთა კავშირი“, „ერთადერთი იმე-დი“, პოლ ელუარის — „თავისუფლება“ და სხვ.

• ნ. თარიშვილს აქვს ბევრი კარგი გამოუქვეყნებელი ლექსი, საინ-ტერესო თანამედროვეობითა და თავის ლირიული უშუალობით.

თუ პოეზიამ უნდა აღამაღლოს, აანთოს აღამიანი და შექმნას მისი სიცოცხლის, სილამაზის პარმონია, ამ მხრივ ამ პოეტ ქალს, რომელ-საც შეუძლია ასე სთქვას — „ცხელი მზე მინდა მეჭიროს ხელში“, იგი ღირსია ქართველი საზოგადოების ყურადღებისა და დაფასების და ასეც მოხდა, 1978 წელს, როცა ჟურნალ „ცისკარში“, მეექვსე ნომერში, დაიბეჭდა ჩვენი საკმაოდ ვრცელი წერილი, ტიცინ ტაბი-ძის, პაოლო იაშვილის, ვალერიან გაფრინდაშვილის და ალექსანდრე აბაშელის თანამედროვე პოეტი ქალის, ნინო თარიშვილის შემოქმე-დებისა და ცხოვრების შესახებ, ბუნებრივად დაისვა საკითხი მისი ლექსების კრებულის გამოცემისა. ამ მხრივ დიდი ენთუზიაზმი და გულისხმიერება გამოიჩინეს ჟურნალ „ცისკარში“ მომუშავე ახალ-გაზრდა შემოქმედებმა: ტარიელ ქანტურიამ, ჯანსუღ ღვინჯილიამ, ტაგუ მეტურიშვილმა და სხვებმა.

1980 წელს გამოვიდა თუ არა ნინო თარიშვილის რჩეული ლექ-სების პატარა კრებული „გვირილა“, უმაღვე გაქრა წიგნის მალაზი-ების თაროებიდან.

ნინო თარიშვილის წიგნის გამოსვლას ფართოდ გამოეხმაურა პრესა. სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში დაიბეჭდა უამრავი ინფორმა-ციები, რეცენზიები, წერილები და პოეტი ქალისადმი მიძღვნილი ლექსები.

ასე რომ, 20—30 წლების პოეტი ქალი, ნინო თარიშვილი 80-იან წლებში თითქოს ახლად დაიბადა.

აი რას წერდა პროფესორი სოლომონ ხუციშვილი: „გავიდა წლები... და მაშინ, როცა სულ ახალგაზრდა ქალიშვილმა დაიპყრო პოლიფონიური ქართული პოეზიის სიმალღეები, დიდი ხნის სიჩუმის შემდეგ, ისევ გამოჩნდა თავის პატარა ლექსებით. „გვირილამ“ ნინო თარიშვილი დაგვიბრუნა“ (გაზ. „კომუნისტი“, 1980 წ., № 121).

1980 წელს გაზეთ „ლიტერატურული საქართველო“ (№ 1) აღნიშნავდა მეოცე საუკუნის ოციან წლების თვალსაჩინო პოეტი ქალის ნინო თარიშვილის დამსახურებას ქართული პოეზიის წინაშე, რომელმაც თავისი კოლორიტულობით, პოეტური სიტყვით, ახალი რეალისტური ფორმა დაამკვიდრა იმ მთელ ლიტერატურულ დაჯგუფებათა შორის, როგორც იყო: სიმბოლიზმი, ექსპრესიონიზმი და თამამად, მომავლის რწმენით უმღერა განახლებულ საქართველოს.

ნინო თარიშვილის პოეზიით აღფრთოვანებული მწერალი ქალი ნანა კანდელაკი წერდა: „ჩვენთვის, თანამედროვე მკითხველისათვის ნინო თარიშვილი თითქოს მართლა ახლა დაიბადა, ყოველ შემთხვევაში, უმრავლესობისათვის მისი პოეზია სრულიად ახალია, მიუხედავად იმისა, რომ პირველი წიგნი მან გამოსცა ორმოცდათორმეტი წლის წინათ. დიდი აღფრთოვანება ჰპოვა, არა მარტო მკითხველებში, არამედ თანამოკალმეთა შორის, ჩვენ ბედნიერი ვართ, რომ ნინო თარიშვილი არ დაგვეკარგა“ (ყურნ. „კრიტიკა“, 1980 წ. № 4).

ამის შემდეგ დიდ დროს არ გაუვლია, რომ ხელოვნების მუშაკთა სახლმა, მწერალთა კავშირმა, კ. მარქსის სახელობის რესპუბლიკურმა ბიბლიოთეკამ და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა მოაწყვეს ნინო თარიშვილის საღამო.

სახლმრავალ დარბაზში მოზღვავდა ახალგაზრდობა, სტუდენტობა, მწერლები, მეცნიერები, მსახიობები. ყველა ღელავდა, უნდოდათ ახლოს ენახათ ხანდაზმული პოეტი ქალი, ქალბატონი ნინო თარიშვილი, მოესმინათ მისი ხმა.

ბევრი მწერალი და მეცნიერი გამოვიდა იმ საღამოს ნ. თარიშვილის შემოქმედებით საღამოზე. ბევრი თბილი სიტყვა ითქვა მასზე და მის შემოქმედებაზე.

დარბაზში აქლერდა ნინო თარიშვილის ლექსები, რომელსაც კითხულობდნენ რესპუბლიკის სახალხო არტისტები: მ. ჭაფარაძე, ელ. საყვარელიძე, თ. ბაქრაძე, ლ. ჭავჭავაძე და სხვები. „ახალგაზრ-

დობის ნაწერ-ნაგრძობი ვინ წაიკითხოს გულგრილად, ცივად, ვინ მოისმინოს აულელვებლივ ვით აიკინძა სურვილი მძივად“. ასე დაიწყო თავისი სიტყვა პოეტმა, ჟურნალისტმა ქალმა ნანა ღვინეფაძემ; „ცისფერყანწელებთან ნაზიარევი შემოქმედის სული იგრძნობა ამ ლექსებში; ცისფერყანწელებთან გატარებული დღეების სურნელი და სიტყვა-კაზმულობა, მის ავტორიტეტზე ლაპარაკობს“ — ამბობს პოეტი, რომელსაც ხელში ეჭირა მარინა ცვეტაევას 1921 წელს გამოცემული ლექსების კრებული, მიძღვნილი ანა ახმატოვასადმი და რომელსაც ახლდა სამი დიდი პოეტის ავტოგრაფი: გოგლა ლეონიძის, ტიციან ტაბიძის და პაოლო იაშვილის. გიორგი ლეონიძეს კი, შავი მელნით იქვე მიუწერია: და „ნინო თარიშვილს“. ლეონიძის ხელის მოწერას მოსდევს ტიციანისა და პაოლოს ავტოგრაფებიც — „ამ წიგნით ჩვენ გავახსენებთ ქ-ნ ნინოს ამ საღამოს ცისფერყანწელთა ორდენის კავალერი რომ იყო“.

ეს წიგნი ძვირფასი რელიქვიაა, — ამბობს ნანა ღვინეფაძე, — ეს კეთილი მაცნე და სამი დიდი ქართველი პოეტის სახსოვარი. სიმბოლურია თვით ქ-ნ ნინოს გვარიც — მისი თარი უნდა აქლერდეს.

საინტერესოდ გამოვიდა უნივერსიტეტის პროფესორი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ნიკო ყიასაშვილი, მან აღნიშნა:

ჩემს თაობას პოეტ ნინო თარიშვილთნ უშუალო მიმართება არ ჰქონია... ჩვენ ქ-ნ ნინოს შევხვდით უნივერსიტეტში, სადაც იგი ჩვენთვის მხოლოდ საზღვარგარეთის ლიტერატურის ლექტორი იყო.

• ნინო თარიშვილისადმი მიძღვნილი ეს ლამაზი, დაუვიწყარი საღამო დიდებულად დაგვირგვინდა, როცა ტრიბუნაზე ავიდა პოეტი ნაზი კილასონია, ნინო თარიშვილისადმი მიძღვნილი თავის საკუთარი ლექსით: „შენ რომ რითმა გებასრა, მე ვიდოდი ტაატი, — უკვე რეკდა ძვირფასო, შენი ლექსის საათი. ანი-ბანის ალერსში მე რომ მაციან-მატირეს, უკვე გენთო თვალებში პოეზიის საკირე, მერე ტანჯვით ნაშობი კითხვა მომწყდა ქალიშვილს, — ხომ არ იცნობთ, ბავშვებო პოეტ ნინო თარიშვილს?... პოეტ ნინო თარიშვილს ფრთა ჰქონია ქარიშხლის, მისი ლექსის გარეშე ქვეყნად როგორ გამიშვით? მაგრამ ლექსი-ნუგეში თავს არასდროს იქოლავს, ჩვენც უბიდან უბეში ვატირებდით სტრიქონად. თუმცა შენ — არ მორჩილი, თვით ახშობდი ნაგუბარს, ეს ჩვენ გადავარჩინეთ შენი ლექსი დალუპავს. თმაში ყვავილს ვიწნავდით, თუ თეთრ ლეჩაქს დაუბამს — შენი ლექსით ვიწყებდით სიყვარულზე საუბარს. ახლა აფრაგაშლილებს შვი-

ლებს ვეტყვით ქარიშხლით, ეთაყვანეთ ბავშვებო, პოეტ ნინო თარიშვილს!“

დღეს ნინო თარიშვილის პოეზიის მარგალიტები ქართული პოეზიის კრებულშია შესული („მხოლოდ სიყვარული“, „ქართული პოეზია“ და სხვ.).

უკანასკნელად გამოსულ მრავალ ტომეულში — „ქართული პოეზია“ — შესულია მისი ათი ლექსი. ჰემმარიტი პოეტი არ იკარგება. ხალხი გუნდრუქს უკმევს მას. ქართულ საბჭოთა პოეზიაში ნინო თარიშვილი დარჩება უკვდავი თავისი კოლორიტულობით, პოეტური სიტყვით, ახალი რეალისტური ფორმის დამკვიდრებით.

**მარიამ (ფუცუ)
დგებუაძე-ფულარია**

(1887—1969)

„ვის უნდა აინტერესებდეს პატარა ადამიანის გაცნობა, მაინც და მაინც, ვის რაში სჭირდება იგი“, — ასეთი მოკრძალებით და ბოდიშის მოხდით იწყებს თავის მემუარებს ცხოვრების დიდ გზაგამოვლილი, ბევრის მნახველი და მომსწრე ფუცუ დგებუაძე-ფულარია. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ დიდი ილიას გამონათქვამს — ყოველი ადამიანი დაუწერელი საინტერესო წიგნია, მით უმეტეს, მწერლისა და შემოქმედის ცხოვრება, რომელიც მთელი გულითა და შემოქმედებით დაკავშირებულია თავის ქვეყნის ყოველდღიურ მაჩისტემასთან, უშუალოდ განიცდის სამშობლოს ტკივილს, მის სიხარულს, მწუხარებას, თუ ბედნიერებას, არამც თუ საჭიროა, მშრომელი ხალხისათვის, აუცილებელიც არის მისი საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების ეტაპების გასაცნობად — რანი ვიყავით და რანი ვართ.

მწერალი ქალის ბიოგრაფია, რომელმაც იცხოვრა ორი საუკუნის მიჯნაზე და ამ ხნის განმავლობაში მომსწრე იყო დიდი ეპოქალური ძვრებისა და ქართველების, იგემა პირველი რევოლუციის სუსხი, ჰემშარიტად, საინტერესო უნდა იყოს მის მიერ განვლილი გზა ცხოვრებასთან ბრძოლაში, ეს არის გზა ნამდვილი შემოქმედისა.

გამოჩენილი რუსი მოაზროვნე, ნ. ჩერნიშევსკი ამბობდა: „ლიტერატურის მხოლოდ ის მიმართულებანი აღწევს ბრწყინვალე გან-

ვითარებას, რაც ეპოქის მტკიცე მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს“, ხოლო დიდი ილია ჰავკავაძე, აკაკი წერეთელი, ნიკო ნიკოლაძე, ჩვენის ერის სულისა და აზრის დიდებული თავკაცები, მიუთითებდნენ, რომ ლიტერატურა ხალხის ცხოვრების ანარეკლია, ხალხის მისწრაფებათა გზა-კვალის მაჩვენებელია, დამრავლავი და შემეცნების, გამოფხიზლების იარაღია.

ამიტომ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დიდი ამბების მომსწორ შემომქმედმა ქალმა, თავისი სათქმელი თქვა. მისი ცხოვრება ერთი დიდი წიგნია, რაც უფლებას გვაძლევს, მისი თაობის მწერალ და საზოგადო მოღვაწე ქალების გვერდით მოვახსენოთ და ღირსეულად დავაფასოთ.

ფუცუ დგებუაძეს იმ დროს მოუხდა სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა, როცა მე-19 საუკუნის მწერლობის ტრადიცია თავის საბრძოლო ამოცანად, პირველ რიგში, ეროვნულ სამშობლოს განთავისუფლების საკითხს აყენებდა, მის მომავალზე ზრუნავდა. ეს ის დრო იყო, როცა ფეოდალიზმი სულს დაფაფავდა, საზოგადოებრივი განვითარების ახალი ფორმაცია — კაპიტალიზმი სწრაფი ტემპით იჭერდა მისთვის ისტორიულად გამიზნულ ადგილს.

თვითონ მწერალი, ფუცუ დგებუაძე, დასაღუპავად განწირული ფეოდალური კლასის წარმომადგენელი, კარგად ხედავდა დრომოქმეული წყობილების ნგრევას, მიუხედავად იმისა, რომ თავადაზნაურობა ჯერ კიდევ არ ხრიდა თავს ახალი სინამდვილის წინაშე.

ასეთ ისტორიულ ვითარებაში ფუცუ დგებუაძე არ ყოფილა გულხელდაკრეფილი, სამშობლო ქვეყნის მღელვარე დღეების შორიდან მაყურებელი, მან თავისი წვლილი შეიტანა ერის სულიერ ცხოვრებაში.

ქართველი მწერალი ქალების: ეკ. გაბაშვილის, ან. თუმანიშვილ-წერეთელისა, მარიამ დემურჩიას, დომინიკა ერისთავ-განდევგის, ნინო ნაკაშიძის, ან. ერისთავ-ხოშტარიას, მარიამ გარიყულის გვერდით ყოველთვის დიდი პატივით მოიხსენიება ფუცუ დგებუაძე-ფულარია, ვისაც დიდი დამსახურება აქვს ქართული ლიტერატურისა და კულტურის განვითარებაში. იგი სოციალურ სიმახვილით დაწერილ პროზაულ ნაწარმოებებში ავლენს ეპოქის შესანიშნავ ცოდნას.

მწერლისათვის დამახასიათებელია ღრმა აზროვნება. მისი მიზანია წეროს სიმართლე, მძაფრი სიუჟეტი, ძლიერი ენებებით, მაღალი ჰუმანიზმით და რაც მთავარია, პოლიტიკურად სწორად დახატოს ახა-

ლი ადამიანის ტიპი, თავისი აზროვნებით, შეგნებით, ამ ფაქტორებმა განაპირობა ფუცუ დგებუაძის ნაწარმოებთა ფართო პოპულარობა და რეზონანსი.

ფუცუ დგებუაძეს არ ჰქონდა საშუალება თავიდანვე პროფესიულად მოჰკიდებოდა მწერლობას, როგორც საკიროებდა ეს მაღალიდებული მწერლის დანიშნულება და მისი დროის მოთხოვნილება, რაც გამოწვეული იყო შემოქმედი ქალის ცხოვრების მძიმე პირობებით.

ქერ კიდევ 1920-იან წლებში, ფუცუ დგებუაძის ქუთაისში ცხოვრების დროს საოცრად გაიხმაურა მისმა ორმა მოთხრობამ „გრძნობათა ნანგრევებზე“ და „ქალის გულმა“, რომელსაც დიდი ინტერესით შეხვდა ქართველი მკითხველი. ამის შემდეგ, უნდა ითქვას, რომ ძალზე დიდი ინტერვალი გამოხდა — ოცი წელიწადი მწერლობიდან მოწყვეტა და ხანგრძლივი დუმილი... მაგრამ 1940 წელს, ერთიმეორეზე უკეთესად დაწერილი მოთხრობებით — „ღამღამე“ და „მოჩხუბარძის სიკვდილი“ — კვლავ მოაგონა თავი მწერალმა ქართველ საზოგადოებას. ეს იყო უკვე, როგორც ფუცუ დგებუაძე აღნიშნავს, გათეთრებული თმებით შემოსვლა მწერლობაში. ამ მდგომარეობამ დააწერინა ფუცუს ლექსი, რომელშიც შესანიშნავად გამოხატა თავისი სულიერი ტკივილები.

„თქვენთან მოველ მოკრძალებით და თეთრი თმებით,
არ შემეკითხოთ ასე რისთვის დამაგვიანდა,
თქვენ მეგობრები მწვერვალებზე მიიბიჭებდით,
მე სტუმარს ვგავდი, თქვენს მეჭლისზე შემოსტუმრებულს
და თქვენც ქართულად, ხელალებით, თუ მადღეგრძელებთ,
იქნებ გამითბოთ გული, სული დაობლებული“.

თბილად შეხვდნენ ფუცუ დგებუაძის მეორედ გამოჩენას მწერლობაში თანამოკალმენი: შალვა დადიანი, ლეო ქიაჩელი, ბესარიონ ჟღენტი, სიმონ ქვარიაანი, იოსებ გრიშაშვილი და სხვ.

ფუცუ დგებუაძე არ არის პატარა მწერალი, იგი დიდი ტილოების ბელეტრისტიკა, გამოცდილი კალმითა და მხატვრული თვალით; თავის დროის პირმშოა; ცოცხალი მემატთანე, რომლის მიღმა არ ჩაუვლია არც ერთ მოვლენას, ისე, რომ არ გამოხმაურებოდა. მისი „ოქროს ბეჭედი“, „გრძნობათა ნანგრევებზე“, „ქალის გული“, „ტყუარჩელის ლამპიონები“ და სხვა, ისეთი მაღალიდებული ნაწარმოებებია თავის სიღრმით, იდეურობით და მწერალური ოსტატობით, ყოველთვის გაუძღვებს დროის გამოცდას.

ფუცუ (მარიამ) დავითის ასული დგებუაძე დაიბადა 1887 წელს, სოფელ ჩუნეშში (ამჟამად წყალტუბოს რაიონი), როსტომ ლორთქიფანიძის ოჯახში (ფუცუს ბაბუა დედის მხრიდან). როსტომ ლორთქიფანიძე და ცნობილი მწერალი ნიკო ლორთქიფანიძე მკვიდრი ბიძაშვილები იყვნენ.

მწერალი ქალის მამა — დავით ალექსის ძე დგებუაძე, თავისი დროისთვის განათლებული პიროვნება ყოფილა.

„მდიდარი ბიბლიოთეკის მქონე იყო, როცა კი დროს იშოვიდა ხელიდან წიგნს არ გაუშვებდა — მან გამიღვიძა სიყვარული წიგნისადმიო“, — იგონებს ფუცუ დგებუაძე.

„დედაჩემი, ქრისტიანე როსტომის ასული ლორთქიფანიძე, — წერს ფუცუ, — ნაზიარები იყო იმ დროის კულტურას, ქუთაისის მოწინავე საზოგადოებაში თავისი ადგილი ეჭირა, გატაცებული იყო ლექსების წერით, ეპაექრობდა კიდეც ზოგიერთ პოეტს, მათ შორის გიორგი შერვაშიძეს, ავტორს ლექსისა „ღმერთი რომ ვიყო...“

იმდროინდელ პრესაში: ეურნალ „თეატრსა და ცხოვრებაში“, გაზ. „ცნობის ფურცელში“ ხშირად გაიეღვებდა ხოლმე ქრისტიანე ლორთქიფანიძის ლექსები, რომელსაც დიდის ინტერესით ხვდებოდა ქართველი მკითხველი — ვინძლო, შენც დედაშენსავით კალამი აიღო ხელში და გვასახელოო! — ეტყოდნენ ლიტერატურით გატაცებულ ფუცუს, მახლობლები და ნათესაეები.

მართალია, ფუცუ დგებუაძე, პოეტი არ გამოსულა, მაგრამ თვითონ დგებუაძეების ოჯახში, სადაც თავს იყრიდა ქუთაისის საუკეთესო საზოგადოება, ნამდვილად იყო იმის საფუძველი, რომ თორმეტი წლის ქალიშვილი მწერლობის გზას გაჰყოლოდა.

„ერთხელ ჩვენთან — წერს მომავალი მწერალი ქალი, — ეტლით მოვიდნენ აკ. წერეთელი და თეოფილე ხუსკივაძე, აკაკის ახლო მეგობარი. რაც მე ისინი მახსოვს, სულ ერთად დადიოდნენ. აკაკი კი დედაჩემის ახლო ნათესავი იყო. მან ჯიბიდან ორი წიგნი ამოიღო. ეს შენ მოგიტანეო, მითხრა და თავზე ხელი გადამისვა. პირველ წიგნზე „ცვარი“ — ეწერა. მეორეზე „კოკორი“.

„— კოკორს, ჩემს ჰადს ეძახიან ხაბაზები?! წიგნსაც აქვს ასეთი სახელი?! — შეგვეკითხე აკაკის. — ყველას გაეცინა“.

მეცხრამეტე საუკუნის მიწურული იმდენად მდიდარი იყო საზოგადოებრივი ძვრებით, ოჯახი არ იყო, რომ შვილებისათვის სათანადო განათლებაზე არ ეზრუნა.

ფუცუს სოფელშიც ხმა დაირხა სკოლა უნდა ავაშენოთო, მართლაც, მალე ქალაქიდან გამოგზავნილი ინსპექტორი სკოლის ასაშენებელ ადგილს ეძებდა. ვილაცამ მიასწავლა ასეთ ადგილს დგებუაძეების საკარმიდამოს იქით, სად იშოვეითო, ინსპექტორს ხელი დაუდგია ერთ ვაკეზე, და უთქვამს: ეს იქნებოდა სკოლისთვის ყველაზე კარგი ადგილი, — თუ პატრონი ძვირად არ დაგვიფასებს და მოგვყიდისო, აქაურობას გავაფართოებთ და ედემად ვაქცევთო.

— მამიკო, ჩემო საყვარელო მამიკო! მიეცი რა, მიეცი, მეც ხომ ამ სკოლაში უნდა ვისწავლოო — ჩამოეკიდა თურმე კისერზე პატარა ფუცუ მამას.

დავით დგებუაძეს ძალიან უყვარდა ეს ადგილი და ყველას გაჰკვირვებია, როცა მან თანხმობა განაცხადა.

— მართალია, მე მდიდარი არა ვარ, მაგრამ არამც და არამც ფულს არ გამოგართმევთ, ოღონდ სოფელს სკოლა ელიჩსოხო, — უთქვამს დავითს.

ამ სკოლაში აიდგა ფეხი ფუცუმ. ახლა დადგა წუთები, როცა ქალიშვილი ქუთაისის სასწავლებლისათვის უნდა მოემზადებინათ. სწორედ ამ დროს სოფელში ჩამოდის საცხოვრებლად მიწის მზომელი თავისი ოჯახით. დავით დგებუაძეს, ფუცუს მამას, ორი ოთახი დაუთმია მათთვის, რუსები იყვნენ და უფიქრია, ჩემი ქალიშვილი რუსულს ისწავლისო.

შემდგომში, ამ ოჯახის წყალობით, ფუცუ დგებუაძე ეუფლება რუსულ ენას და ქუთაისის წმ. ნინოს სასწავლებელში შედის, რომელსაც წარმატებით ამთავრებს.

ეს იყო 1905—1906 წლები, როცა ქუთაისის გიმნაზიაში შემოქრილი რევოლუციის სიო მონარქიის წინააღმდეგ რაზმავდა მოსწავლე ახალგაზრდობას.

ფუცუ დგებუაძე ისეთ გარემოში გაიზარდა, სადაც იცნობდნენ სილოვან ხუნდაძეს, პოეტ ცახელს, ს. ქვარიანს, იასონ ნიკოლაიშვილს, დ. კლდიაშვილსა და სხვა საზოგადო მოღვაწეთა სახელებს, ფუცუს უნახავს ყველა ისინი მაგიდის გარშემო, მოუსმენია მათი მღელვარე სიტყვები თვითმპყრობელობის მიერ ქართული სკოლის დევნაზე, მის უსასტიკეს პოლიტიკაზე, ეროვნულ ჩაგვრაზე.

„გიმნაზიის მოსწავლეებზე მიმავრებული რევოლუციონერი, პარტიული მუშაეები: შალვა ელიავა, საშა წულუკიძე, პავლე საყვარელიძე, სერიოჟა ქავთარაძე, მიშა ოკუჯავა და ბევრი სხვა მარქსიზმის

პროპაგანდისტები, რევოლუციური თეორიით გვიარაღებდნენ. განსაკუთრებით გატაცებული ვიყავით მიშა ოკუჯაევას საუბრებით. მას პარტიის ნამუხსს ეძახდნენ.

ერთხელ, სახლში რომ მივედი, დედას ეუამბე, ამ ენერგიულ ახალგაზრდაზე, რომელიც მარქსიზმის ღრმა ცოდნას ავლენდა.

ამ დროს მეორე ოთახიდან ბიცოლაჩემი გამოსულყო და თურმე ყურს უგდებდა ჩემს ლაპარაკს.

— შე დალოცვილო, ოკუჯაეების გასაცნობად გზრდიდა დედამა?! — მითხრა მკვახედ.

მეწყინა, არაფერი ვუპასუხე, მოვერიდე მის ქალარას. ბოლოს კი მაინც დავარწმუნე, რომ ასეთი მომზადებული მარქსისტი იშვიათია-მეთქი. არ ვიცი ძველ თაობას აღარ ესმოდა ჩვენი რევოლუციური ალტკინება თუ...

ქუთაისში პირველად ვნახე გადასახლებიდან ახლად ჩამოსული სტალინი (კობა), რომელსაც არაჩვეულებრივი შეხვედრა მოუწყვეს გიმნაზისტებმა. მაგრამ აქ დიდხანს არ გაჩერებულა, სხვადასხვა დავალებები ჰქონდა ხონსა და ჭიათურაში.

რა სიამოვნებით, რა გატაცებით ვკითხულობდით გიმნაზიადამთავრებული ქალიშვილები ნ. ნიკოლაძის და ეკატერინე ნიკოლაძის, ჩიტო შარაშიძის და სხვათა, აგრეთვე, მიტროფანე ლალიძის საზღვარგარეთიდან ჩამოტანილ ბოლშევიკურ „ისკრას“. იგი ხელიდან ხელში გადადიოდა, ამბობს ფუცუ ისე რომ, ქალაქი ქუთაისი ფუცუსთვის ძვირფასი რევოლუციური გაწვრთნისა და მომზადების აკვანი იყო.

ახალგაზრდობაში განსაკუთრებით დიდი მღელვარება გამოიწვია, იგონებს ფუცუ, რუსეთიდან მოსულმა ცნობამ ნიკოლოზ მეფის ბრძანებაზე ტყვიით გამასპინძლებოდნენ დემონსტრაციაზე გამოსულ მუშებს.

თბილისში დაიწყო მუშათა და გლეხთა გაფიცვები, გაფიცულებს გვერდით ედგნენ მოსწავლე ახალგაზრდობა, განაგრძობს თავის მოგონებას ფუცუ, გახშირდა მიტინგები, კლუბებში თავის მოყრა, იგრძნობოდა, თუ როგორ სჭედდა თავის ბედს მშრომელი ხალხი.

„საეარდო და სამაისო“ ქუთაისი ფეხზე იდგა... ქუჩაში გამოსულ მოსწავლეებს ღროშების მაგივრად წინსაფრები მოემარჯვებინათ, ქვებს ესროდნენ სასწავლებლის შენობებს, ფანჯრებს. ისმოდა შუშების ჭახა-ჭუხი, გრგვინავდა ხალხი, ისმოდა ყვირილი, შეძახილები:

— ძირს კაპიტალიზმი! გაუმარჯოს სოციალიზმს!!!

აქ იყვნენ არალეგალური რევოლუციური წევრების აქტიური ჯგუფების ხელმძღვანელები, მათ შორის ფუცუ დგებუაძეც.

გამოჩნდა პოლიცია, მეხანძრეები შლანგებით, რამოდენიმე წუთში დაიცალა ქუჩები.

ფუცუ დგებუაძე დამსწრე და მონაწილეც იყო ქუთაისის ციხიდან პატიმრების გამოქცევისა. გაქცეულთა შორის ერთ-ერთი ლეო ქიაჩელიც იყო.

„მოჩხუბარიძის სიკედილის“ წაქთხვის შემდეგ ფუცუს ნიჭით დაინტერესებული მწერალი ლეო ქიაჩელი, ხშირად ხედებოდა ფუცუს მის ახლო ნათესავ, შალვა ელიავას დასთან, შუშანა ელიავასთან. ფუცუს მარქსისტულ გათვითცნობიერებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ამ ოჯახის ხშირმა სტუმარმა საშა წუწუკიძემ. ძველ რევოლუციონერებს ტრადიციად ჰქონდათ, საგანგებოდ იკრიბებოდნენ სხვადასხვა დავალებათა შესასრულებლად. აქ ფუცუსთან ერთად იყო ხოლმე მისი განუყრელი მეგობარი, მის აზრთა მოზიარე პაუსია დადიანი, რომლებიც თავისი ხალხის თავისუფლებისათვის ერთად იბრძოდნენ. პაუსია ყოველთვის გვერდით ედგა უფროს მეგობარს საზოგადოებრივ და კულტურულ ღონისძიებათა წამოწყებაში.

ქუთაისის კულტურულ-საზოგადოებრივი ცხოვრების თავშეყრის ადგილი, პაუსიას საკმაოდ ვრცელი სახლი მუდამ სავსე იყო პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებით. ვის არ ნახავდით აქ: თეატრის მაშინდელ კორიფეებს: ნუცა ჩხეიძეს, იუზა ზარდალიშვილს, შალვა დადიანს, მიშა გელოვანს და სხვ. ფუცუს უმცროსი ძმა ალიოშა მუშაობდა შ. დადიანის მოძრაე თეატრში.

აქ დადიოდნენ დები დგებუაძეების სალონის შესანიშნავი სტუმრები, ლიტერატურისა და ხელოვნების მოღვაწენი: კ. მარჯანიშვილი, ს. ახმეტელი, ვერიკო ანჯაფარიძე, უშანგი ჩხეიძე, აკაკი ხორავა, ნატო ვაჩნაძე, მ. ჭიაურელი. ვერიკო ანჯაფარიძის მამა პაუსია დგებუაძის ნათლია იყო.

პაუსიას სახლში იმართებოდა ლიტერატურული საღამოები. აქ კითხულობდა თავის ნაწარმოებებს ღია ჩინელი (ცნობილი კინორეჟისორის, რეზო ჩხეიძის მამა, რომელიც სკოლის დირექტორად მუშაობდა), შ. დადიანი და თვით ფუცუ დგებუაძე. აქ იმართებოდა დისკუსიები, კონცერტები. ყოველივე ამის სულისჩამდგმელი იყო ფუცუ დგებუაძე.

სოციალურ-დემოკრატიული პარტიის ბოლშევიკური ფრაქციის

ხელმძღვანელი ამხანაგების რეკომენდაციით, უფრო კი გადაძალვის მიზნით, ფუტუ გაგზავნილი იქნა სოხუმში.

დაიწყო რეაქციის საშინელი წლები, ცხოვრება დამძიმდა. ხალხი ბოზოქრობდა.

1907 წელს ფუტუ დგებუაძე თავის ცხოვრებას უკავშირებს დავით ბესარიონის ძე ფულარიას. იმავე წელს ახალგაზრდა ჯვარდაწერილები მიემგზავრებიან ბაქოში. ამან დიდი უსიამოვნება შეახვედრა ფუტუს მახლობელ ადამიანებთან, — თვითონ წარმოშობით მაღალი წრიდან, ცხოვრების თანამგზავრად რომ ღარიბი წრის შვილი აირჩია. მაგრამ მომავალი მწერალი ამას არავითარ მნიშვნელობას არ აძლევდა, პირიქით, ახალ ცხოვრებას აყოლილმა, პირველმა უჩვენა მაგალითი ახალგაზრდობას. ეს არ იყო უბრალო ფაქტი, იგი ახალი დროების გარიყრაჟზე შეგნებული გადადგმული ნაბიჯი იყო.

1917 წელს ფუტუ დგებუაძე, მეუღლის სამსახურებრივი მდგომარეობის გამო, ისევ სოხუმში ცხოვრობს. აქ იწყებს ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად მუშაობას, ასწავლის რუსულ ენასაც.

თავისი ხარჯებით ხსნის სკოლას, რომელიც შემდეგ მისივე ინიციატივით გადაკეთებულ იქნა დაწყებით სკოლად.

პედაგოგიური მოღვაწეობა ფუტუ დგებუაძის მოწოდება იყო. თითქმის 37 წელი, ცხოვრების საუკეთესო წლები, გაატარა მწერალმა ახალგაზრდობის სწავლასა და კომუნისტურად აღზრდის საქმეში. მთელ დასავლეთ საქართველოში: ქუთაისში, სამტრედიოში, სენაკში, სოხუმში, აგრეთვე ბაქოში, სადაც კი ყოფილა ფუტუ დგებუაძე, ყველგან ტოვებდა პედაგოგიური მუშაობის კეთილშობილურ კვალს. ეს მოღვაწეობა იყო დიდმნიშვნელოვანი უბანი ფუტუ დგებუაძის მოღვაწეობისა. ყველგან, ცხოვრების გრძელ გზაზე, ბევრჯერ შეხვედრია თავისი აღზრდილები, რომლებიც სიყვარულით იხსენიებდნენ მას.

პირველი მისი ნაწარმოები — „რამ დაღუპა“, — საბავშვო მოთხრობა იყო, რომელიც 1907 წელს ქურნალ „ნაკადულში“ დაიბეჭდა, „ქალის“ ფსევდონიმით.

სიამოვნებით გამოეხმაურა ახალგაზრდა ქალიშვილს ქურნალ „ნაკადულის“ რედაქტორი ნინო ნაკაშიძე.

„თქვენი მოთხრობა „რამ დაღუპა“, ჩვენ დაგებეჭდეთ. — წერდა ფუტუს ნინო ნაკაშიძე, — მაგრამ რა მოხდა?! ის დღე იყო და ის დღე,

მერე აღარ გამოჩენილხართ, აღარც გაჰქარებინხართ რედაქციას. ჩვენ გკითხულობდით, უკეთ რომ ვსთქვათ, გეძებდით. ვინც კი რედაქციაში შემოდის, ვაბარებდით გადმოეცათ თქვენთვის, რომ თქვენი ნიჭი ჩვენი ჟურნალისათვის აუცილებლად საჭიროა. ვერ იქნა და ვერ მოვალწიე თქვენამდე“...

ნინო ნაკაშიძე ქართველი ქალების დიდი მოამაგე იყო. არა ერთი და ორი მწერალი ქალისათვის გაუჟაფავს გზა. ფუცუ დგებუაძე მოსწონდა, რადგან მისი მოთხრობების ქარგა, რევოლუციამდელი ქალაქის, მშრომელი ხალხის დუხჭირი ცხოვრების, უპატრონო, ულუკმაპურო ბავშვების აუტანელ მდგომარეობაზე მოუთხრობდა მკითხველს.

1916 წელს, გაზ. „სახალხო ფურცელში“ ფუცუ დგებუაძის ისტორიული ხასიათის ნარკვევი გამოჩნდა — „წალენჯიხა“, რომელშიც საუბარია ქალის მამაკაცთან თანასწორუფლებიანობის, ქვეყნის მშენებლობაში მისი აქტიური ჩაბმის აუცილებლობაზე.

„მე წავიკითხე თქვენი ნარკვევი ერთ-ერთ თავშეყრილ ჰატარა ჯგუფში და გულწრფელად აღვნიშნე, რომ ფუცუ დგებუაძე შესანიშნავ ნიჭს იჩენს პუბლიცისტიკაში მეთქი. ბევრი ამხანაგი დამეთანხმა.

თქვენმა ხალისიანად და თავისუფლად დაწერილმა ნარკვევმა, თვითონ წამაკითხა თავისი თავი. დავიწყე და თვალი ვედარ მოვწყვიტე... ნამდვილად მიხარია... გისურვებთ ამ მიმართულებითაც გამარჯვებასა და წინსვლას“, წერდა ფუცუ დგებუაძეს 1916 წელს ს. ქვარიაძე.

განსაკუთრებით მაღალნაყოფიერი გახდა ფუცუ დგებუაძის შემოქმედება ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ.

1926—27 წლები ფუცუ დგებუაძისათვის „უხვმოსავლიანი“ შემოქმედებითი წლები იყო. ქუთაისში ცალკე წიგნად გამოვიდა დიდი სოციალური ხასიათის მოთხრობა „გრძნობათა ნანგრევებზე“, რომელსაც საკმაოდ ფართო რეზონანსი ჰქონდა. მასში ცხოვრების ღრმა ცოდნითა და მახვილი თვალით ასახული იყო ბრძოლა, რომელიც ჯერ კიდევ არსებობდა ძველ დრომოქმულ და ახალ სოციალურ საზოგადოებას შორის. მალე გამოჩნდა და საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო რეალისტური დამაჯერებლობით დაწერილმა მოთხრობებმა: „მოჩხუბარიძის სიკვდილი“, „შრომის ძალა“, „ჩაის მკრეფავები“, „რუსუდანი“, „ქალის გული“ და სხვ.

„ქალის გული“, — ფუცუ დგებუაძის მოთხრობებს შორის ერთ-ერთი საუკეთესო მხატვრული ნაწარმოებია. ეს არის ქალის ფქრე-

ბის, მისი სულიერი ცხოვრების, მისი ზრახვების, ემოციებისა და სიხარულის მთელი ეპოპეა.

აქ მწერალი ქალის გულის მესაიდუმლედ გვევლინება. იგი აგრძელებს ეკ. გაბაშვილის და ანასტასია ერისთავ-ნოშტარიას მიერ მწერლობაში დაკანონებულ რეალისტურ ტრადიციებს.

ფუცუ „ქალის გულის“ დასაბეჭდად თბილისში ჩამოვიდა და თავისი ახალი ნაწარმოები უშრნალ „მნათობის“ რედაქციას გადასცა, სადაც რედაქტორად მოსე გოგიბერიძე მუშაობდა, მთავარი რედაქტორი კი მიხეილ ჭავჭავიძე იყო.

რედაქციაში სათაური მოუწონეს, ურიგო არ იქნებაო და დაპირდნენ უახლოეს ნომერში დაგიბეჭდავთო, მაგრამ საოცარი კურიოზი მოხდა. „მეორე მისვლაზე, იგონებს ფუცუ დგებუაძე, ჩემი რომანი „ქალის გული“ ადგილზე არ აღმოჩნდა. შეწუხებული დავეშვი სკამზე.

— ეს რა უბედურებაა, ან ასეთი მოწონება რა იყო, ან ასეთი უყურადღებობა, ვერაფრით ვერ აეხსენი. ვაი, რომ დედანიც არ მაქვს მეთქი, შევიჩველე.

დიდის ტანჯვით და წვალებით აღვადგინე „ქალის გული“, წერს ფუცუ დგებუაძე, მაგრამ არ ვიყავი კმაყოფილი, მეჩვენებოდა, რომ არ იყო ისეთი ცოცხალი და დინამიური, როგორც აღრინდელი ვარიანტი. მაინც ვცადე ჩემი ბედი, გაეაზავნე „მნათობის“ რედაქციაში.

ამ ნაწარმოებზე მუშაობის დროს არ მასვენებდა ერთი საკითხი, თუ როგორ შეიძლება ბუნების იდილია, უმწიკვლოება დაუპირისპირო ბალის უმანკობას, თუ შეიძლება მათი გაიგივება მეთქი. სწორედ ამ საკითხს მიუძღვენენ მე ჩემი რომანი „ქალის გული“. თუ ტექნიკისა და წინსვლისათვის არ ვზოგავთ ლამაზ ბუნებას, ვაფეთქებთ ლამაზ მთებს, ან ვიწრო კალაპოტში ვამწყვდევთ მდინარეს, ჩვენ ქალებს ისე ტლანქად არ უნდა მოვექცეთ“.

ამ რომანში შესანიშნავად სჩანს ქალის ღირსების დამცველი მწერალი ფუცუ დგებუაძე. იგი მოითხოვს ქალის გაგებას, მისი სულიერი სიმაღლის დაფასებას, პატივისცემასა და სხვ.

როგორც ამ ნაწარმოებში, ისე სხვა მოთხრობებსა და რომანში, მან ბევრი ქართველი ქალის სრულყოფილი სახე გამოკვეთა. ნაწარმოებებში, ყველა მთავარი პერსონაჟი ქალია და უნდა ითქვას, რომ ყველა იშვიათი მხატვრული ფუნჯითაა წარმოდგენილი.

ჩვენ ვერ დავასახელებთ მეორე ისეთ მწერალს, რომელსაც იმდენი ქალის მხატვრული სახე გამოეკვეთოს, რამდენიც ფუცუმ. იგი იძლევა პერსონაჟების ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებულ სახეებს.

მაგალითად: ცვარე, ბაჩალა, ქართველი ქალის საოცარი ტიპებია, რომელთაც თავისი მხრებით გადაიტანეს უსამართლობა, დამცირება, სიღარიბე და სიდუხჭირე, მაგრამ სულიერად არ ეცემოდნენ, მოვალეობას არ ღალატობდნენ. სამშობლოს უზრდიდნენ ერთიმეორეზე უკეთეს მამულიშვილებს: მაია დადიანი („ოქროს ბეჭედში“), თამარი („ტყვარჩელის ლამპიონებში“) და სხვ.

მეორე დიდი ნაწარმოები, „ტყვარჩელის ლამპიონები“, მწერალმა მიუძღვნა მოძმე აფხაზეთის ინდუსტრიულ ცენტრს, ტყვარჩელის მრავალეროვან მშრომელთა ცხოვრებას. როგორი დიდი სიყვარულით და სითბოთი წერს ფუცუ თავის „მოგონებებში“: „ოროთახიანი სახლი ჩავდგი სოხუმში და სულიერად თავისუფლად ამოვისუნთქე. მიხაროდა რომ ფეხი მოვიკიდე ამ ლამაზ მიწა-წყალზეო“.

ინდუსტრიული ქალაქის ცხოვრებამ გაიტაცა მსცოვანი მწერალი. მან, აქაც, თავის თანამოკალმეებს უჩვენა მაგალითი იმისა, თუ რამდენად აქტიური უნდა იყოს საბჭოთა მწერალი, შემოქმედელი და როგორ ახლოს უნდა იდგეს იგი ხალხთან, ცხოვრებასთან.

ფუცუ დგებუაძე წერდა ტყვარჩელელ მეშახტეთა გვირულ შრომაზე, მათ მეგობრობაზე; შეჰხაროდა, იზიარებდა მათ სიხარულსა და მწუხარებას. მიუხედავად იმისა, შეიძლება ნაკლიც აქვს ამ ნაწარმოებს, მას, ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში, მაინც მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. იგი ჭეშმარიტად ახალი სიტყვა იყო ფუცუ დგებუაძის შემოქმედებაში.

„ტყვარჩელის ლამპიონების“ კითხვისას იგრძნობა, რომ იგი ცხოვრებას მოწყვეტილი ნაწარმოები კი არ არის, არამედ მასში საბჭოთა მწერლის მახვილი თვალით დანახული ჭეშმარიტი ცხოვრების ნამდვილი სურათია გადმოცემული, ასახულია საბჭოთა ხალხის შრომა, საქმიანობა, სამშობლოს ერთგული სამსახური.

რამდენი თვეები და წლები დასჭირდა მწერალს ამ ნაწარმოების შესაქმნელად! უკვე თმაშევერცხლილი, შუა ასაკში მყოფი ქალი, სოხუმისა და ტყვარჩელის მუზეუმებში კვირაობით იჭდა, დაუზარებლად ეძებდა მასალებს, ძირფესვიანად სწავლობდა ყველაფერს, სულგრძელად და დიდი ინტერესით, რომ ცოცხლად, დამაჯერებლად გად-

მოეცა ტყვარჩელის მშრომელი ხალხის ცხოვრება და შრომითი ენ-
თუზიანში.

„რა დამაფიწყებს ტყვარჩელის მთების მწვერვალების სილამაზეს,
თავზე ქულივით რომ ეხურა თეთრი ქათქათა თოვლი, მზის სხივებზე
ვერცხლივით რომ ლივლივებდა! არ ვიცი, საიდან გაიგო კონსტანტი-
ნე გამსახურდიამ, — წერს ფუცუ, — რომ მე ვმუშაობდი ტყვარჩე-
ლის თემაზე. ვიცოდი, რომ კონსტანტინეს ძალიან უყვარდა სოხუმი.
თუ აქეთ რკინისგზით იყო წამოსული, არ შეეძლო სოხუმში რამო-
დენიმე დღით არ დარჩენილიყო და არ მოენახულა აქაური, თავისი
მწერალი მეგობრები“.

— ისე არ წავიდოდი, რომ არ მენახეო. სოხუმი ფუცუ ღებუ-
აძის გარეშე ვერ წარმომიდგენიაო! — უთქვამს კონსტანტინეს, როცა
სანაპიროზე შეხვედრიან ერთმანეთს. — იქვე პარკში სკამზე ჩამოვყე-
ქით, — განაგრძობს ფუცუ, — ვისაუბრეთ ჩვენ ლიტერატურის ბევრ
მტკივნეულ საკითხებზე.

— მე მახსოვს, რომ შენ დიდი ტყვარჩელის მშენებლობის შესა-
ხებ ახალ რომანს სწერდი, — მკითხა მან ბოლოს. ამ თემაზე ოდესღაც
მეც ვფიქრობდი, მაგრამ ველარ ჩავუყექი. დიდ დროს მოითხოვდა.
ტყვარჩელს შესანიშნავი წარსული აქვს. პირობა მომეცი, რომ ამ
წიგნს შემოდგომამდე დაამთავრებ, ერთ წიგნს მეც გამომიგზავნი, თუ
გინდა რომ პირველი რეცენზია დაგიწერო...

სანამ ჩემი „ოქროს ბეჭედი“ გამოვიდოდა, „ტყვარჩელის ლამპი-
ონები“ უკვე ხელში მქონდა. რასაკვირველია, გახარებულმა, დაპირე-
ბისამებრ იგი კონსტანტინე გამსახურდიას გაუგზავნე“.

დიდი სიყვარულით და ყურადღებით სარგებლობდა ქართულ სა-
ზოგადოებაში და ახალგაზრდობაში ფუცუ ღებუაძის შესანიშნავი,
საკმაოდ ფუნდამენტური რომანი „ოქროს ბეჭედი“. ამ რომანმა სა-
ხელი გაუთქვა ფუცუ ღებუაძეს. აქ მწერალმა გამოავლინა მთელი
თავისი შესაძლებლობა, მხატვრული გემოვნება და ბელეტრისტის
ნამდვილი ნიჭი.

„მწერალი უბრალოდ კი არ ჰყვება მოვლენების განვითარებას,
იგი სათანადო შეფასებას აძლევს ყოველ ფაქტს, ყოველ მოვლენას.
მისი პოზიცია მუდამ გარკვეული და ნათელია, ბევრი დეტალი მე-
ტყველი და შთამბეჭდავია“, — სწერდნენ კრიტიკოსები.

ფუცუ ღებუაძის „ოქროს ბეჭედი“ საყოველთაოდ აღიარებული
და განხილული ნაწარმოებია. მასში მეტად მიმზიდველად და და-

მაჯერებლად გაცოცხლებულია საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხის თავისუფლებისათვის დანთებული ბრძოლის ცეცხლი.

რომანისადმი დიდ ინტერესს გვიჩვენებს ისიც, რომ წიგნის გამოსვლისთანავე იგი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. მარტო ის ფაქტი, რომ ეს წიგნი ბიბლიოთეკებში არასოდეს არ მოიპოვება და მულდამ მკითხველის ხელშია, თავისთავად მეტყველებს წიგნის ავტარგზე.

რამ განაპირობა, რამ მისცა მას ასეთი ექო? უპირველესად ყოვლისა, მშვენიერი აფხაზეთის დიდმა სიყვარულმა, სადაც თავისი საუკეთესო წლები გაატარა მწერალმა. მეორე, თავისი უმცროსი დის, პაუსია დადიანის ცხოვრებამ, რომლის წრეში და გარემოში დიდხანს ტრიალებდა მწერალი.

— „როგორ გამიტაცა, როგორ მომწონდა მაიას სიყვარული ალექსისადმი. ნებიერად გაზრდილ მაიას ეყო ნებისყოფა აფხაზეთიდან გამოქცევისა. მთელი ჩემი არსება დაიპყრო ამ თემამ. გადავწყვიტე ამ ქალის გულში ჩამეხედა, ჩაეწედომოდი მას, ამომეკითხა მისი სულისკვეთება“. — წერს თავის მოგონებაში მწერალი. „ოქროს ბექედზე“ მუშაობა დამაწყებინა სულ პატარა შემთხვევამ, თუმცა ამ თემაზე მუშაობა ჩემი დიდიხნის ოცნება იყო, — იგონებს მწერალი და დასძენს: — 1944 წელია. ომი მიძინეარებს. მე და ჩემი და პაუსია ცხაკიაში ვართ, ვია კემელავას სახლში, რომელიც ჩვენი სიძე იყო, მეუღლე პაუსიას ქალიშვილის თამარ დადიანისა.

საუბარი მაია დადიანზე ჩამოვარდა... სახელდობრ, მაიას მონოზნად აღკვეთის შესახებ. ამ ამბავმა ჩემზე გრანდიოზული შთაბეჭდილება მოახდინა, „მელას რა უნდა და ბნელი ღამეო“. იმავე დღეს დავიწყე ფრაგმენტის ჩაწერა, რომ არ დამევიწყებოდა. მოვხაზე ჩემი რომანის ფაბულა და ცისკარს ჩემს გონებაში დაწერილი „ოქროს ბექედი“ შეეხვდი“.

გამოცდილ კალმის ოსტატს ფუცუ დგებუაძეს კარგად ესმოდა, თუ რა დიდ სიძნელებთან იყო დაკავშირებული ისტორიული რომანის დაწერა. საჭირო იყო მთელი ეპოქის შესწავლა, მისი კოლორიტიულობის დაცვა და გადმოცემა.

წლების განმავლობაში იჯდა მწერალი ქალი თბილისის, სოხუმის, ზუგდიდის მუზეუმებში, არქივებში. ფუცუს პირადად უსაუბრია და ჩაუწერია მაიას თანამედროვე ადამიანებისაგან ბევრი ისეთი რამ.

რაც ნაკლებ ცნობილია ქართველი საზოგადოებისათვის. კითხულობდა ბოროზდინის, მაკალათიას შრომებს, რამაც დიდძალი მასალა მისცა.

ამ ნაწარმოების შექმნით ფუცუ დგებუაძემ დიდი საქმე გააკეთა, მან დავიწყებას გადაურჩინა ქართველი და აფხაზი ხალხების ძმური ურთიერთობის ამსახველი ბევრი მეტყველი ფაქტი და სურათი.

რომანში ცოცხლად დახატულია ისტორიული პირები. აფხაზეთის მთავარი მიხეილ შარვაშიძე, სამეგრელოს მთავარი, ალ. ჭავჭავაძის სიძე, დავით დადიანი, სამეგრელოს დედოფალი ეკ. ჭავჭავაძე,—დავითის მეუღლე.

კითხულობთ რომანს გატაცებით, შეუსვენებლივ და თქვენს თვალწინ იშლება სამეგრელოს და აფხაზეთის სამთავროების ბრძოლა საერთო მტრის წინააღმდეგ.

მწერალი აცოცხლებს ჩვენს ლიტერატურაში ნაკლებად შესწავლილ და გაშუქებულ ისტორიის ფურცლებს ისეთ საკითხებზე, როგორც არის დასავლეთ საქართველოს გლეხობის ბრძოლა თავისუფლებისათვის, სამეგრელოს თავადების ბატონობის გადმონაშთების ლიკვიდაცია, მწერალს შეეყავართ პოეტ ალ. ჭავჭავაძის სალონში, სამეგრელოს მთავრის სასახლეებში, გლეხების ქონმახებში და სახალხო გმირის, უტუ მიქავას აჯანყებულ რაზმთა ბანაკებში.

მწერალი ამყვანებს ღრმა ცოდნას ისტორიული სიტუაციების და მოვლენების, ყოფითი ჩვეულებებისა სოციალურ ფენების დაპირისპირებით.

გვინდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ავტორის მიერ წარმოდგენილი პერსონაჟები გამოგონილი კი არ არის, არამედ ნამდვილი ისტორიული პირებია, დანახული მწერლის თვალით. ფუცუ დგებუაძეს არ შეუძლია ფართოდ გაშალოს ფანტაზია, იძულებულია ანგარიში გაუწიოს ისტორიულ სინამდვილეს, მაგრამ მწერალი რომანის გმირების საშუალებით, მაინც ახერხებს მღელვარე ფიქრებისა და თავის შეხედულებათა გადმოცემას.

რომანში დამაჯერებლად არის წარმოდგენილი ცენტრალური ფიგურა, მათა დადიანი, რომელმაც 102 წელი იცოცხლა და თავისი ცხოვრების დიდ გზაზე ბევრი რამ ნაზა და განიცადა. იგრძნობა, რომ ავტორი სიმპატიურად არის განწყობილი მშვენიერი მათასადმი. მწერალი მოხიბლულია მისი არნახული სილამაზით, სიამაყით, კეთილშობილებით.

საშინელია მისი სიცოცხლის დასასრული, ტრადიკულია მისი ბე-

დი; მათა გრძნობს, რომ ისტორიის განვითარების კანონით, იგი განწირულია, მოდის ახალი სოციალური ძალა და მომავალიც მას ეკუთვნის.

მათა, ეს არის ყველაზე ტიპური ნამსხვრევი ფეოდალიზმისა, რომელმაც ბოლომდე დასცალა სიმწრის ფიალა; დასრულდა მათა დადინების ცხოვრება, გამოიფიტა იგი და როგორც მწერალი ამბობს, — „დადნა, — როგორც მისი ბეჭედი“.

აღარ არის შვილი, მისი სიამაყე, უჩა, რომელშიც ხედავდა თავისი მემკვიდრეობის იმედს. იგი უკვე ემიგრაციაში იმყოფებოდა. ის წარსულის უკანასკნელი გადმონაშთია, რომელმაც თან წაიღო დადინების მთელი განძეულობა და უკანასკნელი იმედიც.

არა ნაკლები მხატვრული სიძლიერით გადმოგვცემს მწერალი ეკატერინე ჰავჭავაძე-დადიანის პორტრეტს, გმირობას და მამაცობას, რომელმაც ხალხი ამხედრა და სათავეში ჩაუდგა თურქების წინააღმდეგ მიმართულ ბრძოლას. დიდი შემართებით, ხმალამოწედილი, ცხენზე ამხედრებული წინ მიუძღვის ჭარს, იბრძვის ყინვასა და წვიმაში, არ აშინებს ქარიშხალიც, აბობოქრებულ მდინარეს მიაპობს და ნაპირზე გადის. მისი სიმამაცით გამხნეებული ჭარიც თან მიჰყვება წინამძღოლს. განადგურებულ იქნა მტრის სამხედრო ნაწილი, მისი მეთაური ომარ ფაშა სამარცხვინოდ დამარცხდა. შორს გავარდა ქართველი ქალის მამაცობის სახელი... მისწვდა მეფის კარს დედოფლის წარმოუდგენელი სიმამაცე.

მაგრამ უცებ იცვლება რომანში სურათი, როდესაც ეკატერინე თავისივე ხალხს შეეცალება. რაოდენ უმწეო და საცოდავია იგი, გლეხების ალყაშემორტყმულ წრეში მდგარი. და თუ არა კაზაკების დახმარება, სამეგრელოს ბრწყინვალე დედოფალი, ვისაც ტაშს უკრავდა მთელი პეტერბურგი, განდევნილ იქნებოდა მისივე ხალხის მიერ.

მაგრამ ისტორიის კანონი სასტიკი გამოდგა დედოფლისათვის. მეფის მთავრობამ ფაქტიურად უკვე გაუქმებულად გამოაცხადა სამეგრელოს სამთავრო.

მკედელი უტუ მიქავა, მწერალს დახატული ჰყავს, როგორც ხალხის ნიჭიერი წარმომადგენელი, ტრიბუნი, რომელიც სახელით, სიმამაცით, დიდი ავტორიტეტით სარგებლობს გლეხაკობაში.

რომანი „ოქროს ბეჭედი“ მთავრდება საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების დღეებით. მწერალი დიდებულად ხატავს განწირული კლასის უმწეო მდგომარეობას, იწვევს მკითხველში შებრალებას, მაგ-

რამ ჩრდილს ვერ აყენებს იმ სიხარულსა და ბედნიერებას, რომელიც ხალხს მოუტანა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებამ. დასრულდა მათა დადინის ცხოვრება. მისი სული ისევე დადნა, როგორც დაკარგული საქმროს, ალექსი შერვაშიძის ნაჩუქარი ოქროს ბეჭედი.

ფუცუ დგებუაძე ნამდვილად ღრმა მოაზროვნე, დაკვირვებული მწერალია, ფხიზელი თვალითა და დიდი მხატვრული გემოვნებით გადმოგვცემს ეპოქის მაჯისცემას.

ადილი არ არის ისეთი დიდი მოცულობის წიგნში, როგორც „ოქროს ბეჭედი“, ასე ერთმანეთზე მიწყობით, ბუნებრივად, სისტემაში მოიყვანო და მძივებივით აასხა ერთმანეთზე ყველა ის სიტუაცია, სოციალური ძვრები და ქართველები, რაც ქართველმა ხალხმა გადაიტანა წარსულში.

პირველ ხანებში, როგორც მწერალი გვიამბობს, მის რომანს, „ოქროს ბეჭედს“, — რატომღაც დაუგვიანდა გახმაურება. გაჭირდა ჟურნალში მისი გამოქვეყნება, თუმცა ჟურნალ „მნათობში“, სადაც იგი პირველად მიიტანა მწერალმა ქალმა, რეცენზიაც დაიწერა და დადებითი აზრიც გამოითქვა.

— იმედი დავკარგე, რომ ჩემი „ოქროს ბეჭედი“ დღის სინათლეს როდისმე ნახავდა, — წერს ფუცუ დგებუაძე. მაჩაბლის ქუჩაზე დაფიქრებული და დაღონებული მოვდიოდი, ჩემი წიგნის უიღბლობის გამო. ვილაცამ დამიძახა, მომიახლოვდა, ჩვენი საყვარელი რაყდენ გვეტაძე იყო. ჩვენ ერთმანეთს ჯერ კიდევ ქუთაისიდან ვიცნობდით, მომიკითხა.

— ხომ ხედავ მწერალთა კავშირიდან როგორ უკმაყოფილო გამოვდი, ჩემი რომანის „ოქროს ბეჭედის“ ერთი ნაწყვეტი მაინც შენახა დაბეჭდილი, ოთხი წელიწადი თავაულებლივ ვმუშაობდი... — შეეჩივლე რაყდენს.

— მერე მაგან ასე შეგაწუხა?! ეს თქვენისთანა სულგრძელ ქალს ნამდვილად არ ეკადრება. თქვენ დაიმახსოვრეთ ჩემი ნათქვამი, ეს წიგნი თქვენი გვირგვინი იქნება. წიგნი ვინც წაეკითხეთ, — მე, კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს და სხვებს, მოგვეწონა, მაგრამ ახლა ასეთი რომანის გამოცემის შესაძლებლობა არ არის, რატომღაც თავს არიდებენ ისტორიულ რომანებს, ნუ გეშინია, თავის დროზე გამოიცემა და გაიხარებ, გამამხნევა რაყდენმა. „რაყდენი გამოცდილი კაცია, წიგნის დაზგასთან გაზრდილი“. — გავიფიქრე.

შართლაც, წიგნს გამოსვლა არ დაგვიანებია. იგი გამოვიდა და

ჩემს ყველა მეგობრებს ვავუგზავნე, მაგრამ მათ შორის აღარ იყო ძვირფასი რაჟდენ გვერტაძე...

...შალვა დადიანს ბავშვობიდანვე ვიცნობდი, ჩემი მეუღლის მხრივ დგებუაძეები შალვასთან ნათესაურ კავშირში იყვნენ. ის უკვე ყმა-წვილკაცობაში ფეხშედგმული იყო, როცა მე ბავშვი ვიყავი. რამდენჯერ თავზე ხელი გადაუსვია ჩემთვის და უკითხავს, რა წიგნს კითხულობო.

რა მშვენიერ გარეგნობისა და აღნაგობისა იყო იგი!

ომის წლები იყო, 1943 წელი, ქვიტირის სკოლაში მიმიწვიეს, შალვა დადიანთან შეხვედრა იყო და სიტყვით გამოსვლა მთხოვეს, რადგან თქვენ ახლო იცნობთ მწერალსო.

სოფლის კლუბში შევხვდით ერთმანეთს.

„— შენი წიგნი „ოქროს ბეჭედი“ კი მივიღე ჩემო ფუტუ, — მითხრა მან, — მაგრამ ეს რა გიქნია ჩემო ძვირფასო, რაც თავადებს ცუდი და უარყოფითი პქონია, ყველაფერი ჭოლორია დგებუაძისთვის! მოგიხვევია, აქაო მწერალი ვარ და დაუნდობელიც უნდა ვიყოო.

ჭოლორია, მართლა მკაცრი მებატონე იყო, მაგრამ შესამჩნევია, გულადი მეომარი, კარგი ვაჟკაცი, კარგი ქართველი. ზოგიერთი მისი ხასიათი დესპოტიზმშიც კი გადაგიტანია, ძლიერ გაგიწირავს, — გამეხუმრა შალვა“.

დიდი ეროვნული საქმე გააკეთა მწერალმა ფუტუ დგებუაძემ, როცა უამთა ვითარებით ფერფლმიყრილ, მივიწყებულ, რევოლუციამდე მოღვაწე ქალების შესწავლით ლიტერატურის ისტორიის ფურცლებზე აღადგინა მათი უკვდავი სახელები. თუ დღემდე ამ ქალებს იცნობდნენ შედარებით უფრო ვიწრო სპეციალისტები და ხალხში გავრცელებულ და მათ მეხსიერებაში შენახულ მოგონებებში, მწერალმა მათი შესწავლით და დამუშავებით, მკვეთრი, ცოცხალი სურათი მისცა ქართველ მკითხველს და უჩვენა ფართო ქართულ საზოგადოებას, მათი როლი და დანიშნულება ქვეყნის ეროვნულ კულტურის საქმეში.

ამ საკითხზე მუშაობისას ფუტუ დგებუაძე არაერთხელ ეწვია თბილისის ცხოვრების შესანიშნავ მცოდნეს, ქართული ლიტერატურის მემკვიდრეს, იოსებ გრიშაშვილს, რომ არ გამოჩინებოდა არც ერთი ქართველი ქალი იმ პერიოდიდან, რომელზეც იმჟამად მუშაობდა მწერალი.

„იმ დროს ჩემი და პაუსია დადიანი ხარფუხში ცხოვრობდა, ეს

ხელს მიწყობდა ადვილად მივწვდომოდი ჩემს მფარველ კრიტიკოსს, იოსებ გრიშაშვილს.

ერთ ჩვეულებრივ დღეს მე და პაუსია ავედით მასთან სტუმრად. ზამთარი იყო. კედელში ჩატანებული ბუხარი გიზგიზებდა და ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, თითქოს კედელი იწვისო. ლამაზი იყო ნაკვერცხლების თრთოლვა. იქვე დაბალ რბილ სკამებზე დაგვსვა, რომ ახლო გვეყურებინა ცეცხლისთვის, თვითონ კი სუფრის გაშლას შეუდგა. ჩვენ წამოვდექით, ვუთხარი, რომ ძალიან გვეჩქარებოდა.

— იმაზედაც მაღლობელი ვართ, ბ-ნო იოსებ, დამეხმარეთ, ქალების შერჩევაში, მასალების დასახელებაში, სად და როგორ მიმეკვლია იგი და ახლა კიდევ უნდა შეგაწუხოთ?! — ჩემს დას ხელი ჩავკიდე და კარებისკენ წავედით.

— ჯანდაბას თქვენი თავი! — გვითხრა ხუმრობით, მაგრამ ულექსოდ მაინც არ გაგიშვებთ და უცებ ექსპრომტი ქალაღზე დაგვიწერა:

— „მე მომწონს შენი ვერცხლის სიმები, მაგ ლამაზ თმებში გამოჩეული, მომწონხარ, მაგრამ არ მინდა იყო, არც ახლობელი, არც შორეული“, — თან თავის ლექსების წიგნი წარწერით ჩემს დას, პაუსიას გადასცა. დასაჩუქრებულები და მხიარულები წამოვედით საყვარელ პოეტის სახლიდან“.

ფუცუ დგებუაძემ თავის საინტერესო წიგნში — „რევოლუციამდელი მწერალი ქალები“, ლამაზი ქართულით, ხატოვანი ენით, წარმოგვიდგინა: თამარის, ქეთევანის, ანა დედოფლის, თინათინ გორელის, მია ბატონიშვილის, დარიას — არჩილ მეფის ასულის, თამარ ვახტანგის ასულ ბაგრატიონის, ანუკი ბატონიშვილის — მკადიჯვარელის, მია წყნეთელის, თინა წავკისელის, კატინე ჩოჩუას, ვაჟა-ფშაველას დედის და სხვათა სახეები.

ეს არის ფუცუ დგებუაძის დიდი შრომატევადი ნაშრომი, რა სულგრძელობა, რა ნებისყოფა, რამხელა ინტერესი უნდა ჰქონოდა მწერალ მსცოვან ქალს, რომ ამდენ ლიტერატურულ და ისტორიულ მასალებს მოუყარა თავი, წარმოაჩინა ფერფლმიყრილი, ჟამთა გარდასული არა ერთი და ორი მივიწყებული ქალი, რომელნიც ხმლის აღმართვით, თავისი სიცოცხლის მსხვერპლად მითანით იცავდნენ სამშობლოსა და თავის ერს.

მან შეისწავლა, დაამუშავა, კლასიფიკაცია გაუკეთა მათ ცხოვრებას. ვინ იცის, რამდენი დეტალი, რამდენი ეპიზოდი ამ ქალების

ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, ჩვენი თეატრისა და ეკრანიზაციის თემად გახდა.

ფუცუ დგებუაძის სახით ჩვენ გვყავდა დაუზარელი, მუყაითი, შპრომელი პროზაიკოსი, ნიჭიერი ბელეტრისტი ქალი. რომლის მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობა დიდ სამსახურს გაუწევს ჩვენს ახალგაზრდობას.

პარტიამ და მთავრობამ ღირსეული შეფასება მისცა მის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას, იგი დაჯილდოვებული იყო „საპატიო ნიშნის“ ორდენით და აფხაზეთის სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის სიგელით.

დესპინე გელოვანი
(ბანოვანი)

(1888—1934)

დესპინე გელოვანი „ბანოვანის“ ფსევდონიმით შემოვიდა მწერლობაში. მის ნაზ, ფაქიზ გარეგნობას, კეთილშობილ ბუნებას საოცრად ესადაგებოდა მისი ფსევდონიმი, რაც თავისთავად იწვევდა დიდ ინტერესსა და სიმპათიას მწერალი ქალის შემოქმედებისადმი.

სამწუხაროდ, გვიან გაიხშიანა მისმა მწერლურმა სახელმა. ახლა, როცა დაბადების 100 წელი შეუსრულდა, სრულიად დამსახურებულად, უნდა მოვიხსენიოთ თავისი თაობის მწერალ ქალებთან ერთად. ის, ბანოვანი, დიდი ილიას თქმისა არ იყოს, მიეკუთვნება იმ მწერალთა რიგს, რომლებმაც გაუძლეს ისტორიის ქარტეხილებს, გადაურჩნენ გადაგვარებას და ჩვენამდე კბილით მოიტანეს მშობლიური ენა. თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში დიდი პასუხისმგებლობით და მტკიცე ნებისყოფით ასახა მძაფრი სოციალური მოვლენები, რასაც ადგილი ჰქონდა მეცხრამეტე საუკუნის სინამდვილეში საქართველოს მთიან მხარეში.

საოცარი იყო მწერალი ქალის ერუდიცია და კრიტიკული აზროვნების უნარი. სვანეთისა და ლეჩხუმის მთებში დაბადებული და გაზრდილი, სიცოცხლის ბოლომდე იქვე ცხოვრობდა. ის ქვეყნის მაჯისცემას თვალყურს ადევნებდა მხოლოდ პრესის საშუალებით, მაგრამ მხედველობიდან არ რჩებოდა ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი

მოვლენა, რისი ფრთხილი დაკვირვებითა და გაანალიზებით ამდიდრებდა თავის შემოქმედებას. მან, ფიზიკურად და სულიერად ლამაზმა და ჯანმრთელმა, განათლებულმა და არისტოკრატიული აღზრდის მაღალკულტურულმა ქალმა, უარი თქვა პირადულ, კეთილ ცხოვრებაზე და თავისი ცოდნა და ენერჯია სამშობლოსა და მის მომავალზე ფიქრით შექმნილ ნაწარმოებებში ჩააღწია.

დესპინე გელოვანი დაიბადა 1888 წლის 16 დეკემბერს — ლეჩხუმის ერთ-ერთ მყუდრო სოფელ ლაჩანაში, შექმნილი თავადის დავით გელოვანის ოჯახში, სადაც მწერალი ქალის მშობლები ახლად გადმოსახლებულნი იყვნენ სვანეთიდან.

მამის ტრადიციული შეხედულების გამო, ქალიშვილის სასწავლებელში გაგზავნა არ მოხერხდა და წერა-კითხვას დედა ასწავლიდა. ნიქიერი გოგონა დიდი მონდომებით დაეწაფა წიგნებს და ქართული ლიტერატურა ღრმად შეისწავლა.

სვანეთ-ლეჩხუმის ფეოდალურ წრეებში ფეხმოკიდებულ, ოჯახში ქალის ჩაკეტვის ტრადიციებს ვერ ურიგდებოდა თავისუფლებსმოყვარული დესპინე. მისი ბედნიერი წუთები, მხოლოდ მაშინ დგებოდა, როცა კერძო მასწავლებლების გაკვეთილის შემდეგ საშუალება ეძლეოდა მათთან ესაუბრა საინტერესო თემებზე, მისთვის მტკივნეულ საკითხებზე.

18—19 წლის ქალიშვილი, დესპინე გელოვანი, დამოუკიდებელი ცხოვრებისთვის იბრძვის, ქალაქში მოხვედრაზე ოცნებობს. სურვილი ეუფლება გაზ. „ივერიის“ კორესპონდენტი გახდეს, ხალხში გამოვიდეს. მას გულში ბევრი საწერი და სათქმელი დაუგროვია იმდროინდელმა უკულმართმა ცხოვრებამ, სწორედ ამან ააღებინა მომავალ მწერალ ქალს კალამი ხელში.

დესპინე გელოვანი მტკივნეულად განიცდიდა თავისი ხალხის გაუნათლებლობას, ჩამორჩენილობას, ძალმომრეობას, უსამართლო ჩაგვრას და თავისი ხალხის მორალურ ტანჯვას.

აი როგორი გულისტკივილით გვიხანიათებს ის თავის მშობლიურ კუთხეს ერთ-ერთ წერილში:

„იმ დროს იმდენად ჩამორჩენილი იყო ლეჩხუმ-სვანეთის მხარე, რაც უნდა უსამართლობა, თავხედობა ჩაედინათ ადვირახსნილ მოხელეებს და ზოგ-ზოგ თვითნება ფეოდალებს, გამკითხავი არავინ იყო. და მთელი უბედურება ის გახლდათ, რომ მათი ტანჯვა და კვნესა პრესამდე ვერ აღწევდა. მიკვირდა, და ნამდვილად საკვირველია, რომ

ასეთ მიყრუებულ კუთხეში მრავალი ამღელვებელი ძალმომრეობა ხდებოდა, რასაც მთელი ჩემი შეგნება და აზროვნება ეწინააღმდეგებოდა და ნიადაგ სულიერად ვიტანჯებოდი, ჩემი ხალხის შევიწროებითა და ტანჯვით. სწორედ ყოველივე ამან მაიძულა გაზეთის თანამშრომელი გავმხდარიყავი და ხმა ამომელო ჩემი ხალხის დამჩაგვრელ ბოროტ ძალებისადმი. მეწერა ხალხზე, მათ აუტანელ მძიმე ცხოვრების პირობებზე, რომ ჩემი ხალხი მალა თავაწეული, წელში გამართული მენახა“.

ბანოვანმა წერა პატარ-პატარა კორესპონდენტით დაიწყო. ის ამხელდა ლეჩხუმ-სვანეთის მაზრაში მეფის ბიუროკრატი-ჩინოვნიკების თავგასულობასა და ბოროტმოქმედებას, რის გამოც არაერთხელ იყო გაფრთხილებული.

ჩვენ ვხედავთ რაოდენ ვაჟკაცური სული, ბრძოლის უნარი, შემაბრთება იყო ამ ლეჩხუმ-სვანეთის მფლობელის შთამომავალში. ის უშიშრად, კრიტიკით გამოდიოდა ძალმომრეობის წინააღმდეგ თავისი საყვარელი ხალხის დასაცავად. არავინ იცის, როგორ ახერხებდა თავისი მამხილებელი წერილების ბეჭდვას, მის წერილებს კი, სად არ შეხვდებოდით გაზეთებში: „ივერიაში“, „ცნობის ფურცელში“, „თემსა“ და „სახალხო ფურცელში“, რომელიც, ცხადია, დიდ აღლვებას იწვევდა ხალხში. ბევრი მტერი გაუჩნდა ახალგაზრდა ქალს, თვით საკუთარი მამაც კი განუდგა. დავითს, მშობელ მამას სამარცხვინოდ მიაჩნდა თავისი გასათხოვარი ქალიშვილის ვაჟკაცური საქმიანობა. ამბობდა, კაცი უნდა კაცი იყოს, დედაკაცი დედაკაციო. რაც უფრო მეტი წინააღმდეგობა ხედებოდა დესპინეს მამის მხრივ, იგი უფრო და უფრო აძლიერებდა თავის მუშაობას მშრომელი ხალხის დასაცავად, რასაც მალე მოჰყვა მისი არალეგალური მუშაობით გატაცება.

ცხრაასხუთიან წლებში, რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის, მაზრის უფროსის პაშკოვის დაბეზღებით, გადაწყვეტილი იყო მწერალი ქალის მშობლების სახლ-კარი გადაეწვათ. ეს არ გაუჭირდებოდა აღიზანოვ-ავარსკის დამსჯელ რაზმს, მაგრამ, საბედნიეროდ, საქმეში ჩაერია ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის ოჯახის ნათესავი ქალსუ დადგეშელიანი და გელოვანების სახლ-კარი გადაარჩა.

ცხრაასხუთი წლის რევოლუციის შემდეგ დესპინე გელოვანი კულტურულ-საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა. მშრომელთა მასების გათვითცნობიერების მიზნით ხალხში გავიდა და თეატრალური მოღ-

ვაწეობა დაიწყო სოფლებში: ცაგერში, ლაილაშასა და ლაჭინურში. დგამდა რევოლუციური ხასიათის სპექტაკლებს, რომელიც აღვივებდა ხალხში ბრძოლის სურვილისა და მომავლის რწმენას.

ამ დადგმებით შემოსული თანხა ეგზავნებოდა ქუთაისის ციხის პოლიტიკურ პატიმრებს გვირაბის გასაყვანად. აქედან გამოქცეულ რევოლუციონერებს თავშესაფარს აძლევდა და მატერიალურ დახმარებას დესპინე გელოვანი უწევდა.

ხალხისათვის თავდადებულ, გაჭირვებულ გლეხკაცობის ქომავს, მათი ბავშვებისათვის თავის სახლში სკოლა ჰქონდა გამართული, სადაც წერა-კითხვას ასწავლიდა უსასყიდლოდ.

ძველი თაობიდან თუ ვინმე წერა-კითხვის მცოდნენი ვართ, დესპინეს წყალობით, ამბობდნენ მეზობლები და დასქედნენ, რომ დესპინე თავის სოფელში სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის ზრუნავდა. განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო მეაბრეშუმეობით. მეაბრეშუმეობის არტელის დაარსებაც კი განიზრახა, რომ სიახლე შეეტანა ქალების ერთფეროვან ცხოვრებაში.

დესპინე გელოვანი თავგადადებული მამიდა იყო ძმისწულებისათვის. იგი არა მარტო წერა-კითხვას ასწავლიდა, არამედ ხელმძღვანელობდა მათ საერთო განათლებას, ზნეობრივ აღზრდას და ისინიც — სამი დაი და სამი ძმა, მამიდას უმადლოდნენ მამულიშვილებად ჩამოყალიბებას.

უმცროს ძმისწულს, ანდრო გელოვანს, ფართო განათლების და დახვეწილი კულტურის იურისტს, დიდი ღვაწლი მიუძღვის ჩვენი რესპუბლიკის მოსახლეობაში თავისი პრაქტიკული და თეორიული მოღვაწეობით. მანვე იზრუნა და დიდი ამაგი დასდო მამიდის ხსოვნას, როცა მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის მასალების შეკრებას შეუდგა. ფურცელ-ფურცელ, მისხალ-მისხალ ეძებდა იგი მწერალი ქალის ავტოგრაფებს. მისი შემოქმედების შეგროვება არც ისე იოლი აღმოჩნდა. ამიტომ წლები დასჭირდა იმ მემკვიდრეობის მიკვლევას, რომელიც დღეს ჩვენთვის არის ცნობილი. დიდი მადლიერებით უნდა მოვიხსენიოთ ქართული ლიტერატურის დიდი მოჭირნახულე სოლომონ ცაიშვილი. ის პირველი იყო, რომელმაც შეაღო ანდრო გელოვანის ოჯახის კარი და სურვილი გამოთქვა, დახმარებოდა დესპინე გელოვანის ლიტერატურულ მემკვიდრეობის შეგროვებასა და გამოცემაში.

სამწუხაროდ, ადრე გარდაიცვალა ანდრო გელოვანი, მაგრამ დარ-

დად არ გაჰყოლია მამიდიისადმი— დესპინე გელოვანისადმი მიცემული პირობა — შენს ნაწერებს მე ვუპატრონებო და მართლაც, დესპინე თავის სიცოცხლეშივე ეღირსა ენახა, ერთად შეკრული, წიგნად გამოცემული რომანი „შორეული ლანდები“, სოლომონ ცაიშვილის წინასიტყვაობით.

გვანტერესებდა მიგვეკვლია დესპინე გელოვანთან დაახლოებულ იმ ადამიანებთან და მწერლებთან, რომლებიც მის გარემოში ტრიალებდნენ, მასთან ოჯახში დადიოდნენ, მეგობრობდნენ... სამწუხაროდ, ასეთებს ვერავის მივაკვლიეთ, მხოლოდ აწ განსვენებული ანდრო გელოვანის მეუღლემ ქალბატონმა მაკა გელოვანმა, ზოგი რამ მიმანიშნა.

„როგორც მეუღლისაგან მსმენია, მათი ოჯახის ხშირი სტუმარი იყო განათლებული მწიგნობარი იასონ ბაქრაძე, რომელთანაც ცუცუნისა — ასე ვეძახდით დესპინეს შინაუბრები — საუბარი უყვარდაო, მეორე ჩვენი ინტელიგენციიდან, მათთან ხშირად დადიოდა მწერალი ქალი ნინო ტყეშელაშვილი. მას ბევრი რამ უნდა ჰქონოდა საერთო დესპინე გელოვანთან, როგორც დემოკრატს, სულით შეუდრეკელსა და მებრძოლ ქალს. ნ. ტყეშელაშვილს რუსეთში ჰქონდა დამთავრებული უმაღლესი სასწავლებელი, საოცარი მენსიერების, დიდად ერუდირებული ქალი, კარგად იცნობდა რუსულ ლიტერატურას და რუსეთის დემოკრატ-რევოლუციონერთა მოღვაწეობას. მგზნებარე შემოქმედი ქალის ნაწერებს ადრევე გაეცნო საზოგადოება. აქებდნენ, დროულად პასუხობს ჩვენ ეპოქასო. ამიტომ სრულიად გასაგებად მეჩვენება დესპინეს მეგობრობა და სიახლოვე მასთან“.

ისე, როგორც ვხედავთ, ბანოვანი დამოუკიდებლად გაიზარდა ქართული ლიტერატურის ტრადიციებზე და ფართო განათლებაც მიიღო, რაც კარგად გამოჩნდა მის მხატვრულ ტილოებში. ძალადაუტანებელი კალამი, გამართული ქართული, მხატვრული ენა, მის ნაწარმოებებს თავიდან ბოლომდე საინტერესო საკითხავს ხდის. დესპინე გელოვანმა, როგორც აღვნიშნეთ, პირველად წერა კორესპონდენციებით დაიწყო. შემდეგ ხელი მიჰყო საინტერესო ეთნოგრაფიული ხასიათის ნარკვევებს. მერე მხატვრულ ნოველების შექმნაზე გადავიდა. სულ მალე პატარ-პატარა მოთხრობებიც დასწერა. ასეთებია: „ისრაელის ასულმა გაიმარჯვა“, „ველარ ეგუა სული ჩემი“, „ლეგენდა“, „პირველყოფილი ქალი და კაცი“ და სხვ. და ბოლოს, ფართოდ გაიხშიანა დესპინეს სახელმა, როდესაც 1926—27 წლებში ეურნალ

„მნათობში“ დაიბეჭდა მისი რომანი — „სამართალს სისხლით იღებენ“. ამ რომანში იგი ავლენს არა მხოლოდ ცოდნას, გამოცდილებას, არამედ, რაც მთავარია. ბელეტრისტულ მოწიფულობას. თავისთავად ცხადია, მწერალმა ქალმა მაშინვე მიიქცია მკითხველი საზოგადოების ყურადღება. საყურადღებოა, რომ მას კმაყოფილებით გამოეხმაურა ჩვენი შემოქმედი ქალების მეგობარი, ცნობილი რუსი მწერალი ოლგა ფორში. იგი ურნალ „ზვეზდაში“ წერდა: „ბანოვანის“ რომანი „სამართალს სისხლით შოვძებნი“ — ღრმად ასახავს სვანეთის ყოფაცხოვრებას და წარმოადგენს ქვეშარიტ საინტერესო მხატვრულ ნაწარმოებს“.

რომანს საფუძვლად უდევს მძაფრი კონფლიქტი, რომელიც ძველი სვანეთის, ბნელი ადათების, მათი ჩვეულების ნამდვილი ცოცხალი სურათია.

რომანის მთავარ მოქმედ გმირებს ბადიგერსა და სირინოზს, სპეტაკი სიყვარულით უყვართ ერთმანეთი. მწერალი თავიდანვე აჩვენებს მკითხველს, რომ ისინი უნდა დაიღუპონ, რადგან მთიელთა ადათწესების წინააღმდეგ ჯვარის დაწერის გარეშე ერთდებიან.

მთიელებს არ შეუძლიათ პატივი სცენ ქორწინების გარეშე შეერთებულ შეყვარებას. ბადიგერის სახელი და ვაჟკაცობა შელახულია, რაც აშორებს თემს. ამავე დროს წინ ეღობება სვანთა ბატონი, რომელსაც სირინოზისადმი ავხორცი ზრახვები ამოძრავებს. ამიტომ თავის რაყიფს ბოქაულთან აბეზღებს და უბედურ ბადიგერს, როგორც პოლიტიკურ დამნაშავეს, ციმბირში ასახლებენ. სირინოზი კი მდინარეში იხრჩობს თავს. თითქოს აქ უნდა დამთავრებულიყო რომანის სიუჟეტი. მაგრამ მწერალს ბადიგერის სახე აინტერესებს და გვიხატავს მას სვანეთსა და ლეჩხუმს შორის მომხდარ პოლიტიკურ სიტუაციებში, როცა 1917 წლის რევოლუციამ სვანეთამდისაც მოაღწია და მთამაც იგრძნო ახალი სიო, ახალი ძალა და გამოცოცხლება.

ბადიგერი უბრუნდება მშობლიურ კუთხეს, როგორც ახალი თაობის თავკაცი, იბრძვის ხალხის ცხოვრების გასაუმჯობესებლად. ეწევა ახალი ცხოვრების გამარჯვებისათვის აგიტაციას. მაგრამ კარგად ხედავს და გრძნობს, რომ ყოველივე ამას სჭირდება ცოდნა და გამოცდილება, რაც მას არა აქვს, და იცის, ასეთ კაცს ხალხი არ გაჰყვება, სამწუხაროდ, მრჩვეელიც არავინ ჰყავს. ამიტომ შურისძიება-

ზე გადადის. ეს იყო მენშევიკების ბატონობის წლები, დაბნეულობის წლები, როცა საკითხი იდგა ვინ-ვის? გამკითხავი კი არავინ იყო.

დესპინე გელოვანის რომანი — „სამართალს სისხლით მოვძებნი“, 20-იანი წლების ერთ-ერთი საინტერესო ნაწარმოებია.

სტილით, წერის მანერით, სიუჟეტური კონსტრუქციით იგი მ. ჯავახიშვილის, პ. კაკაბაძის, ფუცუ დგებუაძის ფართოდ გაშლილ ტილოებს გვაგონებს, რომელიც ახლოა ხალხის ცხოვრებასთან, მის ჭირსა და ვარამთან, ხალხის ცხოვრებისეულ პრობლემებთან.

ცხადია, გვაკვირვებს, რომ სისტემატიურ განათლებას მოკლებულმა ქალმა, ცოდნის ამ დონემდე მიაღწია და ასეთი მხატვრული ნაწარმოებები შექმნა. ისიც იშვიათია, რომ ასეთი ლამაზი სულისა და გარეგნობის ქალს პირადი ცხოვრება დაევიწყებინა ხალხისა და მამულის სამსახურად. ნუთუ სურვილი არასოდეს დაბადებია ოჯახის შექმნის, შვილების აღზრდის? ხომ ვიცით, როგორი თავდადებული აღმზრდელი იყო ძმისშვილების და განა დედური გრძნობა მეტი არ ექნებოდა, მაგრამ მაინც სამშობლოს ინტერესებს შესწირა ცხოვრება, სამშობლო იყო მისი ფიქრი და აზრი. ამაზე უთქვამს დიდ ვაჟას: „ლამაზ ქალს ლამაზი აზრის ტარება აქცევს ღმერთადაო“. ასეთ ქალების შესახებ ილიაც ხომ ასე ამბობს: „დედობა, ცოლობა და დობა, დიდი საქმე არ არის, ეს ზოგი ბუნების საქმეა, ზოგი გარემოებისა. საქმე კარგი დედაკაცობაა“-ო. დიდი ილიას ეს სიტყვები პირდაპირ ესადაგება დესპინე გელოვანის უმწიკვლო ცხოვრებასა და შემოქმედებით მოღვაწეობას.

აღფრთოვანებით შეხვდა მწერალი თვითმპყრობელობის დამხობას, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას, ახალი ცხოვრების სინამდვილეს, მაგრამ, ვაგლახ, ის ამ დროისათვის უკვე ჯანმრთელობაშერყეული იყო. მისი ნააზრევი მისუსტებული ხელის თითებს ვეღარ გადაჰქონდა ქალაღზე, და ისე გარდაიცვალა, დაუმთავრებელი დარჩა ორი კარი რომანისა. „შორეული ლანდები“, რომელიც გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“ გამოსცა 1960 წელს, მწერალი ქალის გარდაცვალების ხუთი წლის შემდეგ. ეს რომანი ისევე, როგორც პირველი რომანი, მისი შემოქმედების აპოგეა იყო, რომელიც სევანთ-ლეჩხუმის ცხოვრებას ეხება. მასში ერთმანეთთან არის დაპირისპირებული ძველი, გადმონაშთი ადამ-წესები ფეოდალური ყოფისა და ბრძოლა ახალი, სამართლიანი ცხოვრებისათვის.

ეს იყო და ეს, მისი უკანასკნელი წიგნი.

„შორეული ლანდები“, როგორც თვითონ ნაწარმოების სათაური მიგვანიშნებს, ჩვენი ქვეყნის შორეულ წარსულს ეხება, სახელდობრ მე-17 საუკუნის საქართველოს ერთ კუთხეს, ამ წიგნზე ათეული წლები მუშაობდა ბელეტრისტი ქალი.

რომანი აქტუალურია, რამდენადაც მასში შემოიყვანა ხალხი და იგი მთავარი ლერძია ამ ნაწარმოების, ეს იმ დროს, როცა მწერლობაში ყველა მწერალი თავს არიდებდა ამ საკითხზე წერას. რომანში ისტორიის წამყვანი ძალა ხალხია და არა მეფე, ფეოდალი ან მთავარი. ეს არის მწერლის ძირითადი კონცეფცია.

ეს უკვე თავისთავად სიახლე იყო, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მწერალმა ქალმა კარგად გაართვა თავი ამ ფრიად მნიშვნელოვან პრობლემას და ნაწარმოების ფინალი ხალხის გამარჯვებით დაამთავრა.

დესპინე გელოვანი რომანში — „შორეული ლანდები“ — დაუნდობლად აკრიტიკებს ფეოდალურ საზოგადოებას, ქვეყნის დაქსაქსულობას და თავადაზნაურობის თავგასულობას, მათ ფუქსავეტ, უშინაარსო ცხოვრებას.

მწერალი ხედავს როგორ იტანჯება განათლებას მოკლებული ცრუმორწმუნეობის ტყვეობაში მყოფი ხალხი. და ყველაფერს ისე გადმოსცემს ავტორი, როგორც საკუთარ ტანჯვას და ამით მკითხველი მძაფრ განცდებში შეჰყავს.

მწერალი მშვენიერი მხატვრული ფერებით ხატავს ფეოდალური კარჩაკეტილობის წრეგადასულ უსამართლობას, რომელიც იწვევს ბრძოლებს, შეტაკებებს, მასობრივ სტიქიურ გამოსვლებს.

„ძველი და ახალი ბატონი მინც ბატონია“, — უჩივიან ბედს ონიანები, გორდეზიანები, მახარობლიძეები.

„დადიანის უკუღმართობას ისევ ბატონი გელოვანი სჯობია“, — შესჩივის ერთი გლეხი მეორე გლეხს, თავის ბედში მყოფ მეგობარს და მათ შორის ასეთი დიალოგი იმართება:

— ეჰ, ჩემო ძმაო, ღმერთი არც ერთსა ჰყავს და არც მეორეს და ჩვენ რომ რაიმეს გვკითხავდნენ, არც ერთი გვირჩევნია და არც მეორე!!!

— რატომ?!

— იმიტომ რომ ბატონი ყველა ბატონია, — პასუხობს ის და გვაგონდება დიდი ილიას გლეხის, ზაქროს ჩივილი: „ბატონიშვილა კარგი რა არის, ავი რა იყოსო“.

— აბა სულ უთაოდ და უუფროსოდ ტყეში ნადირებიც არ არიან, ჰაერში ფრინველები, და ადამიანს აღარ გვინდა წესრიგი და რიგის მოთავე?!
— ჰო-და, ბოლოს თავიც იმ მოთავეების იქნება და ფეხებიც. ჩვენ კი აღარც თავი შეგვრჩება და აღარც ფეხებიო“.

ავტორი, როგორც ვხედავთ, კარგად იცნობს, როგორც გლეხის, ისე ფეოდალების ცხოვრებას, მათ ფსიქოლოგიას. შექმნილ მდგომარეობას გლეხი მიჰყავს იმ შეგნებამდე, რომ ღუხჭირი ცხოვრების მოსაცილებლად საჭიროა ბრძოლა, მაგრამ ჯერ კიდევ არ იცის როგორ, ან რა გზით მიაღწიოს მიზანს. ეს კარგად ესმის მწერალ ქალს და დამაჯერებლად ხატავს თავის ცხოვრებაზე ხელჩაქნეულ, მდგომარეობას შეგუებულ გლეხს.

მწერალი თვითონ ფეოდალური წრიდან არის, მაგრამ კარგად იცნობს ერთი მხრივ თავად-აზნაურობისა და ეკლესიის მსახურთა, ხოლო მეორე მხრივ გლეხების ცხოვრებას და მათ დაპირისპირებულ ბრძოლაში მთელი სიმპათიით ხალხის მხარეზეა, მისი აზრით ხალხია შემოქმედი ეროვნული ზნეობის, მატერიალური დოვლათისა და კულტურის, სწორედ მათშია მაღალი პატრიოტული გრძნობა, მეგობრობისა და ძმობის შეგნება.

მწერალი კარგად ხედავს, როგორ ბორკავს ხალხის თავისუფლებას არა მხოლოდ ფეოდალურ-გვაროვნული ცხოვრება, არამედ კუთხური ჩამორჩენილობა, დაქსაქსულობა და სამთავროების კინკლაობა, ჭიდილი ფეოდალებს შორის.

ბოლოს და ბოლოს ერთი მხრივ ფეოდალურ-სასულიერო ბანაკსა და მეორე მხრივ ხალხს შორის ჭიდილში იმარჯვებს ხალხი, სიკეთე, უკეთესი ცხოვრების მოსაპოვებლად.

ბანოენისათვის დამახასიათებელია სწრაფვა სიკეთისაკენ, ჰუმანიზმისაკენ. ამით არის გაპირობებული, რომ ფეოდალთა ცხოვრების აღწერაში, სასახლის კარის გარეგნულ ბრწყინვალეობაში, შურსა და მტრობაში, ინტრიგებსა და შეურაცხყოფა-დამცირებაში, მწერალი ხედავს ადამიანთა გადაგვარებას, გახრწნას, დაცემას. და ეს არის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ისედაც განადგურებული, დაძაბუნებული ქვეყანა კიდევ უფრო სუსტდება. — აი მწერლის გულის ტკივილი, რაც თავიდან ბოლომდე გასდევს მის შემოქმედებას.

რომანის სიუჟეტს მაღალზნეობრივ სინატიფეს მატებს მთავარი გმირის, უმაღლესი ფეოდალური წრიდან გამოსული მზია გურიელის

სახე. იგი, უკეთილშობილესი, მაღალი კულტურის და დიდი შემართების ქალი, სპეტაკი და უნაგარო, პირადულზე ამალღებული, მშრომელი ხალხისა და ქვეყნის ინტერესებზე მზრუნველი, მწერლის იდიალია. შეილისთვის თავდადებული მზია გურიელი, მრავალ ტანჯვასა და გაჭირვებას იტანს, რომ დაღუპვას გადაარჩინოს იგი. ამაყობს, რომ შეუნარჩუნა გელოვანების გვარს მემკვიდრე საგვარეულოს გადასარჩუნად. მას, ყოველთვის ხმალშემართულს, ცხენზე ამხედრებულს ბევრჯერ დაუმარცხებია მოსისხლე მტერი და ამ გამუდმებულ ბრძოლებში თანდათან იფერფლება მისი სილამაზე და ფიზიკური ენერჯია, რასაც მწვავედ განიცდის თავადის ამაყი ასული.

დიდებულია ნაწარმოების ფინალი, როცა განადგურებული, გადაშენებული გელოვანების საგვარეულო სასახლეში კვლავ ფეხს იკიდებს ახალი ცხოვრება. სიცოცხლე გრძელდება!..

ციხის ქონგურებზე ამაყად მდგარი თავადის ასული მზია გელოვანი, დამშვიდებით გაპყურებს ლეჩხუმისა და სვანეთის მთებს და შორეული ლანდების ზმანებით იოკებს გარდასულ დღეთა მოგონებებს.

როცა ამ რომანს ვკითხულობთ, გვიკვირს მაღალი არისტოკრატიული წრიდან გამოსული მწერალი ქალის, დესპინე გელოვანის, მაღალ მხატვრული გემოვნების და შემოქმედებითი დიპაზონის სისრულე — ბუნებრივი ნიჭით დაჯილდოვებულმა, არა კლასიკური განათლების მქონემ, შესძლო სოციალურ თემაზე შეექმნა ისეთი სერიოზული, მაღალმხატვრული ნაწარმოები, როგორც არის „შორეული ლანდები“. და ვფიქრობთ, ეს წიგნი დღესაც ისეთი აქტუალურია და საინტერესოდ იკითხება, როგორც პირველი გამოსვლის დროს, რამეთუ ჩვენი ერის ისტორიის ერთი ფურცელი ძალიან ნათლად არის წარმოდგენილი და მას უნდა იცნობდეს ყველა ქართველი.

როგორც აღვნიშნეთ, რომანი იკითხება საოცარი ინტერესით, ცოცხლად, დინამიურად, მოვლენების ერთიმეორეს მონაცვლეობით, მაგრამ მწერალს არსად არ დალატობს ზომიერების გრძნობა. და ამას აღწევს იმით, რომ კარგად იცნობს თავის მხარეს, მის ისტორიასა და ეთნოგრაფიას, შესანიშნავად ხლართავს ნაწარმოებში ხალხური სიბრძნის მარგალიტებსა და პოეზიას.

დასასრულს უნდა დავძინოთ, რომ დასახელებული რომანის გამოცემა აუცილებლად მიგვაჩნია, იგი ჩვენს ახალგაზრდობას გააცნობს საქართველოს ერთ-ერთი საინტერესო კუთხის მდიდარ ისტორიას, ზნეობასა და ადამ-წესებს, ხელს შეუწყობს მათ პატრიოტულ აღზრდას.

ანა ხახუტაშვილი
(ცქვიტი)

(1886 — 1960)

რევოლუციამდელ ქართველ დემოკრატ მწერალ ქალებს უნდა მივაკუთვნოთ ცნობილი, თვალსაჩინო, საბავშვო ლიტერატურის მწერალი ქალი, ბელეტრისტი, ანა ხახუტაშვილი (ცქვიტი). იგი ერთი იმათაგანია, ვინც მოწმე იყო გლეხების უსამართლო ჩაგვრისა და რომლის თავზე გადაიარა მრისხანე რევოლუციის მძიმე დღეებმა.

ანა ხახუტაშვილი, სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლი ქალი, მშრომელ ხალხს მოუწოდებდა ძალმომრეობის წინააღმდეგ. იგი, დიდი იმედითა და გამარჯვების რწმენით შეჰყურებდა სამშობლოს მომავალს.

რევოლუციამდელ მის შემოქმედებაში ისმოდა ცხოვრებით განაწამები გლეხკაცობის წუხილი, ბედის ჩივილი და გულსაკლავი გმინვა სოფლის ამაოებაზე. მეორე მხრივ, ნაჩვენები იყო ქალაქის დარბაზებისა და თავზეხელაღებული მემამულეების განებივრებული ცხოვრება. იგი წარმომადგენელია იმ კრიტიკული რეალიზმისა, რომელიც მაშინდელ ლიტერატურას ცხოვრების სინამდვილის მამხილებლად მოველინა.

ანა ხახუტაშვილი კარგად იცნობდა ძველი საქართველოს, კერძოდ, ქართლის სოფლის ცხოვრებას, მის ჰიქრსა და ვარამს, სიხარულსა და მწუხარებას.

„ჩვენს ოჯახთან, — იგონებს ანა, — დაახლოებულნი იყვნენ ხალ-

ბოსნები, რევოლუციურად განწყობილი ქართველი და რუსი ინტელიგენტები. მახსოვს, ერთ-ერთი მათგანი პეტერბურგიდან იყო გადმოსახლებული და გორში ცხოვრობდა. ერთხელ მას ჰკითხეს — რატომ დაგსაჯესო? — იგი წელში გასწორდა, თავი ამაყად ასწია და ხმამაღლა, გაბედულად წარმოსთქვა: უბრალო ხალხის სიყვარულის გამოო, მერე დასძინა: თურმე არ არის ადამიანისათვის უფრო დიდი მიზანი. ვიდრე ის, რომ ხალხს ემსახურო. მე ყველა ხალხი მიყვარს და უპირატესობას არავის ვანიჭებ. ეს ბუნების საწინააღმდეგო რამ იქნებოდაო“.

ასეთი წრფელი ინტერნაციონალური სულისკვეთებით იყვნენ გამსკვალული ის ადამიანები, რომლებთანაც მეგობრობა და ურთიერთობა ჰქონდა ანა ხახუტაშვილის ოჯახს, ცხადია, ასეთ ოჯახში გაზრდილი და ამ ხალხის მსოფლმხედველობის გავლენის ქვეშ მოქცეული ქალიშვილი, რომელმაც გამოსცადა მრავალი სიმწარე, შევიწროება. დევნა და სხვა, რევოლუციური ბრძოლის გზას აირჩევდა.

ანა ხახუტაშვილი გვერდში ამოუდგა თავისი დროის საზოგადო მოღვაწე ქალებს: მარიამ დემურიას, ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელს. ეკატერინე გაბაშვილს, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიას, დომინიკა ერისთავ-განდგილს, ნინო ნაკაშიძეს და მათთან ერთად იბრძოდა სამშობლოს თავისუფლებისათვის.

მწერალი წერდა ძველი სოფლის დუხჭირ ცხოვრებაზე, სიღარიბეზე, ჩამორჩენილობაზე, სიბნელეზე, უმეცრებაზე, სოფელზე, რომელიც გაანადგურა ბატონყმობის მძიმე უღელმა.

ვერც ბატონყმობის მოსპობის შემდეგ გაიმართა წელში ქართველი გლეხი. ვერ იქნა, ვერ მოიშორა თავიდან სიღატაკე. თუმცა არც მომავლის იმედი დაუკარგავს. შრომობდა, იბრძოდა, რომ დაეძლია ის სიღუბეჭირი და უსამართლობა, რომელსაც ასე მძლავრად ჰქონდა ფესვები გადგმული იმდროინდელ საქართველოში.

ეს იყო ანა ხახუტაშვილის რევოლუციამდელი საბავშვო მოთხრობების ძირითადი თემა.

ა. წერეთელმა ანა ხახუტაშვილი „ღვთაებრივ ნიჭით“ დაჯილდოებულ საბავშვო მწერლებს მიაკუთვნა. ანა ხახუტაშვილის ყველა საბავშვო მოთხრობა არის მკვეთრი, თავდადებული ბრძოლა სოციალურ უსამართლობის წინააღმდეგ.

გადაიარა შავმა ღრუბელმა. ახალმა სოციალურმა ვითარებამ გლეხს თავისუფლება მოუტანა. ფრთებშესხმული ახალგაზრდა პოეტი

ანა ხახუტაშვილი ეხმაურება ახალ ცხოვრებას. ნიჭიერი ქალი ადვილად უღებს ალღოს ცხოვრების მოთხოვნილებას, იცის როგორ და რაზე სწეროს. მის საბავშვო მოთხრობებსა და ლექსებში აღარ ისმის ნიკალასა და თედუას, თანდილასა და ეფრემას წუწუნი... მათ აღარ უჭირთ ბაღების შენახვა, ლუკმაპურის შოვნა, მათი ჩაცმა-დახურვა, შემოსვა და სხვ. იგი ახალი ცხოვრების მეზობლე გახდა. მთელი თავისი მწერლობით მოწოდებით ეხმაურება პარტიისა და მთავრობის ღონისძიებებს მოზარდი თაობის, ბავშვების აღზრდის საქმეში, იბრძვის ახალფეხადგმულ საბავშვო მწერლობის ზრდისა და განვითარებისათვის. ეს არ იყო მაშინ პატარა საქმე, ლიტერატურულმა კრიტიკამ იმთავითვე იგი საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის ერთ-ერთ ფუძემდებლად აღიარა.

ანა ანტონის ასული ხახუტაშვილი დაიბადა 1886 წელს სოფელ შეჭვრისხევში (გორის მაზრა), სასულიერო პირის ოჯახში.

„იმ დღეს, რა დღესაც მე დავიბადე, — წერს მწერალი, — საშინელი თქეში, ქარბუქი და ქეჟა-ქუხილი იდგა. აპრილის აზვირთებული მდინარე წალეკვით ემუქრებოდა სოფელ მეჭვრისხევს.“

როდესაც მე მღვდლის თანდასწრებით ბებია მაგდანამ თავისი თითები დამადო, ტუჩებ და შუბლშეკრულს უკმაყოფილოდ უთქვამს მამასათვის:

„ესეც გოგო, ქრისტიანი არა ხარ? საცოდავი!!!... ეს ამბავი მეხივით დაეცა ჩემი ოჯახის შინაურებს... მაგრამ მე იმათ ჯიბრზე მაინც გავიზარდე. გოგოებით თავმოებზრებულ დედაჩემს რვა წელიწადი არ მოეშორებულვარ“.

რვა წლის პატარა ანა, როგორც თვითონ ამბობს, მეზობელი სოფლის ოთხწლიან სკოლაში შეუყვანიათ, მაგრამ რადგან მას ძლიერ უყვარდა თავისი სოფელი, მისი ბუნება, გასჭირვებია მისი მიტოვება და სხვა პირობების შეგუება. იგი წერს: „მე ყოველთვის თან დამღევდა ჩემი სოფლის მდინარის შხუილი, ჩემი კარ-მიდამოს მწვანედ მოზიბინე ველი და მთვარიანი საღამოების ეშხი“.

1894 წელს ანა ხახუტაშვილი მშობლებს მცხეთაში მიჰყავთ მონასტერთან არსებულ ოთხკლასიან სასწავლებელში. თავის მემუარებში მწერალი ქალი დიდი სიყვარულით იგონებს იქ გატარებულ თავის ქალიშვილობას:

„მიყვარდა ჩემი მონასტრის გარემო. ყველა თავისუფალ დროს სკოლის აივნიდან ფართოდ გაშლილ მშფოთვარე არავეს გავცქეროდი.“

ბებრის ციხის სათოფურებს თვალს არ ვაშორებდი, გული სიხარულით შეესებოდა, აქა-იქ ჩანგრეულ კედლებზე შერჩენილ სარკმელებიდან რომ ცა ფირუზის ფრად იცქირებოდა... მიტაცებდა მონასტრის შემოგარენი და მისი თვალწარმტაცი ბუნება, მაგრამ საკმარისი იყო, რომელიმე მონაზვნის ლოცვა გაბმულ ზუზუნად დამწეოდა, რომ იმ დამეს გუნება შემეცვლებოდა“.

მონასტერში ანა ხახუტაშვილი კარგად სწავლობდა, ბეჭითი მოსწავლის სახელი ჰქონდა, მაგრამ ყველა საგნებზე უფრო, განსაკუთრებულ სიყვარულს ქართულ ენაში იჩენდა. ერთხელ, როცა მასწავლებელმა კლასში ილია ჭავჭავაძის „გუთნის დედა“ მისცა ბავშვებს საზეპიროდ, პატარა ანას გული აუჩუყდა, ითმინა თვალზე მომდგარი ცრემლები, მაგრამ თავი მაინც ვერ შეიკავა და ტირილი დაიწყო. ამ დღიდან ილია მისი იდეალი გახდა. ამას უცებ დიდი სიხარული დაემატა, როცა მასწავლებლისაგან შეიტყო ილია ცოცხალიაო. ეს კლასში ყველას გაუკვირდა, ბავშვებში ჩურჩული ატყდა. ანას ვერ წარმოედგინა, რომ მწერლები ცოცხლები იყვნენ. მტკიცედ გადაწყვიტა, თბილისში ენახა მისი სახლი.

„გავიგებ მისამართს, — წერდა პოეტი, — მის სახლთან შორიასლო ავიტუზები, ან სახლიდან გასულს, ან შინ დაბრუნებულს თვალს მოვკრავ... მეტი არაფერი მინდოდა და ბედნიერად ჩავთვლიდი ჩემს თავს“.

ამ ნატერამ, ილიას ნახვის სურვილმა, ქალიშვილის გულში ისე ღრმად მოიკალათა, ეჭვი არ იყო ამ გადაწყვეტილებას ის ნამდვილად აასრულებდა, მაგრამ უცნაური დამთხვევა მოხდა — მონასტრის კედლებში ხმა დაირხა, ილია ჭავჭავაძე მოწაფეების შესახვედრად მობრძანდებო.

მეორე დღეს, ალაყაფის კარებში ილია გამოჩნდა, მას თან ახლდა ორი კაცი, ერთი უცხოეთიდან ჩამოსული მწერალი არტურ ლაისტი იყო.

ანა ხახუტაშვილს ილია არ ენახა, მაგრამ იცნო, პოეტი სწორედ ისეთი იყო, როგორც მას წარმოდგენილი ჰყავდა. და აი, საოცრება — ილია კეთილშობილი ღიმილით მისკენ წამოვიდა და პატარა ქალიშვილს ხელი ჩამოართვა.

მასწავლებელმა ანას ლოტბარობა შესთავაზა და ანიშნა სიმღერა დაეწყო.

„სიმღერა ძალიან მიყვარდა, ხმაც ხელს მიწყობდა“ — იგონებს მწერალი ქალი.

ი. ჭავჭავაძე განცვიფრებაში მოიყვანა თერთმეტი წლის გოგონამ, რომელიც ისე თამამად უძღვებოდა მოწაფეების და მონაზვნების ჯგუფს.

„ცივმა ოფლმა დამასხა, მაგრამ ჩემი ხმით სხვებს ტონი მივეცი და დავიწყე — „შენ ხარ ვენახი აყვავებულნი“... ასეთი გრძნობით არასოდეს მიმღერია, ეს ალბათ იმიტომ, რომ ჩემს წინ სასიკაძულო, დიდი პოეტი იდგა.

ილია თვალს არ აშორებდა ჩემს პატარა თითების მოძრაობას. ვეღარ მოვითმინე, ველავდი, ცახცახით მიეუახლოვდი მას და ხელზე ვაკოცე... ვიგრძენი, რომ არაფერი არ იყო საძრახისი. ყველა კმაყოფილი დარჩა. აქ მასწავლებელმა ვეღარ მოითმინა და დასძინა: „ბ-ნო ილია! ამ ბავშვს ისე მოეწონა თქვენი „გუთნის დედა“, იტირა, დაიფიცა თბილისში მოვებნი და იმ ტუბილ მარჯვენას დავეუკოცნი, რითაც ეს შესანიშნავი ლექსი დაიწერა“.

ილიას გაეცინა, თავზე ხელი გადაუსვა გოგონას, მოეფერა.

ასე შესრულდა ანა ხახუტაშვილის ოცნება და ნატვრა ილიას ნახვისა და გაცნობისა.

მალე ანა ხახუტაშვილი თბილისში გადადის და ეპარქიალურ სასწავლებელში განაგრძობს სწავლას, რომელსაც ამთავრებს ოქროს მედალზე.

მის ოცნებას უმაღლეს სასწავლებელში შესვლისა, დროებით ხელი შეუშალა ოჯახის ხელმოკლეობამ.

თვრამეტი წლის ანა ხახუტაშვილი მუშაობას იწყებს ტელეგრაფის უწყებაში, ტელეფონზე მომუშავედ. აქ, რასაკვირველია, დაინტერესებასაც ჰქონდა ადგილი, რადგან ამ სისტემაში უფრო მეტ ხელფასს იძლეოდნენ ვიდრე სხვაგან.

„ჩემი სამსახური ენით გამოუთქმელი ტანჯვა იყო ჩემთვის, — იგონებს მწერალი ქალი. — მშობლებს მოშორებულს, ბუნებას მოწყვეტილს, თავისუფლად აღზრდილს, გამიჭირდა ასეთ პირობებში ცხოვრება. ვინ მოსთვლის რამდენჯერ მინახავს სიზმარში ჩემი მოსხმული ვენახი, რამდენჯერ გაულევიძებია წისქვილის ქვის და სარეკელას რაქუნს... რამდენი კარგი წიგნი წამიკითხავს აქ, სანამ ჩემი სიმიინდი დაიფქვებოდა“.

მაგრამ გამოხდა ხანი. ანა ხახუტაშვილის ცხოვრება საგრძნობლად

შეიცვალა. სწორედ ტელეგრაფის უწყებაში გაეცნო და დაუახლოვდა რევოლუციონერებს, გაიტაცა რევოლუციურმა მუშაობამ. აქტიურად ჩაება მათ წრეში. მისმა დაუშრეტელმა ენერგიამ თითქოს აქ ჰპოვა თავისი სულის დასაყრდენი. პირნათლად ასრულებდა სხვადასხვა ორგანიზაციულ დავალებებს. მალე თვითონაც უშიშრად იღებდა დამოუკიდებლად შესასრულებელ სამუშაოებს. ეს შეუმჩნეველი არ დარჩენია ჟანდარმერიას.

1905 წელს, 19 წლის ქალიშვილს „მგლის ბილეთით“ ითხოვენ სამსახურიდან. ამას მწვავედ განიცდიდა მომავალი მწერალი ქალი. კარგად იცოდა, რომ ამ ბილეთის პატრონს არსად სამსახურში არ მიიღებდნენ. მგელივით განმარტოებულს, უნდა ეცხოვრა ხალხისაგან და საზოგადოებისაგან მოწყვეტილს... სხვა გზა არ ჰქონდა, დაიწყო ისევ კერძო გაკვეთილებით ცხოვრება, რომ ეს თავზე დატეხილი უსიამოვნება გადაეტანა.

ბავშვებთან სიახლოვემ და მათთან ურთიერთობამ, გაუღვიძა ანა ხახუტაშვილს სურვილი ლექსების და მოთხრობების წერისა. მათმა სიყვარულმა დააწერიან ანას სამი საბავშვო მოთხრობა. არავის უმხელდა, მას არ აკმაყოფილებდა თავისი დაწერილი ლექსები და მოთხრობები.

1910 წელს ქ. თბილისში ქალთა უმაღლესი კურსები დაარსდა, ანა იქ მოეწყო ლიტერატურის განხრით. დიდის ინტერესით დაეწაფა ევროპული ლიტერატურის კითხვას. წიგნს ხელიდან არ უშვებდა, კითხულობდა დღე და ღამე:

„თავი უმნიშვნელო არსებად ვიგრძენი და კალამიც ხელიდან გამივარდა, — წერს ანა ხახუტაშვილი. — რა უნდა დამეწერა ისეთი, რომ ამ ბუმბერაზ შექსპირსა თუ გოეთესთან გამომეტანა ჩემი ნაჯღაბნი. დიდხანს ვგრძნობდი ჩემს თავს უსუსურად... მაგრამ მალე ჩემი სიძის ძალდატანებით რედაქციის კარებთან აღმოვჩნდი“.

1910 წელი იყო. რედაქციის წინ, სადაც ამჟამად გრიბოედოვის თეატრია, იდგა სახეგაწითლებული, აღელვებული ქალიშვილი ქალღმერთებით ხელში. ეს ანა ხახუტაშვილი გახლდათ, აივლიდა კიბის რამოდენიმე საფეხურს, თვლიდა, მაგრამ სწრაფად ისევ უკან ბრუნდებოდა, ჩანს „ნაკადულის“ რედაქციაში შესვლა უნდოდა და ვერ ბედავდა. ბოლოს, ის იყო წასვლა დააპირა, რომ მოულოდნელად ვიღაცამ შკლავეში ხელი წაავლო.

„ — აქ რას აკეთებთ, ქალიშვილო?! — მოესმა ნაცნობი ხმა. აქამ-

დე მის გულს, რომ ბაგიბუგი გაჰქონდა, უცებ დამწვიდდა. იცნო, ეს ძია შიო იყო, ძია შიო, ბავშვების საყვარელი მწერალი. შეერთა.

„— არაფერს!“ — დაბნეულად უპასუხა ქალიშვილმა. შიო დგას და თავის სიკეთით სავსე თვალებს არ აშორებს ახალგაზრდა ქალს.

„— ოო, შენ ისეთი ეშმაკი ჩანხარ, უთუოდ დაწერდი რამეს“, — აბა, ეს რა არის.

— და ხელი რვეულისაკენ წაიღო, რომელიც მომავალ პოეტ ქალს გულში ისე ჩაეკრა, თითქოს ვინმე ართმევდა.

„— წამოდი, აბა, ახლავე წამოდი ჩემთან!“ — ხელი ჩაჰკრა შიო მღვიმელმა და „ნაკადულის“ რედაქციაში შეიყვანა.

ოთახში შესულებს რედაქტორი მარიამ დემურია ფეხზე წამოუდგა და კეთილი ღიმილით გადახედა შიოს გვერდით მდგომ უცნობ ახალგაზრდა სტუმარს.

აქ წააკითხეს მას თავისი საბავშვო მოთხრობა — „წამებულის აღდგომა“.

მოუწონეს, შეაქეს... უსათუოდ განაგრძეთ წერა, ამას კი, აუცილებლივ დაგიბეჭდავთო! — უთხრა მას მარიამ დემურიამ.

„— მაგრამ, გვარი რატომ არ მოაწერეთ?“ — იკითხა რედაქტორმა.

„— გვარი?!“ — ახალგაზრდა ქალი დაიბნა.

„— გვარი რად უნდა?!“

ყველას გაეცინა.

„— მართალია, გვარი რა საკიროა“. — მხიარულად მხარი აუბა შიო მღვიმელმა, რომ ქალიშვილი უხერხული მდგომარეობიდან გამოეყვანა.

— აბა შეხედეთ, რა ცოცხალი გოგონაა, რა ცქვიტი და მკვირცხლია!“

„— წავიდეთ ერთად. ჩემო ცქვიტო“, — უთხრა ძია შიომ და კარები გაუღო.

სწორედ ეს იყო ის პირველი მოთხრობა, რომელიც „ნაკადულში“ დაიბეჭდა, ფსევდონიმად „ცქვიტი“, მიაწერეს. ამიტომ ეძახნდა შიო მღვიმელი შემდეგ ახალგაზრდა მწერალს „ნათლულს“.

ანა ხახუტაშვილის პირველ მოთხრობას, მოჰყვა მეორე, მესამე და ასე შემდეგ. „ცქვიტმა“ მიიპყრო ქართველი საზოგადოების ყურადღება. ასე განსაჯეთ დიდი პოეტი აკაკი წერეთელიც კი დაინტერესდა ახალგაზრდა ნიჭიერ ავტორის გაცნობით.

„ — ამ ახალგაზრდამ მშვენიერი ქართული იცის, მომგვარეთ ერთი, უსათუოდ მინდა ვნახო“ — უთქვამს აკაკი წერეთელს რედაქცი-
აში.

ანა ხახუტაშვილი მიუყვანეს პოეტს. აკაკი მაშინ, სასტუმრო „ფრანციაში“ ცხოვრობდა. მან მაშინვე პოეტი ქალი ნინო ორბელი-
ანი მოიხმო, რომელსაც ამავე სასტუმროში ეპირა ერთი ოთახი. ცქვიტი მოხიბლა პოეტი ქალის, ნინო ორბელიანის ქართულმა ეროვნულმა ტანისამოსმა. ეს ერთადერთი ქალი იყო შემორჩენილი, რომელიც სიბერემდე ატარებდა ასეთ ტანსაცმელს. ამით იცნობდნენ მას.

აკაკი წერეთლის ასე ახლო ნახვით დიდად აღტაცებული იყო ცქვიტი, მაგრამ ახლა უკვე ხოტბაშესხმული, უფრო ცოცხლად და თამამად იქცეოდა.

„ — სად ისწავლე ქალო, ასეთი ქართული? მშვენიერი ენითა სწერ“. — შეეკითხა აკაკი.

„ — მე თვითონ ვისწავლე ხალხში, სოფელში, მეზობლებში“. — ყო-
ჩაღად უპასუხა ახალგაზრდა ქალმა.

მოეწონა მგოსანს გოგონას კვეიანური პასუხი.

„ — მეზობლებში?! — ჩაილაპარაკა აკაკიმ თავისთვის, — სადაური ხარ? “

„ — გორელი! “

„ — აი, ხომ ხედავ, — მიუბრუნდა აკაკი პოეტ ნინო ორბელიანს, — ხალხი დიდია და ყველას მასწავლებელი “.

„ — გააგრძელე წერა, შენ კარგი მწერალი გამოხვალ და კარგი მო-
მავალი გექნება“. — დაულოცა დიდმა აკაკიმ მომავალ პოეტს, ანა ხა-
ხუტაშვილს მწერლობის გზა.

ყველაზე დიდი ფაქტორი, რამაც განაპირობა ანა ხახუტაშვილის საბავშვო ლიტერატურაში დამკვიდრება, იყო მისი მასწავლებლობა, ბავშვებთან და სკოლასთან სიახლოვე.

ქალთა კურსების დამთავრების შემდეგ ასწავლიდა ქართულ ენას, ჯერ გორის გიმნაზიაში და შემდეგ თბილისის მე-2 გიმნაზიაში.

ბავშვებთან სიახლოვემ და მათი ბუნების შესწავლამ შთააგონა მწერალ ქალს მათთვის დაეწერა პატარ-პატარა მოთხრობები. იგი ყო-
ველთვის ცდილობდა ახლო ყოფილიყო ბავშვებთან. ამ მიზნით, ხში-
რად, ზაფხულობით პიონერთა ბანაკებში მიდიოდა. აკვირდებოდა ბავ-
შვების ქცევას, მათ გართობა-თამაშობებს და მდიდარი შთაბეჭდილე-
ბებით აღსავსე წერდა საინტერესო საბავშვო მოთხრობებს. პედაგო-

გიური გამოცდილება ხელს უწყობდა მოთხრობები გამდიდრებულ ყოფილიყო აღმზრდელობითი მაგალითების ჩვენებით.

ბავშვებთან საერთო ენის გამონახვის საოცარი ალღო ჰქონდა ანას. ბავშვები გარს ეხვეოდნენ, როგორც მოსიყვარულე დედას. სწორედ ასეთი იდეალური მასწავლებლის სახე ჰქონდა მხედველობაში ჩვენს საყვარელ პოეტს. ი. ნონეშვილს, როცა სთქვა: „მასწავლებელი ზოგჯერ უშვილო, მაგრამ ათასი ბავშვის მშობელი“—ო.

ანა ხახუტაშვილმა არაჩვეულებრივი, წარმტაცი თხრობა იცოდა, ბუნების ცხოვრებიდან, ჩიტების, შოშიების, ხეცაქუნების ამბებს ისეთი ინტერესით ყვებოდა, უმაღვე საოცარი ინტიმი მყარდებოდა მწერალსა და პატარებს შორის. ბავშვებთან დაახლოების ღვთით ბოძებული ნიჭი ჰქონდა. ი. გრიშაშვილს მიუძღვნა პატარა ნოველა — „ჭიამაია გრიშაშვილის გულზე“, რომელიც დღემდე გამოუქვეყნებელია. ნოველა იმდენად კოლორიტულია, რომ იგი ნამდვილად იმსახურებს გამოქვეყნებას. ნოველაში კარგად არის გახსნილი ჭეშმარიტი პოეტის სული, მისი ფაქიზი ბუნება, ღირსება, დიდი სიყვარულის მატარებელი გული, რომ ჭიამაიაც კი, იქ, პოეტის გულზე ჰპოვებს თავის საიმედო ბინას.

გორიდან ქალაქ თბილისში ერთ-ერთ კოლმეურნეს ორი დიდი კალათა ვარდისფერლოყებიანი ახლად დაწყვეტილი ატამი ჩამოაქვს გასასყიდად.

მყიდველთა შორის, დახლთან აღმოჩნდება პოეტი ი. გრიშაშვილი. არჩევს ლამაზ-ლამაზ ატმებს და ქალაღლის პარკში აწყობს, ზევიდან კი წითელლოყება მწვანე ფოთლებიან ატმებს ალაგებს. პოეტი, პარკიდან რომ ატმები არ გადმოცვივდეს, პარკს გულთან მიიყრდნობს, რათა სახლში ამანათი უვნებლად მიიტანოს.

ატმის ფოთოლს ჭიამაიაც გამოჰყოლოდა. პოეტის მკერდზე უჩვეულო სითბო იგრძნო და მოიკალათა.

კოლმეურნე გოგონებს შეემჩნიათ პოეტის მკერდზე ჭიამაია: „ჭიამაიაო, ვისზე გავთხოვდებიო, — დაუწყეს ძახილი ჭიამაიას. — არ გესმის!“ — თავისკენ უხმობდნენ ქალიშვილები. ამ შემთხვევაზე აიგო მოთხრობა, „ჭიამაია გრიშაშვილის გულზე“.

ანა ხახუტაშვილი მეგობრობდა როგორც თავისი თანამედროვე უფროსი თაობის მწერლებთან, ასევე უმცროსი თაობის შემოქმედებთან — თავის თანამედროვე უმცროს პოეტებთან მარიჯანთან, ანიკო ღვინიაშვილთან და სხვებთან.

ეკ. გაბაშვილისაგან დიდად დავალებული ა. ხახუტაშვილი, საათობით იჭდა ხოლმე საწოლზე მიჭაქვულ ავადმყოფ თავის უფროს მეგობართან.

„ — არა, ეკატერინე, ამდენხანს წოლა ნამდვილად არ გისდებათ!

— წასვლის დრო დიდი ხანია დადგა, ჩემო ანა და ცხოვრებასთან რაღას მაკოწიწებ! თავად როგორა ხარ? ვხედავ. ძალიან მუყაითად მუშაობ, ეკითხულობ შენს ლამაზ მოთხრობებს, ბედნიერი ხარ... ეხლანდელ მწერალ ქალებს ბევრი დრო გაქვთ შემოქმედებისათვის. ეს საინტერესო ეპოქა აბიზინებულ მინდორივით მრავალფეროვანია, როგორ და რამდენიც გინდათ იმნაირ თაიგულებს შექკრავთ. ჩვენმა ქალებმა ახლა მადამ დე სტალის და ყოველ სანდს აჯობეთ“.

მარიჩანიც დიდად აფასებდა ანა ხახუტაშვილს. უყვარდა მისი მშვენიერი ქართული. მან ერთმა პირველთაგანმა სთქვა აკაკისა და შოთა მღვიმელის შემდეგ: „ქართლის გულიდან მოგაქვს სიმდიდრე მშობელ ენისო“. „თუ მეტყვი, რომ ვარ სტუმარი ძვირი, არ მახსოვს სოფლის ხიდი და ჩრდილი, მაინც ორივეს ერთად გვაქვს ძირი, ერთი ფესვიდან ვართ წამოზრდილი. შევხარი მხარეს პირველად ნახულს. ღრუბლებს აფრენილს ცაში ხუნდებდ, ასეა — მერცხალს ყოველ გაზაფხულს მშობლიურ სახლში სურს დაბრუნება“. ეს ლექსი მარიჩანმა 1957 წელს მიუძღვნა ანას. მას შემდეგ ერთად კიდევ კარგ ხანს იმოღვაწეს. ეფერებოდნენ, ეალერსებოდნენ საბავშვო ლიტერატურას, მუყაითად მუშაობდნენ, წერდნენ და ამდიდრებდნენ ბავშვების სულიერ სამყაროს ახალ-ახალი ლექსებითა და მოთხრობებით.

ანა ხახუტაშვილის გარდაცვალების ერთი წლის თავზე მარიჩანმა კიდევ ერთი ლექსი მიუძღვნა თავის ძვირფას მეგობარს:

„შენზე ამბობენ, ქართლის გულიდან მოგაქვს სიმდიდრე მშობლიურ ენის. აქ შენ ბავშვობას თუ მზე უვლიდა, დღეს ჩვენ გვევლებით ტაშით და ლხენით. აქ ირწეოდა შენი აკვანი, აქ წინაპრების კვლავ ღვივის კერა, შენ აქ პირველად ეცი თაყვანი მზის ამოსვლას და ვარსკვლავთა ცვენას. და მეჭვრისხევზე, ჩემო ანიკო, განა სათქმელი მე კი არა მაქვს, ჩემი მშობელი დედა აქ იყო, მასაც მოსდევდა ენის ბარაქა“.

არც საბავშვო მწერლების ახალი თაობა დარჩენილა ა. ხახუტაშვილის ვალში. მის ფრთებქვეშ გამოიზარდნენ ჩვენი ნიჭიერი საბავშვო მწერლები: ქეთევან ჭილაშვილი, ნინო ბეზარაშვილი, დოდო ვადაკორია და სხვები.

ნინო ბეზარაშვილმა კარგად იცოდა ანა ხახუტაშვილის ყადრი. მისდამი სიყვარული და პატივისცემა ლექსში გამოიხატა: „ყვავილებს სითბო და ცის ნაში სჭირდება, თორემ უნაყოფოდ დარჩება მარადის. შენი სტრიქონები სწორედ ცის ნამია, მოსული პაწია გულების კარამდე. დიდია ეგ შენი ზრუნვა და ამაგი, გაივლის დრო და მინც გვემანსოვრება. ტბილი ქართულით აგვინთე სურვილი, ლამაზ ზღაპრებით გვასწავლე ცხოვრება. დრო ისე გავიდა, რომ ვერც კი გაიგე, თმებზე დაგაფრქვია ქალარა ფოთლები, მინც არ ლალატობ „ცხოვრების ყვავილებს“, მათთან ხარ და კვლავ მათთან იქნები“.

ანა ხახუტაშვილის თბილი გული და სახლის კარები ყოველთვის ღია იყო ახალგაზრდა მწერლებისათვის, მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა მწერალი ქალები მიაკითხავდნენ. აინტერესებდა მათი გზა, მათი პერსპექტივები საბავშვო ლიტერატურაში, რაზე მუშაობდნენ, რაზე წერდნენ.

აბა, თქვენ იცით, რაც ძველმა თაობამ დავაკელით ჩვენს ბავშვებს, რაც ვერ მოვასწარიტ და გასაკეთებელი დავგრჩა, თქვენ გაახარეთ მათი გულებით, ეტყოდა ხოლმე ის ახალგაზრდა მწერლებს.

ანა ხახუტაშვილის პირად არქივში შეხვდებით ლიტერატორების, კრიტიკოსების, საბავშვო მწერლების საქმიან წერილებს, დაბადების თარიღებთან დაკავშირებულ მილოცვებს: მაყვალა მრეველიშვილის, მარიჯანის, ანა ხახუტაშვილის შემოქმედების კრიტიკოსისა და დამფასებლის, ჩვენი საბავშვო ლიტერატურის მოამაგის, ანა ღვინიაშვილის წერილებს; თაყვანისმცემლებთა: ნინო ჭავჭავაძის, ქეთევან ჭავჭავაძის, ქეთევან ქუჩუკაშვილის, ქეთევან ირემაძის, ქეთევან კილაშვილის და სხვათა დეპეშებსა და წერილებს.

აქვე შევხვდით ჟურნალ „საქართველოს ქალის“ ყოფილი რედაქტორის, საზოგადო მოღვაწის — თეო აბაშაძის საინტერესო, საქმიან წერილს, რითაც მწერალ ქალს სთხოვს მონაწილეობა მიიღოს თავისი მოთხრობების დაბეჭდვით, ახლადგამოცემული, აღდგენილი ჟურნალის მუშაობაში.

„სალამი ქ-ნ ანას!

გისურვებთ ჯანმრთელობას, დიდხანს, დიდხანს, რომ გვეყოლოს თქვენი თავი, ჩვენო კარგო ანა!

ალბათ გაიგებდით, საქართველოში ქალთა ჟურნალის გამოცემა განახლდა (ჯერ ორგანიზაციულ პერიოდში ვიმყოფებით, ბინაც არ მიგვიღია). სექტემბერში გამოვა, პირველივე ნომერს თქვენ გამოგიგ-

ზავნით... მინდოდა მოლაპარაკება, როცა ჩამობრძანდებით გნახავთ. ახლა ვამზადებთ ოქტომბრის ნომერს დიდი ილიას დღეებთან დაკავშირებით. გვინდა თქვენი მოგონება. დარწმუნებული ვარ, გექნებათ ლამაზი და მნიშვნელოვანი მოგონება, ძალიან საჩქაროა. რედაქციის თხოვნაა, თუ თქვენი სურვილიც იქნება, გთხოვთ გამომიგზავნოთ 3—4 გვერდი. ჩვენი მისამართი: თბილისი, ძერჯინსკის ქუჩა, № 36. განათლების მუშაკთა პროფკავშირის ცეკას — გადასაცემად თეო აბაშმაძეს.

თქვენი ღრმად პატივმცემელი,
თ ე ო ა ბ ა შ მ ა ძ ე .

ამ წერილიდან ჩანს, თუ რამდენად დაინტერესებული იყო რედაქტორი ანა ხახუტაშვილის წერილებისა და მოთხრობების დაბეჭდვით, რათა სახელი შეექმნა ყურნალისათვის. მით უმეტეს, რომ ახლად აღდგენილ ყურნალს სჭირდებოდა კომპეტენტური და ნიჭიერი მწერლების გარს შემოკრება და მხარის დაჭერა.

ა. ხახუტაშვილის შემოქმედების შესახებ ბევრი დაწერილა, ბევრი თქმულა. მწერალი ქალის უახლოესი მეგობარი კრიტიკოსი, ლიტერატორი ანიკო ღვინიაშვილი, რომელიც მისი მოთხრობების მაქებარიც და მსჯავრმდებელიც გახლდათ, ერთ-ერთ წერილში წერდა:

„ორმოცი წლის წინათ ა. ხახუტაშვილმა, სახალხო სწავლებისათვის მზადების დროს, მეტად მოკრძალებით მოიტანა თავისი პირველი მოთხრობა „ნაკადულის“ რედაქციაში, „მეჭვრისხეველის“ ფსევდონიმით. მოთხრობა უცვლელად დაიბეჭდა.

ახალგაზრდა მწერალი ქალის მოთხრობა „ცოცხალი სურათი“ „ჯეჯილის“ რედაქციაში მსჯელობის საგნად გადაიქცა. ყველამ მიაქცია ყურადღება მის ცოცხალ შინაარსსა და შესანიშნავ ენას“.

მართალი იყო ან. ღვინიაშვილი, როცა აღნიშნავდა, საოცრად კოლორიტულიაო ა. ხახუტაშვილის მოთხრობების ქარგა, კომპოზიციურად შესანიშნავად შეკრული, ათიათასჯერ გაზომილი და აწონილი, რომელშიც დღის სინათლესავით მოსჩანს მწერლის მიერ გაწეული შრომა.

ცხადია, აქ ძნელია ა. ხახუტაშვილის ასორმოცდაათზე მეტი პატარ-პატარა მოთხრობების ფაბულისა თუ შინაარსის იდეურობაზე ლაპარაკი და გარჩევა, მაგრამ ის კი უნდა აღინიშნოს, რომ მისი წიგნების ერთი გადახედვაც კმარა, დავინახოთ, როგორი მრავალფეროვანი

და კოლორიტული შემოქმედია იგი, რამდენი რამის მთქმელია თუნდაც მისი პატარა მოთხრობა — „დედა“, რომლის სათაურიც კი ბევრს ეუბნება მკითხველს.

„პატარა ელისოს ძლიერ უყვარს თავისი დედა, მთელი ქვეყნის სილამაზეში დედის სახეს სკვრეტს“, — ასე იწყებს ა. ხახუტაშვილი ამ პატარა მოთხრობას. პატარა ელისომ არ იცის, როგორ და რით გამოხატოს თავისი სიყვარული დედისადმი და უცებ იას დაინახავს. მაშინ დაებადება სურვილი, ია, გაზაფხულის მახარობელი, მოწყვეტოს და დედას გაზაფხული მიულოცოს, მაგრამ უფესვოდ ხომ დასკვნებო, ფიქრობს ელისო. მაშინ ფესვიანად ამოიღებს, რომ სიცოცხლე შეუნარჩუნოს და საყვარელ დედისკენ გააქანებს გაზაფხულის საჩუქარს.

ნამდვილად სათუთად და ფაქიზად არის დაწერილი და ფსიქოლოგიურადაც გამართული ბავშვის ტრფიალი და სიყვარული დედისადმი.

ა. ხახუტაშვილი უდიდესი პასუხისმგებლობით ეკიდება ნორჩი მკითხველის მოთხრობებს, თითოეული საბავშვო წიგნი, ამბობს მწერალი ქალი, უნდა იყოს ღრმად იდეური და მალალმხატვრული და მოჰყავდა. მ. გორკის აზრი, რომ ბავშვებზე უნდა ვწეროთ, როგორც მოზრდილებზე, მხოლოდ უფრო უკეთესადო.

ა. ხახუტაშვილი კლასიკური საბავშვო ლიტერატურის ტრადიციების გამგრძელებელია ცხოვრებასთან უშუალო სიახლოვით. ამით უნდა აიხსნას, რომ მის მოთხრობებში არაფერი არის ყურით მოთრეული, ძალად შეთითხნილი, გარეგნული, ხელოვნური.

ყველა მისი მოთხრობა, პატარა თუ დიდი, ცხოვრებისეულ მაგალითებზეა აგებული. („ჭეჯილი“, „ბოსტანში“, „პატარა დისახლისი“, „ექსკურსანტები“, „პატარა ტუსაღები“, „ცოცხალი სურათი“, „წყალდიდობა“, „გამიშვი რას შემართლები“). ასეთი ხასიათის მოთხრობები ხელს უწყობს, სურვილს უღვიძებს ბავშვებს გმირობის, სიმამაცისაყენ და მოუწოდებს სასახელო საქმეებისკენ.

პატარა ოთარიკო გმირობაზე ოცნებობს. მე გმირი ვარო, იძახის ამაყად. მისმა უმცროსმა დამ არ იცის, რა არის გმირი, მაგრამ გაუგონია უფროსებისაგან, რომ გმირი და გმირობა რაღაც კარგი უნდა იყოს და ისიც ეჯიბრება ძმას, იძახის, მეც უსათუოდ გმირი გავხდებიო.

„ — შენ, ჩვენო მეზურნე, — იცინის ოთარი, — შოშიასავით წა-

რამარა პირს რომ აღებ და შენი ტირილისაგან ყურთა სმენა აღარ არის, განა იქნები გმირი?!“

თინიკო უცებ გმირულად წამოიძახებს: „ჰო, კარგი, კარგი, ნახე, თუ კიდევ ვიტყვები, სულ აღარ ვიტყვები“ — აი მორალი, გმირი უშიშარი და შეუპოვარი უნდა იყოს და რა საქმესაც ხელს მოჰკიდებს, ყველგან უნდა გამარჯვებული გამოვიდეს. ასე ზრდის ა. ხახუტაშვილის მოთხრობები პატარებს.

მწერალი ქალისთვის ერთნაირად მნიშვნელოვანია, როგორც დიდი, ისე პატარა თემები. ყველა ემოციური ძალის შემცველი და შემეცნებითი ხასიათისაა, ეხება ეს შრომის პროცესს, თამაშობებს, თუ სათამაშოებს. მან უტყვებუნებას, ცხოველებს თუ ფრინველებს ენა ჩაუდგა. მის მოთხრობებში ლაპარაკობენ პატარა დაბუა ჩიტები, მერცხლები, კალიები, მურია, წიწილები.

ა. ხახუტაშვილი თავისი მადლიანი, ცოცხალი, მხატვრული ენით ათვითცნობიერებს, წვრთნის, შთააგონებს პატარებს წიგნის სიყვარულს, წიგნით გატაცებას, რომ წიგნი ყველაზე დიდი მეგობარია ადამიანისათვის. ა. ხახუტაშვილმა შექმნა დიდი სამამულო ომის თემაზე მაღალმხატვრული, პატრიოტული მოთხრობები. ახალგაზრდა მკითხველს იზიდავს და გულთან მიაქვს მოთხრობაში — „სკოლის ტოროლა“ — პატარა სოფოს წუხილი და შეშფოთება.

პატარა სოფო რატომ იტანჯება ასე? იმიტომ, რომ წერა არ იცის. ფრონტიდან გამოგზავნილ მამის წერილებს თვითონ ვერ კითხულობს და დედა უკითხავს, ვერც მამას პასუხობს წერილებით. აბა, როგორ გააგებინოს მამას, რომ სოფიკოს ის ძალიან უყვარს და თვალი სულ აარებისაკენ უჭირავს, როდის ჩაიკრავს მამას გულში. წერა რომ ეცოდინება, წერილსაც მისწერს, მაგრამ რადგან მან იცის, რომ ის პატარაა და სკოლაში არ მიიღებენ, მშობლების დაუკითხავად მიდის სკოლაში და მერხზე ჯდება. გაოცებული არიან მისი სწავლის სურვილით მასწავლებლები, მეზობლები, კოლმეურნე ქალებიც. მას „სკოლის ტოროლა“ შეარქვეს. იგი ყველაზე პირველი მიდის სკოლაში და იქაურობას ტოროლასავით ახმაურებს.

ეს მოთხრობა, „სკოლის ტოროლა“, შეტანილია ა. ხახუტაშვილის წიგნში „გაზაფხულის მერცხლები“. იგი მისი მწერლური ოსტატობის შედეგია.

ა. ხახუტაშვილი ხშირად მიმართავს დიდაქტიკას. ცხადია, საბავშვო მწერალი ამის გარეშე შეუძლებელია, მაგრამ მისი დიდაქტიკა

სქოლასტიკური, მშრალი და ხელოვნური კი არ არის, არამედ გამთბარია გრძნობით, წარმოსახვითი ფანტაზიით. ასეთი ხერხებითა და მეტოდებით ადვილად დაჰყავს ბავშვებამდე დასახული მიზანი. ასეთებია: „ასმათის ფისო“, „წითელი ვაშლი“, თითქმის ორივე ერთსა და იმავე თემაზეა აგებული, სადაც საუბარია ადამიანის სიკეთესა და კეთილშობილებაზე, მეგობრობაზე და ერთმანეთის მხარდაჭერაზე.

საბავშვო ბაღში ერთ-ერთმა ბავშვმა, გურამმა თვითონ აირჩია ძალზე წითელი ვაშლი. დარწმუნებული იყო, ეს ვაშლი მას ერგებოდა, მაგრამ დარიგების დროს არჩეული ვაშლი მასწავლებელმა პატარა ნელის მისცა. გურამს ეწყინა და ტირილი დაიწყო. ნელის ვაშლი ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გახლეჩილი, შეეცოდა ამხანაგი და ვაშლი მას მისცა. თურმე ნუ იტყვი, გურამი იმიტომ ტიროდა, რომ ეს ლამაზი ვაშლი თავისი დედისთვის უნდოდა — ავიდ არის და გაუხარდებო.

შესანიშნავია თვითონ მოთხრობის ფინალი. სიკეთე ადამიანის დიდი ღირსებაა, როგორ ამაღლდა პატარა, კეთილი ნელი ბავშვების, თავისი ამხანაგების, გურამისა და მასწავლებლების თვალში.

ა. ხახუტაშვილის მხატვრული სიმართლით დაწერილ მოთხრობებში კარგად არის წარმოდგენილი სამხედრო თამაშობანი, რომელიც, როგორც ვიცით, განსაკუთრებით სამამულო ომის დროს, ცხოველმყოფელ გავლენას ახდენდა ბავშვების პატრიოტულ აღზრდაზე. ამ თემას ეძღვნება მოთხრობები: „პატარა მხედარი“, „მებრძოლი გია“, „გმირი ტარიელი“ და სხვა.

ბავშვის ჩამოყალიბება შეგნებულ მოქალაქედ, — ამბობდა ანა, — დიდად არის დამოკიდებული საბავშვო ლიტერატურაზე. ამიტომ ამ დარგში მომუშავე მწერლებს მუდამ უნდა გვახსოვდეს, რომ ბავშვში საოცრად ძლიერია მიბაძვის ინსტინქტი. აქედან გამომდინარე, ლიტერატურაში უნდა წინ წამოვწიოთ დადებითი ხასიათის პერსონაჟები.

მწერალი თავის თანამედროვე თანამოკალმეთ მოუწოდებდა, მათი სახეები ისე ოსტატურად გამოეძერწათ, რომ პატარა მკითხველს სამუდამოდ დაჰკარგოდა ცუდის მიბაძვის სურვილი.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ ანა ხახუტაშვილი იყო შესანიშნავი პეიზაჟისტი. მის მოთხრობებში დიდი მხატვრული გემოვნებით არის ნაჩვენები ბუნება, თავისი მომხიბვლელი სიდიადით, სილამაზით.

ამრიგად, მის ლამაზ, საღა მოთხრობებში ფართოდ არის წარმო-

დგენილი ყველაფერი ის, რაც ასე საჭიროა ჩვენი, ბავშვების პატრი-
ოტული ზნეობით აღზრდისათვის. მეგობრობისა და სიყვარულის ღრმა
შეგნება, შრომისა და სწავლის წყურვილის გაღვიძება მთავარი თემაა
მის შემოქმედებაში.

ა. ხახუტაშვილის პირველი საბავშვო მოთხრობების წიგნი გამო-
ვიდა 1933 წელს. საბავშვო მოთხრობების შედარებით სრული კრე-
ბული კი 1949 წელს. 1952 წელს გამოვიდა მისი კარგად, გემოვნებით
გაფორმებული წიგნი „გაზაფხულის მერცხლები“. ეს კრებულები,
ბავშვების საყვარელ საკითხავ წიგნებად იქცნენ, რითაც კიდევ უფრო
გამდიდრდა ჩვენი, ქართული საყმაწვილო ლიტერატურა.

ანა ხახუტაშვილმა იმითაც კარგი საქმე გააკეთა, რომ მან საუკე-
თესო მოგონებები დაგვიტოვა შიო მღვიმელზე, ი. გრიშაშვილზე,
მაკო საფაროვა-აბაშიძეზე, სანდრო კავსაძეზე, მარიამ ალექსიძე-მარი-
ჯანზე.

ანა ხახუტაშვილმა ნახევარ საუკუნეზე მეტი იმოღვაწევა, რითაც
ნათელი კვალი დატოვა ქართულ ლიტერატურასა და კულტურაში. იგი
იყო ქართველთა შორის წ. კ. გამაერცელებელი საზოგადოების, ჟურ-
ნალ-გაზეთების სარედაქციო კოლეგიებისა და მწერალთა კავშირის
წევრი, დეპუტატი, დაჯილდოებული მედლებითა და სიგელით.

ანა ხახუტაშვილი გარდაიცვალა 1960 წ. 2 სექტემბერს.

ქართველმა ხალხმა ღვაწლმოსილ მწერალს თავისი უკანასკნელი
სამყოფელი მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა დიდუბის პანთე-
ონში მიუჩინა.

ანა ღვინიაშვილი

(1904 — 1981)

ანა ღვინიაშვილის სახელი მკიდროდ არის დაკავშირებული რევოლუციონერ შემოქმედ ქალებთან, რომლებიც მწერლობაში მოვიდნენ დემოკრატიული იდეებით, დიდი შემართებით, დემოკრატიული პათოსით და გარკვეული წვლილი შეიტანეს ახალი საზოგადოებრივ-ლიტერატურული აზროვნების განვითარებაში.

ანა ალექსანდრეს ასული ღვინიაშვილი იყო მრავალმხრივი მოღვაწე: მწერალი, კრიტიკოსი, ჟურნალისტი, რედაქტორი, თეატრალი, გამომცემელი, შესანიშნავი სტილისტი და სხვ.

ნახევარ საუკუნეზე მეტი ემსახურებოდა იგი ქართული ეროვნული კულტურის საქმეს. ყოველთვის ცოცხალი, ანთებული, ხალისიანი, ინტერესიანი, ყველგან და ყველადღერში საოცრად ობიექტური და პრინციპული, ახლაც თვალწინ გვიდგას.

გვახსოვს მისი შემართება, შეუვალობა, პირდაპირობა, ნათელი საუბარი, იგი ნამდვილი ტრიბუნი და ორატორი იყო.

ერთ-ერთ სკოლაში გამართულ ლიტერატურულ საღამოზე, რომელიც მწერალ ეკატერინე გაბაშვილის საპატივცემულოდ იყო მიძღვნილი, მწერალმა ქალმა ასე უთხრა ანიკოს, როცა კათედრიდან ჩამოვიდა:

„ — მშვენიერი იყავი ჩემო ანიკო, ბედნიერი ხარ, ბედნიერი, იმიტომ რომ ახალმა ცხოვრებამ, ახალმა სკოლამ, სითამამე და გამბედაობა მოგცა, ლაპარაკი გასწავლა. მე კი რამდენი რამ უთქმელი დამრჩა, ასე თავისუფლად სიტყვის თქმის უფლებას ვინ მოგვცემდა მაშინ ქალებს!“ — თმაშვეერცხლილი, მოხუცი ეკ. გაბაშვილი ცრემლმორეული მიუახლოვდა ახალგაზრდა ორატორს და შუბლზე ეამბორა.

არ იყო არც ერთი ლიტერატურული საღამო, პოლემიკა თუ იუბილე, რომ დარბაზში მარიჩანი, საფო მგელაძე, ლიდია მეგრელიძე. ნინო ნაკაშიძე არ ყოფილიყო. უკანასკნელად კარს ენერგიულად შემოაღებდა ანა ლვინიაშვილი — მათი ნიჭის დამფასებელი, მაქებარი, ზოგჯერ კი სასტიკი და დაუნდობელი კრიტიკოსი.

ისინი ყოველთვის ერთად იყვნენ, ერთად ეწეოდნენ საბავშვო ლიტერატურის მძიმე ჭაბანს, ერთად მიდიოდნენ საბავშვო ლიტერატურის გაუკაფავ ყაშირზე. ანა ლვინიაშვილი მეცენატობდა საბავშვო მწერლებს, მათთან იყო ყოველგვარ სიძნელესა და გასაჭირში.

ანა ლვინიაშვილი დაიბადა 1904 წელს ქ. თბილისში, ხელოსნის ოჯახში. გაიზარდა ობლობაში, არც დედა, არც მამა არ ახსოვდა. ცხადია, ეს დიდი ტრავმა იყო პატარა ბავშვისათვის... მართალია, დედინაცვალი კარგად პატრონობდა, დიდ მზრუნველობას იჩენდა გერების მიმართ, ცდილობდა ბავშვებს ობლობა არ შემჩნეოდათ, მაგრამ მშრომელი კაცის წელში გაუმართავი ოჯახი დიდ სიძნელებს ქმნიდა ანასა და მისი ორი ძმისათვის.

„ — ჩემმა სიღარიბემ მაშინ ჩამაფიქრა, როცა დედამ (დედინაცვალმა) იაფფასიან სკოლაში მიმაბარა. აბა, რა უნდა ექნა ბეჩავს, როცა არაფერი გაგვაჩნდა... ერთი ქისეის კაბა დილიდან საღამომდის მეცვა, ფეხზე — კრიკინა ალიხანოვის სანდლები. ეს იყო და ეს. ერთადერთი, რაც მიყვარდა, იყო ჩემი ფორმა, რომელსაც სკოლაში ვატარებდი და ზოგჯერ საგარეოდაც ვხმარობდი.

ხშირად ჩამაფიქრებდა ხოლმე ჩემი გვარი. იგი თითქოს მიმანიშნებდა იმაზე, რომ ჩემი წინაპრები ნამდვილად ლვინის მოტრფიალემსმელები უნდა ყოფილიყვნენ. როგორ არ მსიამოვნებდა, როცა ჩვენ სოფელში დედაკაცები ლვინიანთა ქალს მეძახდნენ, მაგრამ როგორ გამეხარდა, როცა შემდეგ გიორგი ლეონიძემ მითხრა, ლვინიაშვილები ჩვენი წინაპრები, მეფე გორგასალის ახლო ყოფილან და მის კარზე უმოღვაწიათ, ამის დასტურად ლექსიც ჩამაწერინა: „ჩამებს ასწევენ

ღვინიას ძმები, ორთავ არწივის თვალთ მკვრეტელი, ერთი მეღროშე არის მეფისა, მეორე — მისი კარის მკედელი“.

ანა ღვინიაშვილი სასიამოვნო შესახედავი, ეშხიანი ქალი იყო. მსხვილი, ორი ნაწნავი მუხლებამდე სცემდა, რის გამოც სოფელში „გრძელთმიანს“ ეძახდნენ.

— ნეტავი ამ თმებს როგორ ივარცხნის, ან როგორ იბანსო?! — ჭორაობდნენ გოგო-ბიჭები.

ბავშვობიდანვე ბუნებაზე შეყვარებული ანა ღვინიაშვილი ყოველ ზაფხულს დედინაცვალს სოფელში მიჰყავდა.

„მე ძალიან მიყვარდა ქართველი გლეხი, ქართული სოფელი — იგონებს ანა ღვინიაშვილი, — მთელი ჩემი ბავშვობა სოფელთან არის დაკავშირებული. ამიტომ სოფლის ცხოვრებაზე დაწერილი მოთხრობები ჩემზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ: „მაგდანას ლურჯა“, „ჩვენი კაკლის ხე“, „კაკახათი“... რაღაც საოცარ სითბოს და გრძნობას ჰბადებდნენ ჩემში.“

მადლობელი ვარ ჩემი დედინაცვლისა, რომ სოფელს ასე მახლოვებდა. აქ, სოფელში ბევრი რამ შევიძინე...

სოფელში გატარებული დრო ეს იყო ჩემი ახალგაზრდობის საუკეთესო დღეები, ტკბილმოსაგონარი უზრუნველობისა. სიმღერებსა და ცეკვაში, სოფლის ხალისიან შრომაში გადიოდა დრო. არ მეზარებოდა კალოს გაშლა, კევრზე ჯდომა, შეხვეტა, განიავება, ცხენების წყალზე წაყვანა; გათენებისას რიყრაყზე ადგომა, გარეთ ძილი, მეც არ ვიცი, ვინ მასწავლა“.

აქი ასეც იყო, ჭერ კიდევ ცაზე ვარსკვლავები არ ჩამქრალიყო, როცა მას, როგორც ღამის მეზრეს, გააღვიძებდნენ კალოზე ძნის ჩასაშლელად. ანას კარგი ზმა ჰქონდა და კევრზე მოექცეოდა თუ არა, მთელ სოფელს იკლებდა სიმღერით.

გაგიყებით უყვარდა ანას სოფელი, იგი გატაცებით უკვირდებოდა ბუნების მოვლენებს. ერთხანს კიდევ ღამობდა ბუნებისმეტყველი გამოსულიყო, მაგრამ როცა გამოჩენილი მკვლევარის ჟანინ რიუბახის წიგნში ამოიკითხა: „მათემატიკოსად გახდომა შეიძლება, ნატურალისტად კი უნდა დაიბადოს ადამიანიო“, — ხელი ჩაიქნია, დარწმუნდა, რომ მისგან ბუნებისმეტყველი არ გამოვიდოდა. და მის შემდეგ ბავშვების ცხოვრების შესწავლით დაინტერესდა.

„რაც უნდა ულამაზო ბავშვი ყოფილიყო, უაღერსოდ არ დაეტოვებდი. ყველა ბავშვი ჩემთვის ღამაზი იყო. მიყვევი მათი ცხოვრები-

სა და მათთან დაკავშირებულ ლიტერატურის შესწავლას, ამან კი შორს წამიყვანაო, — წერს მწერალი.

მართლაც ასე მოხდა, მომავალი თაობის ესთეტიკურმა აღზრდამ და გონებრივმა განვითარებამ ისე დააინტერესა ანა, რომ მოზარდი თაობის ზნეობრივ-ესთეტიკური აღზრდა მისი შემოქმედების მოწოდებად იქცა.

პირველდაწყებითი განათლება ანა ღვინიაშვილმა ეპარქიალურ გიმნაზიაში მიიღო. აქ ასწავლიდნენ ისეთი გამოჩენილი ქართველი მეცნიერები, როგორც იყვნენ: კორნელი კეკელიძე, წარმოსადეგი ვაჟაძე, მდიდრულ ანაფორაში, მკერდზე უნივერსიტეტის ოქროს მედლით, რომელიც საღმრთო რჯულს კითხულობდა; გიორგი ახვლედიანი, დიმიტრი უზნაძე, სერგი დანელია და სხვა — ამომავალი მზე ამ გიმნაზიისაო, იგონებს ანა ღვინიაშვილი. ასევე ძლიერ ემადლიერებოდა თავის საყვარელ მასწავლებელს, მშობლიური ლიტერატურის შესანიშნავ მცოდნეს, სერგო სიმონის ძე გორგაძეს და მის ხელთნაწერ ჟურნალს „იმედს“, რომლის ერთ-ერთი დამაარსებელი და აქტიური წევრი თვითონ ანა ღვინიაშვილი გახლდათ.

ამ ჟურნალში ათავსებდნენ ისინი წერილებს, ლექსებსა და იმედის თვალით შეპყურებდნენ მომავალს: „იმედი გვინათებს, სიტყვა იმედი გვაძლევს სინათლეს მომავლისასა, დაგვაკარგვინებს იმ ბნელ ჭურღმულებს, რომელიც სუფევს ჩვენს წყვდიადშია“.

ეს იმედი ჩავვისახა ეპარქიალურ გიმნაზიის მასწავლებლებმაო, წერს ანა ღვინიაშვილი.

იმპერიალისტური ომის დამთავრებას და მეფის რუსეთის რეჟიმის შარწუხებიდან განთავისუფლებას დიდი მღელვარებით ელოდნენ რევოლუციურად განწყობილი მოსწავლეები.

„1921 წლიდან დაიწყო დამოუკიდებელი ცხოვრება და ყველგან, სადაც კი გამიჭირდებოდა, ეს ძვირფასი ადამიანი, ს. გორგაძე იყო ჩემი გზის გამკაფავი“, — წერს ანა ღვინიაშვილი.

1924 წელს სერგო გორგაძის რეკომენდაციით ანა ღვინიაშვილი მიწვეული იყო უნივერსიტეტის საქართველოს პირველ ბიბლიოთეკურ მოსამზადებელ კურსებზე. საბავშვო ლიტერატურაზე ლექციების წასაკითხად. აქ მას ესწრებოდნენ საბავშვო ლიტერატურის ღვაწლმოსილი, საპატივეცემულო ადამიანები: ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა, ეკ. გაბაშვილი, ნ. ნაკაშიძე და სხვანი.

„ — მე არ მინდოდა ჩინოვნიკობა, მძულდა კანცელარიის ქაღალ-

დებში ჩაფლული გამოფიტული ადამიანები. საბავშვო ლიტერატურის ისტორიის შესწავლას თუ შევუდექი, ესეც ალბათ ჩემი საყვარელი მასწავლებლის სერგო გორგაძის გავლენით იყო. მე მინდოდა მისი ანდერძი შემესრულებინა — საბავშვო ლიტერატურის ისტორიის სპეციალისტი გამოვსულიყავი.

ვმუშაობდი ჩემთვის ამ სანუკვარ, საყვარელ საგანზე... რაც უფრო იზრდებოდა ჩემი ინტერესი საბავშვო ლიტერატურისადმი, მით უფრო იზრდებოდა სიყვარული მისდამი. ამ საგნის ტრფიალმა ყველაზე მალა დამაყენა. მე ვატყობდი, რომ დღითი-დღე ვიზრდებოდი, არ ჩანთქა ყოფითმა საკითხებმა, ყოველდღიურმა სიცარიელემ, პირიქით, გამისპეტაკა სული და ენერჯია გამიასკეცა.

ეს ძალიან დიდი გრძნობა რომ არ ყოფილიყო, ვინ გაუძლებდა ჩვენი მწერლების შემოტევას?! მე არასოდეს მყოლია მფარველი „დიდი კაცი“, — გულისტკივილით წერდა ანა, როცა ხედავდა მის გარშემო. ყველას ვიღაც ეხმარებოდა, წინ სწევდა. — მარტომ გავიკვლიე გზა ჩემი შრომით, ჩემი ქვეყნისა და ხალხის სიყვარულით. ამ გზაზე მე ბევრი უსიამოვნება შემხვედრია, მაგრამ მაინც ჩემ თავს მალა ვაყენებდი ცხოვრების ყველა იმ წვრილმანისაგან, რასაც გამოიგონებდნენ ხოლმე ვითომ მეგობრები — სინამდვილეში კი მტრები“.

ანა ღვინიაშვილი განსაკუთრებული ინტერესით ეტანებოდა ბიბლიის, წარმართობის, მითოლოგიის საკითხების შესწავლას, უყვარდა ფოლკლორი. ესენი იყო მისი საყვარელი საკითხავი წიგნები. „კითხვამ გადამარჩინა, — წერს იგი. — როცა ვერთობოდი კითხვით, საქმით, იმდენი რამ იყო ჩემს ქვეყანაში გასაკეთებელი, რომ არც კი მახსოვდა, თუ ამ ქვეყნად ბოროტება არსებობდა“.

წიგნების კითხვის სიყვარული ანას ძმებმა ჩაუნერგეს, რითაც შემდეგ ყოველთვის ამაყობდა.

რუსული ენა ანა ღვინიაშვილმა ცნობილ მწერალ ანტონ ფურცელაძის ოჯახში ისწავლა.

ანტონ ფურცელაძის მეუღლე, ივლიტა ქარცივაძე — განათლებული ქალი. ქეშმარიტი ინტელიგენტი, რუსული სკოლებისათვის ქართული ენის სახელმძღვანელოს ავტორი იყო. ქველმოქმედი ქალი სიამოვნებით ასწავლიდა ანა ღვინიაშვილს რუსულ ენას. მანვე შეაყვარა რუსი კლასიკოსები.

„არასოდეს არ დამავიწყდება მათ სოფელში გატარებული ზაფხუ-

ლი. არბო, პატარა ლიახვი, ზედ ფურცელაძიანთა სახლთან რომ ჩამოდიოდა და ის საღამოები, მთვარიანი ღამეები, ფარნით განათებულ დიდ ძველ ფართო აივანზე მწერლების თავშეყრა, მათი საუბარი საქართველოზე, გაზეთების და ჟურნალების მომავალზე. ღმერთო ჩემო, რატომ არ ვაფასებდი ამ შესანიშნავ დროს, რატომ არ ვიწერდი აქ ვაგონილს და ნამბობს, ახლაც თვალწინ რომ მიდგას, ელოცავ ამ მადლიან ქალს, რომელმაც ასე შემასწავლა რუსული ენა“.

ასევე ყოველთვის დიდი მადლიერების გრძობით იგონებდა ანა ღვინიაშვილი მწერალ ქალს ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელს, ის იყო მისი გზის გამკაფავი, დამრიგებელი, მრჩეველი, რომელთანაც ძმამ გაგზავნა წერილით, დახმარებოდა სამსახურში მოწყობაში.

„შევეკრთი, როცა კარი თვითონ მწერალმა ქალმა გამიღო. იმდენი რამ გამეგონა ამ შესანიშნავ ქალზე, რომ უფრო ახალგაზრდათ მყავდა წარმოდგენილი.

— მასწავლებლობა რომ შემოგთავაზოთ შეძლებთ? — შემეკითხა ის და სავარძელში ჩემთან ერთად ჩაჯდა. მე ვერაფერი ვუპასუხე.

— რატომ გაჩუმდით, შენზე მწერენ, წარჩინებული მოსწავლეაო. შენც ისე ასწავლე შენ მოსწავლეებს, როგორც შენი მასწავლებელი სერგო გორგაძე გასწავლიდა. ერთი-ორი კვირა იქნებ გაგიჭირდეს, მერე შეეჩვევი, თუ თანხმობას მომცემ, ხარფუხის სკოლაში გაგაგზავნი. იქ ჭრა-კერვას ქალები ასწავლიან, შენ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი იქნები. ახალი საქმეა, შენც დაეხმარე მათ, ყოჩაღი ქალიშვილი ჩანხარ... სანამ პასუხს მეტყვი, გადახედე. აი 4—5 გვერდის ანოტაცია გამიკეთე.

ხელთნაწერი „აბესალომ და ეთერის“ კლავირი აღმოჩნდა. ანასტასიამ შემაქო. ეს იყო და ეს, დავიწყე ხარფუხის სკოლაში მასწავლებლობა. გრძელი გზა, ხარფუხის აღმართი, რასაკვირველია, მიჭირდა, მაგრამ იქიდან ქების სიგელით გამომისტუმრა ჩვენმა საყვარელმა ანასტასია თუმანიშვილმა. აწი, ნურაფრის გეშინია, პედაგოგიური ნათლობა უკვე მიღებული გაქვსო, მითხრა.

ბევრ რამეში გამომადგა მისი დარიგება და ხარფუხის სკოლაში მიღებული პრაქტიკა, განსაკუთრებით შემდგომ ჩემს პედაგოგიურ მუშაობაში“.

ანა ღვინიაშვილს კარგად ესმოდა, რა მძიმე ხვედრი იყო ქალისათვის, განსაკუთრებით იმ დროს, საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და ოჯახი. — აი რას წერდა მეგობარი ქალების შესახებ:

„უცნაური ადამიანი იყო ანა ხახუტაშვილი — მადლიანი ქართულის ოსტატი, ხშირად ოთახის დალაგებისას შევსწრებივარ, ცალ ხელში რომ ცოცხი ეჭირა, მეორე მარჯვენათი საწერ მაგიდასთან უწერია. საოჯახო საქმეში გართული, აზრით მაინც თავის იასა, თინასა და ზურიკოსთან იყო, ებაასებოდა მათ. რომ არ დავიწყებოდა, წამსვე სწერდა. ნამდვილი შემოქმედი იყო.

ასეთივე მღელვარე, მუდამ აფორიაქებული მახსოვს მწერალი ქალა საფო მგელაძე. ბუნებით საოცრად ქალური იყო. მოსწონდა, როცა ქალებს მოვლილსა და სამკაულებით მორთულს ნახავდა. თვითონაც ცდილობდა ისეთი ყოფილიყო, მაგრამ მწერალ ქალს, მუდამ ქაღალდებში ჩაფლულს, მუდამ ხელში კალმით, ოჯახს რომ დროს პარავდა, სად რას დასდებდა არ ახსოვდა, ყველაფერი ეკარგებოდა, ხან სამზარეულოში ყოფნის დროს, ხან ოთახში. ნაგავში თუ გადავადყოლო, ეტყოდა თავის თავს დაკარგულ ბეჭედზე...“

ჩვენ ყურადღებას განსაკუთრებით იპყრობს თვითონ მწერალ ანა ღვინიაშვილის მდიდარი ფოსტა საზოგადო მოღვაწეებთან საქმიანი მიწერ-მოწერისა და ჩვენს მიერ მიკვლეული ბევრი უცნობი, გამოუქვეყნებელი ლიტერატურული დოკუმენტები.

„ჩემო ანიკო! — წერდა თავის საყმაწვილო მოთხრობების გამოცემის შესახებ გამომცემლობის რედაქტორს ა. ღვინიაშვილს ხანდაზმული ეკატერინე გაბაშვილი, — მე არ მესმის, რა მიზეზით არ ხერხდება იმათი გამოცემა. სახელგამს იმდენი საქმე აქვს და მოვალეობა, რომ ჩემთვის ვერ მოიცლის და მე კი, როგორც საიქიოსაკენ ფეხდადგმულს, მეჩქარება ჩემს სიცოცხლეში ვნახო იმათი გამოცემა.

თქვენ აპირებთ რამოდენიმე მოთხრობის გამოცემას, დანარჩენი უთუოდ დარჩება სამუდამოდ გამოუცემელი და დაიკარგება. იმედია შენც და შალვაც ხელს გამიმართავთ, დააბეჭდინებთ ჩემს ნაწერებს 1937 წელს.

გთხოვთ თედო სახოკიას ხელით მიპასუხოთ გადაწყვეტით შენი სიტყვა. ანიკო გენაცვალე, ახლავე გადაეცი ეგ ამხ. სახოკიას.

ეკ. გაბაშვილი“.

მეორე წერილში ეკ. გაბაშვილი დიდ მადლობას უხდის ანა ღვინიაშვილს ყურადღებისათვის, რომელსაც იგი მისი ნაწერებისადმი იჩენს.

„ — ჩემო ანიკო!

მაპატიეთ, რომ ვაწუხებთ, ჩემი მოთხოვნების გადახედვამ დამარწმუნა, რომ შენ ნიჭიერი ქალი ხარ, საოცრად სინდისიერი, პატიოსანი, არც ერთი ჩემი საბავშვო მოთხოვნების ხინჯი შეუმჩნეველი არ დაგრჩენია. ასე მოიტან მას ჩვენ მკითხველებისადმი, ჩვენ საყვარელ ახალგაზრდობისადმი და მეც სიკვდილის პირად მისულ ადამიანს ამაყდენს ამდენ უსიამოვნებას. აბა, მაღლობის მეტი რა მეთქმის!!!

ე. კ. გაბაშვილი“.

ასე პატრონობდა და ექომაგებოდა დაულალავი, ენერგიული მწერალი და გამომცემელი ქალი — ჩვენ სასიქადულო მწერალ ეკატერინე გაბაშვილს. აი რას წერს თვითონ ქ-ნი ანა თავის დღიურებში:

„განა მე გაფრთხილება მჭირდებოდა? ეკატერინე გაბაშვილის ნაწერებს თვალის ჩინივით ვუფრთხილდებოდი. ყოველთვის გულისხმიერებით მოვკიდებივარ მის მოთხოვნების გასწორებას. მე ვგრძნობდი და ვხედავდი, როგორ შვილებივით უყვარდა თავისი საბავშვო მოთხოვნები... პატივისცემით ვეპყრობოდი მის რედაქციაში შემოტანილ პატარა ფარატინა ფურცელსაც კი“.

მწერალი ქალები ხედავდნენ მათი ნიქის დამფასებელს და აკი კიდევ შეარქვეს „ქართველი ქალების მოამაგე“.

„ — ჩემო ანიკო! — წერდა ნინო ნაკაშიძე, — კორექტურას გიგზავნი, შევასწორე ცოტა, მაგრამ ჩემი კორექტურა არ არის საიმედო და ნუ დაენდობი, მე არასოდეს არ ვიცოდი კორექტურის გაკეთება. სურათებიც არ არის თავ-თავის ადგილას ჩასმული. ამას უთუოდ მიექცევა ყურადღება. ოტისკები რომ ყოფილიყო, მე ჩავსვამდი, სადაც საჭირო იყო.“

ნინო ნაკაშიძე“.

წერილის ბოლოს ვიგებთ რომ ავადაა, ამიტომ ვერ მიდის რედაქციაში და სთხოვს ყურადღება მიაქციოს, ჰონორარი მაქსიმუმში მისცენ.

საბავშვო მწერალ როდიონ ქორჭიას ანიკოსადმი გამოგზავნილი წერილის მეორე გვერდზე მიუწერია:

„მწერალი და კრიტიკოსი, მკვლევარი და მეცნიერი, რომ ელავს და გზას გვიკაფავს ანიკოა ბედნიერი, ხან მგზნებარე არწივია, ხან მტრედევით მშვიდი, ჩვენ საბავშვო სექციაში დედაც არის, შვილიც.“

რ. ქორჭია, 1977 წ“.

როგორც ვხედავთ, ანა ლვინიაშვილი საკმაო ავტორიტეტით სარგებლობდა. მის კომპეტენტურ აზრს ყველა ანგარიშს უწყევდა. თავაზიანი მწერალი ქალი ყოველთვის დიდ გულისხმიერებას იჩენდა მწერლების მიმართ. ამ მხრივ საინტერესოა მწერალ იოსებ იმედაშვილის წერილი ანასადმი, რომელშიც სთხოვს დაეხმაროს და დააჩქარებინოს „ციბრუტას“ გამოცემა

„დ/პ ანიკო! სალამი ხაშიდან

ახლოდება ორი დიდი დღესასწაული, ძალიან დამავალეებ თუ ჩემი „ციბრუტა“ — თქვენი ჩვეულებრივი მუყაითობით ამ დღესასწაულს შეესწრება. ახლა მაინც მეღირსოს ჩემი ნაშრომის გამომზეურება. გთხოვთ ყოველი საშუალება გამონახოთ და წიგნის დაბეჭდვა დააჩქაროთ.

ი.ო.ს.ე.ბ. ი.მ.ე.და.შ.ვი.ლი.“

ანა ლვინიაშვილი ახლო იყო ყველა საბავშვო მწერალთან. თვითონაც ყურადღებიანი და თავაზიანი, მათგან ფაქიზ დამოკიდებულებას იმსახურებდა.

„ — გილოცავთ ახალ, 1968 წელს!

ჩემო ძვირფასო ქ. ანიკო! — წერდა მ. მრეველიშვილი — ბევრი, ბევრი ბედნიერება, ჯანმრთელობა და სიხარული მოეტანოს თქვენთვის ახალ წელს. იხარეთ თქვენი ოჯახის შემადგენლობით და ყველა კეთილებით.

დაეფასებინოთ თქვენი დიდი ამაგი, თქვენი დაუღალავი შრომა და გენახოთ კეთილი უსაზღვრო გულით. გკოცნით, გეამბოვებით უღრმესი პატივისცემით.

თქვენი მ ა ყ ვ ა ლ ა მ რ ე ვ ლ ი შ ვ ი ლ ი.
1967 წ.“

ანა ლვინიაშვილის არქივში შემონახულია ბევრი მისი ახლო მეგობრის წერილები და ღია ბარათები. მათ შორის მრავლად შეხვდებით მარიჯანის წერილებს, რომელიც გვიჩვენებს თავის გულითად დამოკიდებულებას საბავშვო ლიტერატურის დიდი მოამაგის, ანა ლვინიაშვილისადმი.

„ — ანიკო! დიდი მადლობელი ვარ, რომ შემისრულე პირნათლად ჩემი დავალება. შენმა დეპეშამ დაიგვიანა. ეს არაფერი, საინტერესო

ისაა, რომ სახელი გამოგიცვალეს, ანიკოს ნაცვლად „პიკოს“ წერენ. ასლა ნუ გაგიკვირდება, ხანდახან „პიკოს“ დაგიძახებ.

აქ ისევ სიო ღლინებს, ცამ გადიყარა ღრუბლები და ვარსკვლავებით მოქედილა. შესანიშნავი მთვარიანი ღამეებია, თბილისში მთვარეს დანატრებულები ვართ ყოველთვის...

შენი მარიჯანი
7/X. 61 წ.“

ანა ღვინიაშვილი დიდ პატივს სცემდა ახალგამოჩენილ ნიჭიერ მწერალს, თინა ღონეაშვილს. ეს იყო სამამულო ომის პერიოდი, როცა მისმა რომანმა „ვერ მიგატოვებ“, დაიპყრო ქართული საზოგადოების ყურადღება.

მართალია, თინა ღონეაშვილი ანა ღვინიაშვილზე გაცილებით უმცროსი იყო, მაგრამ მათ თავის ქვეყნის სეზებედი, მწერლობა აკავშირებდათ. ანა ღვინიაშვილს მოსწონდა მისი ქართული ხატოვანი ენა. მწერლისათვის საჭირო და აუცილებელი განათლება და სათანადო კულტურა.

ანა ღვინიაშვილის არქივში შევხვდით ჩვენი მხატვრის ელენე ახვლედიანის წერილსაც. როგორც სჩანს, ანა ღვინიაშვილი ეხმარებოდა ელენე ახვლედიანს და გასაფორმებლად აძლევდა საბავშვო წიგნებს, როცა ის სახელგამში მუშაობდა, რამაც დაამეგობრა და დაახლოვა მხატვარი და მწერალი ერთმანეთს.

ა. ღვინიაშვილი ახლო ურთიერთობაში იყო გ. ტაბიძესთანაც. რასაც ადასტურებს მის არქივში დაცული წერილები. იგი გულისხმიერებითა და პასუხისმგებლობის გრძნობით ეკიდებოდა მეცნიერისა და მწერლის პავლე ინგოროყვას ნაწერების გამოცემას. ამაზე მეტყველებს მის არქივში შემონახული წერილები.

1927 წელს ანა ღვინიაშვილი ამთავრებს რა სახელმწიფო უნივერსიტეტს, იმ დღიდანვე, აქტიურად იწყებს საბავშვო ლიტერატურაში მუშაობას.

საბავშვო ლიტერატურის შესწავლით და დამუშავებით იგი ცდილობდა საბავშვო ლიტერატურის კლასიკური ტრადიციების გაგრძელებას, რომელსაც სათავე დაუდო დიდმა ილიამ. აკაკიმ, იაკობ გოგებაშვილმა, ვაჟა-ფშაველამ.

სადაც უნდა ემუშავა ანა ღვინიაშვილს: სკოლაში, ბიბლიოთეკაში, გამომცემლობაში, ინსტიტუტებში თუ სხვაგან, ყველგან იხვეჭდა სა-

ხელსა და ავტორიტეტს. მარტო ის ფაქტიც კი, რომ იგი ოცდაათი წლის განმავლობაში განუწყვეტლივ კითხულობდა საბავშვო ლიტერატურის კურსს, საქმისადმი მის დიდ სიყვარულსა და ერთგულებაზე მეტყველებს.

„საბავშვო ლიტერატურის სიყვარულმა საბავშვო თეატრსაც დამახლოვა, — წერს ანა ღვინიაშვილი თავის დღიურში და დასძენს — თეატრი ბავშვობიდანვე ჩემი სტიქია იყო. სიზმარივით მახსოვს, გოგობიკები ჩვენი სოფლიდან მარტყოფის მახლობლად ბერიტაანთ უბანში წარმოდგენაზე დასასწრებლად რომ დავდიოდით.

ეს იყო ჩემი პირველი ნახვა თეატრისა, ამან ჩემზე ისეთი წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ დიდი მღელვარებით ველოდი, კიდევ როდის წავიდოდი წარმოდგენის სანახავად. მახსოვს, ქალიშვილობაში თეატრში პრემიერაზე ჩემმა ძმებმა რომ წამიყვანეს, „სულელი“ მიდიოდა. მიხეილ ჭიაურელი თამაშობდა. სამი დღე და ღამე არ მიძინია, სამი დღე და ღამე პიესას ვწერდი... როგორ მინდოდა ვინმეს წაეკითხა, ჩემ ძმას რომ ვუთხარი გაეცინა: — აბა, მე რა მესმის პიესისა, მაგრამ მოდი წაგიყვან მწერალ იოსებ იმედაშვილთან, „თეატრის და ცხოვრების“ რედაქტორთან, რომელიც გეტყვის სიმართლეს.

იოსებ იმედაშვილის პატარა სტამბა მადათოვზე, პატარა ხიდის ქვეშ იმყოფებოდა. ჩემმა ძმამ მასთან წამიყვანა, იოსებ იმედაშვილმა გამიღიმა და გაკვირვებულმა მკითხა:

— ამოდენა რამ დაგაწერინა, ასე პატარასაო. პიესის წერა ასე ადვილი როდია, ჯერ ბევრი უნდა იკითხოო.

მეწყინა. ბევრს ვკითხულობდი, მეგონა ყველაფერი ვიცი მეთქი. ჩამომიწერა წიგნების სია, თუ რა უნდა წამეკითხა.

ახლა კი დავრწმუნდი, რომ ადამიანი სიყვარულის გარეშე ვერაფერს შექმნის. თეატრის ტრფიალმა ბევრი რამ გამაკეთებინა. მართალია, პიესები არ დამიწერია, მაგრამ თავიდანვე თეატრის თაყვანისმცემელი ვიყავი, პირველად ხშირი სტუმარი გახლდით, შემდეგ მისი შინაური საქმიანობის გულშემატკივარი.

თეატრს მე დამახლოვა ჩემმა ერთ-ერთმა მეგობარმა, ნიჭიერმა მოღვაწემ და ქველმოქმედმა ქალმა ქსენია ჯულელმა, რომელსაც ისევე უყვარდა თეატრი, როგორც მე. ხასიათებით ჩვენ ერთმანეთს ვგავდით. ორივე დაუდეგარი, შეუპოვარი, სიმართლითა და ჭეშმარიტებით აღქურვილნი, თავდადებით ვიბრძოდით თეატრის ინტერესებისათვის.

მალე მოზარდ მაცურებელთა თეატრში მუშაობა დავიწყე, ვინ იტყვის რომ დიდი ბედნიერება არ იყო ჩემთვის თეატრის დირექტორის, დიდი ენთუზიასტის, ფრად განათლებული რეჟისორის ალექსი თაყაიშვილის გვერდით მუშაობა?!“.

ანა ღვინიაშვილმა სწორედ აქ გამოიყენა თავისი ცოდნა და განათლება. მისი მიზანი იყო ახალგაზრდა, მოზარდ მაცურებელთა, ახალფეხადგმულ თეატრის წელში გამართვა და გამაგრება. მას კარგად ესმოდა თეატრის როლი ახალგაზრდობის ზნეობრივად აღზრდის საქმეში. იგი აქტიურობდა. აქ არაფერი იყო მისთვის ახალი, თეატრი და საბავშვო ლიტერატურა ერთსა და იმავე მიზანს ემსახურებოდა.

ვინ იყო თეატრის რეპერტუარის შემფასებელი და გამტანი თუ არა ან. ღვინიაშვილი, მოზარდ მაცურებელთა თეატრის მარჯვენა ხელი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა, თეატრის კოლექტივი ანგარიშს უწევდა, დიდად ემადლიერებოდა.

დღეს ჩვენი საბავშვო თეატრის შესახებ დარჩა ბევრი მისი პირუთენელი წერილები და რეცენზიები სპექტაკლებზე და ცალკეულ, ამადგარ მოღვაწეებზე, მაგრამ მაინც მისი ძირითადი ასპარეზი და სტრუქტურა საბავშვო ლიტერატურა იყო. ამიტომ დიდი და დაუფასებელია ან. ღვინიაშვილის როლი და დამსახურება საბავშვო ლიტერატურის განვითარების საქმეში.

საკმარისია თვალი გადავავლოთ მწერალი ქალის ფუნდამენტურ შრომებს, გამოკვლევებს, წერილებს, სტატიებს — დავრწმუნდებით, იგი ქართული ლიტერატურის ამ უბანს კარგად იცნობდა და საყურადღებო რჩევა-დარიგებას იძლეოდა. ამის მაგალითია „ნარკვევები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიიდან“, რომელიც 1972 წელს გამოვიდა. ანდა, „ქართული საბავშვო ლიტერატურის ქრესტომათია“, რომელიც ორ წიგნად დაისტამბა 1956 წელს.

საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის უანგარო მოღვაწეების გვერდით ყოველთვის იკიაფებს ანა ღვინიაშვილის სახელი, რომელიც 1928 წლიდან სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე ემსახურებოდა ამ საქმეს.

რამდენი წლები, რამდენი შრომა დასჭირდა ყოველივე ამას! მაგრამ ცხადია, ყველაფერი ეს ან. ღვინიაშვილის საბავშვო ლიტერატურისადმი დიდი სიყვარულითა და მისი იშვიათი პოტენციური ენერგიით უნდა აიხსნას.

ანა ღვინიაშვილის ნაშრომთა შორის განსაკუთრებით საინტერესოა

„ნარკვევები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიიდან“, რაც აღნიშნული ხანის ქართული საბავშვო ლიტერატურის ცალკეული საკითხების განხილვას ეხება. აქ კარგად არის ნაჩვენები უძველესი საუკუნეების ზეპირი და წერილობითი ძეგლები, საბავშვო ლიტერატურის განვითარების ეტაპები და გზა დღიდან მისი დაბადებისა, ჩვენ თანამედროვეობამდე.

ავტორი აღნიშნავს, რომ ყოველ ეპოქაში ბავშვს გარს ერტყა ცოცხალი გარემო, ბუნება: ცხოველები, ფრინველები, რომლებიც მშობლების ერთგულ, დამხმარე ძალად ითვლებიან ბავშვის აღზრდისა და ფორმირების პროცესში. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ის დიდი პუშკინში, რაც ახასიათებდა ქართველ ხალხს, საბავშვო ლიტერატურის ნიმუშებშიც გადაიტანეს. ამასთან ერთად მამულისათვის სისხლისმღვრელი ომები, რაც ქართველმა ხალხმა გადაიხადა მტრის ურდოებისაგან თავს დასაცავად, გმირობისა და თავდადების საუკეთესო მაგალითებია მომავალი თაობის აღსაზრდელად, სამშობლოს წინაშე მოვალეობის გრძნობის ჩამოსაყალიბებლად.

მკვლევარი თვალსაჩინოდ განიხილავს ყოველივე იმას, რაც ქართული საბავშვო ლიტერატურის სათავეებად არის მიჩნეული. ამასთან დაკავშირებით წიგნში წარმოდგენილია სარწმუნოებითი რიტუალები, ზნე-ჩვეულებანი, კერპები, ქურუმები, ლოცვები, დღეობები და სხვ. აქვე ეცნობა მკითხველი ძველ სახალხო თამაშობებს, როგორც ძველი ცხოვრების კულტურისა და ყოფის მაჩვენებელ ფაქტორებს; ასევე გვესაუბრება ხალხურ მუსიკაზე, ჩამოთვლის ძველ ჰიმნებს, მელოდიებს და აღნიშნავს, რომ „შენ ხარ ვენახი“, რომელიც დღეს სახობო პოეზიის ნიმუშადაა აღიარებული, სავალდებულო უნდა იყოს ასრულებდეს ყველა ბავშვი და ბავშვთა გუნდები. ანა ლვინიაშვილი გვაცნობს ძველი ზღაპრების ისტორიას. იგი ბავშვებს აცნობს როგორ წარმოიშვა და დაიწერა საყვარელი ზღაპარი „ნაცარქექია“, რომ ზღაპარი „წიქარა“ — ქართველი კაცის პირუტყვისადმი დამოკიდებულებაზე აღმოცენდა, ზღაპრად გადაიქცა და სხვ.

საბოლოოდ ან. ლვინიაშვილს მკითხველი მიჰყავს საბავშვო ლიტერატურის სათავეებთან, XVII—XVIII საუკუნეებთან, როცა მისი სახე და მიმართულება მხატვრულმა დიდაქტიკურმა ლიტერატურამ განსაზღვრა.

ან. ლვინიაშვილი ამ დიდაქტიკური ლიტერატურის ფუძემდებლად არჩილ მეფეს ასახელებს, მაგრამ მას არ ავიწყდება, რომ მრავალ-

მნიშვნელოვანი ქართული საბავშვო ლიტერატურა შორეულ საუკუნეებიდან იღებს სათავეს.

წიგნი ღრმად, დიდი მეცნიერული სიზუსტით არის დამუშავებული. მან დიდი სამსახური გაუწია და გაუწევს ჩვენს ახალგაზრდობას და ყველას, ვინც დაინტერესდება ქართული საბავშვო ლიტერატურის წარმოშობით, მისი ევოლუციური განვითარების ძირითადი პრინციპების შესწავლით.

ყველაფერს, რასაც კი აკეთებდა ან. ღვინიაშვილი, გამიზნული იყო, საბჭოთა ახალგაზრდობის ჭანსალი აღზრდისა და მისი მომავალი კეთილდღეობისათვის.

ამ მხრივ საინტერესოა პატარა, მაგრამ ფრიად მნიშვნელოვანი წიგნი „ქართული საბავშვო ჟურნალების ისტორიისათვის“, რომლის თანაავტორია აკ. რეხვიაშვილი. იგი გამოვიდა 1935 წელს.

ავტორები გვაცნობენ პირველ საბავშვო ჟურნალს, რომელიც „ნობათის“ სახელწოდებით გამოვიდა და 64 გვერდისაგან შესდგებოდა, მაგრამ მთელი ქართული პროგრესული საზოგადოების იდეების მატარებელი იყო. ჟურნალმა თავის გარშემო შემოიკრიბა ლიტერატორთა საუკეთესო ძალები. კეთილსინდისიერად ემსახურებოდა და უძღვებოდა ამ საქმეს ჟურნალის რედაქტორი, თავის დროის ცნობილი მოღვაწე, მწერალი და ლიტერატორი ანდრია ლულაძე.

ავტორი შესანიშნავად გვიჩვენებს, რომ ამ ჟურნალში მოღვაწე მწერლები, რომელნიც ხელს უწყობდნენ მის არსებობას, საბავშვო მოთხოვნებითა და ლექსებით დამკვიდრდნენ ლიტერატურაში და ბევრი მათგანი ბოლომდე შერჩა საბავშვო ლიტერატურას და კლასიკოსებად იქცნენ. ასეთებია: ვაჟა-ფშაველა („შელის ნუკრის ნამშობი“), ს. მგალობლიშვილი („ყაყიტას ქურდები“), ირ. ევდოშვილი („ქორბულდას ნამშობი“) და სხვ.

ავტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ჟურნალ „პიონერის“ გამოჩენაზე, გვაცნობს მის ამოცანებს. დიდი რუდუნებით განიხილავს ჟურნალის ფურცლებზე საბჭოთა სკოლის ამოცანებს, ახალი ცხოვრების ახალ მოთხოვნილებებთან დაკავშირებულ საკითხებს; პიონერული ორგანიზაციის საქმიანობას, მოზარდი თაობის ინტერნაციონალური იდეებით აღზრდის აუცილებლობას და სხვ.

ამავე წიგნში საფუძვლიანად არის განხილული საბავშვო ლიტერატურის საკითხები, საბავშვო ჟურნალებზე მზრუნველი ლიტერატურისა და საზოგადო მოღვაწეთა: ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისა,

მარიამ დემურის, ნინო ნაკაშიძის და სხვათა ღვაწლი. ერის ამ სასახლო შვილებმა ჟურნალზე ზრუნვით ხელი შეუწყოვეს მოზარდი თაობის მორალურ და ესთეტიკურ აღზრდას, შეაყვარეს შრომა და სწავლა მათივე ბედნიერი მომავლის ასაშენებლად. დასახელებულ ამაგდართა რიცხვს ეკუთვნის საბავშვო ლიტერატურის დიდი მოქირანახულე ანა ღვინიაშვილიც.

დიდი სითბოთი და სიყვარულით დაწერილია ყველა მისი წიგნი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ქართული საბავშვო ლიტერატურის მოამაგენი“. ამ ნაშრომში, გასხივოსნებული სიყვარულითა და საოცარი სინათლით, გვაცნობს საბავშვო ლიტერატურის ღვაწლმოსილ ადამიანებს, რომელთაც ახალ თაობის საქმენი საგმირონი უკეთებიათ, მამულის თავისუფლებისათვის უბრძოლიათ, მისი კეთილდღეობისათვის უზრუნვიათ.

მწერალი სიყვარულით გვაცნობს ამ მოღვაწეთა ძველი თაობის წარმომადგენლებს: ან. თუმანიშვილ-წერეთლისას — „ჭეჯილის“ უცვლელ რედაქტორს, გამომცემელს; მწერალსა და მთარგმნელს მარიამ დემურის, მაღალი სულის, დიდი ენერჯის მქონე ადამიანს, ჟურნალ „ნაკადულის“ დიდ მესვეურს; ცნობილ მოღვაწეს ლუარსაბ ბოცვაძეს — თვალსაჩინო პედაგოგს და მწერალს; ეკატერინე (კეკე) მესხს — სერგეი მესხის მეუღლეს, რომელიც საბავშვო მოთხრობების ფრანგულიდან თარგმანით ამშვენებდა საყმაწვილო ჟურნალის ფურცლებს; ალექსი ჭიჭინაძეს, თეოფილე ხუსკივაძეს, ივანე როსტომაშვილს, ივანე ელიაშვილს და სხვ.

ყველა ესენი დასახელებულ წიგნში წარმოდგენილნი არიან თავისი ბიოგრაფიით, ცხოვრებითა და ღვაწლით, რაც მათ შეიტანეს საბავშვო ლიტერატურის განვითარების საქმეში.

ამდენად, თავისუფლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ანა ღვინიაშვილი არის ქართული საბავშვო ლიტერატურის ერთ-ერთი პირველი მკვლევარი და ისტორიკოსი.

დიდი შრომა მიუძღვის ანა ღვინიაშვილს თედო რაზიკაშვილის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის საქმეში. მან შეკრიბა და რედაქცია გაუკეთა, წინასიტყვაობა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ბავშვების ამ საყვარელი მწერლის ზღაპრები.

ანა ღვინიაშვილმა იმითაც დიდებული საქმე გააკეთა, რომ დასავრწყებლად არ განადა ქართული ხალხური მუსიკის პოპულარიზატორის, მონეტიალე მუსიკოსის ილიკო ქუჩხულის ღვაწლი.

ილიკო ქურხული იყო საინტერესო მოღვაწე, თავისებური კოლო-რიტული პიროვნება, რომელიც, როგორც ჩვენში — საბჭოთა კავშირ-ში, ისევე უცხოეთში ეზო-ეზო დადიოდა, სტირზე ასრულებდა ქარ-თული ხალხური მუსიკის პანგებს, სიმღერებს და ამით დიდ პოპულა-რიზაციას უწევდა ქართულ ხალხურ შემოქმედებას.

ილია ქურხული ნაბადწამოხურული, სტირითა და გულით ხელში, ეზოში შემოსვლისთანავე ჯუ-ჯუ-ჯუ-ჯუ წიწილებოთ რომ დაიწყებდა, სად იყო და სად არა, ბავშვების მთელი გუნდი გაჩნდებოდა და გარს შემოეხვეოდა, სახლების აივნები ხალხით ივსებოდა და პატივისცემი-თა და დიდი ინტერესით უსმენდნენ უჩვეულოდ შესრულებულ მუ-სიკას და ორიგინალური გარეგნობის მუსიკოსს.

ცხოვრება წინ წავიდა, ილიკო ქურხული აღარ განმეორდება თბი-ლისის ისტორიაში. შეიცვალა მისი როლი, რომელსაც დიდხანს ემსა-ხურებოდა, როცა ხალხურ მუსიკას ასეთი დიდი ყურადღება არ ექ-ცეოდა.

ანა ლენინაშვილს ეკუთვნის მონოგრაფია „საფო მგელაძის ცხოვრე-ბა და მოღვაწეობა“. ამ მონოგრაფიის ღირსება იმაშია, რომ ავტორმა საფო მგელაძის ოჯახთან სიახლოვით და თვით მწერალ ქალთან მეგობ-რობით, მისი ცხოვრების ბევრი საინტერესო ეპიზოდი წარმოაჩინა; გაგვაცნო მწერალი ქალის შემოქმედებითი ცხოვრება, მისი პირადი ღირსებები და ამალღებული შემოქმედებითი სული.

ანა ლენინაშვილს ღრმად სწამდა, რომ მხოლოდ საქმეა ადამიანის ამ ქვეყნად მოსვლის ქეშმარიტი გამართლება, ამის გარეშე მას სიცო-ცხლე ვერ წარმოედგინა. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ მღელვარე-ბის გარეშე ვერ წაიკითხავთ უკანასკნელ ჩანაწერებს მისი დღიურის ფურცლებზე.

„დღეს ბევრი ვიმუშავე, ჩემს ხელებზე რომ დავიხედე, გული ჩამ-წყდა . . . აი რა უქნია ამ ათეულ წლებს. ასე ვმუშაობ და ჩემმა ხე-ლებმა არ იცის სხვა მუშაობა, თუ არა წიგნის და კალმისტრისა. მე არასოდეს არ დამიზოგია ჩემი ხელები, რადგან ამით შენ გეხმარებო-დი ჩემო სამშობლო, შენთვის ყველაფერი მემეტებოდა“.

უკანასკნელად, სიბერეს მიტანებული მწერალი ქალი სწერდა:

„მე სიბერე მახრჩობს და წინ არაფერი დამრჩენია, მაგრამ უკან მოხედვისა არ მეშინია. მე ვემსახურე გულწრფელად, უანგაროდ ნორჩი თაობის მხატვრულ აღზრდას — მე მინდოდა ჩემი მომავალი თაობა გონებით მდიდარი, სულით ჯანსაღი და თავისი ეპოქის ღირსეული

დამფასებელი: ყოფილიყო. ამ გზაზე ბევრი ბრძოლა გადავიტანე, მაგრამ ვაი, რომ ბევრი მტერიც გავიჩინე. ბევრი ხედავდა, ხოლო ბევრი საუბედუროდ ვერ ხედავდა, ჩემს მუყაით თავდადებულ შრომას საბავშვო ლიტერატურის განვითარების შესწავლის საქმეში“.

ანა ლვინიაშვილს გამოქვეყნებული აქვს მრავალი რეცენზია დაწერილი ჟურნალ-გაზეთებში, მათზე ვერ შევჩერდებით, მაგრამ რამდენად შრომისმოყვარე და კეთილსინდისიერი, უანგარო იყო იგი თავის მოღვაწეობაში, ამის თაობაზე კი გვინდა დავიმოწმოთ ცალკე გზოცემული მისი წიგნები:

1. „ქართული საბავშვო ლიტერატურის მიმოხილვა“, „სახელგამი“, 1883 — 1937.
2. „ქართული საბავშვო დრამატურგიის საკითხები“, „სახელგამი“, 1934.
3. „ქართული საბავშვო ჟურნალების ისტორიისათვის“, ტფ., 1935.
4. „საბავშვო დრამატურგიის საკითხები“, „სახელგამი“, 1936.
5. „ქართული საბავშვო ლიტერატურის ქრესტომათია, წიგნი I, „სახელგამი“, 1955.
6. „ქართული საბავშვო ლიტერატურის ქრესტომათია, წიგნი II“, „სახელგამი“, 1956.
7. „მოზარდ მაცურებელთა ქართული თეატრი“, „ხელოვნება“, 1959 წ.
8. „მოხეტიალე მუსიკოსი ილიკო ქურხული“, „ხელოვნება“, 1959 წ.
9. „ქართული საბავშვო ლიტერატურის მოამაგენი“, „საბლიტგამი“. 1959 წ.
10. „ქართული საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურა“, „საბჭოთა საქართველო“, 1960 წ. „ცოდნა“.
11. „ქართული საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურა“, 1921—1940 წწ. „განათლება“, 1966.
12. „ქართაგენის ნანგრევებთან“, „ნაკადული“, 1968.
13. „ნარკვევები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიიდან“, „ცოდნა“, 1962.
14. „ნარკვევები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიიდან“, „ნაკადული“, 1972.

15. „საფო მგელაძე“, „განათლება“, 1973.

კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა ხელისუფლებამ ღირსეულად დააფასა მისი უანგარო შრომა. დაჭილდოებული იყო მედლებით. საქართველოს უმაღლესი საბჭოთა პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით, სახალხო განათლების წარჩინების ნიშნით.

დასასრულს გვინდა დიდი მადლობა გადაუხადოთ მის ძმისშვილს, დამსახურებულ მოქანდაკესა და მხატვარს, თენგიზ ღვინიაშვილს და მის სათნო მეუღლეს თათული ღვინიაშვილს, რომლებმაც ჯერ კიდევ სრულიად ხელშეუხებელ დაუმუშავებელ არქივზე მუშაობის საშუალება მომცეს. სხვათა შორის, არქივში წავაწყდი პატარა ფარატინა ქალაღზე დაწერილ მის უკანასკნელ ანდერძს: „ხანდაზმულობამ და სნეულებამ მომისწრო, ჩემი არქივი ასე დაუმუშავებელი და შეუკრავი დამრჩა... კურთხეულ იყოს იმის ხელი, ვინც ჩემს ნაწერებს გამოიყენებს რამეში და სასარგებლოდ გახდის მას ჩვენი საზოგადოებისათვის... 1980 წელი“.

ერთი წლის შემდეგ, 1981 წელს, იგი გარდაიცვალა სამოცდარეზინდემტი წლის ასაკში.

**მარიამ
ალუქსიძე-მარიჯანი**

(1890 — 1978)

მარიამ ალუქსიძე თავისი ლამაზი ფსევდონიმით — „მარიჯანი“ — შემოვიდა ქართულ მწერლობაში. „მარიჯანი“ თურმე ძველისძველი სახელია. მოუხმინოთ რას სწერს ამის შესახებ თვითონ პოეტი ქალი: „თურმე რომის თქმულებაში, სვანურ ვარიანტში არის ნახსენები: ურანელთ კეისარს აფროსუპრს მზეთუნახავი ქალი მარიჯანი ჰყავდაო და ამის გარშემო ვითარდება ეს ლეგენდა. ვერ წარმოიდგენთ, როგორ გამეხარდა ძველისძველად ლეგენდარული სახელი „მარიჯანი“ ყოფილა! მე ეხლა უფრო მომწონს ჩემი სახელი“.

საოცრად ესალბუნებოდა ეს ორიგინალური ფსევდონიმი პოეტი ქალის ნარნარ, ღირიკული ხასიათის ლექსებს.

ქართულმა მკითხველმა თავიდანვე შეიყვარა იგი. ხშირად გაიგონებდით, დღეს გაზეთში მარიჯანის ლექსია... მარიჯანი გავიცანი... მარიჯანი ვნახე... და სხვა. ასეთი საოცარი პოპულარობით სარგებლობდა იგი. ამის მიზეზი კი გახლდათ მისი კოლორიტული, ნაზი პოეტური ხმა.

პირველი, ვინც მარიჯანს ლექსები მოუწონა და შეაქო, იყო ქართველი ქალების დიდი მოამაგე, მაშინ უკვე სახელმოხვეჭილი მწერალი, ნინო ნაკაშიძე.

კდემამოსილ, მორცხე და მორიდებულ ახალგაზრდა ქალიშვილს

მან გაუხსნა გზა მწერლობაში. ამიტომ მის ამაგს დიდად აფასებდა მარიჩანი: „ბავშვი ვიყავი, რომ გაგიცანი. ნორჩი მკითხველი თქვენთან მოვედი, ასე მახსოვხარ, კობტად მოვლილი, ენა მახვილი, ხალისიანი. მულამ ასეთი თმა დათოვლილი, ავდარი იყო, თუ დღე მზიანი“.

მწერლობაში ამ დროს უკვე ისმოდა ნიჭიერი საბავშვო პოეტისა და მწერლის ანა ხახუტაშვილის სახელი. მეორე ის იყო, ვინც გვერდით ამოუღდა ახალგაზრდა დამწყებ მწერალს — მარიჩანს. იგი ათამამებდა, ურჩევდა კალამი ხელიდან არ გაეგდო, ბევრი ემუშავა თავის თავზე ცოდნის გასამდიდრებლად, ხშირად ეწერა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში დადგებოდა მისგან ქეშმარიტი მწერალი.

მარიჩანს მოსწონდა ანა ხახუტაშვილის (ცქვიტის) მდიდარი, ბარაქიანი, ძარღვიანი ქართული. ხედავდა, თუ რა დიდ საქმეს აკეთებდა მწერალი, როგორ ამდიდრებდა ქართულ სალაპარაკო ენას დიდებულ ხალხური თქმებით, ზღაპრებით, ანდაზებით და ასე მიჰქონდა იგი პატარა მკითხველებთან.

„ქართლის გულიდან მოგაქვს სიმდიდრე მშობელ ენისაო“, — ასე მიმართა მარიჩანმა პოეტ ქალს ერთ-ერთ მისდამი მიძღვნილ ლექსში.

მარიჩანმა და ანა ხახუტაშვილმა ერთად განვლეს საბავშვო ლიტერატურის დიდი გზა. თითქმის ნახევარ საუკუნეზე მეტი მხარდამხარ იბრძოდნენ ქართული საბავშვო ლიტერატურის ფრონტზე.

მარიჩანი საბჭოთა ბავშვების საყვარელი მწერალი გახდა. თვითონ პოეტი პატარა ბავშვებს ფეხადგმულ ყვავილებს, მოჭიკჭიკე მერცხლებს ეძახდა. მთელი სიცოცხლე ნორჩ თაობაზე ფიქრსა და ზრუნვაში გაატარა.

დიდად პროდუქტიული და რაციონალური იყო პოეტი ქალის მუშაობა. მარიჩანმა ბევრი ლექსი და მოთხრობა, მრავალი კარგი წიგნი დაუტოვა ჩვენს პატარებს. ისინი დღეს საბავშვო ლიტერატურის ოქროს ფონდის დიდ სიმდიდრეს წარმოადგენენ.

მაგრამ მარიჩანი მარტო საბავშვო მწერალი არ ყოფილა, თავისი პირველი ნაბიჯები საბავშვო ლიტერატურით არ დაუწყია, საბავშვო მწერლად არ დაბადებულა. იგი თავისი დროის საინტერესო ლიტერატურული მოვლენა იყო, რომელიც უკვე ოციან წლებშივე. ერთ-ერთი აღიარებული პოეტი, ქართული ლექსის სტიქია გახლდათ. ამიტომ სწერდა მარიჩანის შესახებ პოეტი-აკადემიკოსი გ. აბაშიძე: „მა-

რიჯანი არა მარტო თვითონ იყო კარგი პოეტი, არამედ კარგი პოეტების მუზა და შთამაგონებელი“...

მართალია, მის აღრინდელ, რევოლუციამდელ შემოქმედებაში ჯერ კიდევ იგრძნობოდა უფერულობა, ერთფეროვნება, კამერული განწყობილება, მხოლოდ საკუთარი თვლით სამყაროს აღქმა და სხვ., თავის ლექსებში ხატავდა უღიმღამო „სალამოებს“, „დამკნარ ყვავილებს“, „დამწვარ ყაყაჩოებს“, „უიღბლო“ სიყვარულს უმღეროდა, რაზედაც მართებულად უსაყვედურა ახალგაზრდა ქალს, ოპტიმისტური ბუნების, ქედმოუხრელმა მწერალმა ეკატერინე გაბაშვილმა: გაფართოე შენი ნიჭი, უფრო საზოგადოებრივი საკითხებისადმი, სამშობლოს მტკივნეულ პრობლემებზე, უფრო მეტი სიცოცხლით უმღერე ახალ, განახლებულ შენს ქვეყანასო.

ამ გულწრფელ რჩევას არ შეეძლო არ ჩაეფიქრებინა პოეტი ქალი, მან იგრძნო მისი ჭეშმარიტება და სულ მალე თავისი ჩანგი ახალი ცხოვრების ჰანგებზე ააქურა. „მე გაგიცანი, როცა ჩემში დამედილობდა, როცა ჩემს ლექსში თამაშობდა პირველი სხივი. თქვენ მიმიზიდეთ, თვალს დაგკვივდათ ობოლი სხივი, და დამიწუნეთ ჩემი ლექსის გულახდილობა. მისაყვედურეთ, ნუთუ სხვა თემა შენს გარევერა რა ჰპოვეთ, რატომ არ გინდათ ჩაიხედოთ ჩვენს ხალხის გულში? დღეს შრომა ჩრდილავს დაქანგებულ წარსულის დღეებს, დღეს ყოველივე გადავარდა, რაც იყო გუშინ“?.

ახალმა სოციალურმა ყოფამ, ახალმა მოთხოვნილებამ, ახალი პრობლემების წინაშე დააყენა მწერალი.

ნიჭიერმა პოეტმა ქალმა ადვილად აუღო ალღო თანამედროვე ცხოვრებას, ეძებდა ახალ გზას, ლექსის ახალ ფორმას. გაიზარდა მისი შემოქმედების პალიტრა, თანდათანობით მიუახლოვდა ჭეშმარიტების სწორ გზას და მისმა ლექსებმაც თავისი ადგილი დაიკავა მწერლობაში.

გულთბილი ლირიკული ლექსებით და ბევრი კარგი საქმის თაონობით პოეტმა დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა. ქართული საზოგადოება სიამოვნებით ხვდებოდა მის ახალ ლექსებს. სიცოცხლით სავსე, ენერგიული პოეტი ქალი, ყოველთვის საბჭოთა მწერლობის მოწინავე რიგებში იდგა. იგი უყვარდათ მეგობარ მწერლებს, რადგან თვითონაც კარგი სამეგობრო, სხვისი ნიჭისა და შემოქმედების დამფასებელი იყო.

„ — ერთხელ, — იგონებს ცნობილი მწერალი დემნა შენგელაია, —

გალში გაგვავაზავენეს მწერალთა კავშირიდან, რამდენიმე დღით კოლმეურნე მშრომელებთან შესახებედრად: მე, ანდრო თევზაძე, ალიო მირცხულავა, ალიო ადამია და მარიჯანი. პოეტმა ქალმა მარიჯანმა ბევრი კარგი ლექსი წაგვიკითხა. ის იყო საღამო დასასრულს უახლოვდებოდა, როცა მარიჯანმა თავი გადმოსწია და ყურში ჩამჩურჩულა:

— იცი, დღეს ჩემი დაბადების დღეა.

მე უსიტყვოდ, ისე, რომ არავის გაეგო, ავდექი, გარეთ გავედი და იქვე ჭიხურთან გავჩნდი. რამე ტკბილი ხომ არა გაქვთ მეგობარო-მეთქი, მოვახსენე.

გამყიდველი შეცბა. აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა...

— ერთადერთი შოკოლადი დამრჩენია, თუ ინებებთ? — შემეკითხა ის. გადმომამწორდა და ბოლიში მომიხადა, ამჟამად ამის მეტი არაფერი მაქვსო.

რას ვიზამდი, გამოვართვი, თევზზე დავედე, გარშემო ბოლოკები შემოვავწყვე და სუფრაზე მივართვი ჩვენ საყვარელ იუბილარს.

საღამო მარიჯანის დაბადების დღედ გადაიქცა. გავმხიარულდით. არც ერთი ჩვენთაგანი არ ვაპირებდით სახლში წასვლას. მარიჯანი განუმეორებელი იყო...“

მარიჯანი დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა მწერლობას. ზერელობა, სიმჩატე საქმეში არ უყვარდა. თავის თავს დიდ მოთხოვნილებას უყენებდა. ასევე ბევრს სთხოვდა თავის კოლეგებს—პოეტ ქალებს.

„— ჩვენ ლამაზ ქალებს, თვალების გარდა ჰქვიანი შუბლიც მოვთხოვებთ“, — ხშირად ამბობდა იგი. აქ ახალი არაფერი იყო ნათქვამი. მან, XIX საუკუნის კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციებზე გაზრდილმა პოეტმა, პოეზიაში დიდი ვაჟას ნათქვამი გაიმეორა. „ლამაზ ქალს, ლამაზი აზრის ტარება აქცევს ღმერთად“. ეს იმ დროს ნამდვილად აუცილებელი და საჭირო მოწოდება იყო ახალ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩაბმული ქალების ინტელექტუალური ცხოვრებისათვის.

გამოჩენილმა კრიტიკოსმა, ბესარიონ ჟლენტმა, ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეში, ეროვნული პოეტი უწოდა.

მარიამ მარკოზის ასული ტყემალაძე-ალექსიძისა დაიბადა 1890 წელს ქ. თბილისში. მოულოდნელმა, ნაუცბათევმა გათხოვებამ ექიმ ალექსანდრე (საშა) ალექსიძეზე, ხელი შეუშალა საშუალო სასწავლებლის დამთავრებაში, რასაც ძალიან განიცდიდა. აი რას სწერდა იგი ერთ-ერთ თავის მეგობარს თბილისში:

„დღეს მე უკვე მოწაფე ვარ, მე-8 კლასელი, განჯის წმინდა ნი-
ნოს სასწავლებლისა... მე სულ ახლახანს შევედი სასწავლებელში,
რომ სიმწიფის ატესტატი ამეღო. რაკი ახლა ამ ქართულით პირდაპირ
უნივერსიტეტში მიმიღებენ... ჩემი გულის წადილი უნდა ავისრულო,
რაკი გავთხოვდი, უმაღლესი სასწავლებელი ვერ დავასრულე. ახლა
კი, შეიძლება ჩემი მეცადინეობა, რაკი ბევრად, თუ ცოტად, ჩემი მო-
ვალეობა ჩემი ბავშვების წინაშე ავასრულე და რაკი ესენიც სასწავლე-
ბელში დაბინავდნენ, მეც ვისწავლი და ჩემს დაძმას არ ჩამოვრჩები.“

ასეა თუ ისე, მე ახლა ძველებურად ვსწავლობ გაკვეთილებს. ერ-
თი სიტყვით, მოწაფე ვარ. წარმოიდგინეთ, სრულებითაც არ მიძნელ-
დება, თუმცა თავისუფალი დრო არც კი მაქვს. ჩემი ნაცნობები მა-
ხელებენ „ორიანს“ ან „ერთიანს“ მიიღებო, მაგრამ სცდებიან. „აქ-
ლემის საპალნე ისე არ დამცირდება, რომ ვირის საპალნეს არ მო-
ერიოსო“.

შეიძლება ლექსების წერის ნიჭი არ მქონდეს, მაგრამ სწავლის
ყოველთვის მქონდა, მაქვს და მექნება.

ბე თუ დავისახე მიზნათ, თავს შევაკლავ და გულის ნადებს ავის-
რულებ“.

და რა დიდი სიხარული იყო მარიჯანისათვის, როცა 1918 წელს,
ახალგაზნის თბილისის უნივერსიტეტის ფილოსოფიურ ფაკულ-
ტეტზე შევიდა. ნანატრი ოცნება აუსრულდა მაშინ, როცა უკვე შეი-
ლების დედა და ოჯახის ქალი იყო. ჩვეულებრივი ქალი ყველაფერ
ამას ვერ გაართმევდა თავს, მაგრამ მარიჯანი ისეთი შემართების ქა-
ლი, იყო, მისთვის ყველაფერი ეს დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენდა.
საინტერესო აქ ის არის, რომ თავისი პირადი ბედნიერებით კმაყოფი-
ლი პოეტი ქალი, მაშინ უკვე სახელმწიფოებრივ პოეტს, იოსებ გრიშა-
შვილსაც ურჩევდა, რომ მასაც გადაედგა ნაბიჯი უმაღლეს სასწავლე-
ბელში შესასვლელად, რომ ისეთ პოეტისათვის, როგორც იოსებ გრი-
შაშვილი იყო, მეცნიერული საფუძვლების დაუფლება აუცილებელ
საჭიროებას წარმოადგენდა: „— მართალია, დიდათ ნაკითხი და გა-
ნათლებული ბრძანდებით, ბატონო სოსო, — სწერდა იგი პატარა წე-
რილში ი. გრიშაშვილს, — მაგრამ უმაღლესი სასწავლებელი სულ
სხვაა... აი, ისმის ზამთრის მოახლოება. იქნებ ენკენისთვის თვეში,
ან კიდევ აღრე ჩამოხვიდეთ თბილისში, შევალ უნივერსიტეტში, თქვენც
ისწავლეთ, ვითომ რა იქნება? რა კარგი იქნებოდა?!“.

ვინც იცნობს ი. გრიშაშვილის ბიოგრაფიას, მას კარგად ეცოდინ-

ნება თუ როგორ მიძიმედ განიცდიდა პოეტი მთელ თავის სიცოცხლეში, რომ კლასიკური განათლება არ ჰქონდა, ბევრი რამ მისთვის მიუწვდომელი იყო, ცოდნასა და განათლებას კი უამრავი წიგნების კითხვით ივსებდა, სწავლობდა, ბევრს მუშაობდა თავის თავზე, ბევრსაც მიაღწია, მაგრამ ის უნიჭიერესი კაცი — სოსო გრიშაშვილი გახლდათ.

თვითონ მარიჯანიც ხშირად იგონებდა მის შესახებ, რომ იგი ფანტასტიური ნიჭიერების, განათლებისა და ცოდნის პატრონი იყო... აი რას სწერს მარიჯანი 1916 წლის, 14 სექტემბერს, ერთ-ერთ წერილში სოსოს: „ნუ მაქვებთ, სოსო, თუ ღმერთი გწამთ! და ისიც ვინ, თქვენ?!.. აბა რა მოსაწონია „მოგონება“ ან კიდე მეორე ლექსი, მძლავრს რომ ეძახით. სრულიადაც არა,... მე რო პატარა ვიყავი მაქვებდნენ, ჩემი თავი დიდი რამე მეგონა, მაგრამ ეხლა ჩემ უძლურებას ვგრძნობ და ზოგჯერ აღარც კი მინდა წერა. რა მოსატანია ჩემი ნაჯღაბნები თქვენთან. მე თავში მიწრიალებს ორი თქვენი ლექსი: „გულის ნამცეცი“ და „საიდუმლო იეროგლიფები, დიდებულო!“ — ასე უზიარებდნენ ერთმანეთს თავის ლიტერატურულ ნაზრევს ორი პოეტი, ერთი სახელმოხვეჭილი, მეორე კი დამწყები, ახალგაზრდა ქალი.

ი. გრიშაშვილის არქივში ინახება ერთი ლექსი, რომელიც მარიჯანს გაუგზავნია „ცენზურისათვის“, ე. ი. სოსოსათვის, როგორც თვითონ სწერს. სოსოს მოსწონებია, მხოლოდ ორ ადგილას თავისებურად შეუსწორებია. აი ისიც:

„ — რომ იცოდეთ, გამიწყრა ღმერთი, მინდოდა ჩემი ხმა 'შემკვრთებინა „ქართველი ხალხის ხმისათვის“ და ერთი პატარა ლექსი გავუგზავნე, სწორედ დღეს დილით!!! ერთი კვირა დაბეჭდილი მეგდო, ვერ ვბედავდი „უცენზუროთ“ გაგზავნას, მაგრამ ვთქვი იყვეს გერე მეთქი და გავგზავნე...“

„იქ ცა მიწას სიტურფეში ეცილება, აქ თვით სიოს ნაზი სუნთქვა ეკარგება (სოსოს შეუსწორებია): აქ ნიავსა ლამის ნელა ეცინება, აქ მოლურჯო მთებს ახურავეთ ვერცხლის რიდე, ცა ციაგობს, ცა ფირუზობს, კიდით კიდე! აქ მზეს სჩრდილავს თოვლის ღრუბლის ხომალდები. აქ ტყისპირას დასტურავენ ტყის ლანდები, აქ მუხნარი თმახუტუტა სდუმს, ირხევა, აქ სალი კლდე ანარეკლად შუქს იძლევა. აქ ნაირფერ ყვავილებში სთვლემს ნაზარი მოჭიკჭიკე-მგალობლების გუნდიც არი, აქ ტყის ახლოს გადაშლილა ნორჩი სვია — ტუჩგაცრე-

ცილს გულის ნამი შეუსვია. აქ ჯეჯილი, ჭალებს ღელავს ზღვის ტალღებად, აქ პეპელა დაჰფრენს ვარდის გასაღებად, აქ შინდის ხეს ჩახვევია კატაბარდა. აქ ოცნებაც აქ ცეცხლის ფრად გადაგვარდა (სოსოს გადაუსაზნია და ზემოდან მიუწერია) აქ მე ვმღერი აქ ღღეს მტერიც შემიყვარდა. მაგრამ გული ამ მიდამოს არ სჯერდება. მომეწყინა, მარტოობით გული კვდება“. და სხვა ამგვარი.

გულისტივილით წერს მარიჯანი თავის დღიურში, მსოფლიო ომის დროს რომ, მეუღლის სამხედრო სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამო, ხშირად უხდებოდათ თბილისიდან შორს ცხოვრება.

„ჩვენი სამხედრო ცხოვრება, ბოშების ცხოვრებას მაგონებდა. ჩვენ იძულებული ვიყავით გვეცხოვრა იქ, სადაც ჩემი ქმრის სამხედრო ნაწილი დაბანაკდებოდა, ამიტომ სად არ ვიყავით და სად არ ვცხოვრობდით: განჯა, აღბულახი, თეთრიწყარო, საჩხერე, ელიზაველპოლი, წნორისწყალი“.

ძნელი იყო მომავალი პოეტი ქალისათვის რაიონში ცხოვრება, მისი ერთფეროვანი, მოსაწყენი ცხოვრების შეგუება. დაუდგრომელი ბუნების, სიცოცხლით საესე მარიჯანი. აქაც ახერხებს ლიტერატურულსაზოგადოებრივ ცხოვრებას.

„ — აქ თურმე არსებობს ქართველ ქალთა წრე და მე კი არ ვიცი. მივიღე წერილობითი მოწვევა მათ კრებებზე. საინტერესოა, წავალ ვნახავ, ვინ არიან და რას აკეთებენ“, — ვკითხულობთ მის დღიურებში.

მისი მეუღლის, ალექსანდრე ალექსიძის მიერ აღბულახში სამკურნალო საავადმყოფოს გახსნამ დიდი სიცოცხლე შეიტანა ახალგაზრდა ცოლ-ქმრის ცხოვრებაში. აღმოჩნდნენ საინტერესო ინტელიგენტები, საინტერესო ადამიანები, ახალგაზრდა ოფიცრები, რომლებიც მარიჯანის შთაგონებით შეუდგნენ წარმოდგენების გამართვას, ლიტერატურული საღამოების მოწყობას, რომელსაც, ცხადია, ხელმძღვანელობდა თვითონ პოეტი ქალი. აქ დაიდგა „კონსტანტინე ბატონიშვილი“, ჩეხოვის „დათვი“, დაიდგა „პარიზელი ბიჭი“, რომელშიც ბიჭის როლს — ჟოზეფს მარიჯანი ასრულებდა.

„მე ახლა უფრო სცენით ვარ გართული. იმ კვირას ვითამაშე „პარიზელი ბიჭის“ როლი, განა დამცინით?? და ფაქტები, ფაქტად რჩება. მე ვიყავი ჟოზეფი და ამბობდნენ რო კარგაც შევასრულე. აბა მე თვითონ რა უნდა ვთქვა ჩემს თავზე? აბა რას წარმოვიდგენდი, მე პატარა. გადახვეწილი და ყველასაგან მივიწყებული მარიჯანი მსა-

ხიობი გავხდებოდი. იმ ხუთშაბათს „ფული და ხარისხი“ უნდა დავდგათ. მე მაშო ვიქნები. როგორ გგონიათ ამ როლს ხომ შევასრულებ??“ — სწერდა მარიჯანი ერთ-ერთ თავის მეგობარს ალბულახიდან. იგი ხშირად კითხულობდა თავის საკუთარ ლექსებს, მონაწილეობდა რეპერტუარის შერჩევაში და სხვ. და ყველაფერი ეს სულიერად ამწვიდებდა, თავის პოეტურ სამყაროსთან აახლოებდა პოეტ ქალს.

იგი ბევრს კითხულობს:

„გადავიკითხე „ვეფხისტყაოსანი“, წავიკითხე ხახანაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ უძველესი დროიდან XVIII საუკუნემდე. ცხადია, ვკითხულობ „ამირანდარეჯანიანს“, კიკინაძის გამოცემას. წავიკითხე კოტე ტეტმაიერის და ჰამსუნის ნოველები. დავწერე ორი ლექსი, ერთი თარგმანი და სხვა, — წერს იგი თავის ნათესავს 1917 წელს. — აქ კიდევ ერთი საქმე გამომიჩინეს. აქაური წერა-კითხვის საზოგადოებამ მოაწყო ქართული ენის სწავლა და მეც შიგ ჩამაბეს. ასე რომ, მასწავლებელი გახლავართ ქართული ენის!! ნუ გამკინებთ. ისე, მე უფრო მეტი შემიძლია ჩემი ენერგიით, ვიდრე აქაურ ქართველებს.

გუშინ დილით მქონდა კიდევაც გაკვეთილი. არ ვიცი წლის ბოლომდე მეყოფა ჩემი ფიზიკური ძალა თუ არა, ეს კია, რომ სულიერად ვლონიერდები და ვლონიერდები!!“

მარიჯანის პირველი ლექსი 1916 წელს გაზეთ „სახალხო საქმეში“ გამოქვეყნდა. ეს იყო მისი შესანიშნავი ლექსი „ტბა“, რომელმაც დამსახურებულად მიიპყრო ქართული საზოგადოების ყურადღება თავისი ნატიფი გემოვნებით, ლირიულობითა და ემოციურობით.

აი, რას გვიაზნობს ამ ლექსთან დაკავშირებით მისი მეგობარი, პოეტი იოსებ გრიშაშვილი:

„ვიცოდი, რომ მარიჯანი ლექსებს წერდა, მაგრამ მისი გამოქვეყნება არასოდეს არ უფიქრია. ალბათ არ იყო დარწმუნებული თავის პოეტურ ძალაში და თავისი ლექსების საზოგადოებაში გამოტანისა ერიდებოდა. მასთან შეთანხმებისა და ნებართვის გარეშე, ყივჩაღივით დავეცი მის პირველივე ლექსს „ტბას“ და იგი რედაქციას გადავეცი გამოსაქვეყნებლად. არ ვიცი როგორ შეხედებოდა ავტორი ამ ჩემს სულწასულობას. ვიცოდი კი, რომ დიდი საყვედური შემხვდებოდა „— შენ ვისი ტიკი-ტომარა ხარო“, — მეტყოდა და მართალიც იქნებოდა, მაგრამ პოეტი, რის პოეტი ვიყავი, ლექსი მომწონებოდა, აღსავსე ქალური გულწრფელობით, მღელვარე სტრიქონებით, პოეტუ-

რი განცდით და არ გამომექვეყნებია იგი?! „აქ, სამშობლოს ჩემი რით-
მების ფოთლის შრიალში მესმის წარსულიო“. შემდეგშიც, თუ კი
სადმე შემხედებოდა, ვუქებდი ნიქს, ვარწმუნებდი, რომ ნამდვილი
პოეტია და ლექსის წერისათვის თავი არ დაენებებია“.

სახალხო პოეტის, სოსო გრიშაშვილის წახალისებას უშედეგოდ არ
ჩაუვლია. მით უმეტეს, მარიჯანის თითქმის ყველა ლირიკული ლექსი
წალვერში იწერებოდა, სადაც ზაფხულობით იოსებ გრიშაშვილიც
ისვენებდა.

ფილტვებით დაავადებული ახალგაზრდა ქალიშვილი, წალვერში
ჩამოჰყავდა ხოლმე დედას. გაზაფხულდებოდა თუ არა, მარიჯანი წალ-
ვერს მიაშურებდა. მაშინ წალვერი ჩვენი ინტელიგენციის საზაფხულო
დასასვენებელი ადგილი იყო. თბილისიდან ახლოს, ადვილად მისად-
გომი, რაც მთავარია, ცნობილი სამკურნალო მკავე წყლით და ნაძ-
ვისა და ფიჭვის დამათრობელი სურნელებით ბევრს იზიდავდა.

ვის არ შეხვდებოდით, ვის არ ნახავდით აქ, თითქოს მთელი თბი-
ლისის საუკეთესო საზოგადოება წალვერში გადმოსულაო.

დარია ახვლედიანის საკუთარი ორსართულიანი სახლის კარები
კეჩხობში მუდამ ღია იყო თბილისიდან ჩამოსულ პოეტებისათვის,
მწერლებისათვის, მეგობრებისათვის. დარიას მეუღლე მ. ახვლედიანი,
წალვერის აფთიაქის გამგე, განათლებული და შესანიშნავი მოქალაქე,
ქართველი მწერლობის დიდი თაყვანისმცემელი იყო. აქ ხშირად იმარ-
თებოდა დარბაზობა, ეწყობოდა ლიტერატურული საღამოები, დისპუ-
ტები. პაექრობა ხშირად დილამდე გასტანდა ხოლმე: „ყოველ ცისმა-
რე დღე, — იგონებს მწერალი ზაბილინა ხოსიტაშვილი აქ გატარებულ
შესანიშნავ დღეების შესახებ, — დილით რომ მკავე წყლის მისაღებად
შევიკრიბებოდით მწერლები, საღამოს მივაშურებდით ისეთ კეთილ
მასპინძლებთან, როგორც იყო პოეტი დარია ახვლედიანი და მისი მე-
უღლე. და აი, გამოჩნდებოდა, თუ არა აქ ჭაბუკი, ახალგაზრდა პო-
ეტი, სოსო გრიშაშვილი, თბილისის პოეტს რომ ვეძახდით მაშინ, ყვე-
ლანი მის გარშემო მოვქუჩდებოდით, ყველა თავის სკამს ხელს წამო-
ავლებდა, რომ მის გვერდით ახლოს მოვმხვდარიყავით. შეყვარებული
ვიყავით მასში, ან ვინ არ იყო მაშინ შეყვარებული ი. გრიშაშვილ-
ნი?!“

სოსო ენად გაიკრიფებოდა, ჭიკოკონასავით აენტებოდა, ყველა
პოეტ ქალს ქათინაურით გვანებივრებდა — ჩვენი სიცილ-კისკისი იჭ-
ლებდა იქაურობას“.

ამ, მათი წარსული მეგობრობის და მწერლობის თავყრილობას, მარიჯანმა მიუძღვნა პატარა ლექსი, რომელშიც შესანიშნავად გამოხატა დაუდევარი, ცელქი პოეტის, „აშიკის“, ასე ეძახდნენ იმ დროს ი. გრიშაშვილს, ნამდვილი პორტრეტი.

ქვემარტად ლირიკული, რომანტიკული განწყობილებით დაწერილია 1918 წელს მარიჯანის ლექსი „პირბადე“. „შენ მკვდელი იყავ გრძნობის, ჩემი გულის ცეცხლის გრდემლი, და ჩემს თვალზე ამოსკვდე სიყვარულის გმინვა, ცრემლი, ცრემლმა ქსოვილს ჩაურბინა, ხელად ასწვდა, გადასერა, ტანჯვა ჩაწვა თვალში ცრემლად. ვნანობ, ვნანობ, თუ რად იყო, ის პირბადე ისე თხელი ან წარსული ჩემი ცრემლი ეგრე მწველი, ეგრე ცხელი“.

განსაკუთრებით დიდი ექო ჰქონდა მის ერთ-ერთ, საყოველთაოდ აღიარებულ ლექსს — „ანდერძი“, რომელიც წალვერში დაიწერა. საინტერესოა, რას ნატრობს იგი, რა ანდერძს უტოვებს პოეტი ქალი თავის მეგობრებს? „ამიტანეთ წალვერის მთას, ნაძვის ტყეში მომე ბინა, აქ პირველად აღმაფრენა ცელქი სახით მომევილინა. ცეც სამარეს, რომ გამითხრით, ამომავსეთ ზის ტოტებით, ნუ შებღალავთ ჩემსაკუბოს, გორის მიწის ნაფხობტებით, — და დამადგით ძეგლად ქალი ლითონიდან ჩამოსხმული, ხელთ ეკიროს თავის გულის დამსხვრეული ნაწერები“...

დასახელებული ლექსი დაწერილია 1916 წელს, მისი ნიქის გაფურჩქვნის პერიოდში. ამ ლექსს გატაცებით კითხულობდნენ მსახიობები, ახალგაზრდობა იზებირებდა ლექსის მღელვარე სტრიქონებს. ეს ლექსიც წალვერში დაიწერა, როგორც ბევრი სხვა მისი ლირიკული ლექსი. წალვერი იყო მისი შთაგონების წყარო, მისი აღმაფრენა, მისი მუზა, მისი სიხარული. წალვერში დაიწერა აგრეთვე მისი ლექსი: „ყველას და არავის“: „ო, ასე ლალად და კმაყოფილად ჭერ არ მიგვრძნია თავი ჩემს დღეში. თურმე ნუ იტყვი, კარგი ყოფილა ეს მარტობა მზიან წალვერში“.

მარიჯანს უყვარდა წალვერის შემოდგომა, ამიტომ იყო რომ იგი აქ გვიან შემოდგომამდე რჩებოდა. აქ გატარებულ შემოდგომის დღეებს ასე გადმოგვცემს პოეტი თავის ლექსში „შემოდგომა წალვერში“: „აქ სამშობლოა ჩემი რითმების, ფოთლის შრიალში მესმის წკრიალი. აქ ყოველივე მოსჩანდა განძად, ნაძვები, ვეძა, ჩემი ბუნება, ცხოვრების გზები აქ გამეკვანძა და აქ ვეძებდი მზით განკურნებას“.

ი. გრიშაშვილმა და მარიჯანმა ერთად თარგმნეს ხუთი პიესა: პა-

შეკი — „ყოჩაღი ჯარისკაცი შვეიკი“ (1931 წ.), ბომარშეს — „ფიგაროს ქორწინება“ (1937 წ.), ალ. ტოლსტოის — „14 სახელმწიფო ლაშქრობა“, (1938 წ.), პოგოდინის — „თოფიანი კაცი“ (1938 წ.) და კონსტ. სიმონოვის — „მელოდე!“ (1943 წ.), რამაც განაპირობა ორი პოეტის შემოქმედებითი თანამეგობრობა. მარიჯანის მიერ (რომელიც ბრწყინვალედ ფლობდა რუსულ ენას) ფაქიზი გემოვნებით გაკეთებულ ბჭკარედებს ი. გრიშაშვილი თავისი ლამაზი პოეტურ-სცენური ენით ჩარხავდა, რასაც გვიდასტურებს სოსოს დისშვილი, ანი ციციშვილი, რომელიც იოსებ გრიშაშვილის სიცოცხლეში, მისი ლიტერატურული მდივნის მოვალეობას ასრულებდა. ამჟამად კი მისი სახელობის ბიბლიოთეკა-მუზეუმის დირექტორია.

ი. გრიშაშვილმა კარგად იცოდა თეატრი, სცენა, ესმოდა სცენური მეტყველების თავისებურება. ამიტომ თეატრის რეჟისორმა არჩილ ჩხარტიშვილმა თხოვნით მიმართა მას და შეუკვეთა ცნობილი ჩეხი მწერლის, ჰაშეკის რომანის „ყოჩაღი ჯარისკაცი შვეიკის“ ა. გრინისეული ინსცენირება თეატრისათვის ეთარგმნა. ეს იყო 1931 წელს, რაც განპირობებული იყო იმდროინდელი დაძაბული საერთაშორისო ვითარებით. ეს პიესა კი კარგად ეხმიანებოდა იმ დროს, იმ საერთაშორისო დაძაბულ პერიოდს, რომელიც რეალისტური სატირის უმაღლეს მწვერვალად ითვლებოდა. ჰაშეკის მაღალი ოსტატობა, ცხოვრების სოციალურ-პოლიტიკურ მოვლენებში ღრმა წვდომა და მისი იუმორისტულ-სატირული ხერხებით გადმოცემა კარგად მოახერხეს ი. გრიშაშვილმა და მარიჯანმა.

შემდგომში რეჟისორ ვ. ყუშიტაშვილის შეკვეთით, კოტე მარჯანიშვილის თეატრისათვის ი. გრიშაშვილსა და მარიჯანს სთხოვეს ეთარგმნათ ბომარშეს ცნობილი პიესა „ფიგაროს ქორწინება“, რომელიც ალრე იყო ნათარგმნი სტეფანე ჭრელაშვილის მიერ, მაგრამ ჩვენამდე არ მოუღწევია, თეატრის გადაწყვის გამო.

ეს დავალება დიდი სიამოვნებითა და მონდომებით შეასრულეს ი. გრიშაშვილმა და მარიჯანმა. იგი 1937 წელს დაიდგა კ. მარჯანიშვილის თეატრის სცენაზე და დიდი მოწონება ხვდა წილად როგორც რეჟისორულად, ისე თარგმანის მხრივაც. ამასთან დაკავშირებით ცნობილი კრიტიკოსი ბესარიონ ჟღენტი წერდა: „უნდა აღინიშნოს პიესის უკანასკნელი თარგმანი შესრულებული ბრწყინვალე პოეტების ი. გრიშაშვილისა და მარიჯანის მიერ. თარგმანში დაცულია სიტყვი-

ერი მარაგის ისეთი სიმრავლე, სიმართლე და მოკვეთილობა, რომელიც ასე ახასიათებდა ბომარშეს ამ შესანიშნავ კმნილებას“.

ქართველი ხალხი დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა ალექსეი ტოლსტოის დაინტერესებას საქართველოს ცხოვრებით. ჯერ კიდევ 1915 წელს, თავის ფრონტულ კორესპონდენციებში, ალ. ტოლსტოი შეეხო საქართველოს, მისი საამაყო მამულიშვილის, აკაკი წერეთლის დაკრძალვას. 1938 წელს კი ჩამოდის საქართველოში „საბჭოთა კავშირის ხალხთა ლიტერატურის ისტორიისათვის“ ქართული ლიტერატურის ნაკვეთის დასაწერად, მასალების გაცნობა-შესწავლისათვის. იმავე წელს, 10 ივნისს ქართულ თეატრში გამართულ ქართველ მწერალთა სხდომაზე სიტყვით გამოვიდა. ვვარაუდობთ, რომ ამ ნაწარმოების თარგმანმა ქართულ ენაზე განაპირობა და გარკვეული როლი შეასრულა ა. ტოლსტოის საქართველოში ჩამოსვლაზე.

მარიჯანის პოეზიის ძირითადი თემა პატრიოტიზმია. პოეტი უმღერის თავის საყვარელ თბილისს, მრავალ დროების მომსწრესა და მნახველს — ლექსში „დედაქალაქს“. „შენ ყველა ბუჩქს, შენ ყოველ ქვას ჰქონდა ბედი სასახელო, შენ ოდითგან დედაქალაქს გიწოდებდა საქართველო. უძველესმა ქვამ და თიხამ საძირკვლები შეგინახა. თუმცა ძველი ქალაქი ხარ, შენ ცხოვრებას მისდევ ახალს. დღეს ახალი თბილისი ხარ, მოშრიალე მოგუგუნე, იზრდები და გვერდს გიმშვენებს შენ თხუთმეტი საუკუნე“ (1941 წ.).

ასეთივე პატრიოტული ხასიათისაა მისი ლექსი „ჩენი ქვეყანა“, რომელშიც პოეტი ავლენს თავის თბილ გრძნობასა და სიყვარულს სამშობლოსადმი.

სამშობლოსადმი მიძღვნილი ყველა მისი ლექსი, მისი ღრმა პატრიოტული გრძნობების გამომხატველია. მათ შორის განსაკუთრებით დიდი ჟღერადობისაა შ. რუსთაველისადმი მიძღვნილი ლექსი — „რა გინდოდა პალესტინას“, რომლის წაკითხვა აუღელვებლად შეუძლებელია: „არ გეყოლია რუსთაველის ქვეყნად მართლაც სწორი, რა გინდოდა პალესტინას მარტივლ ბერთა შორის, ეგ ხელები ჩვეულია მოქროვილ თასებს, მონასტერში რა გინდოდა შენ სიცოცხლით სავსეს. სადაური სად წასულხარ, საენე სად ჰპოვე? აბა, ლოცვა რას მოგცემდა თვითონ ღმერთს და პოეტს. მე ცოდვილი რუსთაველი მიჩივნია წმინდანს. ხელაპყრობილ, დაჩოქილი არც მწამს და არც მინდა“. ეს ლექსი მარიჯანის პოეტური აზროვნების შედეგია, უდიდესი

განცლებით, ემოციური განწყობილებით, დიდი გადატანილი სულიერი ტრაგედიით და ცხოვრების უსამართლობისადმი სამღუპრავით.

რა არის ეს ტრაგედია, რომელსაც ასე განიცდის პოეტი ქალი, რუსთაველის უგზოუკვლოდ დაკარგვა, რომლის საფლავს დღემდე მისტირის და ეძებს ქართველი ერი?! რატომ უნდა ჰქონოდა საქართველოს ღირსეულ შვილს, თავის ეპოქის გენიას, რომელმაც საუკუნეებით წინ გაუსწრო თავის დროს, ასეთი დასასრული?!

ფართოდ არის წარმოდგენილი მარიჯანის შემოქმედებაში დიდი ინტერნაციონალურ-დემოკრატიული ბუნება, სიმპათია და სიყვარული მოძმე ხალხებისადმი.

„უფროს დას“, — მწერალ ოლგა ფორშს 1944 წელს, ასეთი ლექსი მიუძღვნა პოეტმა ქალმა: „ნეტავი სად ხარ, უფროსო დაო, სად ნახე შენი თავშესაფარი, მითხრეს ლენინგრადს არ სტოვებდაო, გვეურჩებოდა, როგორც აფთარი. შენი კალამი ნევაზე გაცვდა, შენ სიტყვის დოვლათს მანდ აგროვებდი, გასაგებია ეგ მძიმე განცდა, როცა საყვარელ ქალაქს სტოვებდი“.

მარიჯანს ვერ წარმოუდგენია, რომ ოლგა ფორშის სამშობლოს, მსოფლიოში ცნობილ არქიტექტურულ ქალაქ ლენინგრადს დანგრევა და განადგურება მოელოდა... „ნუთუ ამ ძეგლებს, ახლა ხელს ახლებს, მტერი ვერაგი და თავგასული?“

ოლგა ფორში საბჭოთა მწერალი ქალების დიდი მეგობარი და ახლო აღამიანი იყო. საქართველოში ჩამოსულ მწერალ ქალს, ისე ხვდებოდა მარიჯანი, როგორც თავის ღვიძლ დას.

ოლგა ფორში განსაკუთრებული ინტერესით სწავლობდა საქართველოს ცხოვრებას. მან ქართველ მწერალ ქალებს მიუძღვნა წიგნი „საქართველოს მწერლები“.

„მე მომიხდა მასალების შეკრება, საუბედუროდ, ჩემი სიტყვა შეუხო მხოლოდ თემატიკას, ფაბულასა და შინაარსს, რაც შეეხება ამ ნაწარმოების ფორმას, სტილს, ვერ მივწვდი, რადგან არ იყო ამ საკითხების შესახებ თარგმანები“.

წიგნში იგი განიხილავს მარიჯანის, ანა ხახუტაშვილის, საფო მგელაძის, ნინო ნაკაშიძის, კატო მიქელაძის, ნინო თარიშვილისა და სხვათა შემოქმედებას, დიდ აღფრთოვანებას გამოხატავს მათი პოეზიის გამო და ქართველ მწერალ ქალებს უსურვებს მომავალ შემოქმედებით აღმაჯლობას.

წრფელი გრძნობებით აღსავსე ლექსი უძღვნა მარიჯანმა თავის მე-

ორე მეგობარს, სილვა კაპუტიკიანს: „სილვა, ბევრი რამ გვანათესავებს. ჩემი სამშობლო, მძიმე წარსული, ჩვენს მიწა-წყალზე ტყვიას სთესავდნენ მტრის ურდოები წრეგადასული. ჩვენ პოეზიის დიდი ვართ დები, გვაქვს ერთი ფიქრი, ერთი წადილი, და მიკვირს, რატომ ხშირად ვერ ვხვდებით, როცა გვაშორებს მცირე მანძილი. ქურუშები ვართ სიტყვის და მზისა, ახლაც პოეზიის დავრჩებით დები“.

ასეც იყო, მათ აერთიანებდათ თავიანთი სამშობლოს წარსული და აწმყო, იბრძოდნენ მშვიდობისათვის, გაერთიანებული მჭიდრო ურთიერთკავშირითა და მეგობრობით. მარიჯანს და სილვა კაპუტიკიანს სიკვდილამდე არ დაუკარგავთ ერთმანეთი.

„1914 წელს, — იგონებს მარიჯანი, — ქართველ მწერალთა ერთ ჯგუფს მოსკოვში გავყევი. ერთ-ერთ საღამოს მწერალთა კლუბში, მწერალმა კონსტანტინე ჭიჭინაძემ, რომელიც ჩემთან ერთად იყო მოსკოვში, შემოიყვანა პოეტი ანა ახმატოვა — მაღალი, ტანწერწეტა ლამაზი ქალი, სევდიანი თვალებით. შავი კაბა ეცვა. მკერდზე, როგორც ყოველთვის, ქარვის გრძელი კრიალოსანი ეკიდა.

— მარიჯანს, ქართველ პოეტებსას, თქვენ უაღრესად უყვარხართ და თქვენი გაცნობა სურს, ეს მისი დიდი ხნის ოცნებაა!!!

ანა ჩემკენ წამოვიდა, გამიღიმა, იქვე სავარძელში ჩავჭექით და დავიწყეთ საუბარი. ის, სწორედ იმ დღეს, ტაშკენტიდან ჩამოსულიყო და მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე დაღლილი იყო, ქართველი პოეტების მოსასმენად მიინც მოვიდა. აქ ვიგრძენი სწორედ მისი დიდი სულიერი სიმაღლე და ქართველი ხალხის პოეზიისადმი პატივისცემის გრძნობა...

მეორე დღეს მასთან შეხვედრა მქონდა მწერალთა კავშირში: მან წამიკითხა თავისი ახალი ლექსები. მთხოვა მეც წამეკითხა მისთვის ერთი ჩემი, რომელიმე ლექსი. წავიკითხე ლექსის — „შემთხვევით“ ნაწყვეტი, რომელიც ასე მთავრდებოდა: „ღიმილს მივენდე, სევდამ დამტოვა, ქარი ხეებში ამტვრევს ურდოებს და როგორც ბლოკი და ახმატოვა, გავჰყვეთ ჩვენ ლექსებს მზით შესუდრულებს“.

„ — Как замечательно, как прекрасно, даже меня вспоминают, спасибо, — მითხრა მან, გადამეხვია და გადამკონცა. — ჩამოდიოთ ჩემთან, მოსკოვში, ჩვენ აუცილებელი ხშირად უნდა ვხვდებოდეთ ერთმანეთს, ხომ ხედავთ ომია და მერე რა ომი. რამდენი რამის გაკეთება შეგვიძლია ახლა ჩვენ, ქალებს, — მითხრა, კიდევ ერთხელ ვადავეხვით ერთმანეთს, კიდევ ერთხელ გადავკონცეთ ერთმანეთი,

ვწუხდი, რომ არც ერთი ჩემი წიგნი არ მქონდა თან, რომ გამეტანებინა, მესახსოვრა მისთვის“.

და რაოდენ სამწუხაროა, რომ ისინი აღარ შეხვედრიან ერთმანეთს, რომ მათი ურთიერთობისა და თანაგრძნობის კიდევ ერთი ლამაზი ფურცელი ჩაწერილიყო ჩვენი ლიტერატურების ისტორიაში.

განსაკუთრებით დიდია მარიჯანის ღვაწლი და დამსახურება ქართული საბავშვო ლიტერატურის განვითარების საქმეში. ეს იყო მისი უსაყვარლესი, მისი სიცოცხლის, მისი ცხოვრების გამახალისებელი ააალი ეტაპი, მისი საბრძოლო ფრონტი. დედაშვილობის დიდმა სიყვარულმა მოახედა იგი საბავშვო ლიტერატურისაკენ. ნიჭიერმა პოეტმა ქალმა აქაც გამოიჩინა დიდი უნარი, ალღო აუღო ახალ, სოციალისტურ ცხოვრებას, საბჭოთა ბავშვების გაზრდილ მოთხოვნილებას. იგი შეგნებულად პასუხობდა თავის დროს, ითვისებდა რა ზნეობრივი აღზრდის პრინციპებსა და იდეოლოგიას. მას ესმოდა, რომ ბავშვის მოქალაქედ აღზრდა უშუალოდ დამოკიდებული იყო ჯანსაღ მხატვრულ ლიტერატურაზე.

მარიჯანს ამ თავის დასახული მიზნისათვის არასოდეს არ უღალატა. ბავშვებზე ზრუნვასა და ფიქრში მიიწურა პოეტი ქალის ცხოვრება. მარიჯანის საბავშვო მოთხრობებზე თაობები გაიზარდა. მისი ლამაზი ქართული, მისი მსუბუქი ლექსები დედის ტკბილ ნანასავით ჩაესმოდათ პატარებს.

მარიჯანის ყოველი საბავშვო ლექსი მტკიცე და გარკვეული მიზანდასახულობით ხასიათდება. მან კარგად იცის, რომ სკოლამდელ ასაკის ბავშვებისათვის ყველაზე მახლობელი ადამიანი მისი აღმზრდელი მასწავლებელია. მასწავლებელი ბავშვისთვის მხატვარი, შემოქმედი უნდა იყოს და ამ უნარით ჩასწვდეს მის პატარა, მღელვარე გულს.

მარიჯანს, როგორც მწერალს, არ აკლია ზომიერების ტაქტი და მხატვრული ალღო. მისი მოთხრობების კომპოზიცია არასოდეს არის გაკვირვებული. მწერალმა იცის, რომ ბავშვის გონება არ უნდა გადაიტვირთოს, არ უნდა დაიღალოს, ისე უნდა დახუროს წიგნის ფურცელი, რომ მეორედ მოუხდეს მისი გადაფურცვლა.

ლექსშიც კი, მარიჯანი შესანიშნავად ხმარობს ამ კომპოზიციას. მისი საბავშვო ლექსები პატარაა და შეკრული. სწორედ ეს აძლევს პოეტს საშუალებას ლექსი გასაგები გახადოს და ადვილად მიიტანოს პატარების გულთან: „ჩვენ მწვერვალებს ხედავთ, როგორ ძმურად

დგანან: ცისარტყელას ფერებს დააშორებთ განა? პატარებო, გესმით, თქვენ ძმები ხართ ყველა! შეკრული ხართ მჭიდროდ, როგორც ცისარტყელა; ქართველი და რუსი, სომეხი და ლეკი, თქვენ იზრდებით ერთად, ვით ცერი და ნეკი“.

რა უბრალოდ და სადად, გასაგები მხატვრული საშუალებებით ახერხებს პოეტი შთააგონოს ბავშვებს მოძმე ხალხთა სიყვარული და პატივისცემა.

მარიჯანმა თავისი საბავშვო ლექსების გამოქვეყნება 1921 წლიდან დაიწყო. პირველ ხანებში მის საბავშვო ლექსებსა თუ მოთხრობებს ეტყობოდა უფერულობა, მოდუნება, აკლდა სიცოცხლე და სიმკვეთრე. ეს სწორედ ის დრო იყო, როცა საბჭოთა ხელისუფლება ახალ პედაგოგიურ პრინციპებს ნერგავდა, როცა ყალიბდებოდა საბჭოთა მწერლობა და იგი ახალ ფორმებს იღებდა. სულ მალე მარიჯანის შემოქმედებასაც ახალი სხივი, ახალი ფორმა მიეცა, მის ლექსებსა და მოთხრობებში გამოიკვეთა თანამედროვე ცხოვრების ამსახველი ეპიზოდები, პიონერებისა და ოქტომბრელების ცხოვრებიდან. თანამედროვეობა და მხოლოდ თანამედროვეობა, აზრის სიმკვეთრე, სიცხოველე, დინამიკა, მოძრაობა; ცოცხალი სურათებით აზროვნება გახდა მარიჯანის შემოქმედების მამოძრავებელი ძარღვი. მისმა ლექსებმა და მოთხრობებმა ახალი სახე მიიღო, ახლებურად გაშუქდა. აქ იყო სწორედ მწერლისა და პოეტის დიდი გამარჯვება: „დღეს სკოლაში ნიკას სიტყვა დაავალეს. ლელავს ძლიერ ბავშვი, ახამხამებს თვალებს, შინ ჩაიცვა კონტად, გადივარცხნა თმები, ნელი დასცინოდა, — ნეტა რად ირთვები? — ვერავინ ვერ გნახავს, შეგიყვანენ მარტო, მგონი ისე შეკრთე, აზრი დაგეფანტოს!“

ეს ჩვენი, საბჭოთა ბავშვების ცხოვრების ნამდვილი, ცოცხალი სურათია. აქ ყველაფერია თქმული: პიონერი ფიქრობს, აზროვნებს, საქმიანობს და ეს ადრეულად დაწყებული ყველა ჩვევები, ცხადია არ დაიკარგება და ბუნებრივად გადაიზრდება მის მაღალ მოქალაქეობრივ შეგნებასა და ვაჟაკობაში.

საინტერესოა, თავისი შინაარსითა და დედააზრით მარიჯანის პატარა მოთხრობა „ნელის მეგობარი“. ნელი კარგი, კეთილშობილებით სავსე გოგონაა, იგი ბელურებისა და ჩიტების მეგობარია, როგორადაც უნდა იყოს თამაშში გართული, არასოდეს ივიწყებს თავის მოვალეობას პატარა ბარტყებისადმი. ჟივ-ჟივ-ჟივ, შემოესევინან ხოლმე ბელურები და

წელიც ალერსით და სიყვარულით თავს დასტრიალებს. ხომ მაძლარო ზართ, ხომ არ გშიათო!

აქ მწერალი, როგორც ვხედავთ, ყურადღებას ამახვილებს კეთილშობილებისა და სიკეთისადმი. პატარა ნელის თავისი კეთილი ხასიათის გამო გაუჩნდნენ ამდენი მეგობრები, — ასწავლის ბავშვებს მარიჯანი.

ფრინველებისადმი და ცხოველებისადმი ასეთი სიყვარული სიფაქიზეს უღვივებს, სულს უსპეტაკებს ბავშვებს.

მარიჯანის ერთ-ერთი საუკეთესო საბავშვო პოემაა „ნელი ცირკში“. იგი იმდენად მნიშვნელოვანი და საინტერესო პოემა იყო, რომ ცალკე წიგნად გამოვიდა და დიდი სიხალისე და სიამოვნება მოუტანა ბავშვებს. ეს წიგნი გახლდათ პირველი ცდა ამ ჟანრში მომუშავე მწერლისათვის, რამაც მარიჯანს დიდი გამარჯვება მოუტანა.

პატარა ნელის თვალწინ ცოცხლად, დინამიურად იშლება იმ დღის ცირკის პროგრამა. იგი პირველად არის ცირკში. ცირკის დიდებული სანახაობა დამატყვევებელ შთაბეჭდილებას სტოვებს მასზე. ბავშვი, ხან შეშინებული, დედას ეკვრის მკერდზე, ხან იცინის და აღტაცებული ტაშსაც შემოჰკრავს. ისმის ბავშვების ყვირლ-ხივილი, მხიარულება, ჯადოსნური მუსიკაც ემოციურად მოქმედებს პატარებზე. ჯამბაზები, აკრობატები, სპილოები, ვეფხვები — სურათი სურათს სცვლის, ბავშვი საოცრების სამყაროში ხვდება. „კაცი ხელათ შეხტა ბურთზე, ბურთზე დგას და თან იმ დიდ ბურთს წვრილ ფიცარზე მოაცურებს და ხალხი კი დიდ-პატარა განაბული მას უყურებს, ჰე, ფიცარი გადინარა სურათია საშინელი... და მიეკრა დედას ნელი...“

დიდებულია ლექსი „ნია წუნია“. ეს პატარა ლექსი გვიჩვენებს პატარა ბავშვის ხასიათს, რომელსაც ყველა გაურბის მისი მძიმე ხასიათის გამო: „გაიზარდა ნია, არ შორდება სარკეს, ებუტება ყველას, ზის ოთახში ცალკე, ხან არ მოსწონს ბაბთა, და ხან ფეხსაცმელი; დასცინიან ძმები, არ გრცხვენია, ნია?! კარგი გოგო იყავ, რად გახდი წუნია?!“.

მწერალი ესაუბრება მათ შორალზე, ზნეობაზე, უფროსებისადმი პატივისცემაზე; შთააგონებს მშობლიური ლიტერატურისა და მწერლობის სიყვარულს. მარიჯანი მოაგონებს ბავშვებს მათ საყვარელ მწერალს ილია სიხარულიძეს, რომელიც ჩვენი, ქართველი ბავშვებისათვის მეორე შიო მღვიმელი იყო. რამდენ სიტბოს, რამდენ სიყვარულს აძლავს მარიჯანი საბავშვო პოეტისადმი: „ლექსი გქონდა სიხარულით

და ხალისით მუდამ სავესე, რამდენ ბავშვის ფაქიზ გულში წრფელი სიტყვა მოათავსე. დე, გეცოცხლა კიდევ დიდხანს, ამ პატარას, იმ პატარას, შენსავით ვინ გაახარებს...”

ამით მარიჯანი ასწავლის ბავშვებს, არასოდეს დაივიწყონ თავისი საყვარელი პოეტები, რომლებიც მათ სულიერად ამაღლებს, ზრდის მშობლიური დედაენის სიყვარულით, უჩვენებს ცხოვრების ავსა და კარგს. აი როგორ მიმართავს ის თავის ლექსებში „საქართველოს ბავშვებს“.

„განა მარტო დედა ზრუნავს, თავს გადგიათ მცველად?! თქვენი აღზრდა, განათლება გვევალება ყველას. თქვენთვის მუდამ გახსნილია სასწავლებლის კარი, რაც კარგია ამა ქვეყნად, ყველა თქვენთვის არის“.

მარიჯანის ყველა ლექსი ცხოვრებისეულია, ხელოვნურობას მოკლებული, აღიღებენ გმირობას, გმირებს: შმიტს, ვალერი ჩკალოვს, კოსმონავტ იური გაგარინს და სხვა საბჭოთა მამაც ადამიანებს.

მარიჯანმა თარგმნა და მშობლიურ ენაზე აამეტყველა შვარცის „რაც უფრო სწრაფია“, ს. მიხალკოვის ლექსები, კ. ჩუკოვსკის „მზიანი“, მ. ალიგიერის პოემა-პიესა „ზღაპარი სიმართლეზე“.

1926 წლიდან 1962 წლამდე სისტემატიურად გამოდიოდა მისი საბავშვო მოთხრობები, პოემები, პიესები და სხვა.

1933 წლიდან უფრო ფართო ტილოებს აქვეყნებს. მისი პირველი საბავშვო მოთხრობა მოზრდილთათვის — „ზურა ატმის ქალაქში“ — იყო პირველი მოთხრობა, რომელიც ეხება სოციალისტურ მშენებლობას და მასში ბავშვების მონაწილეობას.

მოთხრობის სიუჟეტი გაშლილია საკონსერვო ქარხნის მუშათა ცხოვრების ფონზე. მთავარი მოქმედი პირი აქ თორმეტი წლის პატარა ბიჭია — ზურა, რომელიც ჯერ კიდევ სკოლაში ოცნებობდა ამ ქარხნის მუშა გამხდარიყო. ეს, ცხადია, დიდ თანაგრძობას იწვევს მკითხველში. კოლექტივში ზურა უამხანაგდება რუს ყმაწვილს სერგეის, ორივენი მოწინავე მუშები ხდებიან, ორივენი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ ქარხანაში პარტიოსანი, ერთგული მუშაობით, ზრდილობით და სანიმუშო ყოფაქცევით. მალე ზურას და სერგეის, როგორც მოწინავე ახალგაზრდებს, ქალაქში გზავნიან სწავლის გასაგრძელებლად. ისინი ბოლომდე განუყრელი მეგობრები რჩებიან. მარიჯანი გვიჩვენებს, რომ მათ სუფთა, სპეტაკ მეგობრობაში ადგილი არ ჰქონია უსიამოვნებას, არავითარ ბზარს არ გაუვლია, ამით მწერალი ხაზს

უსვამს სხვადასხვა ერის შვილების ერთმანეთისადმი ერთგულებას და ურთიერთპატივისცემას.

ასეთ აქტუალურ და საინტერესო თემაზეა გაშლილი მეორე მოთხრობა „სადურგლო სახელოსნოში“.

ნოდარი, ჯანიკო, ნიკა, ალექო და სხვა, ეს ჩვენი საბჭოთა ახალგაზრდობის ტიპური წარმომადგენლებია, რომლებიც თავისი ზნეობრივი თვისებებით მკითხველზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენენ. ჯანიკოს მაღალი შუბლი, ჭკვიანი, დიდრონი შავი თვალები მეტყველებენ მისი ხასიათის სიმტკიცეზე, ძლიერ ნებისყოფაზე. ნაწარმოების მეორე გმირს, ნოდარს უარყოფით თვისებებთან ერთად ბევრი დადებითი თვისება აქვს. მას აქვს უნარი ღრმად ჩასწვდეს თავისი მეგობრის ხასიათს, ახლო მივიდეს მის გულთან, დაარწმუნოს იგი თავის შეცდომაში. ნოდარს კარგი სახელი კი ჯანიკომ შეუქმნა. მწერალი გვიჩვენებს, თუ როგორ შეუძლია კარგად აღზრდილ ბავშვს მეგობარზე და საერთოდ კოლექტივზე დადებითი გავლენა მოახდინოს.

მწერალი ცოცხლად გვიჩვენებს, თუ როგორ შეიცვალა ძველი სოციალური ყოფა — თუ ბავშვი წინათ ოცნებობდა ქარხნისა და სახელოსნოს ნახვაზე, დღეს იგი თვითონ გახდა მისი ცხოვრების მონაწილე, მისი მუშა, მისი ზეინკალი.

ამ თემაზე გაშლილია მარიჯანის კიდევ ერთი მოზრდილი მოთხრობა „გელა“, რომელიც სახელოსნო სკოლის ცხოვრებას გვაცნობს.

1954 წელს იგი ცალკე წიგნად გამოვიდა, სადაც კიდევ ერთხელ გამოჩნდა მარიჯანის მწერლური შესაძლებლობა. ამ თემაზე იგი დიდხანს ფიქრობდა და მუშაობდა. კარგად ესმოდა, რომ ნაწარმოები, რომელიც ბავშვებისათვის იწერებოდა, გულწრფელი, მართალი და ბავშვის გულამდე ადვილმისატანი უნდა ყოფილიყო, ამიტომ სპეციალურად დადიოდა თბილისის სახელოსნო სკოლაში, სადაც ეცნობოდა და სწავლობდა მასწავლებელთა და მოსწავლეთა ურთიერთდამოკიდებულებას. ხედავდა მათ შრომას, განიცდიდა მათი გამარჯვების სიხარულს, დამარცხებით გამოწვეულ წუხილს. მწერალს უხაროდა რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან თავმოყრილ ბავშვებს ასეთი ურთიერთგაგება, თანამეგობრობა, სიყვარული და ერთსულოვნება აერთიანებდათ. ყოველი მათგანი ცდილობდა სამშობლოს ღირსეული მოქალაქე გამხდარიყო. ამის საუკეთესო მაგალითად დასრულებულ ნაწარმოებში გვიჩვენა სახელოსნო სკოლაში აღზრდილი ყმაწვილი გელა.

სოციალისტური ყოფით აღზრდილი ბავშვების ცხოვრების ჩვენგან-
პით, მწერალმა დაგვანახა ჩვენი ახალგაზრდობის მაღალი სულიერი
დონე და პატრიოტული შეგნება.

ჩვენი ბავშვები კარგად იცნობენ მოთხრობას „მამიდა თეოს მა-
რანი“, რომელსაც ახასიათებს თხრობის ზომიერი იუმორი. აქ გაცო-
ცხლებულია უსულო საგნები და ყველაფერი ბუნებრივადაა გადმო-
ცემული, პატარა მკითხველები დიდი ინტერესით უსმენენ მამიდა თე-
ოს მარანში ჭურჭლის კამათს — რომელი მათგანი ამშვენებს მარანს
და რომელი უფრო სასარგებლოა ადამიანისათვის. ამით მწერალი ას-
წავლის ბავშვებს, რომ ოჯახში ყველაფერი საჭირო და აუცილებელია,
რომ თითოეულ მათგანს თავისი დანიშნულება და მოვალეობა აქვს,
რომ ისინი უერთმანეთოდ არ ვარგიან. ყოყოჩობა, თავის თავზე დილა
წარმოდგენა, თავისთავის ქება ვაჟკაცობა არ არის, ხოლო ზოგ შემ-
თხვევაში დამღუპველიცაა.

ყველა მისი საბავშვო მოთხრობა: „მზის ქვეყნის ბავშვები“. „ბედ-
ნიერი თაობა“, „ჩვენი ეზო“ და სხვა თანამედროვეობას ეხება.

ვინც მარიჯანს იცნობდა, ვისაც საქმიანი ურთიერთობა ჰქონია. ან
უსაუბრია მასთან, უნახავს იგი მწერალთა კავშირში. თავის საწერ
მაგიდასთან — თმებდათოვლილი, მაგრამ ენერგიული, საქმიანი, ლამა-
ზი, სიმპათიური, მიმზიდველი, — მიხვდება, ეს ინტელექტუალური ქა-
ლი საინტერესო იყო, არა მხოლოდ როგორც მწერალი, არამედ რო-
გორც ქალი, დედა და მოქალაქე.

მარიჯანი აქტიურ საზოგადო მოღვაწეობას ეწეოდა: იყო მწერალ-
თა კავშირის კონსულტანტი და მიმღები კომისიის პასუხისმგებელ
მდივანი.

მარიჯანი სიყვარულსა და პატივისცემას იმსახურებს, როგორც
პატრიოტი ქართველი დედა, ვინაც სამშობლოს აღუზარდა სამი სა-
ხელოვანი შვილი: დიმიტრი ალექსიძე — საბჭოთა კავშირის სახალ-
ხო არტისტი, შვეჩენკოს და შ. რუსთაველის პრემიის ლაურეატი. თე-
ატრალური საზოგადოების თავმჯდომარე, რეჟისორი: ნელი ალექსი-
ძე — საქართველოს დამსახურებული მხატვარი; ირინე ალექსი-
ძე — საბჭოთა ხელოვნების ცნობილი ოსტატი, მოცეკვავე. სსრ კავშირის
სახალხო არტისტი, სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი.

ცხოვრების და შემოქმედების გრძელი და რთული გზა განვლო
მარიჯანმა. დადგა ის დრო, როცა დაღლილ მწერალს თითქოს უნდა
დაესვენა. მაგრამ არა, მისი მღელვარე, ანთებული, მოსიყვარულე გუ-

ლი ბავშვებისთვის ბოლომდე ძეგრდა, ყოველთვის მათზე ფიქრობდა, „მე სიყვარულმა მასწავლა წერა, ბედნიერებას ლექსში ვხედავდი“ — წერდა პოეტი.

საოცარი იყო, რომ ნახევარ საუკუნეს გადაცილებულ ქალს პოეტური აღმაფრენა არ სტოვებდა. რამდენი შესანიშნავი ლექსი გამოაქვეყნა თავისი სიცოცხლის ბოლო წლებში! ვინ დაიჭერებს, რომ მარიჯანმა ლექსი „მზითვის სარკე“, იმ წლებში დაწერა, როცა გრძობა ცივდება, როცა ადამიანი ყველაფრის მიმართ ინდიფერენტული და გულგრილი ხდება. „თუ ამდენ ხანს მინახავდი და ზრუნვას არ მაკლებდი, შეგენახა ჩემი სახე, მზითვის ცივო სარკევ, ახლა მუდამ თალხებში ვარ, ფიქრი მდევნის ერთი, რად მაცვია შავი კაბა, თმა მაქვს თეთრი, თეთრი“...

ვფიქრობთ, რომ ეს ლექსი ერთ-ერთი მარგალიტია მარიჯანის ლირიკულ ლექსებს შორის.

1964 წელს გაზ. „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაისტამბა მარიჯანის მეორე ლექსი: „წუთები, რომელიც გახსოვს“. ეს ლექსიც ისეთივე სათუთი, ნაზი და ქალურია, როგორიც თვითონ იყო.

მარიჯანმა განვლო მღელვარე და საინტერესო ცხოვრება, ბევრის მნახველი და მომსწრე იყო. ეს ცხოვრებაზე დაკვირვება და გამოცდილება, შესანიშნავად გამოხატა პატარა ლირიკულ ლექსში: „სიცოცხლე განვლილი დღეები როდია, არამედ წუთები, რომელიც გახსოვს“.

უკანასკნელად, როცა პოეტს უგრძენია საშინელი ჟამის მოახლოება, კალამი მოითხოვა, მაგრამ მარჯვენა ხელმა უღალატა. მიმხვდარა პოეტი, რომ სამუდამოდ სტოვებდა სიცოცხლეს და თავის საყვარელ კალამს. „მე მოვკვდები, თუ არ ვიმღერ, მას რაც გულზე მაწევს, მე მოვკვდები, ალბათ იმ დღეს, როცა ლექსს ვერ დავწერ...“

მართალი იყო პოეტი, ასრულდა მისი ანდერძი, 1978 წელს 9 მაისს იგი გამოეთხოვა სიცოცხლეს.

წავიდა ფაქიზი სულის ლირიკოსი პოეტი, პოეზიის ტრფიალი, პოეზიაზე შეყვარებული, საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის ერთ-ერთი ნიჭიერი წარმომადგენელი.

მარიკა მიქელაძე

(1908—1957)

პოეტი ქალი, მარიკა მიქელაძე ეკუთვნის ქართველი პოეტების იმ მძლავრ ბირთვს, რომელმაც თავისი ქვეყნის ეროვნულ-კულტურულ საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა და ანთებული გულით უმღერა ახალ, სოციალისტურ სამშობლოს. მან ღირსეული ადგილი დაიკავა ქართველი პოეტების: მაყვალა მრეველიშვილის, მარიკა ბარათაშვილის, ალიო მირცხულავას (მაშაშვილი), კ. ბობოხიძის, კ. კალაძის, ა. ადამიას, ნაზი კილასონიას და სხვათა გვერდით.

კომკავშირელმა ქალმა თავისი პოეტური კარიერა „ახალგაზრდა კომუნისტის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული ლექსით „კომუნისტით“ დაიწყო და მაშინვე აღიარებულ იქნა, რომ მწერლობაში მოვიდა ნიჭიერი ლირიკოსი პოეტი ქალი, თავისი კოლორიტული ხმით და რეალისტური შემოქმედებით.

მარიკა მიქელაძის ყველა ლექსი არის სოციალისტური სამშობლოს ცხოვრების გამოძახილი, მისი სიცოცხლის და შრომითი დიდების ქეშმარიტი სურათი.

1930 წლიდან მარიკა მიქელაძე სისტემატურად აქვეყნებდა თავის ლექსებს ჩვენი რესპუბლიკის თითქმის ყველა ჟურნალ-გაზეთში.

სამწუხაროდ, დღეს ბევრი უკვე აღარ იცნობს დაუშსახურებლად მივიწყებულ პოეტ ქალს, ბევრი კარგი ლექსის ავტორს. ვფიქრობთ,

დრო არის შეიქმნას მარიკა მიქელაძის, როგორც შემომქმედი პოეტი ქალის შესახებ გამოკვლევა.

მარიკა მიქელაძე მწერლობაში ნინო ნაკაშიძემ გამოიყვანა. იგი მას გაწეულ ამავისათვის „ნათლიას“ ეძახდა და ლექსიც მიუძღვნა.

დიდ ყურადღებას და სიყვარულს იჩენდნენ მწერლები ახალბედა პოეტისადმი: შ. დადიანი, ეკ. გაბაშვილი, გ. ქიქოძე, ა. მირცხულავა, კ. კალაძე, ა. ადამია, ე. ქარელიშვილი, გ. აბაშიძე, ნ. აგიაშვილი, ს. მეგლაძე, მარიჭანი, მ. გარიყული, მ. ბარათაშვილი და სხვები.

ეს მწერლები არასოდეს უყურადღებოდ არ სტოვებდნენ თავისი ბედით ტრაგიკულ პოეტს. ყოველთვის საესე იყო მეგობრებით მისი ნახევრად უმზეო, პატარა ოთახი. მათ გულს უკლავდა მშვენიერი გრძნობის ახალგაზრდა ქალიშვილის ცალი ფეხი, შავი ტყავის მძიმე ფეხსაცმელითა და სპეციალურად ამალღებული მაღალი ქუსლით. იგი მტკივნეულად განიცდიდა, როცა თავის მეგობარ მწერლებს ჯოხზე დაყრდნობილი მიაცილებდა ქუჩის კარებამდე, ამ ორიოდ ნაბიჯის გადადგმაც როგორ უჭირდა... და მიუხედავად ამისა, ბუნებისაგან დაჯილდოებული იყო დიდი რწმენით, სულგრძელობით და ცხოვრებაზე ოპტიმისტური შეხედულებებით; ცხოვრებას პოეზიით ილამაზებდა, ლექსებში ხედავდა სიცოცხლის არსს. ეს ოპტიმიზმი კარგად იგრძნობა მის ლექსებში.

მარიკა მიქელაძემ პირველივე ლექსით მიიპყრო ქართველი საზოგადოების ყურადღება, თავისი იდეური სიმანვილით, დინამიკით, ემოციურობით, მომავლის დიდი რწმენით. ასე ჰყავდა პოეტს წარმოდგენილი ნამდვილი ჭეშმარიტი ახალგაზრდობა.

თვითონ მარიკა მიქელაძეს, მუდამ ბრძოლის ცეცხლით ანთებულს, სძულდა, ეჯავრებოდა ფუფუნებასა და განცხრომაზე მეოცნებე კაცი. „კაცი, თუ იგი კაცობას ჩემობს, ბრძოლით მიაღწევს, გულის ხვაშიადს, რადგან სიცოცხლე ქარიშხალია“.

მარიკა მიქელაძე 1908 წელს დაიბადა სოფელ კულაშში (სამტრედიის რაიონი). მამა აპოლონ როსტომის ძე მიქელაძე, რუსეთ-იაპონიის ომის მონაწილე იყო.

„ჩვენს სახლში, — იგონებს პოეტი, — ხშირად იკრიბებოდნენ რევოლუციონერები. თავს აფარებდნენ მამაჩემის პატიოსან, სანდომიან

სახელს და თვითონაც რევოლუციურად განწყობილი, ხშირად ფულით ეხმარებოდა მათ.

მარიკა მიქელაძის დედა ივლიტა (ფუცუ), ელიაევს ქალი, ცნობილი რევოლუციონერის შალვა ელიაევს და იყო, ხოლო მათი უფროსი ძმის, ნიკო ელიაევს ერთ-ერთი ქალიშვილი, მარიკა პოეტ სიმონ ჩიქოვანის მეუღლე. ასე რომ, მარიკა მიქელაძე კარგ წრესა და ლიტერატურულ გარემოში იზრდებოდა.

მარიკა მიქელაძეს სკოლის კარები არ უნახავს. მისმა ბავშვობამ ისე გაიზრინა, რომ არ ჰქონია ბედნიერება თავის ტოლ ბავშვებთან თამაშის და ცელქობისა.

მას სახლში ამზადებდნენ საშუალო სკოლის ატესტატისათვის დედები: დამსახურებული მასწავლებელი პოლინა მიქელაძე და ცნობილი პედაგოგის, მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ჯაჭუ ჯორჯიკიას მეუღლე ნინო მიქელაძე.

მისი დიდი მისწრაფება უმაღლეს სასწავლებელში შესვლისა, ისევე ავადმყოფობამ შეაფერხა, რაც მთელი თავის სიცოცხლე მწარე ხინჯად გაჰყვა.

თვითგანვითარებას დაწაფებული, მომავალი პოეტი ქალი, ყველას ანცვიფრებდა თავისი ერუდიციით.

დედის კალთას მიჭაჭვეულ მარიკას წიგნებისა და საყვარელი დედის მეტი არაფერი გააჩნდა. დედა — მისი მშობელი და უფროსი მეგობარი იყო. როგორც კი თავის თავში პოეტი იგრძნო, პირველივე ლექსი დედას მიუძღვნა. „დედა, დედა! თუ ამ სახლში, რამე კარგმა გაიეღვა, თუ სიკეთე სთესა ოდეს ამ უღონო ჩემმა ხელმა — შენთა თვალთა სათნო ელვა, სადაც უნდა წავსულიყავ, დამტეხოდა ელვამეხი, კლდის ქიმიდან უცაბედად დამსხლეტოდა ორივე ფეხი, დამიჭერიდი გადაჩეხილს, სადაც უნდა წავეყვანე გზაუხიავ ბედისწერას, დაბრუნებულს დამხვდებოდა მიმტევებელ თვალთა მზერა, ივიწყებდა ჩემი გული, თუ რა ქარში გავიარე, შენი დიდი სიყვარული მომიჩინდა ნაიარევს“.

უკეთ გამოხატვა დედის მშობლიურ ზრუნვისა და სითბოსი იშვიათია.

ამის შემდეგ საკმაოდ დიდმა ღრმმა გაიარა. იმ წელს მარიკა მიქელაძე ბათუმში ისვენებდა, როცა თბილისში ცნობა მოვიდა — მარიკა ძლიერ ავად არის, ემფიზემა აღმოჩნდა — ფილტვები თავის დანიშნულებას ვეღარ ასრულებს, უნდა ჩამოვიყვანოთო.

პოეტი ბათუმიდან მისმა უახლოესმა მეგობრებმა — მწერალმა პარმენ ლორიამ და პოეტმა მალაზონიამ გამოაცხადეს. მათ თან ახლდა მარიკას ახალგაზრდა ექიმი.

მარიკა მიქელაძეს ავადმყოფობის პერიოდში, არ მოშორებია მისი თბილი, განუყრელი მეგობარი, ახლო ნათესავი ვასილისა ლეჟავა (სახ. უნივერსიტეტის ქიმიის კათედრის მასწავლებელი). მას არც შემდეგში დაუკარგავს თავისი საამაყო მეგობარი. ეს ის შესანიშნავი ადამიანია, რომელმაც შეგვაძლებინა მისხალ-მისხალ მასალების მოგროვებით აღგვედგინა აქა-იქ გაფანტული ფარატინა ბარათები, ძველი რვეულის ფურცლებზე პოეტის ავტოგრაფები, რითაც შევძელით გაცნობოდით მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

დღე არ გავიდოდა, რომ მისი კარი ვინმე კეთილის მსურველს არ შემოედო. ყოველი მათგანი თავს ვალდებულად თვლიდა მარიკასთან წაეკითხა თავისი ახალი ლექსები. კამათი, პაექრობა, აზრთა გაცვლა-გამოცვლა შუალაშემდეგ გასტანდა ხოლმე.

მარიკა მიქელაძე საინტერესო მოსაუბრე იყო, ოხუნჯობა და სიტყვა-პასუხი ეხერხებოდა. ერთხელ შემოსტუმრებულ მწერალ ნიკა აგიაშვილს დაგვიანება უსაყვედურა: „Агиашвили Никао, не признает никого“. ყველა იქ მყოფს გაეცინა.

და აი აქ, ამ ნახევრად ბნელ, უღიმღამო ოთახში იწერებოდა მარიკა მიქელაძის უფაქიზესი ლექსები. აქ დაწერა თავის საყვარელ მეგობარ, პოეტ ანა კალანდაძისადმი მიძღვნილი ლექსი — „ვსაუბრობ ანასთან“. საოცარ მღელვარებას განიცდიდა მისი გული, თვალეზში სიხარული ჩაუდგებოდა, როცა კარებში პოეტი ანა კალანდაძე გამოჩნდებოდა. თითქოს ჰერი მადლა იწევსო, თითქოს მისი უფერული ოთახის კედლები ფართოვდებოდა. „ჩემს მყუდრო ოთახში, მე მუდამ მარტო ვარ, ზოგმა დამივიწყა, ზოგმა მიმატოვა, წავიდნენ ყველანი, მე სევდამ დამთოვა; — ჩემს მყუდრო ოთახში, მე მუდამ მარტო ვარ, — ავიღე წიგნი და ვსაუბრობ ანასთან... რა არის? ოთახი განათდა ანაზღად. უხეში ავეჯი დამშვენდა, დანაზღა, რა მოხდა? მე მხოლოდ ვსაუბრობ ანასთან“.

რაოდენ დიდი, სათუთი გაცნობია ჩაქსოვილი ამ სტრიქონებში, როგორ გრძნობდა იგი ანა კალანდაძის პოეზიის მომხიბვლელ, ჯადოსნურ ძალას.

უყვარდა მარიკას პოეტ ნაზი კილასონიას მსუბუქი, ნარნარი, გულწრფელი ლირიკული ლექსები. მართალია, ნაზი კილასონია შედა-

რებით მარიკასთან, უმცროსი იყო, მაგრამ მათი პოეტური პალიტრა, საოცრად ემწყობრებოდა ერთმანეთს. მათ ესმოდათ ერთმანეთის პოეტური ენა. „ყვავილების მაყარი ვარ და ყველაზე მაღალი ვარ“ — ეს არ იყო ნათქვამი თავმოწონებით და პატივმოყვარეობით. ნაზი მართლაც ასეთი მაღალი სულის პოეტია. „ცინცხალ-ცინცხალ ლეცხებით მთელი სიცოცხლე დასწონა, ეს ყვავილების მაყარი, ეს ვარსკვლავ გადნაყარი, ციდამტკაველა გოგონა, არის მთებურად მაღალ“.

მარიკა მიქელაძე შესანიშნავად ხედავდა, გრძნობდა ნაზის მაღალ სპეტაკ სულს, ბავშვივით უფრთხილდებოდა, ელოლიავებოდა მის ნივს და ფიქრი, ფიქრი მის მომავალზე არასოდეს არ სტოვებდა.

აქ, ამ ოთახში დაიწერა მისი ლექსი თავის საყვარელ მეგობარ მაყვალა მრევლიშვილისადმი, რომელსაც იგი „დობილს“ ეძახდა.

1943 წელს, როცა სამამულო ომი მძვინვარებდა, პოეტი ქალების ფიქრი სხვა რა უნდა ყოფილიყო თუ არა საბჭოთა ხალხის გამარჯვება: „აღარ მთავრდება ზამთარი, ქარმა სისინით დამალა... ნეტავი ამ დროს სად არის ჩემი თვალსველა მაყვალა?“

პოეტი მეგობარს ბრძოლისკენ მოუწოდებდა, ერთად ყოფნას. მტკიცე მეგობრობასა და შემკვიდროვებას სთხოვდა: „და ამ ქარბუქში, ელვაში. რომ ბრძოლის ზარი მქუხარებს, ნურც გავთიშულვართ მე და შენ ქართულ მზით შენადულარი“.

მართალია, მარიკა მიქელაძეს თავის უახლოეს მეგობრისათვის. მარიკა ბარათაშვილისათვის ლექსი არ დაუწერია, მაგრამ ის არა ნაკლებ განებივრებული იყო მისი ჩვეული ადამიანური ყურადღებით და მზრუნველობით. სადაც არ უნდა ყოფილიყო მ. ბარათაშვილი. მწერლებში თუ ტრიბუნაზე, არასოდეს ავიწყლებოდა თავისი დაჩაგრული მეგობარი, ობოლ მარგალიტივით დაგვრჩა მარიკა ბარათაშვილის მოგონება საყვარელ პოეტ ქალზე.

„მე მაგონდება საღამო, გაზაფხულის მხიარული ხმებით. აღსავსე ქუჩები, — წერს მარიკა ბარათაშვილი, — აქეთ-იქით მწკრივად ჩალაგებული ხეებით და მძიმე ავადმყოფის, ნახევრად გაშავებულ ოთახში, ჩვენი საუბარი სიცოცხლეზე, მეგობრობაზე, პოეზიაზე. ახლა მის საუბარს მონატრებული, ვფურცლავ მის ნაჩუქარ წიგნს, რომელსაც ჩემი მეგობრის სული და გული შეუნახავს.“

ამ წიგნის ფურცლებიდან — ხან საქართველოს ბუნებით მოზობლული მხატვარი შემომტკეპრის, ხან ნაზი და სათუთი სატრფო და მე-

ომარი... მის ლექსებში ძლიერი მაყორული ტონი ჟღერს, ხან ვაჟკაცური ხმა ჰქუხს“.

ასე გვიხასიათებს პოეტს მარიკა ბარათაშვილი. მართალია, მარიკას პოეზია ოპტიმისტური, ომახიანი, მზის სხივებით ნაშუქი სიმღერების პოეზიაა: „სამშობლოში მზე ანათებს, ვკეკოთ უფრო ხმა მაღალი“. ეს ანთებული სტრიქონებიც მარიკა მიქელაძეს ეკუთვნის. მაგრამ მწერლებისადმი მიწერილ მის ბარათებში, მაგალითად, ალიო მირცხულავასადმი, ვეცნობით პოეტი ქალის გულისტივილს და მის უღიმღამო ცხოვრებას.

რამდენ დროს აკარგვინებდა მარიკას ფიქრი და ზრუნვა ჯანმრთელობაზე, რაც შემოქმედებითს მუშაობაში ხელს უშლიდა, ცხოვრება კი, რომელიც ნორმალური არასოდეს ჰქონია, წინ მიდიოდა და ისიც, გაზაფხულდებოდა თუ არა, სულ საგზურების ძებნაში იყო.

„მივიღე ასი მანეთი! გმადლობთ. ლიტფონდში ნათხოვარი მაქვს ევპატორიის და შოეის პუტიოვკა (განცხადება შეტანილია). თუ სანდრო ეულს რამე შეუძლია, მომეშველეთ, სამაგიეროდ ამხანაგურ სამსახურს მე ოდესმე შევძლებ...“

თუ ჩემთან მოხვალ, წავიკითხავ ჰაინეს თარგმანს და ამასთან დაკავშირებით, შეიძლება საინტერესო საქმე გავაკეთოთ.

ბარათის საქმიანი წერილის გათავების შემდეგ, გისურვებ კარგათ ყოფნას და ჩემი ნახვაც მოგეგონებინოს.

გულითადი სალამი, 1935 წელი“.

მარიკა მიქელაძის მეორე წერილი ალიო მაშაშვილისადმი, მათი ურთიერთ მეგობრობისა და ადამიანობის მაჩვენებელია:

„სალამი ალიო!

არ მეგონა, თუ ასე დაივიწყებდი მეგობარს, მაგრამ რას იზამს კაცი — ალბათ მოუცლელიობის მიზეზით ველარ ახერხებ ჩემს ნახვას, როგორც ყველა მწერალს, მეგობარი მაშინ მოაგონდება, როცა რამე გაუჭირდება.

გავიგე პიესა დაგიმთავრებია და წავიკითხე ქება მისი, მახარებს შენი გამარჯვება.

ეს ერთი და სხვა ათასი...

მოკლედ ის საქმე, რომელზედაც გელაპარაკე, შენ უნდა მოაგვარო და რაც შეიძლება ჩქარა. მე მგონი მიხვდები, თუ რამდენად საჭიროა ეს ახლა ჩემთვის.

ალიო, მე შენთან კიდევ ერთი სათხოვარი მაქვს. დღეს ლიტფონდის

გამგეობის სხლომაზე ჩემი საკითხი დგას. შენ გამგეობის წევრი ხარ და შეგიძლია დამეხმარო. ახლა გამოჩნდება, რამდენად გულისხმიერი ადამიანი ხარ და შეგიძლია მეგობრობის გაწევა. არასოდეს ისე საჭირო არ ყოფილხარ ჩემთვის და არასოდეს ასე საჭირო არ ყოფილა საჭირო მეგობრული ხელი, როგორც ახლა.

მაშ, ასე, ველი პასუხს ამ საკითხზე.
გულითადი ამხანაგური სალაში.

25/IX“.

მწერლობა ქალიშვილმა ახალგაზრდული ალტაცებით დაიწყო და ეს ალტაცება ბოლომდე შერჩა.

საინტერესოა მისი პატრიოტული და მოქალაქეობრივი ხასიათის ლექსები, რომლებშიც გამოხატულია საკუთარი პოეტური მრწამსი, შეხედულება, თუ როგორი უნდა იყოს მწერალი და რას უნდა ემსახურებოდეს ის, რომ ღირსეული სახელი დატოვოს: „არ თქვა ჩრდილი შემეძლო, გავიჩინე ხანძარი, სიყვარული შემეძლო — სიძულვილი დავძარი, დახმარება შემეძლო — გავიმეტე თავზარი, მხოლოდ საქმე დარჩება, მტკიცედ განაჰქედარი“.

მთელი თავისი მწერლობის გზა მარიკა მიქელაძემ, უანგარო შრომაში განვლო. სისპეტაკეს და პატიოსნებას ქადაგებდა. „თავსმნაა წვიმა, გრიალებს ქარი, და რუხი თქორი ქარდაქარ მოდის, არა. რა არის ამ ქვეყნად მყარი, შენ მოუსმინე მხოლოდ შენს სინდისს“.

ასეთ მოთხოვნილებას უყენებდა პოეტი თავის თავს. ასე ესმოდა პოეტის როლი და ხალხის წინაშე სამსახური.

ნათელი აზრი, ნათელი ფორმა იყო მარიკა მიქელაძის ლექსების ღირსება. ამიტომ ეტრფოდა პოეტი თეთრ ფერს, როგორც სიწმინდისა და სისპეტაკის სიმბოლოს.

თუ ამ კონცეფციით მივუდგებით პოეტის ლექსს — „ღრუბელი“. აქაც დავინახავთ კეშმარიტების ქადაგებას: „საიდან სად წამოსულხარ, პაწაწინა ღრუბელი, საიდან სად დაგაქროლებს ქარიშხალი უბედო... ვინ დასტოვე მთების მიღმა, სატრფო, თუ ახლობელი? აქ ვინ იქნეს შენი შემწე, გულის შემატკივარი?!“

მაგრამ ვაი, რომ აქ ქათქათა, სპეტაკ ღრუბელსაც ჰყოლია მტერი, რომელსაც თავის ნებაზე დააქროლებს ქარიშხალი, — როცა უნდა გააშავებს თქეშად და ღვართქათად აქცევს: „არვინ იტყვის, თუ შენ

იყავ უწყინარე მერცხლისა, თეთრი იყავ. გაგაშავა ბოროტებამ ქვეყნისა“.

ლექსი სიმბოლურია, მაგრამ რაოდენ კოლორიტული. თავისებური, ცხოვრებისეული იგი.

მისი ერთ-ერთი ლექსი — „სანთელი“ ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა და საოცრად ეხმაურება პოეტი ქალის პირად ცხოვრებას: „ებრძვის სანთელი დამეს გოლიათს, შემოსდგომია ბინდი ულევო, სანთელსაც მხოლოდ ერთი გული აქვს და ისიც იწვის ჩემი გულივით. ოპ. როგორ უნდა ამ გულს საბრალოს ნაკადი მზის და ბედნიერების: იუჟნიე, გულო! ერთი ხარ მხოლოდ, უამრავ ბინდებს ვერ მოერევი“.

იშვებითა, რომ ასეთ პატარა მოცულობის ლექსში, პოეტს ასე მკვეთრად გამოეხატოს თავისი ცხოვრების მრწამსი.

დიდი ადგილი უჭირავს მარიკა მიქელაძის შემოქმედებაში სამამულო ომის თემას. ამ პერიოდში შექმნა მან მთელი ციკლი მშვენიერი ლირიკული ლექსებისა, რომლებშიც გამოკვეთილად იგრძნობა ამაღლებული, პატრიოტული გრძნობა, სამშობლოსადმი თავდადებული სიყვარული, მოწოდება მშვიდობისაკენ და მოძმე ხალხებთან მეგობრული ურთიერთობის საზეიმო ჰანგები და სხვ. ასეთებია: „დროშა ტარიდან ჩამოხეული“, „თეთრი ხალათი“, „თქვენ წახვედით“, „მხოლოდ საქმე დარჩება“, „დაბრუნება“. „ჩვენ დები ვართ ყველა“ (ლენინგრადელ პოეტ ქალს). „წერილი ფრონტზე“, „ბეწვის ხიდი“, „ბარათი ამერიკელ დედას“, „ტანია“ და სხვ. ეს ლექსები სოციალისტური ქვეყნის ქეშმარიტი ეპოპეაა, სადაც პოეტი ილაშქრებს ომის გამჩალებლების წინააღმდეგ: „შენ გაცინების სიხარულს ბედავ, არ გესმის შორით დედების კვნესა? შენი შეილია, ბედკრულო დედავ, მთელ ქვეყანაში სიკვდილს რომ სთესავს. ბედკრული მეთქი! ეს სიტყვა განა ანაზღად დამცდა, ჰაიპარალოდ? შენ ბედკრული ხარ, სწორეთ შენს ნანას გამოუზრდია ის არამზადა“.

მარიკა მიქელაძე უმღერის საბჭოთა ხალხის გმირობას, ვაჟაკობას, ახალგაზრდა ქალების აქტიურ მონაწილეობას და თავდადებას, ყველა საბჭოთა ადამიანს, ვინც ომის ქარცეცხლიან დღეებში თავისი წვლილი შეიტანა საერთო გამარჯვების დიდ საქმეში. „დროშად ფრენილო ამაყო გოგოვ, სივრცეებისკენ მებრძოლ სხეულით“. — ასე იწყებს პოეტი ლექსს — „დროშა ტარიდან ჩამოხეული“ და გვიჩვენებს, თუ რამხელა გული, რა ნებისყოფა, რა გამძლეობა და შემართება უნდა ჰქონოდა ჰაერში მფრინავ საბჭოთა ქალიშვილს. „კიდევ რამ-

დენი სივრცე გელოდა, ელვა გაშლილი გველებად, შენ — უპირველეს საქართველოში, შენ გოგოებში საკვირველებად“.

შენ ახალგაზრდობაში დარჩები თავგანწირვის სამაგალითო სიმბოლოდ, ეუბნება მას პოეტი. მაგრამ აგერ, განა ასეთივე გმირობის მაგალითი არ არის ახალგაზრდა ქალიშვილი, მეზობელი რუსი გოგონა ტანია, რომელიც თავის ასაკის გაფურჩქვნის პერიოდში იღუპება ფრონტზე?! „შენს გულზე რისხვამ გადაიარა, და აჩმართე, როგორც მახვილი, გულანთებული დასწვდი იარაღს საბჭოთა ქალის ამაყ სასელით, შენ დროშა იყავ, ქალი კი არა, შურისძიების გამომსახველი“.

საბჭოთა ახალგაზრდობამ თავისი კემმარტი, სასახელო კვალა დასტოვა სამამულო ომის ისტორიის ფურცლებზე.

ვინ მოსთვლის რამდენი ათასობით საუკეთესო ჯაბუჯი, — მათ შორის თვით პოეტის მახლობლები და მეგობრები. დაწვა უცხოეთის მიწაზე, რომელთაც არც სამშობლოში დაბრუნება და არც მშობლიური ცრემლი ღირსებით: „ეგებ ამ წუთში, ცეცხლის ქვეშ დგახარ, ან მართო გდინხარ, იცლები სისხლად? ოჰ, მსურს გადავიქცე ელვად და მეხად, მდაბლად დავეცე ხელებს სისხლიანს...“

დიდია სიყვარულის გრძნობა და თბილი დამოკიდებულება მოძმე ხალხებისადმი. მარიკა მიქელაძეს არ ავიწყდება თავისი ჩრდილოელი „და“ — ასე უწოდებს იგი რუსეთის გამოჩენილ პოეტ ქალს ანა ახმატოვას, რომლის სამშობლო იმ დროს ტყვიამფრქვევების ცეცხლსა და ალში იყო გახვეული. მსოფლიოში ცნობილი არქიტექტურული ქალაქი, ლამაზი ლენინგრადი მის თვალწინ იწვოდა, ინგრეოდა და ნადგურდებოდა: „ჩემო კარგო, მე არ ვიყავ შენთან მაშინ, მაგრამ გულმა ტკივილები შენი ზიდა, მე გხედავდი, ბრძოლის ქარში ლენინგრადელს ჩემს შორეულ თბილისიდან“.

ანა ახმატოვა ქართველი მწერლების საყვარელი პოეტი. გ. ტაბიძე, ს. ჩიქოვანი, ალ. აბაშელი, ვ. გაფრინდაშვილი, საერთოდ „ცისფერყანწელები“ შეყვარებულნი იყვნენ ანა ახმატოვაზე.

მარიკა მიქელაძეს მოსწონდა მისი გმირული სულის პოეზია, მისი დიდი შემართება. „და იგი, ხმა ცეცხლისა, უნათებდა დიად ბრძოლებს, მას უსმენდნენ შენი ძმები მტერთა ურჩი, შენ კალამი მაშინ, ხიშტებს გაუტოლე, და იყავი გმირ ქალების ერთი ბურჯი“.

სამართლიან სიძულვილის გრძნობას აღვივებს დამპყრობლებისადმი ლექსი „დაბრუნება“. დასავლეთისაკენ მიმავალ ლაშქარს შემთხვევით გამოეთიშება ერთ-ერთი წითელარმიელი, დაუოკებელი სურვილი

აიტანს, ნახოს თავისი მშობლიური სოფელი, დედა, და, მაგრამ ჭარის-
კაცი რას ხედავს, — გონს ვერ მოსულა. მტერს სახლი ცეცხლით გა-
დაუბუგავს, ვაშლის ხეზე ხედავს ჩამომხრჩვალ დედის გვამს.

საშინელი შურისძიებით შეპყრობილი საბჭოთა მეომარი იჩოქებს.
დედის გვამის წინაშე და ფიცს სდებს: „დედავ, ეს ჩემი მახვილი არ
ჩაეგება ქარქაშში, არ დავიძინებ გულითა ლამაზმანების ლაშქარში,
სანამ ჩვენს წმინდა მიწაზედ, მურტალ ფეხებით დადიან“.

თავზარდაცემულ, ფიქრებში წასულ ჭარისკაცს მეთაურის ხმა გა-
მოიყვანს მდგომარეობიდან, მოსწყდება ადგილს, დასავლეთისკენ მი-
მავალ ლაშქარს უერთდება, აღსილი უფრო მეტი შურისძიებით, რომ
სამაგიერო გადაუხადოს მტერს.

დიდი იყო ამ დროს კომკავშირელი ახალგაზრდობის ქმედითი ძა-
ლა. მარიკა მიქელაძე ეტრფის ახალგაზრდობას, მის მარჯვენას, ბრძო-
ლის ქინით ანთებულ, გაუტეხელ, სამშობლოს უკეთესი მერმისისათ-
ვის მათ მებრძოლ გულს.

ახალგაზრდობის თემატიკას საკმაოდ დიდი ადგილი უჭირავს პო-
ეტის შემოქმედებაში. სოციალისტურ შრომაში ჩაბმულ ახალგაზრდა
მეშახტეებს იგი „შავი ოქროს ოსტატებს“, ხოლო შრომის დოვლათს
„ოქროს“ უწოდებს: „თქვენ, ჯადოსნური ზღაპრის გმირებო, მთის
გულში ზიხართ, შორს იმზირებით: ხედავთ ხუთწლედის გმირთა მხნე-
ობას, ხედავთ სამშობლოს კეთილდღეობას, გესმით დომბასელ ძმათ
მოწოდება და წვება ოქრო შავ-შავ ზოდებად“.

მარიკა მიქელაძე შეხარის თანამედროვე საბჭოთა ცხოვრებას, ჩაის
პლანტაციებში გაშლილ ქალიშვილებს, მათ სიმღერას, სადაც შრომი-
თი სიცოცხლე დუღს. „ხალხნო, რა ვნახე ამ დილით, ეგებ თვალები
ამება? მე ვერ ვასწრებდი, ვერც ღიმილს, ვერც თვალის დახამხამე-
ბას“.

პოეტს აკვირვებს, მათი მოძრავი ხელების სისწრაფე, მათი დაძა-
ბული მუშაობა, მათგან ავსებული გოდრებისა და კალათების სიუხვე:
„არ გინდა ვერცხლი და ოქრო, არც ფარჩა, უცხო ჩითები, შენ გაამა-
ყებს, გოგონა. ევ შენი ოქროს თითები“.

ასე ხატავს პოეტი ქალი სახელმწიფოებრივ დოვლათის შემქმნელ
კოლმეურნე ქალებს: „მე კოლმეურნე რომ ვყოფილიყავ, ამოვავსებდი
ამ ხევს ბელტებით, მე ინჟინერი რომ ვყოფილიყავ, ხიდს ავაგებდი
თუნდაც ჩელტებით, მე არც ბელტი მაქვს და არც ჩელტები, არც
ზღაპარ ქალის თმები მდიდრული... რა გამაჩნია? მხოლოდ ლექსები,

და ხევზე გავდე, როგორც ხიდური, გამძლე არ არის? არც თუ დი-
დია? ო, ჩემი ლექსი — ბეწვის ხიდია და ზედ გაივლის მხოლოდ მარ-
თალი“.

პოეტი თავის ჩანგის ჰანგებს უერთებს მათ ერთსულოვან შრო-
მას, რომელიც მხოლოდ სინდისსა და პატიოსნებას ქადაგებს. მას პო-
ეზია ვერ წარმოუდგენია სინდისისა და სისპეტაკის გარეშე. პოეზია
არ არის ამის გარეშე, — ასე ესმის პოეტს პოეზიის არსი და დანიშ-
ნულება. ამ დიდი ჰუმანიტებისათვის არასოდეს უღალატია.

ლირიკულ ლექსებში პოეტი ქალი მეტად მგრძნობიარე და ფაქი-
ზია, სპეტაკი და უანგარო. იგი უმღერის ამაღლებულ სპეტაკ სიყვა-
რულს, რომელიც მთელი სილიადით მოსდებია მის სულსა და გონე-
ბას. ეს ამაღლებული გრძნობა ათქმევინებს მას: „შავი ზღვის ნიაეს
გაჰყვება ჩემი ოცნება ქალური, საფლავში დარდად ჩამყვება შენი
თვალების აღმური“.

პოეტი ქალი არ ცდილობს სატრფოსთან გასაერთოებას. იგი მხო-
ლოდ ოცნებობს მასთან მიახლოებას: „საკვმელთან ალვა დამდგარა
ლოცვად, ღამე გადაშლის ვარსკვლავთ ხალიჩებს, მინდა გაცნობოთ,
მე ისევე ვცოცხლობ და ეს სიცოცხლე თქვენ მომანიჭეთ“.

მარიკა მიქელაძე მთელ თავის სიცოცხლეს, მთელ თავის შემოქ-
მედებას ანაცვალებს სიყვარულის ერთ ბედნიერ წუთს, რომელიც
„მთელი სიცოცხლე, შემოქმედება ამ ერთ მალალ წუთს ელოდა
თურმე“.

მხოლოდ ეს ასულდგმულებს, ეს აძლევს სტიმულსა და სიცოცხ-
ლეს მის არსებას და შემოქმედებას: „კვლავ ვიმოსები მზით და ოც-
ნებით, ღმერთს ვეჭიბრები ბედისწერაში! მე თვითონ მიკვირს — რო-
გორ ვცოცხლდები, თქვენი თვალების სათნო მზერაში“.

პოეტი ქალის სულიერ განწყობილებას შესანიშნავად გადმოგვცემს
მისი ლირიკული ლექსები მიძღვნილი აჭარისადმი. იგი ზაფხულს
ხშირად აჭარაში ატარებდა, უყვარდა მისი ღამაზი, მღელვარე ზღვა,
ხან წყნარი, ხან ლომივით ფაფარაყრბილი, ალბათ კიდევ ამშვიდებდა
დარდიან პოეტს: „აჭარის მთები დამდგარი რიგად, ზვიადად მდგარი
მთები აჭარის! ჩასულ მზის სითბოს სანამდე ზიდავ, ზღვაო, დაქან-
ცულ ლურჯი ტანებით(დარდი აჭარის)“.

პოეტური თვალთ არის დანახული სურათი კენჭებისა და ზღვის
ურთიერთობაში. კარგად ჩანს სახე ზღვის, როცა ის გამოყრის კენ-
ჭებს და უკან ბრუნდება: „ჭრელი კენჭები თმაჭაღარა ტალღამ დაბა-

ნა, ოქროს ქვიშაში ჩააწვინა და უთხრა ნანა, ტანდაბანილი პატარები დასტოვა ქარში, თვითონ ბუტბუტით ფეხაკრეფით დაბრუნდა ზღვაში. ასეთი მოვლა მე არასდროს გამიგონია, ო, პაწიებო, რა გულცივი ლალა გყოლათ (ქრელი კენჭები)“.

მისი პატრიოტული ლექსებიდან ყურადღებას იპყრობს ერთი საინტერესო ცოცხალი ლექსი „გული ქართული“, რომელშიც შესანიშნავად არის წარმოდგენილი ქართველი ვაჟკაცის ხასიათი, ბუნება და რაც მთავარია, მისი გმირული შემართება და თავდადება. იგი შვიდ მტერთან ბრძოლაში დაეცა, შვიდჯერ მხარში დაქრილი. სისხლით შეიღება მისი გულისპირი, შვიდჯერ შემართა ხანჯალი, შვიდივე ძირს დასცა და მერვეზე მას თვით დაუბნელდა თვალთა ხედვა: „და გზის განდაგან ძევს ქართველი მკერდნატკივარი, დაკოდილ მკერდით დანდობია საყვარელ მიწას, — მკვდარია იგი, მაგრამ მკვდარიც სამშობლოს იცავს (გული ქართული)“.

ერთ-ერთ პატრიოტულ ლექსში მარიკა მიქელაძე შესანიშნავად გვინატავს ომიდან თავის სოფელში დაბრუნებული ჯარისკაცის ბედნიერ წუთებს, თითქოს გარშემო ყველაფერი იცინის, ყველაფერი ყვავის, სიხარულის ფერხული გაუბამს გამარჯვებული სოფლის ახალგაზრდობას: „...კვლავ დაუბრუნდა თვის კერას ლაშქრად წასული ვაჟკაცი... აქ დედა იყო მოხუცი, ვაშლის ხე მისი დარგული, აქ იყო შხე და სიცილი, სილაღე დაუძლეველი, თეთრით მოსილი სახლები ნათობდნენ პატარძლებივით. ახლა?.. თოვლია წითელი, მკლავდალეწილი არყები, მოხუცთა, ბავშვთა გვამები, ცეცხლში შეძრული მორებად... სისხლი და გაპარტახება ველურთა ნაკარნახევი (დაბრუნება)“.

ასე გამოხატავს მარიკა მიქელაძე ომის საშინებას.

როგორ მწარედ განიცდის პოეტი ქალი სამამულო ომში დაღუპული მეგობრებისა და ძმების დაკარგვას, რა საოცარ სიმარტოვესა და სიცივეს გრძნობს მისი სული: „ო, ძვირფასო, უთქვენობით როგორ ცივა, დახურულან ზეცის ოქროს კარები, იგივე მზე, იგივე მთვარე, იგივე წვიმა... ჩემთვის მუდამ ჰქრიან ცივი ქარები. გულცივებო! რატომ მეც არ წამიყვანეთ, თუ შავეთში მიდიოდით ძილისთვის? თქვენ წახვედით თბილ მიწაში დაიძინეთ, მე დამტოვეთ ქარიშხლების პირისპირ?“ მაგრამ რა არის ტანჯვით გავლილი გზა იმისთვის, ვინც სიკვდილი არჩია, თავი დაედვა მამულისათვის: „მხოლოდ საქმე დარჩება

კაცის ნამოქმედარი, ხიდი მომავლისაკენ მტკიცედ გადაწყვედი — მამულისთვის გაზრდილი შვილი მტერთა მკვეთარი, სიყვარული დარგული, სიმღერების მხედარი, მხოლოდ საქმე დარჩება კაცის ნამოქმედარი“.

მარია მიქელაძე საინტერესო მთარგმნელობით მუშაობას ეწეოდა. მის თარგმანებში იგრძნობა ინტელექტუალური პოეტი ქალის დიდი გემოვნება, განათლება, რუსული და ევროპული ლიტერატურის ღრმა ცოდნა.

მას აქვს თარგმნილი ჰაინრიხ ჰაინეს თორმეტი ლექსი; გოეთეს, ეჟენ პოტიეს, ა. პუშკინის, ჟუკოვსკის, ერშოვის, ვ. მაიაკოვსკის, სილვა კაუპტიკიანის, აბდურახმან ჯამის ლექსები და სხვ. როგორც მწერლების, ისე თემატიკის შერჩევაში მარია მიქელაძე ავლენს მთარგმნელის ფაქიზ, დახვეწილ გემოვნებას, პოეტურობას.

ვინ არ თარგმნიდა ა. პუშკინის პოეზიას XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან დღემდე. პუშკინი იყო და არის ქართველი კაცის საყვარელი პოეტი. იგი საოცრად ესადაგებოდა მის სულსა და გულს, მისთვის გასაგები იყო მისი პოეტური საიდუმლოების ენა. საოცარი ლექსთა წყობა, მუსიკალობა, სიმსუბუქე, ალიტერაცია ხელს უწყობდა მის ადვილად გადატანას სხვადასხვა ხალხებს ენაზე. „ზამთრის საღამო“, „გამდელს“ — ეს არის მარია მიქელაძის პუშკინის თარგმანის საუკეთესო ნიმუშები: „პირქუშ დღეების თანაზიარო, ტკბილო მოხუცო, გულით კეთილით შენ რა ხანია მიმელოდები ფიჭვის ტყეებში გამოკეტილი. როგორც გუშაგი გულსევდიანი, ზიხარ სარკმელთან და იტკირები, და ხშირად, ხშირად დამკნარ ხელებში შეჩერდებიან წინდის ჩხირები“. აქ შესანიშნავად არის დახატული ა. პუშკინის გამდელის ცოცხალი სახე — ჩასთვლემს მოხუცი შრომისა და გარჯისაგან დაღლილი და წინდის ჩხირებიც ჩერდება მის თითებში. რა პოეტურად და ცხოვრებისეულად აქვს გადმოცემული იგი.

მარიკას საუკეთესო თარგმანები იბეჭდებოდა მისსავე სიცოცხლეში სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში.

1957 წლის გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალმა“ გამოსცა მისი მოზრდილი ლექსების კრებული „მზე პირს იბანს“. ეს იყო პირველი და უკანასკნელი მისი წიგნი, სხვა წიგნი მას არ ღირსებია. ამ წიგნში საკმაოდ დიდი ადგილი დაეთმო მის საუკეთესო თარგმანებს. ვინ იტყვით, რომ ღირსი არ იყო უფრო ადრე, ახალგაზრდობაში გამოსულიყო მისი პატარა კრებული, ეზრუნათ, ეფიქრათ მის სახელსა და

პოპულარიზაციაზე. და ახლა როცა ვაკვირდებით ამ შესანიშნავ ლირიკოსი პოეტი ქალის ცხოვრებას, საოცარია და გვიკვირს, როგორ დაემთხვა ერთმანეთს მისი წიგნის გამოსვლით ალტაცება და სიხარული, მისი გარდაცვალების თარიღს.

ასეა ცხოვრებაში, ვის რა ბედი დაჰყვება!

მარია მიქელაძე გარდაიცვალა შუახნის ასაკში, ორმოცდათერთმეტი წლისა, 1957 წ. 7 იანვარს.

წავიდა ჩვენგან ჰუმბრიტად მზისა და სიცოცხლის მომღერალი მოქალაქეობრივი პოეზიის ერთ-ერთი შესანიშნავი წარმომადგენელი პოეტი ქალი, მაგრამ მისი სიცოცხლის სიყვარულით ანთებული ლექსები, მისი ალალმართალი სტრიქონები მუდამ იკიაფებს ქართულ პოეზიის საუნჯეში.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა	3
ზაბილინა ხოსიტაშვილი	7
ლოდია მეგრელიძე (მიმკრალი)	26
მარიამ გარიყული	57
საფო მგელაძე	73
კატო შიქელაძე	94
დარია ახვლედიანი	108
ნინო ტყეშელაშვილი	125
ნატალია აზიანი (დანდუროვა)	140
ნინო თარიშვილი	155
მარიამ (ფუცუ) დგებუაძე-ფულარია	171
დესპინე გელოვანი	190
ანა ხახუტაშვილი (ცვეტი)	200
ანა ღვინიაშვილი	216
მარიამ ალექსიძე (მარიჯანი)	234
მარიკა მიქელაძე	255

რედაქტორი შ. კახანაძე
მხატვარი რ. შაქარაშვილი
მხატვრული რედაქტორი თ. შარიფაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი ვ. ხუციშვილი
კორექტორი ნ. შველიძე
გამომშვები ნ. მანაგაძე

ს. ბ. № 4109

გადაეცა წარმოებას 19.07.89. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16.04.90.
ჟე 05302. საბეჭდი ქაღალდი № 1. 60×84¹/₁₆. გარნიტური ვენა-
ბეჭდვა მაღალი, პერობითი ნაბეჭდი თაბახი 15,57. პ.რ. სალ.-გატ.
15,57. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 13,48. ტრაჟეი 10.000. შეკვ. № 406.
ფასი 3 მან.

გამომცემლობა „საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის, 5.